BIBL. NAZ.
VITT. EMANUELE III
150
H
29
NAPOLI

102=E-123

102
P
121

Digitized by Google

ANECDOTA

LITTERARIA

EX MSS. CODICIBUS

ERUTA

VOL. III.

B. R. NEAPOLIS

ROMAE

APUD ANTONIUM FULGONIUM

CIƆ IƆCC LXXIV

PRAESIDUM ADPROBATIONE.

Digitized by Google

VA1 1507946

Digitized by Google

LECTORIBUS ERUDITIS
EDITORES.

PRODIT nunc III. Anecdotorum nostrorum Volumen ornatum Opuſculis multiplicis (ut conſuevimus) eruditionis, quae multos teneat, & oblectetur, tum ipſis quin etiam non exigui pretii, atque utilitatis, qua multorum ſtudia iuventur, & expoliantur ingenia. Quod medii aevi Monumentis careat hoc Volumen, ignoſcant ii, qui eadem nobis praelo cudenda communicaverant, ignoſcant & Lectores, quibus ipſa ſingulis in Volumini-

bus legenda receperamus. Praecedentium enim Opuſculorum prolixitas ad eas ſpatii anguſtias nos adegit, ut citra Librarii detrimentum chartis onerari magis Volumen non poſſet. Ceterum habebunt Lectores, qui his lautitiis tenentur, ubi genio indulgeant in Praefatione ad Pii II. Orationem, in qua duo Nicolai V., & totidem Pii II. Brevia, atque alia quin etiam id generis alibi offendent. Qui edita pro ineditis dederit, eius erit negligentiae ſuae cauſſam fateri, ac veniam petere. Quiſque enim de ſuis reſpondere neceſſe eſt, nec ſingulis imputanda, quae unum, aut alterum attingunt; nec quae alienis aſſertioni-

bus,

bus, ac peculiaribus praefixis nominibus munita in noſtra Volumina bona fide recepta ſunt, rurſus a ſingulis expendi decet. Ceterum in tanta librorum farragine facile eſt aliquam negligentiam irrepere, quam facilius docti viri, qui quam proclive ſit huiuſmodi in ſtudiis deficere experimento didicerunt, ignoſcent, quam ceteri nomine tenus litterati, qui ſingula in propatulo putant, & ut ipſi caſu ab aliquo audierunt, ita eadem etiam unicuique in numerato eſſe vellent. Valete interim vos, amici Lectores, &, ut incepiſtis, favete.

ELENCHUS OPUSCULORUM

Quae in hoc Vol.III. continentur.

I. *DOnaria duo Graece loquentia, quorum unum in Tabula argentea apud Moniales Saxoferratenſes S. Clarae ab Iuſtiniano Auguſto S. Demetrio Martyri, alterum in Vexillo ſerico opere phrygionico apud Monachos Avellanenſes ab Emmanuele Comneno Imp. S. Michaeli Archangelo dicatum, nunc primum Latine reddita in publicam lucem profert Iohannes Chriſtophorus Amadutius Graecarum Litterarum Profeſſor in Archigymnaſio Romanae Sapientiae.* Pag. 1.

II. *Epiphanii Monachi, & Presbyteri de Vita Sanctiſſimae Deiparae Liber. D. Iohannes Aloyſius Mingarellius Procurator Generalis Canonicorum Regularium S. Salvatoris ex Ms. Cod. Naniano exſcripſit,*

pſit, e Graeco Latine reddidit, & brevibus ſcholiis illuſtravit. 29.

III. *Homilia S. Remigii Antiſſiodorenſis in Dominica Palmarum de Paſſione Domini noſtri Ieſu Chriſti, quam ex Codice Ms. Palatino Vaticano nunc primum in lucem profert Iohannes Chriſtophorus Amadutius.* 95.

IV. *Homilia Remigii Epiſcopi Lugdunenſis in natale Sancti Iohannis Baptiſtae, quam ex Cod. Ms. Vaticano nunc primum publici iuris facit Iohannes Chriſtophorus Amadutius.* 161.

V. *Thomae Phaedri Inghiramii Volaterrani in laudem Petri de Vicentia Epiſcopi Caeſenatis, & Camerae Apoſtolicae Auditoris Oratio Funebris, ex Cod. Ms. ſaeculi* XVI. *Bibliothecae Cl. Praeſulis Marii Guarnacci, nunc primum eruta a D. Petro Aloyſio Gallettio Romano Abbate S. Victoriae in Marchia Anconitana Congregationis Caſinenſis.* 179.

VI. *Pii II. Pont. Max. Oratio de bello Turcis inferendo, eruta ex ſchedis autographis,*

phis, & anecdotis Monumentis illuſtrata a Stephano Borgia Sac. Congregat. de Propaganda Fide a Secretis. 245.

VII. *De operibus, & rebus geſtis Iulii II. Pont. Max. Commentariolum Laurentii Parmenii Geneſini in Piceno, ex Cod. Ms. Vaticano, nunc primum in lucem editum.* 297.

VIII. *Longiani devolutio ad S. R. E. ſub Gregorio XIII. Pont. Max. per Octavianum Octavianium Longianenſem conſcripta Narratio, quam ex Apographo ſecretioris Tabularii Arcis Hadrianae, nunc primum in lucem profert Iohannes Chriſtophorus Amadutius.* 319.

IX. *Sylloge Epiſtolarum variorum Scriptorum, nimirum Lini Coluccii Salutati, Iacobi Ammanati Card. Papienſis, Iacobi Perleonis, Fulvii Peregrini Morati, Alvari Gomeſii Caſtri, Laurentii Campegii, Hieronymi Caprae, & Franciſci Alciati Card., quae ex diverſis Mſs. Codd. nunc primum proferuntur.* 351.

X. *Lette-*

X. *Lettere Italiane di alcuni illuſtri Scrittori del ſecolo* XVI. , *cioè di Cornelio Lambertini , di Lodovico Martelli , di Lorenzo Frizolio , del Card. Lodovico de Torres , di Fulvio Orſino , e di Antonio Poſſevino , cavate dai loro Originali.* 395.

XI. *Bartholomaei Facii Lunenſis Carmen ad Iohannem Antonium Campanum Epiſcopum Aprutinum , ex Ms. Cod. ſaec.* XV. *erutum.* 425.

XII. *Poeſie d' alcuni antichi Rimatori Toſcani , cioè di Guido Cavalcanti , Cino da Piſtoia , Piero delle Vigne , Ser Lapo Gianni , Bonaggiunta Urbiciani , e Maeſtro Rinuccino , tratte da un Manoſcritto dell' Abate Seraffi.* 437.

XIII. *Sylloge Inſcriptionum Veterum anecdotarum.* 457.

IMPRI-

IMPRIMATUR,

Si videbitur Rm̃o Patri Magiſtro Sacri Palatii Apoſtolici.

F. A. Marcucci Epiſc. Montiſalti Viceſgerens.

Tertium Anecdotorum Volumen digniſſimum publica luce cenſeo, quum nihil in eo animadverterim, quod Cathòlicae Fidei, aut bonis moribus opponatur; quinimmo multa in eo ſint, quae Litteratorum bono non erant diutius invidenda. Quare accedente Rm̃i P. Thomae Ricchinii Magiſtri Sacri Palatii Apoſtolici approbatione, edi illud poſse adfirmo. Romae ipſis Idibus Martiis anni MDCCLXXIIII.

Proſper Petronius Bibliotb. Sapientiae Praefectus.

IMPRIMATUR.

Fr. Thomas Auguſtinus Ricchinius Ord. Praedicatorum, Sac. Palatii Apoſtolici Magiſter.

ERRATA		CORRIGE.
Pag. 13.	in not. Annot. (h)	Annot. (k)
16.	*Imaginem.*	*Imaginis.*

DONA-

DONARIA DUO
GRAECE LOQUENTIA

QUORUM UNUM

In Tabula argentea apud Moniales
Saxoferratenſes S. Clarae

AB IUSTINIANO AUGUSTO

S. DEMETRIO MARTYRI

ALTERUM

In Vexillo ſerico opere phrygionico
apud Monachos Avellanenſes

AB EMMANUELE COMNENO IMP

S. MICHAELI ARCHANGELO

DICATUM

NUNC PRIMUM LATINE REDDITA

IN PUBLICAM LUCEM PROFERT

IOHANNES CHRISTOPHORUS AMADUTIUS

GRAECARUM LITTERARUM PROFESSOR

In Archigymnaſio Romanae Sapientiae.

Digitized by Google

IOHANNIS CHRISTOPHORI AMADUTII

AD ENNIUM QUIRINUM VICECOMITEM

Generoſae indolis, & praecocis omnigenae litteraturae Adoleſcentem

PRAEFATIO.

DUODECIMUS iam advolvitur annus, quo mihi huius Urbis aeternae incolae facto vel a primis fere fauſti adventus diebus nomen tuum inſonuit, cum ſcilicet experimentum domeſticae inſtitutionis in Sacra, & Romana Hiſtoria, in re Nummaria, Chronologia, Geographia, Arithmetica, ac Geometria tandem decennis publice edidiſti (a), *eamque de te admirationem excitaſti, quam nemo alius forte ſibi partam glorietur, eam ſimul ſuperans exſpectationem, ad quam & ab ipſo XVI. aetatis tuae menſe Quirites erexeras* (b). *Paullo poſt bono fato contigit, ut ſtudiorum ſimilitudo mihi Iohannem Baptiſtam Patrem, & Inſtitutorem tuum longe doctiſſimum conciliaret ami-*

(a) *Experimentum Domeſticae Inſtitutionis, quod publice habebit Ennius Quirinus Vicecomes Puer decennis in Aedibus Emi, & Rmi Principis Ferdinandi M. de Rubeis S. R. E. Card. Patroni ſui, Romae* 1762. *apud Heredes Barbiellini in* 4.

(b) *Vid.* Novell. Letter. di Firenze dell' anno 1755. *col.*668., & *Mazzuchellium* Scrittori d'Italia *To.*II.*Par.*III. *pag.*1881.

amicum, ſimulque tibi etiam conſuetudine, & familiaritate coniungerer. Hinc propius admirari licuit praecocis ingenii tui progreſſus ſane praeſtantiſſimos, & in dies ſuccreſcentes ad miraculum, novumque quinetiam mox a te XII. *iam annum nato exhibitum ſpecimen domeſticae tuae inſtitutionis Roma ſuſpexit, & vel praeſens ego te ex tempore ſublimiores Matheſeos, quae eſt de Trigonometria, & Analyſis, quae Calculum differentialem, integralem, & exponentialem, ut aiunt, reſpicit, demonſtrationes tunc ſtrenue extricantem, & Litteratorum coetum ampliſſimum tibi plaudentem ſumma iucunditate perſpexi* (a). *Dein etiam pluribus interfui ingenii tui privatis tentaminibus, quibus oſtendiſti, imparatum licet, poſſe te Graecos Auctores, & praeſertim Homerum nedum latine vertere, verum etiam Italicis verſibus reddere, tum etiam te non imparem eſſe ad enodandas quaſcumque Mathematicae diſciplinae quaeſtiones, quae proponerentur. Dum* XIII. *aetatis tuae annus decurreret, vidi te inſuper Euripidis Hecubam Etruſcis Muſis feliciter donantem, immo & prelo impreſſam tandem in lucem prodituram praeſtolabar, ne quod*

iam

(a) *Specimen alterum Domeſticae Inſtitutionis, quod publice dabit in Bibliotheca Angelica Ennius Quirinus Vicecomes Puer annorum* XII. *ſub auſpiciis S. Aurelii Auguſtini, & univerſi Eremitarum Ordinis ab eo ſanctiſſime inſtituti, & feliciter florentis ſub R̃mo P. Franciſco Xaverio Vaſquez ſupremo ſuo Moderatore. Romae* 1764. *apud Heredes Ioh. Laurent. Barbiellini in* 4.

iam uſque ab anno CIↃIↃCCLXV. (a) *& ingenio, & typis perfectum eſſet, quodque virtutem tuam luculentius eſſet teſtaturum, diutius lateret. Poſtea Pindari Olympica Italicis Carminibus te etiam reddere conantem ſaepe ſum admiratus, & ſaepe de exitus felicitate gaviſus, eadem te editurum ſperabam; dum tamen eorum deſiderium aliquo modo penſaſti editis in noviſſimo Litteratorum Italiae Diario tuis Conſiderationibus de ratione, ac ſyſtemate, quod ſervari oporteat in Pindari Carminibus Italico metro vertendis* (b). *Tandem ne quid fere deeſſet ad illam, quam hoc ſaeculo multi requirunt,* ἐγκυκλοπαιδείαν, *te ad Iuris utriuſque ſtudium tanto ardore, & progreſſu addixiſti, ut, me inter ſubſellia Profeſſorum Archigymnaſii Romanae Sapientiae iucundiſſime ſpectante, honoris laurea, extemporaneo ſeveri examinis periculo parta, cunctis plaudentibus, in ipſo* XVIIII. *aetatis tuae anno ad d.* VIII. *Idus Auguſti anni* CIↃIↃCCLXXI. *inſigniri ſis meritus. Qui ergo quaſi teſtis perpetuus ſtudiorum tuorum, quique ingenii tui altiora quotidie petentis admirator ſemper exſtiterim, patere nunc, Adoleſcens praeſtantiſſime, ut te modo publice provocem nedum virtutum tuarum praeconio hoc ſane*

 inge-

(a) *Romae typis Archangeli Caſaletti in* 8. *pagg.*78. *additis ad calcem paucis adnotationibus, ſed adhuc ſine fronte. Vide Epiſtolam meam ad Epiphanium Brunellium in To.*VII. *Miſcell. Lucenſium.*

(b) Rifleſſioni del Sig. Abate Viſconti Romano ſulla maniera di tradur Pindaro. To.II. Nuovo Giornale de' Letterati d' Italia. Modena 1773. *num.*II. *pag.*27.

ingenuo, ac ſolemnibus confirmato teſtimoniis, verum etiam hac duorum Anathematum Graece loquentium, quae a me nunc primum eduntur, nuncupata, & inſcripta illuſtratione. Tu certe is es, qui pro eorum antiquitate, & idiomate eadem plurimum ames, & de eorum elucidatione, quae mea eſt, rectum iudicium feras. Eorum primum pertinet, mea quidem ſententia, ad Flavium Iuſtinianum Aug., Romanae Iuriſprudentiae conditorem; ſe enim ipſe Βασιλέα τῶν Ῥωμαίων Regem, *vel* Imperatorem Romanorum *inſcribit. Titulus hic, qui ſequiorem aetatem ſapit, quemque ita ſibi peculiarem eſſe voluerunt Imperatores CPolitani, ut ceteros Principes, & Monarchas* Ῥῆγας *barbara voce appellarent, me fere ad Iuſtinianum II., ſive Iuniorem, qui etiam Iuſtinus III. dictus eſt, quique in Imperium Conſtantino Pogonato eius patri anno Chriſti* DCLXXXV. *ſucceſſit, adſtruendum adduxerat; aſt & characterum concinnitas, &* ΒΑΣΙλίως *epitheton, quod in Antonini cuiuſdam, ſive is fuerit Caracalla, ut quidam cenſent, ſive alius, ut alii arbitrantur, occurrit* (a), *pro primo huius nominis Imperatore ſtare me perſuaſerunt. Exſtat Monumentum hoc in illuſtri Saxoferrati Oppido, ubi vetus Sentinum fuit, apud Moniales Sanctae Clarae, quae inter cetera Sacrarum Reliquiarum Cimelia, quae ſunt numero* XXVI., *quaeque apud ipſas loco depoſiti iam ab anno* CIↃCCCCLXXII. *celebris Saxoferratenſium Civis Nicolaus Perottius Archiepiſcopus Sipon-*

(a) Inſtituzione Antiquario-Numiſmatica. Roma 1772. Lib. I, cap. XI. pag. 185.

Sipontinus in patriam redux collocavit. Patet hoc ex Litteris Apoſtolicis Sixti IV. Romani Pontificis, quibus eidem Perottio integrum facit eadem Cimelia in patriam adſportandi, & ter in anno publice, ac ſolemniter oſtendendi. Carent hae Litterae anni, & diei ſubnotatione, utpote quae ex apographo excerptae ſint; quamquam tamen poſteriores appareant aliis eiuſdem Pontificis Litteris, quae datae ſunt ad d. XXVIII. Iunii anni CIↃCCCCLXXII., quaeque privilegia, & aedificationem Eccleſiae S. Sixti reſpiciunt. Priores, quae ad rem noſtram faciunt, in ima ora habebis (a). *Exſcripſi Monumentum*

(a) Sixtus Papa IV. Dilectis Filiis ſalutem, & Apoſtolicam ben. Eximiae devotionis affectus, quem ad Nos, & Romanam geritis Eccleſiam, non indigne meretur, ut vos in his praeſertim, quae (*ad*) populi devotionem, animarumque ſalutem conferunt, ſpecialibus gratiis, ac favoribus proſequamur. Cum itaque, ſicut accepimus, Ven. Frater Nicolaus Archiepiſcopus Sipontinus Referendarius noſter pro ſua in Patriam caritate varias, & diverſas Reliquias Sanctorum, noſtro interveniente conſenſu, ad Terram noſtram Saxoferrati deferre propoſuerit, Nos pio eius deſiderio ſatisfacere cupientes auctoritate Apoſtolica concedimus, atque indulgemus, ut ter in anno omnes Reliquiae antedictae in praefata Terra per aliquem Sacerdotem perpetuis temporibus publice, & ſolemniter oſtendi poſſint, videlicet ſemel in Eccleſia S. Sixti, quae de conceſſione noſtra in praeſenti ibidem aedificatur, in feſto eiuſdem Sancti die VI. Auguſti, & rurſus in Eccleſia S. Clarae die XII. eiuſdem menſis in ſolemnitate ipſius Sanctae, & iterum in Eccleſia S. Mariae, ubi eſt Conventus Eremitarum S. Auguſtini, die XV. eiuſdem menſis in Feſto Aſſumptionis eiuſ-

mentum hoc, humaniſſimam facultatem nobis faciente Franciſco Laurentio Maſſaiolio Nucerino Epiſcopo providentiſſimo, otio autumnali anni CIↃIↃCCLXXII., *dum una cum Praeſule Cl. Stephano Borgia varias Umbriae, Piceni, & Metaurenſis Provinciae Civitates, & Oppida eruditionis cauſſa inviſerem. Doluit tunc deeſſe Saxoferrati Pictorem, qui hoc Cimelium accurate delinearet, quique & characterum formam, & cetera ornamenta ex autographo exprimeret. Ceterum nobis curae erit ipſum exhibere Tab.I. ea fideliori ratione, qua typis communibus fieri poterit, tum & accurata deſcriptione id efficere, ut veluti luſtrare oculis, & contrectare manibus tibi, ceteriſque, qui in haec inciderint, videatur. Conſtat hoc Monumentum ex Tabella lignea quadrata, cui ad extremam oram lamina argentea, duabus unciis utrimque, tum ad latera, tum ſuperne, & inferne lata, ſuperpoſita eſt, ubi Graeca multiplex Inſcriptio, quam nunc edo, anaglyptico opere expreſſa eſt. Exſtantiores Epigraphis partes ha-*

eiuſdem Beatiſs. Virginis: & nihilominus de uberibus donis gratiae omnibus, & ſingulis utriuſque ſexus, qui in aliquo praedictorum dierum oſtenſioni praedictarum Reliquiarum interfuerint, tenore praeſentium indulgemus, ut eamdem Indulgentiam in omnibus, & per omnia conſequantur, quam in Eccleſiis S. Ioh. Laterani de Urbe, & S. Mariae Maioris in die Reſurrectionis D. N. I. C., qui oſtenſioni Reliquiarum ibidem interſunt, conſequuntur. Quibuſcumque in contrarium facientibus non obſtantibus. Datum Romae apud S. Petrum .... *Foris*. Dilectis Filiis Confalonerio, Prioribus, & Communi Terrae noſtrae Saxoferrati.

habet latus utrumque , ut ex ectypo noſtro appa- ret , eaque in plura veluti membra rhomboidalem figuram referentia digeſta eſt . Superne vero exſtat Vaſculum gemmeo lapillo occluſum , in quo ΤΟ ΑΓΙΟΝ ΜΥΡΟΝ , ſacrum *nempe* balſamum *adſer- vabatur . Cetera leviora ex ipſo ectypo , vel me nihil monente , deprehendes . Innuam tamen heic in medio Tabulae cerni Effigiem S. Demetrii Marty- ris , cui Anathema dicatum eſt , opere teſſellato expreſſam , Pictura quinetiam ſane eleganti in au- xilium adſcita , qua exſtantiores corporis partes exhibentur . Dextera gerit haſtam , utpote cui lan- cea pectus perforatum fuerit , quod etiam variis Graecorum Hymnis celebratur in eorum* Ἀνθολογίῳ *ad diem* XXVI. *Octobris , quo apud eos feſtum re- currit* τȣ͂ ἁγίȣ μεγαλομάρτυρος Δημητρίȣ τȣ͂ μυροβλύτȣ , Sancti Magni Martyris Demetrii balſamoflui . *Si- quidem Idiomelum Germani* ἦχω β′, tono II. *ſic habet:* Λογχευθεὶς δὲ τὴν πλευρὰν · τὴν ἀκήρατόν σȣ παντοσέβαστε · μι- μȣ́μενος τὸν ἐπὶ ξύλȣ τανυθέντα · εἰς σωτηρίαν παντὸς τȣ͂ κόσμȣ . Lancea ictus in latere tuo incorrupto , omni- mode venerande , imitans eum , qui ſuper li- gnum extenſus eſt in ſalutem totius mundi. *Tum, ut cetera mittam , ſic* Στίχοι *eum celebrant :* Δημήτριον νύττȣσι · λόγχαι Χριστέ μȣ · ζηλȣ͂ντα πλευρᾶς · λογχευθείσης σȣ͂ πάθος. Demetrium pungunt lanceae , Chriſte mi , aemulantem paſſionem lateris tui lancea perfoſſi . *Siniſtra vero clypeum habet oblongum , in quo deſignatur leo , floribus interſperſis . Tum ipſe ornatur veſte militari , & crura ocreis mu- niuntur ; qualem exprimi decet , quem & ipſi*

Grae-

Graeci Cathiſmate 1. *ad Matutin.* (ἦχος δ′) *invocant, & praecinunt*, ὡς ὄντως στρατιώτην · καὶ ἐχθρῶν καθαιρέτην, tamquam vere militem, & hoſtium interemptorem. *Tandem Monumento huic alligatur ſcheda membranacea inſcripta charactere ſaeculi xv.*, *cuius epigraphem*, *ſervata eius cacographia*, *ad marginem inferius conſule* (a). *Exſtare in Bibliotheca Vaticana Maximi Planudis Orationem in Divi Demetrii laudem fama audivi*, *aſt nunc ibidem eamdem invenire non licuit*. *Quare praeſtat modo ad aliud Anathema deſcendere*, *quod ab Emmanuele Comneno Imp. S. Michaeli Archangelo oblatum eſt*. *Non alium quidem cenſeo hunc Emmanuelem*, *quam eum*, *qui etiam Manuel dictus Iohannis Comneni filius fertur*, *quique a patre moriente ſucceſſor renunciatus eſt*, *aut qui humili loco natus*, *dictuſque* Griſon, *ſeu* Triphon, *ab Irene uxore Alexii vidua ad Imperium evectus eſt*, *ut quidam perperam cenſuerunt*. *Certe negotium facit*, *quod* ΕΥΔΟΚΙΑΣ ΠΑΙΣ Eudociae Filius *in hoc ipſo Monumento ſalutetur*, *qui*, *ſi ex Iohanne Comneno prognatus*, *certe Irenem*, *Ladislai Hungariae Regis filiam*, *habere matrem debebat*. *Annalium Camaldulenſium Conditores ſane eruditiſſimi Mittarellius*, *& Co-*

(a) La ymagine del glorioſo San Dimitrio della Manna, la quale continuamente ſorge del ſuo ſanto corpo alla Cita de Theſaloniche, alla quale ancora li perſidi Turchi hanno devozione, & menano là non ſolamente gli homini, ma ancora li cavalli amalati, li quali tenti de quella ſanctiſſima Manna ſubito miracoloſamente guariſcono,

& Coſtadonius (a), qui de hoc Monumento, aſt latine tantum, & quidem indiligenter reddito, verba faciunt, in ea ſunt opinione, ut cenſeant, Eudociam, quam inter Graecas Imperatrices huius temporis apud Du-Cangium (b) deſiderari deprehenderunt, ſecundis nuptiis, defuncta Irene prima coniuge, anno CIƆCXXV. adhaeſiſſe Iohanni, ex qua ipſe anno ſequenti Emmanuelem ſuſceperit; quandoquidem tempore Neocaeſarienſis expeditionis, quae adhuc in vivis agente eius patre circa annum CIƆCXLII. contigit, duodevigeſimum aetatis annum numeraret, ut conſtat ex Cinnamo apud Du-Cangium. Ceterum id coniecturis, etſi non inveriſimilibus, uſuvenire ſaepe ſolet, ut quemadmodum verbo aſſeruntur, ſic etiam verbo negentur. Ego tamen non is ſum, qui tantorum Patrum ſententiae obloquar; ſed integram ipſam linquens, illud dumtaxat monebo, Emmanuelem ipſum Comnenum in altero, quod Muratorius refert (c), Monumento, CPoli in Porticu Eccleſiae, quae Pantocrator dicitur, exſiſtente, non Eudociae filium dici; Quin potius ΑΛΕΞΙΟΥ ΠΑΙΣ Alexii Filius, addito etiam ΔΟΥΚΑΣ cognomine, ſalutatur, cui quidem Alexio non Eudocia, ſed Irene altera, Conſtantini Ducae ex fratre Iohanne neptis; & alterius Eudociae inter ceteros natos mater, uxor fuit (d). Ibidem memoratur

(a) To.IV. lib.XXXII. p.69. ad ann. Chr. 1177.

(b) Famil. Augg. Byzantin. pagg.150. 154.

(c) Nov. Theſ. Inſcript. pag.268. num.2.

(d) Mabillonius in Diario Italico meminit litteratae Crucis,

tur etiam ΕΙΡΗΝΗ ΕΝ ΚΥΡΙΩ ΤΩ ΘΕΩ ΓΙΣΤΗ ΑΥΓΟΥΣΤΑ ΚΑΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΣΣΑ Η ΓΑΛΑΙΟΛΟΓΙΝΑ ΑΓΕΓΓΟΝΗ ΤΩΝ ΑΟΙΔΙΜΩΝ ΒΑΣΙΛΕΩΝ ΚΑΙ ΚΤΗΤΟΡΩΝ ΚΑΙ ΔΕΥΤΕΡΑ ΚΤΗΤΟΡΙΣΣΑ , Irene in Domino Deo fidelis Auguſta , & Imperatrix Palaeologina Proneptis celeberrimorum Regum , & Dominorum , & Secunda Dominatrix . *Certe heic innuitur Emmanuel Comnenus , & Bertha , Irene poſtea dicta , & Gertrudis Conradii III. uxoris ſoror , quae Emmanuelis coniux fuit , & de qua videndus Nicetas* (a) , *& Cinnamus* (b), *a quo memoratur ſic* : Ἡ ἐξ Ἀλαμανῶν αὐτῷ συνοικῶσα , quae ex Alamannis ipſi (*Emmanueli*) matrimonio copulata fuit . *Exſtat inſuper apud Ottonem Friſingenſem Epiſcopum , eiuſque Continuatorem Radevicum* (c) *Conradi Imp. Epiſtola ad Iohannem Comnenum , qua praeter auxilium , quod contra Rogerium Siciliae Regem eidem pollicetur , etiam ſororem coniugis ſuae Emmanueli Comneno eius filio in matrimonium decernit , cui epiſtolae , quae data eſt* XVIII. *Kal. Martii Ratiſponae , reſpondet Iohannes Comnenus altera , quae etiam ibidem legitur* (d) ; *quem-*

cis , quae adſervatur in Cimeliarchio S. Marci Venetiis , & cuius Inſcriptionem a Salvinio emendatam denuo protulit Cl. Gorius in Diſſertatione de Mitrato Capite Ieſu Chriſti *pag.*99. *Pertinet ad Irenem Ducaenam Emmanuelis Imp. aviam , & Alexii uxorem , quae eam CPolitanae Eccleſiae dono dederat .*

(a) *Pag.*75.

(b) *Cap.*I. *pag.*57.

(c) *De Geſtis Friderici I. Imp. cap.* XXIII. *lib.* I. *Vid. apud Murator.* Scriptor. Rer. Ital. *Tom.*VI. *col.*657.

(d) *Cap.*XXIV, *col.*659.

quemadmodum etiam proſtat ibidem altera ipſius Conradi reſponſoria ad Emmanuelem epiſtola, qua, defuncto iam Iohanne Comneno, idem coniugium nova ſponſione ipſi confirmat. Quare crederem potius modo Eudociae, modo Alexii filium. & Ducam quinetiam Emmanuelem Comnenum inſcribere ſe, ut avitam, ac multiplicem exſerat originem, eamque ex Purpura, ut ex adnotationibus noſtris ad hoc ipſum Monumentum conſtabit (a). *Narrat ſiquidem Iohannes Curopalata in Conſtantini Ducae Hiſtoria, ipſum ex Eudocia Auguſta, quam adhuc privatus uxorem duxerat, mares tres ſuſcepiſſe, Michaelem nempe, Andronicum, & Conſtantinum; aſt vero, ipſo teſte,* τούτων πορφυρογέννητος ἦν ὁ Κωνσταντῖνος, horum Porphyrogennitus erat Conſtantinus, *etſi ceteros etiam Imperatores declaraverit. Quare cum ex Conſtantino hoc Porphyrogennita Conſtantini Ducae, & Eudociae filio Alexius Comnenus (cuius ſe filium appellaſſe vidimus Emmanuelem in Muratoriano ſuperius laudato Monumento) genus traheret (quem certe & ab Iſaacio originem duxiſſe, Hiſtorici tradunt, ab eo nempe, a quo etiam Conſtantinus ipſe Ducas, X. appellatus, Imperium acceperat), cumque Alexium patrem habuerit Iohannes Comnenus, & ex Iohanne patre ortus fuerit Emmanuel, ſua ſponte fluit, ut ad oſtentandam ſuam* πορφυρογεννητῶν *originem, aut ad* τὴν σειρὰν, *catenam nempe, aut arborem genealogicam quodammodo exſerendam Emmanuel modo tamquam* ΑΛΕΞΙΟΥ ΠΑΙΣ, Alexii Filius, & ΔΟΥΚΑΣ *ſimul, modo tamquam* ΕΥΔΟ-

ΚΙΑΣ

(a) *Annotat.* (h).

ΚΙΑΣ ΓΑΙΣ, Eudociae Filius, *ſive nepos, aut deſcendens prodeat. Hinc Alexius ipſe II. Emmanuelis filius, ut quidem coniicio, tamquam* ἐκ γένους Δοῦκας, origine Ducas *apparet in Phylacterio Grandimontanae Abbatiae Lemovicenſis, quod poſt Du-Cangium, & Franciſcum Ogerium Cl. Philippus Venutius adduxit* (a); *tum ibidem etiam ſuperioribus verſibus magis ſuam aſſerit Ducicam originem, dum ſalutaria ſibi adprecatur tamquam*

Ἐκ Δουκικῆς φυέντι καλλιδενδρίας,
Ἧς ῥιζόπρεμνον ἡ βασιλὶς Εἰρήνη
Ἡ μητρομάμμη, τῶν ἀνάκτων τὸ κλέος,
Ἀλεξίου κρατοῦντος Αὐσονῶν δάμαρ.

Qui ortus ſum ex ſtirpe illuſtri Ducarum,
Cuius ſtirpis ſurculus eſt Imperatrix Irene
Mater Aviae meae, decus Regum,
Coniux Alexii Romanorum Imperatoris.

Ceterum de Comnenorum familia, eiuſque origine, & cognatione praeſtat conſulere Du-Cangium (b), *qui ex Inſcriptione, quam habet Gruterius* (c), *quaeque tres ex Gente Comnena libertos praeferens Ameriae in Umbria proſtat, id evincere contendit, Gentem Comnenam ex Italia in Aſiam migraſſe, forte cum Conſtantino Magno, aut ipſius poſteris, & ſucceſſoribus, quod de pluribus aliis familiis obſervant Hiſtorici, & de Ducaenia praeſertim Bryennius* (d). *Conſule quinetiam Benedictum Corſinium Epiſcopum Alexanum, & Franciſcum*

(a) De Cruce Cortonen. §.xxviii. *pag.*142. *edit Venet.* Differt. *pag.*23.
(b) *Famil. Augg. Byzant.*
(c) *Pag.*1154. *n.*6.
(d) *In Praefat. n.*9.

ciſcum Miniatium, *qui de hac Comnenorum familia ex profeſſo tractarunt* (a). *Certe quidem Emmanuel Comnenus ad ingreſſum Ponti Euxini Monaſterium in honorem S. Michaelis Archangeli*, *cui Monumentum Avellanenſe ſacrum eſt*, *conſtruxit*, *ubi perfectioris inſtituti Monachos coegit*, *teſte Niceta* (b). *Annalium Camaldulenſium Auctores loco citato*, *in ea ſunt ſententia*, *ut putent*, vel Emmanuelem Graecorum Imperatorem, qui Anconae, & propinquis litoralibus oris dominabatur, Pallium hocce tranſmiſiſſe, & obtuliſſe celebri Avellanenſium Coenobio haud multum diſſito a ſua ditione; vel tempore Anconitanae obſidionis Vexillum hoc de manibus Graecorum praereptum a Chriſtiano Cancellario, & Duce exercitus Friderici Imp. anno 1173. dono miſſum fuiſſe ex inimicorum ſpoliis ad idem Avellanenſe Monaſterium, cuius erat Chriſtianus Commiſſus. *Oppugnant ibidem Iacobillium P.* III. *SS. Umb. pag.* IX. *aſſerentem huiuſmodi dona oblata a Friderico Rainerio Diacono*, *& Priori Eremi Avellanenſis*, *ſuique ſtudioſiſſimo*. *Quod ſpectat ad S. Michaelis Archangeli cultum apud Graecos*, *in eorum Anthologio*, *quod ſaepe uſurpavimus*, *ad diem* VI. *Septembris occurrit* ἡ ἀνάμνησις τοῦ γεγονότος θαύματος ἐν Κολασσαῖς, ἤτοι ἐν Χώναις παρὰ τοῦ Ἀρχαγγέλου

(a) La Verità eſaminata intorno al Ramo più principale dell' Imperial Albero Comneno. *Vid.* nelle Glorie della famiglia Comnena di Franceſco Miniati. Venezia. 1663.

(b) *Cap.*VII. *n.*3. *p.*134. *Vid.Fleury Hiſt.Eccl.lib.*LXXIII. *cap.*XXXI. *ad ann.*1180.

χαγγέλου Μιχαήλ, commemoratio patrati prodigii in Colaſſis, vel Conis ab Archangelo Michaele; *tum ad diem* VIII. *Novembris habetur* ἡ σύναξις τῶν παμμεγίστων ταξιαρχῶν Μιχαὴλ, καὶ Γαβριὴλ, ſynaxis praegrandium ordinum Principum Michaelis, & Gabrielis; *qua die etiam caput* v. *Ioſue, de cuius viſione in Monumento fit mentio, a Graecis recitatur. Nec minor apud Latinos cultus fuit, qui S. Michaeli Archangelo praeſtitus eſt, qui nempe Romanae Eccleſiae, eiuſque ſupremi Antiſtitis Patronus, & Vindex ſemper habitus eſt; cum nimirum deceret, ſicut ex Catholica fide cunctis hominibus Angelus Cuſtos praeeſt, & advigilat, ſic Chriſti Vicario Angelorum Principem, qui ipſum in omnibus viis eius cuſtodiret, deſtinari. Hinc forte & alii Principes, quod ceteros antecellerent, hunc ſibi etiam praeſidem adſciverunt. In Latina Eccleſia S. Michaelis Archangeli cultus praeſertim inolevit ſaeculo* VI. *poſt celebres ipſius in Gargano Monte apparitiones, quaeque duabus ſolemnitatibus annuis & ad d.* VIII. *Maii, & ad d.* XXIX. *Septembris originem praebuerunt. Conſule hac de re Praeſulem Cl. Stephanum Borgiam in Hiſtoria Beneventanae Civitatis* (a), *quam nunc patrimonio Beati Petri reſtitutam gaudemus. Eius etiam patrocinium adverſus hoſtes Roma etiam experta eſt. Teſtis eſt quidem rudis Inſcriptio ad latus ipſius S. Michaelis Imaginem inſculpta ad Portam Capenam exeuntibus parte dextera, cuius etiam ſchema ex aere habemus, & quae ita ſe habet:* ✠ ANNO . DNI M.° CCC.° XXVII. INDI-

(a) *Part.* I. *pag.* 179., & 182.

INDICTIONE . XI. MENSE . SEPTEMBRIS . DIE . PENVLTIMA . IN . FESTO . SCI . MICHAELIS . INTRAVIT . GENS . FORASTERIA . IN . VRBE . ET . FVIT . DEBELLATA . A . POPVLO . ROMANO . EXISTENTE . IACOBO . DE . PONTIANIS . CAPITE REGIONIS . *Nunc tandem reſtat, ut de Monumento ipſo, eiuſque materia, & forma aliqua attingamus. Hoc quidem adſervatur apud Monachos Camaldulenſes Monaſterii Sanctae Crucis Fontis Avellanae, ubi diverſans anno* CIↃIↃCCLXXII. *Octobre menſe una cum ſpectatiſſimis Praeſulibus Franciſco Laurentio Maſſaiolio, & Stephano Borgia nuper laudatis, exſcribere ipſum potui, quod ſane non mediocri labore, ac diligentia peregi; praeſertim quod nocturno tempore in id incumbere oportuerit, multaeque litterae, ex aurea textura conflatae, iam diſſolutae fuerint, quarum veſtigia acu, & vividiore colore, quem ipſarum operimentum in ſerico rubro ſervaverat, ſignata ſectari opus fuerit. Voluiſſem ſane adfuiſſe Pictorem, qui & figuras, & ornatus, & characterum formam exciperet; aſt defectum hunc accurata deſcriptione, & typographico ſchemate ſupplere conabor. Pallium hoc eſt, ſeu Vexillum ex ſerico rubro, ut diximus, quod auro, & unionibus opere phrygio contextum eſt. Vexilli prototypus eſt S. Michael Archangelus, cui genibus flexus adſtat ad dexteram Emmanuel Comnenus, quorum delineationi nunc parco, cum nihil ſit, quod addam alteri, quae in Vexilli ſchemate Tab. II. etiam legitur. Non una autem eſt Inſcriptio, quae opere phrygio aureis filis intexta eſt. Nos initium facimus ab ea,*

quae eſt circa caput S. Michaelis Archangeli, quaeque eius nomen praefert. Tum gradum facimus ad eam, quae pone Imperatorem, & Archangelum in ima ora iacet. Dein ab Emmanuelis precatione lectionem inſtituendam cenſemus, quae dextrorſum in ſuperiori margine incipit, ubi Crucis ſignum, quod poſt Conſtantini M. tempora in omnibus fere Chriſtianorum Graecis, & Latinis Monumentis apponi ſolebat (a), *cernitur, quaeque duabus lineis conſtat, tum procedit per ſiniſtram lateralem columnam, ac deſinit tandem in aliam lateralem dexteram, quae pariter ſigno Crucis clauditur. Sequitur poſtremo Sancti Michaelis Archangeli ad Emmanuelem propitia reſponſio, quae nimirum eius capiti ſuperſtat, quaeque etiam a Crucis ſigno incipiens ſeptem lineis conſtat. Hac quidem ratione ſenſus concinnitati perſpeximus, de qua ſane male actum in Latina, infideli, hiulca, inordinata, quin & mendoſa verſione, quam ex Andrea Vallemannio Monacho Camaldulenſi, qui anno* CIϽIϽCXLI. *ſub Mauritio Abbate Lectoris munere in Avellanenſi Coenobio fungebatur, protulerunt, quamque nos heic in ima ora exhibemus, ut cum noſtra conferre poſſis* (b). *Vt de orthographia aliquid dicamus, mone-*

(a) *Vid. Cl. Thomam M. Mamachium* Orig., & Antiq. Chriſt. *Tom.I. Lib.I. cap.*VIII. *alioſque huiuſmodi Monumentorum illuſtratores*.

(b) „ MICHAEL ARCHAN- „ GELUS. Auris mea exau- „ divit orationem tuam, & „ tego te alis propriis tam- „ quam ſervum, inimicos „ autem tuos interficio enſe. „ MANUEL: Ex utero enim „ ma-

monebimus aliqua temere intexta verba occurrere, quae adpoſitis adnotatiunculis in illuſtratione noſtra emendavimus, nihil interim in textu immutantes. Servavimus etiam in ſchemate ſpiritus, accentus, & puncta, licet quandoque irregularia; quemadmodum & puncta ſuperſtare voluimus litteris ï, & ü, quae in hoc Monumento, & in Codicibus etiam ab annis plus mille occurrunt, quaeque adhiberi conſueverunt, quando hae litterae alteri vocali non iunguntur, nec diphthongum efficiunt; qua de re conſulendus Montfauconius (a). *Litterarum vero nexus plurimi ſunt, quos ſervare non licuit, typorum communium forma id prohibente. Ceterum hos characteres non abſimiles quis dixerit ab eis, quibus inſtructum eſt vetus Altaris Pallium Eccleſiae Graecae Chriſtianorum ex Cimeliarchio Clericorum Reg. Theatinorum*

B 2 *Do-*

,, materno confiſus ſum in ,, te. ,, Ex alia Vexilli parte legitur: ,, PRINCEPS ORDINUM INCORPOREORUM.,, In medio autem Vexilli haec habentur; ,, Quemadmodum ,, antea Hleſus Nave flectens ,, genua ſuos pedes ante te ,, ipſum proſtravit, petens ,, a te vires ſumere, & alienigenarum ſubiugare turbas; ita ego Manuel ſervus tuus Eudociae filius ,, inclitae ter beatae ..... ,, & praeveniens libera me ,, ... ab omni periculo, ,, & ..... habeo enim te ,, cuſtodem meum, animaeque, & corporis exiſtens ,, in vita, & in noviſſimo ,, quoque, & horrendo iudicio inveniam te propitium. ,, Per Dominum noſtrum &c.,, Et ſubtus: ,, Habens gemmeum germen porphyrogennitam ſupplici modo me ,, proſterno ante pedes tuos, ,, & ſupplico te, ut protegas me tuis alis auratis. ,,

(a) *Palaeograph. Graec. lib.I. cap.IV. pag.*33.

Domus SS. Apoſtolorum Neapolis, de quo exſtat Diatriba Caietani M. Capycii C. R. Theatini, nunc Epiſcopi Tranenſis meritiſſimi (a), *ubi & ſchema ex aere affertur, quamquam tamen hoc ad ſaeculum xv. referatur* (b), *noſtroque idcirco ſit trium ſaeculorum intervallo inferius. Sunt tamen alia Monumenta, quae conſulas ad ea tempora ſpectantia, ex quibus characterum tunc uſitatorum formam deprehendas, quaeque praeſertim offendes in Montfauconii* Palaeographia Graeca. *Occurrent etiam ibidem alia Comnenorum Donaria, & praeſertim Emmanuelis Crux argentea, quam Monaſterio San-Germanenſi obtulit Princeps quaedam Palatina, quaeque continet Epigraphem conſtantem Iambis duobus, queis declaratur, ipſam eiuſdem Imp. iuſſu adornatam fuiſſe* (c). *Sed de ceteris Emmanuelis Comneni Monumentis fuſius agemus in editione, quam paramus, duarum Epiſtolarum anecdotarum graece, & latine loquentium Iohannis Comneni ad Honorium II., & alterius Emmanuelis noſtri ad Alexandrum III. Tu vero interim,* ENNI *Adoleſcens lectiſſime, qui & ipſa vetuſtiſſimi Ennii Poetae tria corda ſuperas, haec bonas in partes accipias, habeaſque ut ſincera benevolentiae, & aeſtimationis in te meae argumenta. Vale.*

Datis ex Aedibus meis IV. *Nonas Februarias, Feſto* τῆς Ὑπαπάντης *anno Gratiae* CIↃIↃCCLXXIV.

TABU-

(a) *Neapoli* 1756. *in* 4.

(b) *Part.*I. *cap.*III. §.VII. *pag.*32.

(c) *Lib.* IV. *cap.* VI. *Vid. & ad calcem* Veter. Analect. Mabillon. *pag.*568.

Digitized by Google

∴ XC ∴ ꓭ | B

∴ KA ∴ ꓭ | B

∴ A" ∴

V T

,CIAΠ

ΑΣΗΤΗ

ΟΙΚȣΜΕ

ΝΗΚΑΙ

ΤΟΙC

ΠΙϤ

ΟΙ

Σ

em heic ſimi-

∴ A ∴

Γ Ι Ο

∴ Σ ∴

Heic duae Aquilae conſociatae.

TABULA VOTIVA ARGENTEA
GRAECIS LITTERIS INSIGNITA
ET AB IUSTINIANO IMP
S. DEMETRIO MARTYRI
DICATA.

Ἰησοῦς Χριςὸς νικᾷ. Τὸ ἅγιον μύρον.
Ieſus Chriſtus vincit. Sacrum unguentum.

Μεγαλομάρτυς Δημήτριε, μεσίτευσον πρὸς Θεὸν, ἵνα τῷ πιςῷ σου δούλῳ τῷ ἐπιγείῳ βασιλεῖ Ῥωμαίων Ἰουςινιανῷ δοίη μοι νικῆσαι τοὺς ἐχθροὺς ἐμοῦ, καὶ τούτους ὑποτάξαι ὑπὸ τοὺς πόδας μου.

Αὐτῷ ςάμνος (a) φέρει (b) μύρον ἅγιον ἐκ τοῦ φρέατος ἀντλήσασα, ἐν ᾧ τὸ σῶμα τοῦ μυροβλύτου θείου Δημητρίου τοῦτο ἀναβλήζον κεῖται ἐκτελῶν θαυμάσια πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ, καὶ τοῖς πιςοῖς.

Magne Martyr Demetri, mediator ſis apud Deum, ut fideli tuo ſervo terreno Imperatori Romanorum Iuſtiniano det mihi vincere inimicos meos, & hos ſubiicere ſub pedes meos.

 Haec

Haec ipſa amphora ſpirat balſamum ſanctum, ex puteo exhauſta, in quo corpus balſamoflui Divi Demetrii hoc ſcaturiens iacet, perficiens admiranda univerſae terrae, & fidelibus.

Ἅγιος Ἅγιος. Sanctus Sanctus.

Ὁ Θεσσαλονίκης προστάτης Ἅγιος ὁ Δημήτριος (c).

Theſſalonicae Patronus Sanctus Demetrius.

ADNOTATIONES.

(a) *In* Ἀνθολογίῳ *Graecorum ad diem* XXVI. *Octobris, quo occurrit Feſtum* τῆ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Δημητρίου τῆ μυροβλύτου, *adluditur vaſculis, quibus eius balſamum recondebatur, atque ita de eis canitur:* Αἱ σιαγόνες σου· φιάλαι διὰ τοῦτο Χριστός σε· μύρου θείου κρήνην· ἀνέδειξε τῷ κόσμῳ. Maxillae tuae, phialae, propter hoc Chriſtus te balſami divini fontem oſtendit mundo.

(b) *Lege* ψάρει. *Sed ſi haec orthographia in argenteam laminam inducenda fuiſſet, de rhomboidalis figurae perfectione, quae ex certo litterarum numero, & ordine coaleſcit, actum fuiſſet.*

(c) *Haec habentur in octogonis lateralibus ad caput Divi Demetrii. Siglarum formas conſule in ſchemate Tab. I. Litterae minores permixtae ſunt maioribus, quod intuenti patebit. Hinc ſupraſcripta die a Graecis peculiariter memoratur terraemotus, qui Theſſalonicae, ut & CPoli contigit anno* XXIV. *Imperii Leonis Iſauri II. iuxta eorum Menologium; hincque in Anthologio S. Demetrius invocatur ab ipſis* Ὠδῇ ζ', Ode 7. ὁ μέγας φρουρὸς Θεσσαλονίκης, magnus Praeſidiarius Theſſalonicae. *Heic etiam moneam, forte quatuor illa* B, *quae utrimque Cruci circumſtant, legenda eſſe* Βίος vita, *ut apud Graecos* nigrum Θ *legitur* Θάνατος mors.

VEXIL-

Digitized by Google

ſic

-V'NANMÏN 'EIΛHΦE'NAI.

ΛΕδ͡C ΤΡἰC 'ΟΛΒΙ'ΟV:

ΦVΤΟC

ΠΟ'Ρ•ΝΜΕ N'

ΚΑΙ'CAPι

ΚΕΚΤΗ

ΜΕ'ΝΗC;

ΓVΝΝΗ'ΤΡι

CCKE'

ΠΟΙΣ

ΠΤΕ'ΡV

ΞΪΚΕ

XE ΧΡϋCω͡

)N ⁜ ΜΕ'ΝΑΙΣ;

Digitized by Google

VEXILLUM SERICUM
GRAECA PRECATIONE INTEXTUM
ET AB IMP. MANUELE COMNENO
S. MICHAELI ARCHANGELO
DICATUM.

Ο῾ Ἀρχάγγελος Μιχαὴλ
Ο῾ φύλαξ
Archangelus Michael
Cuſtos
Ἐκ κοιλίας γὰρ μητρι-
κῆς ἐπερρίφυν
Ἐπὶ σὲ (a) Ταξίαρχε (b)
τῶν ἀσομάτων
Ex utero enim mater-
no proiectus ſum
In te, ordinis Princeps
incorporeorum.

✠ Ὡς πρὶν Ἰησοῦς τοῦ Ναυὶ (c) κάμψας γόνυ τῶν σῶν ποδῶν ἔμπροσθεν αὐτὸν ἐρρίφει αὐτοῦ (d) παρὰ σοῦ δύναμιν (e) εἰληφέναι. ὡς ἀμοφύλων (f) ὑποτάξῃ τὰ σίφη, οὕτω σ' ἔγωγε Μανουὴλ σὸς οἰκέτης Εὐδοκίας παῖς εὐκλεοῦς τεὶς ὀλβίου,

 φυτο-

φυτοσπόρον (g) μὲν Καίσαρι κεκτημένης, γυννήτειαν (h) δὲ πορφυρᾶν θῆτον (i) κλάδον (k) τανῦν ἐμαυτὸν ἱκετικῷ τῷ τρόπῳ ῥίπτω πόσι σοῦ, καὶ αἰτάζομαι δὲ σὲ, ὡς σαῖς σκέποις πτέρυξι κεχρυσωμέναις, καὶ προφθάσιων ῥῦσις (l) μὲ παντὸς κινδύνου, καὶ προστάτην ἔχω σὲ, καὶ φυλακάμου ψυχῆς τε, καὶ σώματος ὢν ἐν τῷ βίῳ, κἂν τῇ τελευταίᾳ δὲ, καὶ φρικτῇ κρίσει εὕρω προσηνῆ διὰ σοῦ τὴν δεσπότην. ✠

Quemadmodum olim Ieſus filius Nave flexo genu ante pedes tuos ſe ipſum proiecit petens a te robur accipere, ut alienigenarum ſubiugaret turbas, ſic ego Manuel tuus famulus, Eudociae filius inclitae ter beatae, quae prolificum quidem Caeſari acquiſivit, & ad genitricem purpuram deſtinatum ramum, nunc me ipſum ſupplici modo proiicio pedibus tuis, & peto a te, ut tuis tegas alis inauratis, & praeveniens liberes me ab omni periculo, & patronum habeam te, & cuſtodem animae, & corporis mei, dum ſum in vita, ſic in extremo, & tremendo iudicio inveniam per te propitium Dominum.

✠ Οὖς

✠ Οὖς μοῦ πρόσσεισχε (m) σῇ δεήσει, καὶ σκέπω σὲ μὲν πτέρυξιν ἰδίαις ὡς οἰκέτην, ἐχθροὺς δὲ τοὺς σοὺς ἀνελῶ μοῦ τῇ σπάθῃ (n).

Auris mea attendit tuae deprecationi, & protego te quidem alis propriis tamquam ſervum, inimicos autem tuos interficiam gladio meo.

ADNO-

ADNOTATIONES.

(a) *Ex Pſal.* XXI. *v.* 11.

(b) *Commode a Graecis celebratur die* VIII. *Novembris* ἡ σύναξις τῶν παμμεγίστων Ταξιαρχῶν Μιχαὴλ, καὶ Γαβριὴλ, *ut videre eſt in eorum* Ἀνθολογίῳ *ad diem* η'., 8. *Nov. Tum in Canone* II. *excerpto ex Poemate Ioh. Monachi laudantur, ut* Ταξίαρχαι φαιδροὶ ordinis principes ſplendidi; *quemadmodum & memorantur* αἱ τῶν Ἀγγέλων ταξιαρχίαι, *& ipſe Archangelus Michael ab eodem Ioh. Monacho ad diem* ς'., 6. *Sept. dicitur* Ταξιάρχης, καὶ πρόμαχος.

(c) *Lege* Ναυὶ, *ut in omnibus Graecis Codicibus ſcriptum legitur. Forte* Ναυὶ *heic legitur, quod ea aetate, nempe ſaeculo* XII., *littera* υ, *ut* iota *a Graecis pronunciabatur, quod ita factum ex Euſtathio praeſertim evincit Vir ſatis notus Thomas Stanislaus Velaſius in* Diſſertat. de Litterarum Graecarum pronunciatione *part.* II. *cap.* VII. *pag.* 65., *& Cl. Gregorius Placentinius* de recta Graeci ſermonis pronunc. Diſſert. *cap.* II. *pag.* 124., *& ſeqq.*

(d) *Lege* αὐτῶ.

(e) *Haec vox* δύναμις, *quam habet & ſacer Textus, a Ioh. Monacho loc. cit.* σθένος *redditur.*

(f) *In opere phrygionico duo* Λ *ita ab artifice unita ſunt, ut* M *efforment. Hinc legitur* ἀμοφύλων *pro* ἀλλοφύλων.

(g) *Emmanuel ipſe in Graeca Inſcriptione apud Muratorium pag.* 268. *num.* 2., *quam ponit CPoli in Porticu Eccleſiae, quae Pantocrator dicitur,* ΦΥΤΟΣΓΟΡΟΣ *appellatur.*

(h) *Artifex Phrygionicus forte heic expreſſit* γυννύτειαν *pro* τῷ γιννύτειαν, *uti forte tunc, Graecia barbare loquente, ſcribi poterat. Recte enim ſcriberetur* γυντριάν. *Particula* δὲ *pro* τε. *Heic ſubintelligenda eſſet praepoſitio* πρὸς, *niſi forte particula* δὲ *eiuſdem vices gerere poſſet.*

(i) Θύτος *apud Heſychium idem eſt, ac* τέμενος, *ſectus nempe, & ſeparatus ad honorem Numinis, vel Regis. Vid. eius Lexicon in hac voce. Senſus huc redit, Eudociam ra-*

ramum, *vel familiam Porphyrogennitarum propagaſſe*, *vel conſervaſſe*.

(k) Κλάδος *eſt ramus tener*, *qui & pro filio*, *& pro corpore adoleſcente ſumitur*. *Ioh. Henricus Leichius emendat ſuperius citatam Inſcriptionem Muratorianam pagina* 268. *n.*2., *ubi pro* ΓΟΡΦΥΓΟΒΛΑΣΤΟΣ ΗΛΛΑΔΟΣ *legendum eſt* πορφυρόβλαστος κλάδος purpurae germen filius, *cuius dictionis exempla plura & ille ibi habet*, *& Du-Cangius in* Gloſs. med., & infim. Graecit. *v.* Πορφυρογέννητος. *Vid. Ioh. Iacobum Reiskeium* Comment. ad Conſtant. Porphyr. Caeremon. Aulae Byzant. *pag.*115. *col.*1. *Nos ramum vertimus*, *quando ſic etiam ſenſui bene conſultum cenſemus*. *Supervacaneum heic eſſe putamus animadvertere*, *in Purpura natos dictos fuiſſe Imperatores Orientales*, *quod Purpura diceretur Palatium*, *ubi Auguſtas parere mos erat*; *hinc Porphyrogennitarum nomen*, *& dignitas*. *Commode Iohannes*, *& Emmanuel Comnenus ſe Porphyrogennitas appellant in Nummis apud Laurentium Begerium* Theſ. Brandeburg. *To.*II. *pag.*867., *apud Chriſtianum Sigiſm. Liebòeium* Goth. Nummar. *cap.*III. §.XXXII. *pag.*91. *& ſeq.*, *apud Bandurium To.*II. *pag.*756., *apud Kellium* Supplem. ad Numiſm. Impp. veter. Froelik *p.*312., *ac tandem inter* Numiſmata antiq. Thomae Comitis Pembrochii *Par.* I. *Tab.* XXXVI. *n.*66., *quod uterque parente Imperatore*, *& matre Auguſta natus eſſet*; *quae naſcendi felicitas cum neque Iſaacio*, *neque Alexio Comnenis obtigiſſet*, *eodem titulo haud utuntur*.

(l) *Lege* ῥόου. *Circellus* ◡, *qui huic voci in opere phrygionico ſuperſtat*, *gerit forte vices litterae* O; *nam ibi accentus circumflexus ſemper obverſa forma* ◠ *exprimitur*.

(m) *Lege* πρόπασχε.

(n) *Michael Archangelus*, *qui Ioſue apparuit*, *manu gerebat ferrum*, *quod nimirum in Libro Ioſue cap.*V. *verſ.* 13. ῥομφάια *appellatur*. *Euſtathius ad Homerum notat*, ῥομφαίαν *apud Thraces ingentis cultri*, *vel pugionis inſtar fuiſſe*, *quae ab Heſychio* μάχαιρα, *&* ξίφος *dici-*

dicitur. *Ceterum ex Cedreno*, *Manueli ſynchrono*, *patet*, *fuiſſe interpretes*, *qui contenderent*, ῥομφαίαν *fuiſſe* δόρυ, *haſtam*, *vel lanceam*; *aſt ipſe* σπάθην *potius fuiſſe aſſerit*, *ut proinde heic nunc* σπάθη *loco* ῥομφαίας *uſurpetur*. *Hinc Spatharii apud Graecos mediae aetatis dicti ſunt*, *quos poſtremi Romanorum Imperatores* Protectores domeſticos *dixerant* (*Vid.Pancirol. in* Notit. Imper. Orient. *cap.*89.), *ſequiores autem Latini* armigeros, *quod enſem*, *armaque ad Principis corpus tuendum geſtarent*. *De his vide fuſe differentem Du-Cangium in* Gloſſ. med., & infim. Graecit., & *Cl. Ioh. Iacob. Reiskeium ad* Caeremon. Aulae Byzantinae Conſtantini Porphyrog. *pag.*15. & 50. *Ceterum ex Inſcriptione Placentina*, *quam adfert Muratorius pag.* 2043. *n.*6., *evincitur Spatharii munus in Aula Caeſarum Romanorum*, & *quidem Tiberii Aug. aevo exſtitiſſe*. *Habe Inſcriptionem*, *quia brevis*:

SALVIVS
ANTONIAE . DRVS . . . .
SPATARIVS

Spatharii etiam mentio occurrit in Bulla Plumbea apud Cl. Corſinium de Notis Graecorum.

EPIPHA-

EPIPHANII MONACHI ET PRESBYTERI

DE VITA SANCTISSIMAE DEIPARAE

LIBER.

D. IOHANNES ALOYSIUS MINGARELLIUS

PROCURATOR GENERALIS

Canonicorum Regularium S. Salvatoris

Ex Ms. Codice Naniano exſcripſit, e Graeco Latine reddidit, & brevibus ſcholiis illuſtravit.

Digitized by Google

ILLUSTRISSIMO AC REVERENDISSIMO

PRAESULI

STEPHANO BORGIAE

SACRAE CONGR. DE PROPAGANDA FIDE

A SECRETIS

D. IOHANNES ALOYSIUS MINGARELLIUS

S. D.

OPTAS, Eruditiſſime Praeſul, pro tua in me benignitate, maximoque in litteras amore, ut vetuſtum aliquod opuſculum, idque Graecum, tertio Anecdotorum Volumini, quod Romanis propediem typis imprimetur, inſerendum praebeam. Ego autem cupienti ſi quid negem, quod praeſtare queam, ingratus ſim. Necdum enim tibi vel de facie notus eram, quum omni humanitatis officio me devinxiſti. Memoria probe teneo, Vir humaniſſime, duodecim circiter ab hinc annis cum Beneventum forte veniſſem, quam tu Civitatem mirifica per id tempus dexteritate regebas, atque prudentia, quam liberaliter a te, comiterque exceptus fuerim una cum ſupremo tunc coetus noſtri moderatore Iohanne Chryſoſtomo Trombellio, quamque iucunde paucos illos dies, quibus ibi manere licuit, tranſegerim, tuam & in conſuetudine ſuavitatem expertus, & in colloquio doctrinam, atque eruditionem admiratus. Quamobrem nihil eſt, quod non tui cauſſa facturus libenter ſim. E veſtigio itaque converti e Graeco libellum quemdam Epi-

phanii

phanii Monachi de Vita Deiparae, cuius apographum apud me ineditum iampridem latet, ſemperque forſitan latuiſſet, niſi hanc tu mihi occaſionem praebuiſſes, ut rurſus in manus ſumerem: diu enim dubitavi, an eum ſupprimere praeſtaret, quam in manus omnium emittere: propterea quod e monumentis non ſinceris modo, atque indubitatis, ſed apocryphis etiam, ut ipſemet Auctor profitetur, ac dubiis contextus ſit. Nunc autem cum alicui nihilominus utilitati viſus ſit eſſe poſſe, ſi evulgetur, eum ad te mittere conſtitui, ut tute ipſe, cuius plurimi iudicium duco, quid agendum ſit, videas. Tuus ergo ſit arbitratus: ut illum, prout libuerit, vel comburas, cum legeris, vel typographo librario excudendum tradas: mihi vero id unum cordi eſſe noris, ut nihil a me edatur, quo Lectorum in Dominam noſtram pietas, aut debitus ipſi honor vel minimum, te quidem iudice, imminui queat.

Libelli porro Auctor tibi incredibili memoria praedito plane ignotus eſſe non poteſt: nam Leo Allatius & fragmenta ex hoc ipſo haud ſemel protulit opuſculo, & aliud quoddam eiuſdem ſcriptum in Symmictis divulgavit, huiuſmodi titulum in fronte habens: Epiphanii Monachi Hagiopolitae Syria, & Urbs Sancta; *nec enim dubito, quin unus, idemque Epiphanius utriuſque libelli Auctor ſit, quum eodem plane ſtilo utrumque conſcriptum videam, tenui ſcilicet, atque adeo, ut verius loquar, humili, ac pene abiecto. Quin Homiliam quoque Epiphanii Monachi in S. Andream Apoſtolum commemorat ipſe Allatius in Diatriba de Simeonum* ſcri-

ſcriptis : ſed ea utrum Epiphanii noſtri ſit , quis tuto , niſi illam viderit , definire queat , cum Allatius nihil praeter titulum , atque initium attulerit ? Si quid tamen e tam exiguis indiciis indicari poteſt , equidem eam quoque Homiliam ipſi tribuendam crediderim . De membraneo autem exemplari , e quo libellum ego exſcripſi , nihil dicere attinet in praeſenti : ſatis enim deſcriptum fuit iis litteris , quas de quodam S. Gregorii Thaumaturgi Sermone ad Aegidium fratrem meum Bononiae dedi : unus enim , idemque Codex & cum Gregorii Sermonem , & hunc Epiphanii mihi ſubminiſtravit . Illud potius optandum iam eſſet , ut quo tempore Epiphanius noſter ſcripſerit , accurate , ac liquido definiri poſſet : nam Iohannes Albertus Fabricius , incertae aetatis *Scriptorem dixit . At ſi adamuſſim illud determinare , ac veluti acu tangere non licet , valde tamen anguſtis finibus ſpatium omne , intra quod eum ſcripſiſſe neceſſe ſit , circumſcribi poſſe reor , atque includi : ut neque ante undecimum Chriſti ſaeculum , nec poſt tertiumdecimum vixiſſe dici debeat . Non ante undecimum quidem : quia Hippolytum Thebanum citat , quem decimo , aut ſummum undecimo floruiſſe conſentiunt eruditi : Poſt tertiumdecimum vero ſaeculum ſcribi non potuit Opuſculum , e quo fragmentum Nicephorus Calliſtus protulit Epiphanium ipſum nominans , ut mox videbimus : praeſertim cum ipſe Codex , unde illud exſcripſi , aut duodecimi ſaeculi ſit , aut non multo ſane recentior . Ex quibus omnibus illud tandem conficitur , ut ſaeculo circiter duodecimo Epiphanium*

noſtrum vixiſſe haud temere ſtatui queat. Si qua igitur identidem occurrent inter legendum, quae parum tibi arrideant, mirari non debebis, Vir praeclariſſime: Graecum enim eius aetatis vinum, ut ita cum Catone loquar, quod neque aceat, neque muceat, vix ullum eſt, ut noſti. Mucida ſane haud pauca hic offendes: multa ineleganter dicta: barbara etiam nonnulla, atque ſoloeca: plura demum incerta, nulloque idonei Scriptoris, qui quidem exſtet, aut notus ſit, teſtimonio confirmata. Attamen haec ipſa utpote quodammodo nova, aliquam fortaſſe afferent oblectationem. Vale, Praeſul doctiſſime, ac tua me amicitia ornare perge.

Dabam Romae in Aedibus S. Petri ad Vincula, Calendis Martiis, anno M. DCC. LXXIV.

SELE-

SELECTA QUAEDAM
DE EPIPHANIO MONACHO ET PRESBYTERO
TESTIMONIA.

Nicephorus Calliſtus in Hiſt. Eccl. lib.2. cap.23. ex Epiphanii Opuſculo, quod nunc edimus, locum quemdam ſic citat,

Ἦν δὲ τὸ ἦθος καὶ ἡ θέσις τῆς μορφῆς καὶ τῆς ἡλικίας αὐτῆς οὕτως ἔχοντα, ὥς φησιν Ἐπιφάνιος. Σεμνή, φησί, ἦν κατὰ πάντα· ὀλίγα τε καὶ ἀναγκαῖα λαλοῦσα· ταχεῖα πρὸς ὑπακοὴν καὶ εὐπροσήγορος· τιμῶσα πάντας καὶ προσκυνοῦσα. μέση δὲ τὴν ἡλικίαν ἦν· εἰσὶ δὲ οἳ καὶ πλεῖόν τι τοῦ μέσου ἔχειν αὐτὴν φασί· τὸ εὐπαρρησίαστον δὲ πρὸς πάντας ἀνθρώπους εἶχε· πόῤῥω γέλωτος· ἔξω τε ταραχῆς· καὶ ἀόργητος μάλιστα· σιτόχροος δ' ἦν καὶ ξανθόθριξ· εὐόφθαλμος· ὑποξανθιζούσας καὶ οἱονεὶ ἐλαιώδεις τὰς κόρας τῶν ὀφθαλμῶν ἔχουσα· περιηγμένας καὶ μελαίνας ἐπιβεβλημένη ὀφρῦς ἀποχρεόντως· ἐπίῤῥιν· χείλη ἐπανθοῦντα ἔχουσα, καὶ τῆς ἐκ τῶν λόγων γλυκύτητος γέμοντα· πρόσωπον οὐ στρογγύλον, ἀλλ' ὡσανεὶ ἐπιμήκης κεκτημένη· μακρόχειρ τε καὶ μακροδάκτυλος ἦν· ἄτυφός τε καὶ ἀσχημάτιστος· μὴ βλακείαν ἐπισυραμένη τινά· ταπείνωσιν ὑπερβάλλουσαν ἔχουσα· ἱμάτια αὐτόχροα φοροῦσα, καὶ ἀγαπῶσα· ὁποῖον νῦν καὶ τὸ ἅγιον αὐτῆς μαφόριον δείκνυται. καὶ συνόλως εἰπεῖν, ἐφ' ἅπασι τοῖς αὐτῆς, θείας χάριτος πεπληρωμένη. *Quae ſic interpretatus eſt Iohannes Langius.*

Mores autem (*Sanctiſſimae Deiparae*), formaeque, & ſtaturae eius modus, talis, ut inquit Epiphanius, fuit. Erat, inquit, in rebus omnibus honeſta, & gravis, pauca admodum eaque neceſſaria loquens, ad audiendum facilis, & perquam affabilis, honorem ſuum, & venerationem omnibus exhibens: ſtatura mediocri: quamvis ſint qui eam aliquantulum medioctem longitudinem exceſſiſſe dicant. Decenti dicendi libertate adverſus homines omnes uſa eſt, ſine riſu, ſine perturbatione, & ſine iracundia maxime. Colore fuit

triticum referente, capillo flavo, oculis acribus, ſubflavas, & tamquam oleae colore pupillas in eis habens. Supercilia ei erant inflexa, & decenter nigra: naſus longior, labia florida, & verborum ſuavitate plena: facies non rotunda, & acuta, ſed aliquanto longior: manus ſimul, & digiti longiores. Erat denique faſtus omnis expers, ſimplex, minimeque vultum fingens: nihil molliciei ſecum trahens, ſed humilitatem praecellentem colens: veſtimentis, quae ipſa geſtavit, coloris nativi contenta fuit: id quod etiamnum ſanctum capitis eius Velamen oſtendit. Et, ut paucis dicam, in rebus eius omnibus multa divinitus inerat gratia.

Leo Allatius in Συμμίκτοις libro 1. *pag.*48. *Opuſculum edidit, quod ſic inſcribitur:*

Ἐπιφανίου μοναχοῦ τοῦ ἁγιοπολίτου τοῦ πνευματικοῦ ἡμῶν πατρὸς διήγησις, εἰς τύπον περιηγητοῦ, περὶ τῆς Συρίας, καὶ τῆς ἁγίας πόλεως, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ ἁγίων τόπων. Epiphanii Monachi Hagiopolitae, ſpiritualis patris noſtri, ad modum deſcriptionis ſitus Orbis, Enarratio Syriae, Urbis Sanctae, & ſacrorum ibi locorum.

*Idem Allatius in Diatriba de Simeonum ſcriptis pag.*90.

Epiphanii monachi & presbyteri (Sermo) Περὶ τοῦ βίου καὶ πράξεων, καὶ τέλους τοῦ ἁγίου Ἀποστόλου Ἀνδρέου. (De vita, & geſtis, & obitu Sancti Apoſtoli Andreae.) Incipit: Ἐπειδήπερ πολλοὶ ἀνεγράψαντο βίους (Quoniam multi ſcripſerunt vitas.)

*Et pag.*106.

Epiphanii monachi & presbyteri (Sermo) Περὶ τοῦ βίου τῆς ἁγίας Θεοτόκου, καὶ τῶν ζωῆς αὐτῆς χρόνων. Incipit: Περὶ τῆς κυρίως καὶ ἀληθῶς Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας πολλοὶ διεξῆλθον τῶν πάλαι διδασκάλων. Unde ſua hauſerit, ipſe in principio Orationis ſic narrat: Ἐγκωμιασταὶ δὲ αὐτῆς πολλοὶ ἐκ τῶν ἁγίων πατέρων . . . . .

Tillemont

Tillemontius Tom. I. Monumentorum ad Hiſtoriam Eccleſiaſticam ſpectantium, pag. 70. in Vita B. Mariae Virginis.

Nicephore tire d' un Epiphane une deſcription de tout ſon exterieur (*B. Virginis ſcilicet*) qui eſt belle & avantageuſe ſi elle eſtoit mieux autoriſée. Car il y a bien de l' apparence qu'on l' a depeinte telle qu' on a jugé qu' elle devoit eſtre. Pour ce qu' il dit de ſon viſage, il l' a pu tirer du portrait qu'un hiſtorien du VI. ſiecle dit que S. Luc en avoit fait, & qu'on envoya de Jeruſalem à Pulquerie.

Iohannes Albertus Fabricius in Bibliotheca Graeca Vol. 6. pag. 705.

Epiphanii monachi ac presbyteri Hagiopolitae, ſive Hieroſolymitani, incertae aetatis, *Syria*, *&* *Urbs Sancta*, Graece e Codice Vaticano, cum Federici Morelli verſione per Allatium multis locis interpolata. Eiuſdem Scriptoris ***de Vita S. Deiparae*** laudat Allatius de Simeonum ſcriptis p. 106., & ad Euſtathii Hexaëmeron pag. 285. ſeq. ***Homiliam de S. Andrea Apoſtolo***, idem de Simeonibus pag. 90.

Codicem, quo uſus ſum, quique hoc Epiphanii Opuſculum habet pag. 237., ſic deſcripſi egomet in Epiſtola ad Aegidium fratrem meum Bononiae impreſſa anno M. DCC. LXX. *cum ineditum S. Gregorii Thaumaturgi Sermonem in lucem proferrem.*

Horum ergo Codicum (*Namianae Bibliothecae*) unum, qui nunc XXII. eſt, dum evolverem, in illam incidi Scriptiunculam, de qua ſuperius commemorabam. Membraneus is eſt, ea membranarum magnitudine ut unaquaeque ex ducentis nonaginta tribus chartis, quibus omnino conſtat, cum quarta mediocris folii parte noſtratis chartae ex lineis, vilibuſque

 ſeru-

ſcrutis confectae exaequetur . Harum pleraeque , imo ferme omnes . . . quingentis circiter ante annis exaratae ſunt , ſed ab exſcriptore adeo rudi , ut nihil admodum , quid ſcriberet , intellexiſſe videatur . . . . Totus autem Codex e libris , quos *Eccleſiaſticos* vocamus , unus eſt : quem Latini quidem Sacerdotes *Homiliarium* dicerent , Graeci vero Πανηγυρικὸν appellant . Nihil namque aliud eo continetur , niſi ſeptem & quadraginta ſive Orationes , ſive *Homiliae* . . . . quarum nonnullae quidem ſunt ἀνεπίγραφοι , ceterae autem Gregorio Nazianzeno . . . . Epiphanio monacho ac presbytero , & Germano Epiſcopo Conſtantinopolitano inſcribuntur .

Ita equidem anno M. DCC LXIX. cariſſimum fratrem alloquebar : nunc vero ſempiternam ipſi felicitatem a Deo precor . Haud multo poſt enim praematura morte (proh acerbam recordationem) ſublatus eſt , dum in Sancta Viterbienſi Eccleſia , atque Tuſcanenſi Vicarii Apoſtolici munere fungeretur, ad quod obeundum ſingulari CLEMENTIS XIV. beneficio vocatus fuerat : quod non ſine debito grati animi ſenſu erga beneficentiſſimum Pontificem commemoro . Obiit autem VI. Idus Auguſti anno M. DCC. LXXII. , ac iacet Viterbii in Cathedrali templo S. Laurentii , pone aram maximam in medio Choro . Requiem aeternam dona ei Domine .

ΕΠΙΦΑ-

ΕΠΙΦΑΝΙΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ ΚΑΙ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΒΙΟΥ ΤΗΣ ΥΠΕΡΑΓΙΑΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ

Καὶ τῶν τῆς αὐτῆς χρόνων.

Εὐλόγησον δέσποτα. λόγος μα'.

Περὶ τῆς κυρίως καὶ ἀληθῶς θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας· πολλοὶ διεξῆλθον τῶν πάλαι διδασκάλων· οἱ μὲν προφητικοῖς διαφόροις εἴδεσι καὶ ὀνόμασι τὰ τέρατα ἑαυτῆς, καὶ τοῦ ἐξ αὐτῆς ἀνερμηνεύτως τεχθέντος Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἡμῶν προεῖπον· οἱ δὲ ἅγιοι ἀπόστολοι περὶ τοῦ ἐξ αὐτῆς

EPIPHANII MONACHI ET PRESBYTERI

SERMO DE VITA SANCTISSIMAE DEIPARAE

ET DE IPSIUS (1) ANNIS.

Benedic Domine (2). *Sermo XLI.*

De Maria, quae proprie, ac vere Deipara, & Semper-virgo (3) dicitur, multi e vetuſtis Doctoribus ſermonem habuerunt: nam nonnulli quidem variis propheticis figuris, ac nominibus uſi, mirabilia quum de ipſa (4), tum de eo, qui ex ipſa ineffabiliter natus eſt, Chriſto vero Deo noſtro praenunciarunt: Sancti vero Apoſtoli

de

σαρκωθέντος Θεοῦ λόγου τὴν σπουδὴν ἐποιήσαντο· καὶ εἰς τὰς τούτου πράξεις ἐσχόλασαν· περὶ ταύτης δὲ ὀλίγα τινὰ εἰπόντες· εὐθέως παρέδραμον· οὕτω τοῦ πνεύματος οἰκονομήσαντος· οἱ πάντες δὲ ἀπὸ Δαυὶδ κατάγεσθαι αὐτὴν λέγουσιν· ἐγκωμιασταὶ δὲ αὐτῆς ἐκ τῶν ἁγίων πατέρων γεγόνασιν· οὐδεὶς δὲ ἐξ αὐτῶν περὶ τῆς βιώσεως αὐτῆς καὶ τῶν χρόνων· ἢ τῆς ἀνατροφῆς· ἢ τοῦ τέλους· ὀρθῶς καὶ εὐαποδέκτως ἐσήμανεν· ἀλλὰ καὶ οἱ ἐπιχειρήσαντες καὶ μέρη τινὰ εἰπόντες· οὐκ ὠρθοτόμησαν· ἀλλ' ἑαυτοῖς ἐγένοντο κατήγοροι· οἷον· Ἰάκωβος ὁ ἑβραῖος· καὶ Ἀφροδισιανὸς πέρσης· καὶ ἄλλοι τινὲς· μόνον περὶ τῆς γεννήσεως αὐτῆς εἰπόντες· εὐθέως ἐσιώπησαν· περὶ δὲ τῆς κοιμήσεως αὐτῆς· Ἰωάννης ὁ θεσσαλονικεὺς πολυθρύλλητον ποιησάμενος

de Deo Verbo ex ipſa incarnato ſtudioſe egerunt, ac de iis, quae ab ipſo geſta ſunt; de Maria vero cum pauca quaedam dixiſſent, ad alia ſtatim tranſierunt, ita Spiritu Sancto diſponente. Sed omnes illam ex David originem duxiſſe (5) aiunt. Fuerunt (6) autem e Sanctis Patribus haud pauci, qui eam encomiis celebrarent: ſed ipſorum nullus de illius vita, & annis, aut educatione, aut obitu, recte, ac probabiliter ſcripſit. Imo qui id facere aliqua ex parte aggreſſi ſunt, a recta via aberrarunt, ac unuſquiſque ſui ipſius veluti accuſator exſtitit, ut exempli gratia Iacobus Hebraeus (7), & Aphrodiſianus (8) Perſa. Alii vero quidam poſtquam de Mariae nativitate dumtaxat locuti ſunt, continuo ſiluerunt. Iohannes autem Theſſalonicenſis (9), qui de illius Dormitione celeberrimum ſcri-

σάμενος λόγον· αὐτὸς ἑαυτὸν ἐπεσκίασεν· καὶ ἕτερος δὲ Ἰωάννης ἑαυτὸν θεολόγον ἐπιγράψας· τὸ τοῦ ψεύδους ἔγκλημα ἐφ᾽ ἑαυτὸν ἐπεσπάσατο· Ἀνδρέας δὲ ὁ ἐξ ἱεροσολύμων ἐπίσκοπος κρήτης· ὀλίγα τινὰ εἰπὼν καὶ ὀρθοτομήσας· εἰς ἐγκωμίου τάξιν τὴν διήγησιν ἔστησεν· ἡμεῖς δὲ τοὺς πολλοὺς διευκρινησάμενοι καὶ συλλέξαντες τὰ εὔπιστα καὶ βέβαια καὶ ἀληθῆ· ἔκ τε τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας Εὐσεβίου τοῦ ἐπονομαζομένου τοῦ Παμφίλου· καὶ ἐκ τῶν λοιπῶν συγγραφέων καὶ διδασκάλων· ἁπλαῖς ταῖς λέξεσιν τοῖς ποθοῦσιν τὰ περὶ αὐτῆς παραστήσομεν· καὶ ἑκάστου τὸ ὄνομα· παρ᾽ οὗπέρ τι ἐλάβομεν· ἵνα μὴ δόξῃ τισὶ διαβάλλειν ἡμᾶς ὡς ἴδιόν τι προσθεῖναι· ἢ ὑφελεῖν· ἐπὶ τοῦ μετώπου ἐσημάνομεν· κἂν ἐκ τῶν ἀποκρύφων τι λάβωμεν, ἢ ἐξ αἱρετικῶν· μηδεὶς

ſcripſit ſermonem, ipſe ſemetipſum offuſcavit. Alius inſuper Iohannes (10), qui *theologum* ſe ipſe denominat, mendacii reum ſe prodit. Andreas vero Ieroſolymitanus (11), qui Cretae Epiſcopus fuit, poſtquam pauca quaedam, eaque recte de hoc argumento dixit, encomium deinceps texuit potius, quam narrationem. Nos vero cum pleroſque examinaverimus, ac ea quae credibilia, & firma, & vera eſſent quum ex Ecclesiaſtica Hiſtoria Euſebii, qui Pamphili cognominatur, tum e reliquis Scriptoribus, ac Magiſtris collegerimus, ſimplici nunc ſtylo cupidis (12) lectoribus ea, quae ad Deiparam ſpectant, exhibebimus: & cuiuſque Scriptoris, e quo aliquid accepimus (ne quis calumniari nos queat, quaſi de noſtro quidpiam addere, aut demere (13) auſi ſimus) nomen in fronte (14) indicavimus. Neque vero, ſi quid ex apocryphis libris,

μηδεὶς ἡμᾶς μεμφέσθω· αἱ γὰρ παρὰ τῶν ἐχθρῶν μαρτυρίαι ἀξιοπιστότεραι εἰσὶν· ὡς φησὶν ὁ μέγας Βασίλειος· ἀλλα καὶ ὁ θαυμάσιος Κύριλλος ὁ ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπος αὐτὸ τοῦτο ἐποίησεν· ἀπὸ Ἀβραὰμ ἕως Δαυὶδ εἰς τὴν γενεαλογίαν τοῦ Ἰωσὴφ τοῦ μνηστευσαμένου τὴν πανάμωμον καὶ θεοτόκον Μαρίαν· λοιπὸν δὲ καὶ αὐτὸς ἐπειδὴ ἀπὸ ἀδελφῶν ἐτέχθησαν ὅ τε Ἰωσὴφ, καὶ ἡ θεοτόκος· δείξας ὡς συμφωνοῦσιν οἱ δύο εὐαγγελισταὶ· ὅ τε Ματθαῖος κατιὼν, καὶ ὁ Λουκᾶς ἀναποδίζων· εἰς τὸν Νάθαν καὶ αὐτὸν υἱὸν Δαυὶδ ἐνάρχεται· ἔστιν δὲ ἡ τῶν λόγων ἀπόδειξις οὕτως.

Ἐκ τῆς σειρᾶς τοῦ Νάθαν υἱοῦ Δαυὶδ γεννᾶται Λευΐ· Λευῒ δὲ ἐγέννησεν τὸν Μελχὶ καὶ τὸν Πάνθηρα· Μελχὶ ἔλαβεν γυναῖκα, καὶ ἀπέ-

bris, aut ex Haereticis deprompſerimus, nos quiſquam redarguat: inimicorum enim teſtimonia fide ſunt digniora, ut Magnus ait Baſilius. Quin etiam admirabilis vir Cyrillus (15) Alexandriae Epiſcopus id ipſum fecit, ab Abrahamo uſque ad David (16) texens genealogiam Ioſephi immaculatae Deiparae Mariae Sponſi; deinceps vero etiam ipſe, quoniam ex fratribus cum Ioſephus, tum Deipara orta erat, oſtendens ſibi invicem non adverſari duos Euangeliſtas, Matthaeum nempe, qui deſcendendo, & Lucam, qui aſcendendo, ac retrocedendo genealogiam deſcripſit, in Nathan, qui & ipſe fuit filius David, exorditur. Eſt autem rei demonſtratio huiuſmodi.

II. Ex ſtirpe (17) Nathan filii David oritur Levi: Levi autem genuit Melchi, & Pantherem. Melchi uxorem duxit, & filiis ca-

ἀπέθανεν ἄπαις· ὁ Πανθὴρ ἐγέννησεν τὸν Βαρπανθὴρ· ὁ Βαρπανθὴρ ἐγέννησεν τὸν Ἰωακεὶμ τὸν πατέρα τῆς Θεοτόκου· ἐκ δὲ τῆς σπορᾶς Σολομῶνος υἱοῦ Δαυὶδ γεννᾶται Ματθὰν· οὗτος γεννᾷ τὸν Ἰακὼβ τὸν πατέρα Ἰωσὴφ· καὶ ἀπέθανεν· καὶ ἔλαβεν τὴν γυναῖκα τὴν μητέρα Ἰακώβου· Μελχὶ ὁ ἀδελφὸς Πανθὴρ· καὶ ἐγέννησεν τὸν Ἠλί. ὁ μὲν οὖν Ἰακὼβ ἐκ τῆς φυλῆς τοῦ Σολομῶντος· ὁ δὲ Ἠλὶ ἐκ τῆς φυλῆς τοῦ Νάθαν· λαμβάνει γυναῖκα· καὶ ὁ Ἠλὶ ἀπέθανεν ἄπαις· καὶ ἔλαβεν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ ὁμομήτριος Ἰακὼβ· καὶ ἐγέννησεν τὸν Ἰωσήφ. ὁ οὖν Ἰωσὴφ φύσει μὲν υἱὸς τοῦ Ἰακὼβ· κατὰ δὲ τὸν νόμον τοῦ Ἠλί. ἔλαβον οἱ δύο ἀδελφοὶ τὴν μίαν γυναῖκα· ἐπεὶ ὁ νόμος μετέβη· ἐάν τις ἀποθάνῃ ἄπαις· ἵνα λαμβάνῃ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ· καὶ ἀναστήσῃ σπέρμα

carens mortuus eſt. Panther genuit Barpantherem (18). Barpanther genuit Ioacim patrem Deiparae. E ſtirpe autem Salomonis filii David, oritur Mathan. Hic generat Iacobum patrem Ioſephi, & moritur. Tunc Melchi frater Pantheris (19) accipiens uxorem (20) eius, matrem Iacobi, genuit Eli (21). Itaque Iacobus fuit e ſtirpe Salomonis, Eli vero ex ſtirpe Nathan. Eli duxit uxorem, & mortuus eſt ſine filiis: eius vero uxorem ſumpſit illius frater uterinus Iacobus, & genuit Ioſeph. Ioſephus ergo natura quidem filius erat Iacobi; ſecundum legem vero erat filius Eli. Hi duo fratres unam eamdemque acceperunt in uxorem, quia lex praecipiebat (22), ut, ſi quis mortuus fuerit ſine filiis, accipiat frater eius uxo-

σπέρμα τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ· Ἰωακεὶμ καὶ Ἡλὶ ἐκ πατρὸς τοῦ Πανθήρι ἀδελφοί· Ἡλὶ καὶ Ἰακὼβ ἐκ πατρὸς τοῦ Ματθὰν ἀδελφοί· Ἰωακεὶμ ἐγέννησεν Μαρίαν τὴν θεοτόκον· Ἡλὶ δὲ ἐγέννησεν τὸν Ἰωσὴφ κατὰ νόμον· ὥστε εἶναι τὸν Ἰωσὴφ καὶ τὴν Μαρίαν ἀδελφῶν παιδία· Ἰωσὴφ δὲ ἦν τῇ ἐπιστήμῃ τέκτων· ἔσχεν δὲ ἀδελφὸν ἐκ τοῦ Ἰακὼβ ὁμομήτριον τὸν Κλεόπαν ἢ καὶ Κλωπᾶν.

Κατὰ μητέρα ἡ θεοτόκος ἦν οὕτως· Ματθὰμ ὁ ἱερεὺς ἀπὸ βηθλεὲμ· εἶχεν θυγατέρας τρεῖς· Μαρίαν, Σωβὴν, καὶ Ἄνναν· ἡ μὲν Μαρία ἔτεκεν Σαλώμην τὴν μαίαν· ἡ δὲ Σωβὴ ἔτεκεν τὴν μητέρα Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ· ἡ δὲ Ἄννα ἔλαβεν Ἰωακεὶμ τὸν ἀδελφὸν τοῦ πατρὸς Ἰωσὴφ· καὶ κατέβη Ἄννα νύμφη εἰς τὴν γαλιλαίαν εἰς πόλιν ναζαρὲτ· καὶ συνῴκησεν Ἄννα τῷ Ἰωα-

uxorem ipſius, & ſuſcitet ſemen fratri ſuo. Ioacim, & Eli ex patre Panthere fratres erant: Eli, & Iacob ex patre Mathan erant fratres. Ioacim genuit Mariam Deiparam: Eli vero genuit Ioſephum ſecundum legem: adao ut Ioſephus, & Maria eſſent filii fratrum. Ioſaphus autem erat profeſſione faber: & habuit fratrem ex Iacobo uterinum Cleopam (23), qui dicitur etiam Clopas.

III. Quoad maternum genus Deipara talis erat. Matham ſacerdos Bethleemita habuit tres filias (24), Mariam, Sobem, & Annam. Maria quidem peperit Salomen obſtetricem: Sobe autem peperit matrem Iohannis Baptiſtae: Anna varo accepit Ioacim fratrem patris Ioſaphi. Et deſcendit Anna ſponſa in Galilaeam in urbem Nazaret: & habitavit Anna cum Ioacimo annos

Ἰωακεὶμ ἔτη πεντήκοντα· καὶ τέκνον οὐκ ἐποίησαν· ἐγένετο δὲ αὐτοὺς ἀναβῆναι εἰς ἱερουσαλὴμ τῇ ἑορτῇ τῶν ἐγκαινίων· καὶ προσευχομένου τοῦ Ἰωακεὶμ εἰς τὸ ἱερὸν· ἐγένετο ἀκοῦσαι φωνὴν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ λέγουσαν αὐτῷ· ὅτι ἔστιν σοι παιδίον· καὶ δι' αὐτοῦ δοξασθήσῃ· συνέλαβεν οὖν ἡ γυνὴ αὐτοῦ Ἄννα ἐν γήρει αὐτῆς· καὶ ἔτεκεν παιδίον θῆλυ· καὶ ἐκάλεσεν τὸ ὄνομα αὐτῆς Μαριάμ· διὰ τὴν ἀδελφὴν αὐτῆς· καὶ συνέχαιρον αὐτῇ πάντες οἱ συγγενεῖς καὶ φίλοι αὐτῆς.

Γενομένης τῆς παιδὸς Μαρίας τριετοῦς· ἀνήγαγον αὐτὴν οἱ γονεῖς αὐτῆς εἰς ἱερουσαλὴμ· καὶ παρέστησαν αὐτὴν τῷ κυρίῳ μετὰ δώρων· καὶ ἐδέξατο αὐτὴν καὶ τὰ δῶρα αὐτῆς ὁ ἱερεὺς Ὀδδαὶ· ὁ καὶ Βαραχίας· ὁ πατὴρ Ζαχαρίου· καὶ πάντες οἱ ἱερεῖς ἦσαν χαίροντες· καὶ ἐπευξάμενοι

ηὐλό-

nos L., quin filium gignerent. Factum eſt autem; ut ipſi aſcenderent in Ieruſalem in ſolemnitate Encaeniorum (25): & dum Ioacim orabat in templo, contigit, ut vocem audiret e caelo dicentem ei: Tibi erit proles, & per eam glorificaberis. Concepit ergo eius uxor Anna iam ſenex, & peperit filiam, & vocavit nomen illius *Marjám* (26), ſororis ſuae cauſſa. Et congratulati ſunt cum ea propinqui omnes, atque amici.

IV. Cum tres iam annos nata eſſet puella Maria, duxerunt eam ipſius parentes in Ieruſalem, & praeſentarunt eam Domino cum muneribus. Et excepit illam, ipſiuſque munera Sacerdos Iodae (27), qui Barachias quoque dicitur, Zachariae pater. Et omnes Sacerdotes gaviſi ſunt, & orantes benedixerunt Ioacim, &

An-

εὐλόγησαν τὸν Ἰωακεὶμ καὶ τὴν Ἄνναν· καὶ τὴν παῖδα Μαρίαν· καὶ ἀπῆλθον εἰς ναζαρέτ· καὶ τῷ ἑβδόμῳ αὐτῆς ἔτει πάλιν ἀνήγαγον αὐτὴν οἱ γονεῖς αὐτῆς εἰς ἱερουσαλὴμ· καὶ ἐχαρίσαντο αὐτὴν τῷ κυρίῳ ἀφιέρωμα πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς αὐτῆς· καὶ τοῦτο ποιήσαντες· μετ' ὀλίγον Ἰωακεὶμ ἐτελεύτησεν ὁ πατὴρ αὐτῆς· ὡς φασὶν ἐτῶν ὀγδοήκοντα. ἡ δὲ Μαρία ἐκ τοῦ ναοῦ οὐκ ἀφίστατο νύκτα καὶ ἡμέραν· καὶ ἡ Ἄννα καταλιποῦσα τὴν ναζαρέτ· ἦλθεν εἰς ἱερουσαλὴμ· καὶ συνῆν τῇ θυγατρὶ Μαρίᾳ. καὶ ἐπιζήσασα ἔτη δύο· ἀπέθανεν· γενομένη ἐτῶν ἑβδομήκοντα δύο.

Ἡ δὲ Μαρία πάντοθεν ἀπορφανευθεῖσα γέγονεν ἀπρονόητος· μὴ ἐξερχομένη ἐκ τοῦ ναοῦ κυρίου· καὶ εἴ τινος ἐν χρείᾳ ἐγένετο, πρὸς τὴν Ἐλισάβετ ἀπῄει καὶ μόνον· ἐγγὺς γὰρ ᾤκει·

ἔμα-

Annam, & puellam Mariam. Hi vero abierunt in Nazaret. Quumque ſeptennis facta eſt Maria, rurſus parentes eam duxerunt in Ieruſalem, & donaverunt eam Domino, conſecratam ipſi per omnes dies vitae ſuae. Cumque hoc feciſſent, paullo poſt Ioacim pater eius mortuus eſt annos natus, ut ferunt, octoginta. Maria vero e templo non recedebat nec noctu, nec interdiu. Et Anna relinquens Nazaret, venit in Ieruſalem, & convivebat cum filia Maria: quumque ſupervixiſſet annos duos, mortua eſt annos nata ſeptuaginta duos.

V. Maria autem parentibus orbata, qui eius curam haberent, e templo Domini non exibat: ac, ſi qua re indigeret, ad Eliſabet tantum ſe conferebat: prope enim

habi-

ἔμαθεν δὲ τὰ ἑβραϊκὰ γράμματα ἔτι ζῶντος Ἰωακεὶμ τοῦ πατρὸς αὐτῆς· καὶ ἦν εὐμαθὴς καὶ φιλομαθής· καί περ μονωθεῖσα, ποιοῦσα καὶ σχολάζουσα περὶ τὰς θείας γραφάς· τῇ τε ἐργασίᾳ τοῦ ἐρίου καὶ τοῦ λινοῦ· καὶ τῆς μετάξης καὶ βύσσου ἐθαυμαστώθη· ἐπὶ τῇ σοφίᾳ καὶ συνέσει· ὑπὲρ πάσας τὰς ἐν τῇ γενεᾷ ἐκείνῃ νεάνιδας. ὡς πρὸς αὐτὴν λέγειν τὸν προπάτορα αὐτῆς Σολομῶντα· καὶ γὰρ ὡς ἀληθῶς πρὸς αὐτὴν ἔλεγεν· γυναῖκα ἀνδρείαν τίς εὑρήσει; καὶ τὰ ἑξῆς ἅπαντα.

Ἦν δὲ ἀφωρισμένος τόπος ἐν τῷ ναῷ κυρίου πλησίον τοῦ ἐμβόλου τοῦ θυσιαστηρίου μέρους· ἔνθεν ἱστήκεισαν αἱ παρθένοι μόναι· καὶ αἱ μὲν ἄλλαι παρθένοι μετὰ τὴν σύναξιν καὶ ἀπόλυσιν πᾶσαι ἀπήεισαν πρὸς τοὺς ἰδίους· ἡ δὲ Μαρία προσεκαρτέρει φυλάττουσα τὸ θυσιαστήριον καὶ τὸν ναόν· ἐξυπη-

habitabat. Didicit vero hebraicas litteras Ioacimo patre ſuo adhuc vivo: eratque ingenio praedita, ac diſcendi cupida, & quamvis orphana, operam, ac ſtudium in divinas Scripturas conferebat: & in opificio lanae, & lini, & ſerici, & byſſi ob ſuam ſcientiam, atque intelligentiam admirabilis erat pluſquam aliae omnes eiuſdem aetatis adoleſcentulae: adeo ut de ipſa illius proavus Salomon dixerit (revera enim de ipſa loquebatur): *Mulierem fortem quis inveniet?* & quae ſequuntur omnia.

VI. Erat autem in templo Domini locus ſegregatus prope porticum (28) ex parte altaris. Ibi ſolae virgines degebant: & aliae quidem virgines poſt dimiſſum conventum ad ſuos cunctae revertebantur: Maria vero manebat, cuſtodiens ſanctuarium, & templum.

ἐξυπηρετοῦσα καὶ τοῖς ἱερεῦσιν. τὸ δὲ ἦθος αὐτῆς ἦν τοιοῦτον· σεμνὴ κατὰ πάντα καὶ ὀλιγόλαλος· ταχυπήκοος· εὐπροσήγορος· ἀπαρρησίαστος πρὸς πάντα ἄνθρωπον· ἀγέλαστος· ἀτάραχος· ἀόργητος· εὐπροσκύνητος. τιμητικὴ· τιμῶσα καὶ προσκυνοῦσα πάντα ἄνθρωπον· ὥστε θαυμάζειν ἅπαντας εἰς τὴν σύνεσιν καὶ τὴν λαλιὰν αὐτῆς· τὴν ἡλικίαν μέση· τινὲς δὲ φασὶν αὐτὴν πλέον ἔχειν τοῦ μέσου· σιτόχροος· ξανθόθριξ· ξανθόμματος· εὐόφθαλμος· μελανόφρυς· ἐπίρρινος· μακρόχειρ· μακροδάκτυλος· μακροπρόσωπος· χάριτος θείας καὶ ὡραιότητος πεπληρωμένη· ἄτυφος· ἀσχημάτιστος· ἄβλακος· ταπείνωσιν ὑπερβάλλουσαν ἔχουσα· διὸ καὶ ἐπέβλεψεν ἐπ᾽ αὐτὴν ὁ Θεὸς· ὡς αὐτὴ ἔφη· μεγαλύνουσα τὸν κύριον· ἱμάτια αὐτόχροα ἀγαπῶσα

καὶ

plum, ac ſacerdotibus miniſtrans. Eius autem mores erant huiuſmodi. Gravis (29), atque auguſta erat in omnibus actionibus, parum loquebatur, cito obediebat; affabilis erat, modeſta (30) cum omnibus viris, riſu abſtinens, & ſtrepitu, ac ira, libenter adorans, ad honorandum proclivis, & honorans, ac venerans omnes viros, adeo ut univerſi ipſius intelligentiam, & ſermonem admirarentur. Statura fuit mediocri: quidam tamen dicunt, fuiſse plusquam mediocri. Triticei coloris erat, flavis crinibus, oculis flavis, & pulcris, nigris ſupercilijs, iuſto naſo (31), longis manibus, longis digitis, longo vultu, divinae gratiae, & ſpeciei plena, faſtus inimica, & comptus, ornatuſve, & mollitiei (32): ſummopere humilis: ideoque eam *reſpexit* Deus, ut ipſamet ait, eum *Dominum magnificaret*: veſtes amans, ac ſerecus nullo aſcititio

colo-

καὶ φοροῦσα· καὶ μαρτυρεῖ τὸ ἅγιον μαφόριον αὐτῆς. ἔνηθεν δὲ τὰ τῶν ἐρίων· ἤγουν τὰ τοῦ ναοῦ κυρίου· καὶ ἐτρέφετο ἐκ τοῦ ναοῦ κυρίου· καρτεροῦσα ταῖς προσευχαῖς· καὶ τῇ ἀναγνώσει· καὶ τῇ νηστείᾳ· καὶ τῷ ἐργοχείρῳ· καὶ πάσῃ ἀρετῇ· ὡς τῇ τε ποικιλίᾳ τῶν ἔργων, καὶ τῇ καταστάσει· πολλῶν γυναικῶν διδάσκαλον γενέσθαι τὴν ὄντως ἁγίαν Μαρίαν. γενομένης δὲ αὐτῆς ἐτῶν ιβʹ· ἐγένετο αὐτῇ ἐν μιᾷ νυκτὶ προσευχομένῃ παρὰ τὰς θύρας τοῦ θυσιαστηρίου· κατὰ τὸ μεσονύκτιον· φῶς λάμψαι ὑπὲρ τὴν λαμπρότητα τοῦ ἡλίου· καὶ φωνὴ ἐκ τοῦ ἱλαστηρίου πρὸς αὐτὴν ἦλθεν λέγουσα· τέξῃ τὸν υἱόν μου. ἡ δὲ ἐσίγησεν· μηδενὶ ἐξειποῦσα τὸ μυστήριον· ἕως οὗ ἀνελήφθη ὁ Χριστός.

Ἀβιὰ δὲ ὁ ἀρχιερεὺς ἐγέννησεν τὸν Ἰωδαῖον ὃν ἐκάλουν Βαραχίαν· οὗτος δὲ ἐγέννησεν τὸν

colore infectas, ut teſtimonio eſt ſacrum eius Velum (33). Nebat autem lanas, eas nempe, quæ uſui eſſent templo Domini, & alebatur ex templo Domini, operam conſtanter dans orationibus, & lectioni, & ieiunio, & manuum labori, & cuilibet virtuti: adeo ut (34) plerarumque mulierum magiſtra & operum varietate, & ſtatu foret Sanctiſſima Maria. Cum vero duodennis facta eſſet, contigit, ut quadam nocte dum oraret ad ianuas ſanctuarii, media nocte lux ſplenderet ſolis ſplendore maior: & vox e propitiatorio venit dicens ei: Paries Filium meum. Ipſa vero tacuit, nemini myſterium manifeſtans, donec in caelum aſcendit Chriſtus.

VII. Abia vero princeps ſacerdotum genuit Iodaë (35), quem

Ἄγγαιον καὶ Ζαχαρίαν καὶ αὐτοὺς ἱερεῖς. καὶ ἔλαβεν ὁ Ζαχαρίας ἐξαδέλφην τῆς Μαρίας· καὶ ᾤκουν ἐν βηθλεὲμ· ἐγέννησεν δὲ τὸν Βαπτιστὴν Ἰωάννην· ὁ δὲ Ἀγγαῖος ὁ ἀδελφὸς Ζαχαρίου ἐγέννησεν θυγατέρα ὀνόματι Σαλώμη· καὶ ἔλαβεν αὐτὴν ὁ Ἰωσὴφ ὁ τέκτων· ὁ υἱὸς Ἠλὶ ὁ ἐξάδελφος Μαρίας· καὶ ἔτεκεν ἐξ αὐτῆς ἓξ παιδία· Ἰάκωβον· Σίμωνα· Ἰοῦδαν· Ἰωσῆν· Σωβὴν· Μάρθαν· καὶ τὴν Μαρίαν. καὶ ἀπέθανεν Σαλώμη ἡ γυνὴ αὐτοῦ· καὶ διῆγεν ἐν χηρείᾳ καὶ σωφροσύνῃ ὁ Ἰωσήφ· ἐτῶν γὰρ ἦν περί που ἑβδομήκοντα· τῇ περιουσίᾳ πένης· τὴν δὲ τέχνην τέκτων ἀκεράτητος· διάγων εἰς πόλιν τῆς γαλιλαίας ναζαρέτ. ἡ δὲ Μαρία ἦν ἐν Ἱερουσαλὴμ· εἰς τὸν οἶκον κυρίου. καὶ γενομένης αὐτῆς ἐτῶν δεκατεσσάρων· ὅτε καὶ τῆς τῶν γυναικῶν φύσεως ἡ ἀσθέ-

quem vocarunt Barachiam : hic vero genuit Aggaeum, & Zachariam, qui & ipſi ſacerdotes fuere. Et accepit Zacharias conſobrinam Mariae, & habitabant in Bethleem : genuitque Iohannem Baptiſtam. Aggaeus autem Zachariae frater genuit filiam (36) nomine Salome : eam accepit Ioſephus faber, filius Eli, & patruelis Mariae : & genuit ex ipſa ſex filios, Iacobum, Simonem, Iudam, Ioſen (37), Soben, Martham, & Mariam. Et mortua eſt Salome uxor eius, & Ioſephus viduitatem, & continentiam ſervabat ; annos enim natus erat circiter ſeptuaginta : opibus pauper, arte faber (38), degens in Nazaret civitate Galilaeae. Maria vero manebat in Ieruſalem in domo Domini. Et cum facta eſſet annorum quatuordecim, qua aetate imbecillitas naturae muliebris manifeſta-

ἡ ἀσθένεια δείκνυται· νομίσαντες αὐτὴν μίαν τῶν πολλῶν ὑπάρχειν οἱ ἱερεῖς· ἔτι γὰρ ἄδηλα τὰ περὶ αὐτὴν ὑπῆρχεν μυστήρια· συμβούλιον ποιήσαντες· ἔστησαν εἰς προσευχὴν περὶ αὐτῆς.

Ζαχαρίας δὲ ὁ ἀρχιερεὺς· ὁ πατὴρ Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ· ἔλαβεν δώδεκα ῥάβδους· ἐκ τῶν ἱερέων τῶν συγγενῶν τῆς παρθένου· καὶ ἔθηκεν αὐτὰς περὶ τὸ θυσιαστήριον λέγων· δείξει κύριος σημεῖον· τίνος ἔσται ἡ παρθένος. προσευχομένων δὲ αὐτῶν· ἐβλάστησεν ἡ ῥάβδος Ἰωσὴφ τοῦ τέκτονος· καὶ λοιπὸν κρίσει Θεοῦ· ἥρμοσαν αὐτῷ τὴν παρθένον Μαρίαν· οὐ πρὸς γάμον· ἀλλ᾽ εἰς φυλακὴν καὶ συντήρησιν τῆς ἀμωμήτου παρθενίας. καὶ τοῦτο δῆλον ἐξ αὐτῶν τῶν ῥημάτων τῆς ἁγίας παρθένου τῶν λεγομένων πρὸς τὸν ἄγγελον Γαβριήλ· εἰπόντος γὰρ αὐτοῦ πρὸς

 αὐτήν·

nifeſtatur, ſacerdotes exiſtimantes eam eſſe ceteris feminis ſimilem (adhuc enim ignota erant myſteria ad illam ſpectantia) conſilio coacto, orationem pro illa fundebant.

VIII. Zacharias autem princeps ſacerdotum, pater Iohannis Baptiſtae, ſumpſit duodecim virgas (39) a ſacerdotibus conſanguineis Virginis, easque poſuit circum altare, dicens: Oſtendet Dominus ſigno, cuiuſnam futura ſit Virgo. Dum vero illi orarent, germinavit virga Ioſephi fabri. Tum iudicio Dei deſponderunt ei (40) Virginem Mariam non ad nuptias, ſed ad cuſtodiam, & conſervationem intemeratae virginitatis: idque manifeſtum eſt ex ipſis verbis Sanctae Virginis Angelo Gabrieli dictis (41): cum enim is ei poſt ſalutationem dixiſſet: *Ecce concipies filium, & vocabis*

αὐτὴν· μετὰ τὸν ἀσπασμὸν· ὅτι ἰδοὺ συλλήψῃ υἱὸν· καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν· καὶ δώσει αὐτῷ κύριος ὁ Θεὸς τὸν θρόνον Δαυὶδ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ· καὶ τὰ ἑξῆς· ἀπεκρίθη αὐτῷ ἡ παρθένος· πῶς ἔσται μοι τοῦτο· ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω; ὁ γὰρ Ἰωσὴφ νόμῳ συζυγίας καὶ γάμῳ αὐτὴν ἁρμοσάμενος· οὐκ ἂν οὕτως ἀπεκρίνατο· ἀλλ' εἶπεν οὖν· ὅτι ἐκ τοῦ ἁρμοσαμένου ἀνδρὸς· ἢ τοῦ μνηστευσαμένου πάντως συλλήψομαι· ἀλλ' εἰδυῖα ἀκριβῶς· ὅτι οὐ πρὸς γάμον αὐτὴν ἔλαβεν· ἀλλ' εἰς φυλακὴν καὶ συντήρησιν· εἶπεν ἐκεῖνο ῥῆμα τὸ γέμον πᾶσαν ἀλήθειαν· πῶς ἔσται μοι τοῦτο· ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω; τουτέστιν· οὐκ ἐξεδόθην ἀνδρὶ πρὸς γαμικὴν συνουσίαν· ἀλλὰ τὸ φυλάττεσθαι διηνεκῶς με παρθένον καθαρὰν καὶ ἀνέπαφον. καὶ αὕτη μὲν οὖν ἦν ἡ τῆς μνηστείας αἰτία.

Παρα-

cabis nomen eius Ieſum, & dabit ei Dominus Deus thronum David patris eius, & cætera: reſpondit ei Virgo: *Quomodo fiet mihi iſtud, quoniam virum non cognoſco?* Nam ſi Ioſephus coniunctionis (42), & connubii lege eam deſpondiſſet, non ita ipſa reſpondiſſet, ſed dixiſſet: Ex viro, cui nupta ſum, aut deſponſata, omnino concipiam. Sed cum ſciret, quod is ipſam acceperat non connubii cauſſa, ſed ad eam cuſtodiendam, & conſervandam, dixit ea verba veritatis (43) plena: *Quomodo fiet mihi iſtud, quoniam virum non cognoſco?* Non ſum tradita viro nuptialis coniunctionis cauſſa, ſed ut perpetuo munda virgo, & intacta ſervarer. Huiuſmodi ergo fuit deſponſationis cauſſa.

IX. Acce-

Παραλαβὼν δὲ Ἰωσὴφ τὴν ἐξαδέλφην Μαρίαν ἐκ χειρὸς κυρίου καὶ μαρτύρων πάντων τῶν ἱερέων· κατήγαγεν αὐτὴν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ· καὶ παρέδωκεν αὐτῇ τὰς δύο θυγατέρας αὐτοῦ· σοφίσαι καὶ συνετίσαι αὐτὴν ὡς ἑαυτάς· ἡ δὲ διῆγεν ἐν τῷ τοῦ Ἰωσὴφ οἴκῳ μετὰ πάσης ταπεινοφροσύνης τε καὶ σεμνότητος· ποιήσασα δὲ ἐν αὐτῷ μῆνας ἓξ· καὶ συνήθως νηστεύουσα· περὶ ὥραν ἐννάτην τῆς ἡμέρας· προσευχομένης αὐτῆς· ἀπεκαλύφθη αὐτῇ ὁ ἀρχάγγελος Γαβριὴλ ἀποσταλεὶς παρὰ Θεοῦ· καὶ ἐξεῖπεν αὐτῇ πάντα τὰ μυστήρια τὰ περὶ τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ Θεοῦ· ὅσα καὶ τοῖς εὐαγγελίοις ἀναγέγραπται. καὶ οὐδεὶς ἔγνω τὸ γεγονὸς ἐκ τοῦ οἴκου αὐτῆς· οὐδὲ ἀπήγγειλέ τινι· οὔτε μὲν αὐτῷ τῷ Ἰωσὴφ· ἕως οὗ ἴδεν εἰς οὐρανοὺς ἀνερχόμενον τὸν υἱὸν αὐτῆς. διὰ τοῦτο

λέγει

IX. Accepta autem Ioſephus patruele ſua Maria e manu Domini, & omnium ſacerdotum rei teſtium, deduxit eam in domum ſuam, & tradidit ei binas filias ſuas, ut eas, quaſi ſuas (44) ſapientia, & intelligentia inſtrueret. Ipſa autem degebat in domo Ioſephi cum omni humilitate, & gravitate. Cumque ibi manſiſſet ſex menſes, & de more ieiuna foret, circa horam nonam diei orante ipſa, revelatus eſt ei Archangelus Gabriel miſſus a Deo, & declaravit ei omnia myſteria de Unigenito Filio Dei, quae & in Euangeliis ſcripta ſunt: & nemo reſcivit quod factum erat ex domo ſua, nec ipſa id cuiquam annunciavit, ne ipſi quidem Ioſepho, donec vidit in caelos aſcendentem filium ſuum. Ideo

dicit

λέγει ὁ εὐαγγελιστὴς Ματθαῖος· καὶ οὐκ ἐγίνωσκεν αὐτὴν· ἕως οὗ ἔτεκεν τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον· τουτέστιν· οὐκ ἐγίνωσκεν τὰ μυστήρια τοῦ Θεοῦ· οὐδὲ τὸ κεκρυμμένον βάθος τῶν ἐπ' αὐτῇ τελουμένων πραγμάτων. ἦν δὲ ἡμέρα τῆς ἑβδομάδος πρώτη· κατὰ δὲ τὸν σεληνιακὸν κύκλον μὴν πρῶτος· ἤγουν ἀπρίλλιος· οὗτος μὴν πρῶτος ἐν τοῖς μησὶν τοῦ ἐνιαυτοῦ· αὐτοῦ πρώτη ἡμέρα· ἐν ᾗ τὸ πρωτόκτιστον ἠλάθη σκότος· καὶ εἶπεν ὁ Θεὸς· γενηθήτω φῶς· καὶ ἐγένετο φῶς· μὴν δὲ ἕκτος· ἀφ' οὗ περ Ἰωάννης ὁ Βαπτιστὴς συνελήφθη· τῷ γὰρ ἑβδόμῳ μηνὶ τῆς σκηνοπηγίας· ἐπιτελουμένων τῶν ἐγκαινίων καὶ τῆς καταπαύσεως τῆς κιβωτοῦ· λοιπὸν εἰσῆλθεν εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων μονώτατος· κατὰ τὸν νόμον τοῦ θυμιᾶσαι· καὶ ὤφθη αὐτῷ ἄγγελος Γα-

dicit Euangeliſta Matthaeus : *Et non cognoſcebat eam, donec peperit filium ſuum primogenitum* : hoc eſt : non cognoſcebat myſteria Dei, nec abſconditam profunditatem rerum, quae in ea perficiebantur. Erat autem dies hebdomadis prima : & iuxta lunarem cyclum menſis primus, nempe Aprilis (hic eſt menſis primus in menſibus anni) : dies prima ipſius, qua die primigeniae tenebrae expulſae ſunt, dixitque Deus: *Fiat lux*, & facta eſt lux : menſis autem ſextus ab eo tempore, quo Iohannes Baptiſta conceptus fuit : nam ſeptimo menſe Scenopegiae, dum celebrarentur Encaenia, & requies arcae, Zacharias (45) ingreſſus eſt in Sancta Sanctorum ſolus, ut iuxta legem ſuffimenta offerret, & apparuit ei Angelus Ga-

Γαβριήλ. ἀπὸ τότε οὖν οἱ μῆνες ἀριθμοῦνται· κατὰ τὸν σεληνιακὸν κύκλον· ὕστερον δὲ ἐπινοήθησαν οἱ ἰνδικτιῶνες· καὶ οἱ μῆνες παρὰ ῥωμαίοις.

Τὸ δὲ εἰπεῖν τὴν ἁγίαν παρθένον πρὸς τὸν ἀρχάγγελον· πῶς ἔσται μοι τοῦτο· ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω; καθὼς καὶ προλαβόντες εἰρήκαμεν· ἔχει καὶ ἑτέραν τινὰ ἔννοιαν· οὐκ ἀπᾴδουσαν τῆς πρώτης καὶ προτέρας ἡμῶν διηγήσεως· τουτέστιν· ἄνδρα οὐκ ἐπιθυμῶ· ἀνδρὸς ἐπιθυμίαν οὐ κέκτημαι· οὐκ οἶδα θέλημα σαρκικῆς ἐπιθυμίας ἀνδρός· οὐ γὰρ ἔσχεν τὴν παρθενίαν καὶ τὴν ἐγκράτειαν καὶ ἀγῶνα· ὥσπερ τῶν γυναικῶν αἱ κοσμιώτεραι· καὶ τὴν σωφροσύνην ἐπιμελούμεναι· ἀλλ᾽ ἐκ φύσεως· ὅπερ ἐστὶν ἐξαίρετων πασῶν τῶν γυναικῶν· καὶ ξένον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως.

Gabriel. Ex eo tempore igitur numerantur menſes, iuxta lunarem cyclum: poſtea vero excogitatae ſunt Indictiones, ac menſes Romani.

X. Quod vero ait Sancta Virgo Archangelo: *Quomodo fiet mihi iſtud, quoniam virum non cognoſco?* ſicut antea diximus, habet etiam quamdam aliam ſignificationem, quae aliena non eſt a prima noſtra interpretatione ſuperius tradita: Hoc eſt: Virum non concupiſco: viri concupiſcentia careo: non novi voluntatem carnalis concupiſcentiae viri. Nec enim habebat virginitatem, & continentiam cum tentatione, ut mulieres modeſtiores, ac de temperantia ſolicitae, ſed ex natura illam habebat, quod eximium eſt, ac ſingulare ſupra omnes feminas, & extraordinarium humanae naturae. Atque hoc illud eſt, quod

καὶ τοῦτο ἐστὶν τὸ παρὰ Ἰεζεκιὴλ τοῦ προφήτου εἰρημένον· ἔσται ἡ πύλη ἡ κατὰ ἀνατολὰς κεκλεισμένη· καὶ οὐδεὶς οὐ μὴ διέλθῃ δι' αὐτῆς· εἰ μὴ κύριος ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ· αὐτὸς μόνος εἰσελεύσεται καὶ ἐξελεύσεται δι' αὐτῆς· καὶ ἔσται ἡ πύλη κεκλεισμένη. καὶ πάντες δὲ οἱ προφῆται· καὶ οἱ ἀπόστολοι τὸ αὐτὸ μαρτυροῦσιν· ἀλλὰ καὶ οἱ φωστῆρες οἱ πατέρες ἡμῶν καὶ οἱ διδάσκαλοι τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας αὐτῷ συμφωνοῦσιν. διὸ καὶ ὁ μέγας Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης φησὶν περὶ τοῦ Χριστοῦ· ὅτι ὑπὲρ ἄνθρωπον τὰ ἀνθρώπινα ἔπραττεν· καὶ μαρτυρεῖ παρθενίαν γέννησιν καὶ τόκος ἄνευ ὠδινῶν. Ἀθανάσιος δὲ ὁ ἐξ ἀλεξανδρείας· καὶ Λέων ὁ ῥώμης εἶπεν περὶ αὐτῆς· ὅτι ἐπιθυμίαν ἀνδρὸς ἠγνόησεν· καὶ αἱ ἅγιαι πᾶσαι σύνοδοι ὀρθοδόξως τὸ

αὐτὸ

ab Ezechiele Propheta dictum fuit (46): *Erit porta orientalis clauſa; & nemo tranſibit per eam, niſi Dominus Deus Iſraelis: ipſe ſolus ingredietur, & egredietur per eam: & erit porta clauſa*. Omnes inſuper Prophetae, & Apoſtoli idem teſtantur: quin & ii, qui ſunt luminaria, & patres noſtri, & magiſtri Catholicae, & Apoſtolicae Eccleſiae hac in re conſentiunt. Itaque magnus etiam Dionyſius Areopagita (47) de Chriſto ait: *Supra hominem humana operabatur*. Et virginali generationi teſtimonium perhibet etiam partus doloribus vacuus. Athanaſius (48) autem Alexandrinus, & Leo Romanus Pontifex dixit de ipſa, quod concupiſcentiam viri ignoravit. Et omnes Sanctae Synodi orthodoxae idem teſtantur (49).

Ita

αὐτὸ ἐπιμαρτυρῦσιν· οἷον· Ἰάκωβος ὁ ἑβραῖος τότε παρὼν καὶ τὰ περὶ αὐτῆς γράψας λέγει· ὅτι διὰ τὸ γενέσθαι ξένον καὶ παρηλλαγμένον κατὰ πάντα τὸν τοκετὸν· ψηλαφηθεῖσα ὑπὸ τῆς μαίας· εὑρέθη παρθένος ὡς πρὸ τοῦ τόκου· καὶ Ῥουβὶμ ὁ ἱερεὺς τοῦτο αὐτὸ ἀπεργασάμενος διὰ τῆς μαίας· ἐπληροφορήθη. ἄλλοι δέ τινες περὶ τούτου τοῦ παραδόξου θαύματος εἶπον· ὅτι ἐξαίρετόν τι πρᾶγμα εὗρεν ἡ φύσις. ἄλλοι δὲ· ὑπὲρ τοὺς ὅρους τῆς φύσεως γέγονεν.

Ἡ δὲ ἁγία παρθένος· ἅμα τῷ παρελθεῖν τὴν ὀπτασίαν τοῦ ἀγγέλου, εὐθέως ἀπῆλθεν πρὸς τὴν βηθλεὲμ· εἰς τὴν Ἐλισάβετ. ἡ δὲ ἰουδαία ἐν ᾗ πόλις κεῖται βηθλεὲμ· ὑψηλότερος τόπος ἐστὶν πρὸς τὴν γαλιλαίαν· ἐν ᾗ ἐστὶν ἡ ναζαρέτ. διὰ τοῦτο λέγει ὁ Λουκᾶς· ἡ δὲ Μαρία ἔδραμεν μετὰ σπουδῆς εἰς τὴν ὀρεινὴν· καὶ εἰσῆλθεν

Ita Iacobus Hebræus (50), qui tunc aderat, & de illa ſcripſit, dicit: *Cum fuiſſet ſingularis, & omnino extraordinarius partus, palpata ab obſtetrice inventa eſt virgo, ut ante partum: & Rubim ſacerdos id ipſum faciens per obſtetricem, rei veritate convictus eſt.* Quidam vero alii de hoc ſingulari miraculo dixerunt: *Extraordinariam quamdam rem invenit natura.* Alii autem: *Supra fines naturae fuit.*

XI. Sancta autem Virgo poſt appatitionem Angeli ſtatim abiit in Bethleem ad Eliſabet. Iudaea vero, in qua civitas Bethleem ſita eſt, excelſior eſt reſpectu Galileae, in qua eſt Nazaret. Ideo ait Lucas: *Maria autem cucurrit cum feſtinatione in montanam regionem.*

θεν εἰς τὸν οἶκον Ζαχαρίου· καὶ ἠσπάσατο τὴν Ἐλισάβετ. εἰσελθοῦσα δὲ καὶ ἀσπασαμένη αὐτὴν· ἐγνώρισεν αὐτῇ τὴν ὀπτασίαν τοῦ ἀγγέλου· καὶ τοὺς λόγους αὐτοῦ· καὶ ὅτι ἄῤῥεν ἐστὶν τὸ ἐν κοιλίᾳ αὐτῆς· καὶ ὅτι ὁ Ζαχαρίας ἄγγελον ἑώρακεν ἐν τῷ ναῷ· καὶ διὰ τοῦτο ἐσίγησεν· ἐπειδὴ ὁ Ζαχαρίας οὐδὲν ἦν λαλήσας· οὐδὲ γὰρ ἠδύνατο. καὶ αὐταὶ ἐν αὐταῖς τὸ μυστήριον εἶχον· καὶ οὐδενὶ ἀπήγγειλαν τὸ λαληθὲν αὐταῖς. καὶ μετὰ τρεῖς μῆνας κατῆλθεν ἡ ἁγία Μαρία εἰς τὴν γαλιλαίαν εἰς τὸν οἶκον Ἰωσήφ. ἦν δὲ τακτικὴ καὶ τῷ λόγῳ καὶ τῷ ἤθει καὶ τῷ βήματι ἁγία. τοῦ δὲ χρόνου παρερχομένου· καὶ τῆς κοιλίας αὐτῆς ὀγκουμένης· ὁ Ἰωσὴφ ὁρῶν τὴν ἁγίαν· μὴ εἰδὼς τὰ περὶ αὐτῆς μυστήρια· αἰσχύνῃ καταπεσὼν· ἠβουλήθη διώξαι αὐτὴν ἐκ τοῦ οἴκου αὐτοῦ κρυφίως· ὁ δὲ

ἄγγε-

nem, & ingreſſa eſt in domum Zachariae, & ſalutavit Eliſabet. Ingreſſa vero cum eſſet, & eam ſalutaviſſet, notam fecit ei apparitionem Angeli, & illius ſermones, dixitque inſuper ei, quod maſculus erat is quem habebat in ventre, & quod Zacharias Angelum viderat in templo, & ideo ſiluerat: quoniam Zacharias nihil locutus fuerat, nec enim poterat. Et ipſae intra ſemetipſas myſterium tenuerunt, & nemini annunciarunt ſermones ab ipſis factos. Et poſt tres menſes deſcendit Sancta Maria in domum Ioſephi. Erat autem compoſita (51) & ſermone, & moribus, & inceſſu Sancta Virgo. Et tempore progrediente cum illius venter intumeſceret, Ioſephus videns Sanctam, & ignorans myſteria ad illam ſpectantia, pudore perfuſus voluit dimittere ipſam occulte,

c do-

ἄγγελος τοῦ Θεοῦ ἐκώλυσεν αὐτὸν· καθὼς Ματθαῖος ὁ εὐαγγελιστής.

Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον συνέβη τὴν ἀπογραφὴν γενέσθαι κατὰ τὴν τοῦ Αὐγούστου Καίσαρος κέλευσιν· καὶ ἀνέβη Ἰωσὴφ ἀπὸ τῆς γαλιλαίας εἰς τὴν Ἰουδαίαν σὺν ὅλῳ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ· ὑπογράψασθαι κατὰ τοῦ Καίσαρος δόγμα· καὶ τοὺς μὲν υἱοὺς προέπεμψεν· τὰς δὲ θυγατέρας· καὶ τὴν ἁγίαν παρθένον Μαρίαν αὐτὸς λαβὼν μετὰ τοῦ ὑποζυγίου ἀνήρχετο. μὴ φθάσαντες τὴν Ἱερουσαλὴμ· εἰς προαστεῖον τῆς βηθλεὲμ· ὃ ἦν κτῆμα Σαλώμης ἐξαδέλφης τῆς ἁγίας θεοτόκου· κατεκλίθησαν· καὶ τῇ αὐτῇ νυκτὶ ἔτεκεν τὸν Ἐμμανουὴλ ἡ ἁγία παρθένος· ἐξυπηρετησαμένης πρὸς ἅπαντα Σαλώμης τῆς μαίας· οὔσης ἐν βηθλεὲμ· ἐξαδέλφης τυγχανούσης καὶ αὐτῆς τῆς ἁγίας

e domo ſua. Sed Angelus Dei prohibuit quominus id faceret, ſicut narrat Matthaeus Euangeliſta.

XII. Illo autem tempore contigit, ut deſcriptio fieret iuxta Auguſti Caeſaris praeceptum: & aſcendit Ioſeph e Galilaea in Iudaeam cum tota domo ſua, ut deſcriberetur iuxta Caeſaris iuſſum: & filios quidem praemiſit, filias autem, & Sanctam Virginem Mariam ſecum ſumens cum iumento aſcendit. Cumque in Ieruſalem non perveniſſent, in ſuburbano civitatis Bethleem, quod poſſidebat Salome conſobrina Sanctae Deiparae, diverſati ſunt: & eadem nocte genuit Emmanuelem Sancta Virgo, miniſtrante ad omnia Salome obſtetrice (52), quae erat in Bethleem, & erat ipſa quo-

ἁγίας θεοτόκου παρθένου Μαρίας· κατὰ τὸ μητρῷον αὐτῆς γένος. ἦν δὲ σπήλαιον· καὶ οἴκημα τετραπόδων. μαθοῦσα δὲ ἡ Ἐλισάβετ τὴν ἐπιστασίαν αὐτῶν· καὶ ἤνεγκεν αὐτοῖς τὰ πρὸς τὴν χρείαν· καὶ ἄλλοι τινὲς συγγενεῖς αὐτῶν· καὶ ἀκούσαντες τὰ τοῖς ποιμέσιν λαληθέντα· ἐξέστησαν. καὶ τῇ δευτέρᾳ ἡμέρᾳ ἐκ περσίδος πόλεως βαβυλῶνος· οἱ Μάγοι ἀπὸ τῆς θερινῆς ἀνατολῆς· ἰδόντες δὲ τὸν ἀστέρα ἐξ εὐωνύμων τῆς ἱερουσαλὴμ· οὕτως γὰρ παράκειται ἡ περσὶς τῇ ἰουδαίᾳ· καὶ ὁ ἀστὴρ οὐκ ἦν ἐκ τῶν λοιπῶν ἀστέρων· ἀλλὰ χαμηλὸς ἦν· καὶ μηδέποτε φανείς· ὡς φησὶν Ἰωάννης ὁ χρυσόστομος. καὶ τῇ ὀγδόῃ ἡμέρᾳ περιέτεμον τὸ παιδίον· καὶ ἐκάλεσαν τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν· ὅς ἐστιν σωτήρ. καὶ τότε ὑπέστρεψαν εἰς ναζαρέτ. ἀπεγράφησαν δὲ

quoque conſobrina Sanctae Deiparae Virginis Mariae quoad maternum illius genus. Erat autem ibi ſpelunca, & ſtabulum quadrupedum. Cum vero ea quae evenerant reſcivit Eliſabet, attulit eis quae uſui futura erant, idemque fecerunt alii nonnulli conſanguinei. Auditis autem iis, quae paſtoribus dicta fuerant, obſtupuerunt. Et poſt biduum ex Perſidis civitate Babylone venerunt Magi ab Oriente aeſtivo: viderant autem ſtellam a ſiniſtro Ieroſolymae latere, talis enim eſt Perſiae ſitus reſpectu Iudaeae. Et ſtella non erat una ex aliis ſtellis, ſed telluri vicina, & numquam apparuerat, ut ait Iohannes Chryſoſtomus (53). Et octavo die circumciderunt puerum, & vocarunt nomen eius Ieſum, hoc eſt, Salvatorem: & tunc reverſi ſunt in Nazaret. Deſcripti vero ſue-

δὲ Ἰάκωβος καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ· υἱοὶ Ἰωσήφ· καὶ κατῆλθον εἰς ναζαρέτ. καὶ συμπληρουμένων τῶν τεσσαράκοντα ἡμερῶν· ἀνήγαγον τὸ παιδίον εἰς ἱερουσόλυμα· καὶ παρέστησαν τῷ κυρίῳ μετὰ δώρων· καὶ ἐπέδωκαν τῷ πρεσβύτῃ ἱερεῖ Συμεών· καὶ εὐλόγησεν αὐτούς· καὶ ἐκεῖ ἐχρηματίσθη φυγεῖν εἰς αἴγυπτον ὁ Ἰωσήφ.

Ὁ δὲ Ἡρώδης ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἔσχεν πόλεμον οἰκεῖον μετὰ Σαλώμης τῆς θυγατρὸς ἀρχιερέως τοῦ Ὑρκανοῦ· ἥτις καὶ γυνὴ αὐτοῦ ἦν· καὶ τῶν υἱῶν αὐτῆς Ἀλεξάνδρου καὶ Ἀριστοβούλου. καὶ τὴν μὲν γυναῖκα φονεύσας· κατῆλθεν εἰς ῥώμην πρὸς τὸν Καίσαρα· καὶ λαβὼν ἐξουσίαν· ἐπανελθὼν ἔπνιξεν καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτῆς ἐν τῷ ποταμῷ· ὡς λοιπὸν τὰ ὑπὸ τῶν Μάγων λαληθέντα· ἐν λήθῃ παραδραμών. εὐκαιρήσας δὲ

fuerunt Iacobus, & fratres eius, qui erant filii Ioſephi: & deſcenderunt in Nazaret. Et completis XL. diebus duxerunt puerum in Ieruſalem, & obtulerunt eum Domino cum donis, & dederunt ſeni ſacerdoti Simeoni: & benedixit eos. Et ibi divinitus monitus eſt Ioſephus, ut fugeret in Aegyptum.

XIII. Herodes autem diebus illis domeſticum bellum gerebat cum Salome (54) filia Pontificis Hyrcani, quae etiam uxor ipſius erat, & cum filiis ipſius Salomes, Alexandro, & Ariſtobulo: & cum uxorem interfeciſſet, perrexit Romam ad Caeſarem, & obtenta poteſtate reverſus ſuffocavit etiam filios Salomes in fluvio, quaſi deinceps oblivioni traditurus ea quae dixerant Magi. Nactus vero tem-

δὲ καὶ ὑπομνηθεὶς· ἐξέληψεν αὐτὸν ἡ ὀργή· καὶ μετὰ δύο ἔτη τῶν Μάγων· ἐποίησεν ὁ Ἡρώδης τὴν βρεφοκτονίαν· καὶ λειτουργοῦντα τὸν Ζαχαρίαν ἀνεῖλον οἱ στρατιῶται ἔσω τοῦ θυσιαστηρίου. ἡ δὲ Ἐλισάβετ ἐν βηθλεὲμ οὖσα· λαβοῦσα τὸν Ἰωάννην ἐξῆλθεν εἰς τὴν ἔρημον· καὶ ἐκρύβη ἡμέρας τεσσαράκοντα ὑπὸ τὸ σπήλαιον. ὁ δὲ Ἡρώδης μετὰ τὴν βρεφοκτονίαν· ἑαυτὸν ἀνεῖλε μαχαίρᾳ· ὢν ἐτῶν ο´. ὁ δὲ Ἰωάννης ἐκεῖ ἀνατραφεὶς ἔμεινεν ἐν ταῖς ἐρήμοις· ἕως τῆς ἀναδείξεως αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἰσραήλ.

Ὁ δὲ Ἰωσὴφ ἐποίησεν εἰς αἴγυπτον σὺν τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ καὶ ταῖς θυγατράσιν καὶ τῇ θεοτόκῳ καὶ τῷ Χριστῷ· ἔτη ε´. καὶ λοιπὸν διὰ ἀποκαλύψεως ἀνεχώρησεν· καὶ ἀποστρέψας ἦλθεν εἰς ναζαρὲτ τῆς γαλιλαίας. καὶ ἔλαβεν τὴν θυγατέρα Μαρίαν ὁ ἀδελφὸς αὐτῶν Κλωπᾶς γυναῖκα

tempus opportunum, & eorum recordatus, ira accenſus eſt (55): & poſt duos annos a Magis indicatos fecit Herodes infantium caedem. Et Zachariam, dum ſacris operam daret, occiderunt milites intra ſanctuarium. Eliſabet vero, quae erat in Bethleem, Iohannem ſumpſit, & in deſertum exivit, & dies XL. latuit ſub ſpelunca. Herodes autem poſt infanticidium ſe ipſe gladio interfecit, annos natus LXX. Iohannes vero ibi educatus manſit in deſertis donec ſe ſe oſtendit Iſraeli.

XIV. Et Ioſephus manſit in Aegypto cum filiis ſuis, & filiabus, & Deipara, & Chriſto annos quinque: tum ob revelationem receſſit, & reverſus venit in Nazaret Galilaeae. Et accepit filiam Mariam frater ipſorum Clopas in uxo-

γυναῖκα ἑαυτοῦ· Κλεόπας δὲ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ· Ἰακὼβ ὁμοπάτριος ἐκ τοῦ Ἰακὼβ· καὶ ἐγέννησεν ἐξ αὐτῆς τὴν Συμεῶνα. οὗτος δὲ ὁ Συμεὼν μετὰ Ἰάκωβον τὸν ἀδελφὸν τοῦ κυρίου ἐπίσκοπος γέγονεν εἰς ἱεροσόλυμα· καὶ ἐπὶ Δομετιανοῦ βασιλέως ῥώμης· μετὰ πολλὰς βασάνους ὕστερον ἐσταυρώθη· ὢν ἐτῶν ρκ'. Ἰάκωβος δὲ ὁ υἱὸς Ἰωσὴφ· ὡς φασὶν τινὲς· ἔσχεν αὐτῷ γυναῖκα ἐπὶ ἔτη δύο· καὶ τελευτησάσης αὐτῆς ἑτέραν οὐκ ἔχεν. Ἰούδας δὲ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ ἐποίησεν δύο υἱούς· Ζωκὴρ καὶ Ἰάκωβον· οὕτω προσαγορευομένους. οὗτοι παραστάντες Δομετιανῷ βασιλεῖ ῥώμης· διὰ τὴν ἀρετὴν αὐτῶν καὶ σοφίαν· τὸν κατὰ τῶν χριστιανῶν ἔπαυσαν τὸ διωγμόν. Ἰάκωβος δὲ καὶ Ἰούδας ἀδελφοὶ τοῦ κυρίου· εἰς τὸν ἀριθμὸν εἰσὶν τῶν δώδεκα ἀποστόλων. Ἰωσῆς δὲ καὶ Συμεὼν

ἔλα-

uxorem ſuam. Cleopas autem frater ipſius Ioſephi (56) ex eodem patre Iacobo nati. Et genuit ex ea Symeonem. Symeon vero iſte poſt Iacobum fratrem Domini, Epiſcopus fuit in Ieruſalem: & ſub Domitiano Romae Imperatore, poſt multa tormenta poſtea cruci affixus eſt (57), annos natus CXX. Iacobus autem filius Ioſephi, ut quidam dicunt, habuit uxorem duos annos, & illa mortua aliam non habuit. Iudas vero frater eius duos filios genuit, Zocerum, & Iacobum; ſic enim vocati ſunt. Hi adſtantes Domitiano Imperatori Romae, ob eorum virtutem, & ſapientiam ceſſare fecerunt perſecutionem Chriſtianis illatam. Iacobus autem, & Iudas fratres Domini in numero ſunt duodecim Apoſtolorum. Ioſes ve-

ro,

ἔλαβον αὐτοῖς γυναῖκας· ἡ δὲ Σωβὴ συνῆν τῇ Θεοτόκῳ πάντα τὸν χρόνον· Ἰωσῆς δὲ ὑπομάζιος κατελήφθη ὑπὸ μητρὸς· καὶ ἀνεθρέψατο αὐτὸν Μαρία ἡ θυγάτηρ Σαλώμης ἐξαδέλφης τῆς Θεοτόκου.

Κατὰ δὲ ἑορτὴν τοῦ πάσχα ἀνήρχοντο ἀπὸ ναζαρὲτ εἰς ἱεροσόλυμα· δεκαετοῦς ὄντος τοῦ Ἰησοῦ. ἀνελθόντων δὲ αὐτῶν εἰς ἱεροσόλυμα· ἐγνώσθη ὑπὸ πολλῶν· καὶ ἐθαυμαστώθη ἡ σύνεσις καὶ ἡ σοφία αὐτοῦ· ὡς καὶ πολλοὺς ἐξίστησιν. ἦν δὲ ὡραῖος τῇ ὄψει σφόδρα· καθὼς ὁ προφήτης λέγει· ὡραῖος κάλλει παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων· τῇ ἡλικίᾳ ἓξ πόδας ἔχων τὸ μῆκος· ξανθόθριξ· ἐπίῤῥινος· ξανθόμματος· εὐόφθαλμος· μαυρόθριξ· ἐπιξανθίζων τὸ γένειον· μακρόθριξ· οὐδέ ποτε ξυρὸς ἀνῆλθεν ἐπὶ

τῆς

ro, & Symeon ſumpſerunt ſibi uxores. Et Sobe convivebat cum Deipara continue. Ioſes autem a matre relictus eſt adhuc lactens, & enutrivit eum Maria filia Salomes conſobrinae Deiparae.

XV. In ſolemnitate autem Paſchatis reverſi ſunt ex Nazaret in Ieruſalem, cum eſſet Ieſus annorum decem. Cumque reverſi forent in Ieruſalem, a multis cognitus fuit, qui admirati ſunt eius intelligentiam, & ſapientiam, adeo ut multos obſtupeſceret. Erat autem valde pulcher aſpectu, ſicut propheta ait: *Specioſus forma prae filiis hominum*: ſtatura longus erat ſex pedes, flavis erinibus (58), iuſto naſo, flavis oculis, ſuaviter intuens (59), ſubflava barba, longis capillis: numquam novacula aſcendit in caput

eius,

τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ· οὐδὲ χεὶρ ἀνθρώπου· εἰ μὴ τῆς μητρὸς αὐτοῦ νηπιάζοντος. καὶ τριάκοντα ἐτῶν γενόμενος· ἐβαπτίσθη ὑπὸ Ἰωάννου ἐν τῷ ἰορδάνῃ ποταμῷ.

Ὁ δὲ Ἰωάννης ὢν ἐν τῇ ἐρήμῳ· καὶ αὐτὸς τριάκοντα καὶ ἑνὸς χρόνου ὑπάρχων· ἀρχομένου τοῦ ἔτους ἤγουν ἀπὸ μηνὸς σεπτεμβρίου· ἐγένετο πρὸς αὐτὸν λόγος περὶ τοῦ βαπτίσματος· καὶ ἦλθεν εἰς τὴν ἰουδαίαν· κηρύσσων βάπτισμα μετανοίας· καὶ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν· καὶ διὰ τοῦ βαπτίσματος καὶ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· οὐ μέν τοι καὶ εἰς πνεῦμα ἅγιον. θεωροῦντες δὲ οἱ λαοὶ τὴν ἀναστροφὴν αὐτοῦ τὴν φοβερὰν καὶ θαυμαστὴν· ἠκολούθησαν αὐτῷ πολλοὶ· καὶ ἐγένοντο αὐτοῦ μαθηταὶ· ἐν οἷς καὶ Ἀνδρέας ὁ ἀπὸ βηθσαϊδὰ τῆς πόλεως τῆς γαλιλαίας· καὶ Ἰωάννης ὁ ἀπὸ Ζεβεδῆς. οἱ δὲ ἀρχιερεῖς τῶν

eius, nec manus hominis, niſi matris eius cum eſſet infans. Et cum fuit triginta annorum, baptizatus eſt a Iohanne in Iordanis flumine.

XVI. Cum vero Iohannes erat in deſerto, annos natus & ipſe triginta & unum (incipiendo nempe annum a menſe Septembri) factus eſt ei ſermo de baptiſmo; & venit in Iudaeam praedicans baptiſmum poenitentiae, & remiſſionem peccatorum, & per baptiſmum etiam regnum caelorum: non tamen etiam baptiſmum in Spiritu Sancto. Et cum populi vidiſſent eius vitam terribilem, atque admirabilem, ſecuti ſunt eum multi, & facti ſunt eius diſcipuli. In his fuere & Andreas a Bethſaida urbe Galilaeae, & Iohannes a Zebeda. Principes autem ſacer-

ἰουδαίων ἀκούσαντες τὰ περὶ Ἰωάννου · καὶ τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ · οἱ μὲν ἔλεγον · ὅτι ὁ Χριστὸς ἐστὶν · οἱ δὲ · ὅτι οὔ · καὶ οὐ ζητήσεως πολλῆς γινομένης ἀναμεταξὺ αὐτῶν περὶ τοῦ ῥήματος τούτου · ἀπέστειλαν πρὸς Ἰωάννην · καὶ ἠρώτησαν αὐτὸν · καὶ εἶπεν αὐτοῖς · ὅτι οὐκ εἰμὶ ὁ Χριστὸς · ἀλλ᾽ ὀπίσω μου ἔρχεται · μέσος δὲ ὑμῶν ἕστηκεν. ἐγένετο ἡμέρα · καὶ ἤρχοντο λαοὶ πολλοὶ καὶ ἄρχοντες ἐν τῇ ἐρήμῳ · εἰς τὸν ἰορδάνην πρὸς τὸν Ἰωάννην ἐξομολογούμενοι τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν · καὶ βαπτισθέντες ὑπ᾽ αὐτοῦ · τοῦ δὲ Ἰωάννου τὸν λαὸν κατηχοῦντος ἐν βηθαράκα χωρίον πέραν τοῦ ἰορδάνου · ἦλθεν ὁ Ἰησοῦς εἰς ἔρημον τοῦ ἰορδάνου · κὶ ἐποίησεν ἐκεῖ ἡμέρας τεσσαράκοντα · κὶ πάλιν ὑπέστρεψεν πρὸς τὸν Ἰωάννην · ὡς δὲ εἶδεν ὁ Ἰωάννης τὸν Ἰησοῦν ἐρχόμενον πρὸς αὐτὸν · ἔλε-

dotum cum audiviſſent quae de Iohanne promulgabantur, & de doctrina eius, alii quidem dicebant: Hic eſt Chriſtus; alii vero: Non eſt (60). Cum quaeſtio magna orta eſſet inter ipſos de hac re, miſerunt ad Iohannem, & interrogaverunt eum. Et dixit eis: Non ſum Chriſtus; ſed poſt me venit; medius autem inter vos ſtat. Factum eſt quadam die, ut eſſent multi populi, & principes in deſerto ad Iordanem apud Iohannem confitentes peccata ſua, & baptizati ab eo. Cumque Iohannes populum doceret in Betharaca (61), qui locus eſt trans Iordanem, venit Ieſus in deſertum Iordanis, & manſit ibi dies XL, & rurſus rediit ad Iohannem. Ut autem vidit Iohannes Ieſum ad ſe venientem, ait de ipſo:

ἔλεγεν περὶ αὐτοῦ· ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ· ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου· ἴδον γὰρ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον κατελθὲν ἐξ οὐρανοῦ· καὶ μένον ἐπ' αὐτὸν· καὶ φωνὴν λέγουσαν πρὸς αὐτὸν· οὗτος ἐστὶν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς· καὶ ἤκουσαν οἱ λαοὶ καὶ ἐξεπλήσσοντο· τῇ δὲ ἐπαύριον πάλιν ἴδεν ὁ Ἰωάννης τὸν Ἰησοῦν περιπατοῦντα· καὶ λέγει περὶ αὐτοῦ· ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ· ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου.

Καὶ ἀκούσαντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ Ἀνδρέας καὶ Ἰωάννης· ἀφέντες αὐτὸν ἠκολούθησαν τοῦ Ἰησοῦ· καὶ ἦλθον μετ' αὐτοῦ εἰς τὸ καταγώγιον· καὶ ἔμειναν παρ' αὐτῷ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ἐζήτησεν δὲ Ἀνδρέας τὸν ἴδιον ἀδελφὸν Σίμωνα· καὶ εὑρὼν ἤγαγεν αὐτὸν πρὸς τὸν Ἰησοῦν· καὶ ἀκούσας ὁ Ἰησοῦς· ὅτι Ἰωάννης παρεδόθη· τῇ ἐπαύριον ἐξῆλθεν εἰς τὴν γαλιλαίαν σὺν τοῖς τρισὶν μαθηταῖς· καὶ

ipſo : *Ecce agnus Dei , qui tollit peccatum mundi* : vidi enim Spiritum Sanctum deſcendentem e caelo , & manentem ſuper eum , & vocem audivi dicentem ei : *Hic eſt Filius meus dilectus*. Et audierunt populi , & obſtupuerunt. Poſtridie vero rurſus vidit Iohannes Ieſum ambulantem , & ait de ipſo : *Ecce agnus Dei , qui tollit peccatum mundi*.

XVII. Et audito hoc diſcipuli eius Andreas , & Iohannes relicto illo ſecuti ſunt Ieſum , & venerunt cum eo in diverſorium , & manſerunt apud eum die illa. Quaeſivit Andreas ſuum fratrem Simonem , & inventum duxit ad Ieſum. Et cum audiſſet Ieſus Iohannem traditum fuiſſe , ſequenti die exiit in Galilaeam cum tribus diſcipulis. Et inveniens

εὗρεν τὸν Φίλιππον, ἥλκυσεν αὐτὸν· κἀκεῖνος τὸν Ναθαναὴλ· καὶ ἦλθον εἰς Κανὰ τῆς γαλιλαίας· καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐγένετο γάμος· καὶ ἐκλήθησαν· καὶ ἐποίησεν τὸ ὕδωρ οἶνον· τὸ δὲ ὄνομα τοῦ νυμφίου· Σίμων· ὃς καὶ μεθ' ἡμέρας ἠκολούθησεν τῷ Ἰησοῦ. κἀκεῖθεν εἰς βηθσαϊδὰ πόλιν τῆς γαλιλαίας· καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸν οἶκον Πέτρου· καὶ ἀσθενοῦσαν τὴν πενθερὰν αὐτοῦ· ἐπιστὰς ὁ Ἰησοῦς ἐθεράπευσεν αὐτήν. ὑποστρέψαντες εἰς Ναζαρὲτ· Ἰωσὴφ ὁ μνήστωρ τῆς θεοτόκου ἐτελεύτησεν πρεσβύτης καὶ πλήρης ἡμερῶν· ὡς φασὶν ρί. οἱ δὲ υἱοὶ Ἰωσὴφ· Ἰάκωβος καὶ Ἰούδας ἠκολούθησαν τῷ Ἰησοῦ· πλὴν οἱ πάντες συνεπορεύοντο· κατὰ πόλιν καὶ χώραν πορευόμενοι· καὶ κηρύσσοντες τὴν βασιλείαν· καὶ ἰώμενοι πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν: καὶ ἡ πενθερὰ τοῦ Πέ-

Philippum traxit eum, & is Nathanaelem: & venerunt in Canam Galilaeae. Et poſt tres dies factae ſunt nuptiae, & vocati ſunt: & Ieſus ex aqua fecit vinum (nomen autem ſponſi erat Simon; qui etiam poſt aliquot dies ſecutus eſt Ieſum). Inde petiit Ieſus Bethſaidam civitatem Galilaeae, & ingreſſus eſt in domum Petri, & aegrotam huius ſocrum superveniens ſanavit. Cum rediiſſent (62) in Nazaret, Ioſephus ſponſus Deiparae mortuus eſt ſenex, & plenus dierum, annos natus, ut aiunt, centum & decem. Ioſephi vero filii Iacobus, & Iudas ſecuti ſunt Ieſum. Sed omnes ſimul ibant per urbes, & regiones, & praedicantes regnum Dei, & ſanantes omnem morbum, & omnem languorem. Et ſocrus Petri ſana-

ta

Πέτρου ἰαθεῖσα σὺν τῇ θυγατρὶ γυναικὶ Πέτρου ἠκολούθησεν αὐτοῖς καὶ συνῆν τῇ θεοτόκῳ.

Ἀπάραντες δὲ ἐκεῖθεν· ἦλθον εἰς κώμην τῆς βηθσαΐδὰ πόλιν τῆς γαλιλαίας· ἐν ᾗ ἐστὶν ἡ λίμνη ἡ καλουμένη γεννησαρὲτ· καὶ φιάλη· διὰ τὸ ἴσον τοῦ γύρου· καὶ τὸ ὕδωρ πάνυ διαυγὲς καὶ καθάριον· καὶ ἑπτὰ μίλια κυκλεύεσθαι· ἔλαιον δὲ πάνυ θαυμαστὸν· καὶ ὀπώρα περὶ τῆς λίμνης· καὶ ἰχθύων εὐόσμων. ἐλθὼν δὲ ὁ Ἰησοῦς εἰς ζεβεδὴ σὺν τῇ μητρὶ καὶ τοῖς μαθηταῖς· κατεκλίθη παρὰ Ζεβεδαίῳ· ὃς ἔσχε γυναῖκα καὶ δύο υἱοὺς· Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην· καὶ ἔλαβεν αὐτοὺς μαθητὰς· ἡ δὲ μήτηρ αὐτῶν νομίσασα ὅτι περὶ ἐπιγείου βασιλείας ἐπηγγέλλετο· ᾐτήσατο αὐτὸν ἵνα εἷς ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ· καὶ εἷς ἐξ εὐωνύμων καθίσωσιν ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ. καὶ ἐκεῖθεν ἐξελθόν-

ta ſimul cum filia, uxore Petri, ſecuta eſt eos, & convivebat cum Deipara.

XVIII. Et inde diſcedentes, venerunt in caſtellum Bethſaidae civitatis Galilaeae, ubi eſt lacus qui Genneſaret, ac Phiala vocatur ob aequalitatem ambitus, & aquam omnino pellucidam, ac mundam. Is habet ſeptem milliaria in circuitu (63): oleum vero optimum eſt, & fructus autumnales circa lacum, & piſces bene olentes. Venit autem Ieſus in Zebedam ſimul cum matre, & diſcipulis, & diverſatus eſt apud Zebedaeum, qui habebat uxorem, & duos filios Iacobum, & Iohannem; & accepit eos in diſcipulos. Mater illorum putans eum polliceri regnum terrenum, petiit ab eo, ut unus a dextris ipſius, & unus a ſiniſtris ſederet in regno eius. Et inde egreſſi venerunt

θέντες· ἦλθον εἰς Καπερναοὺμ· καὶ ἰάσατο τὸν παραλυτικὸν καὶ ἄλλους πολλούς. ὅπου δὲ ἂν κατεκλίνοντο· οἱ θεραπευόμενοι καὶ οἱ πρῶτοι τῶν πόλεων αὐτοπροαιρέτως προσέφερον αὐτοῖς ἀναλωμάτων πλήθη· πολλοὺς ἐκατήχουν καὶ ἐβάπτιζον οἱ μαθηταί· ὁ δὲ Ἰησοῦς οὐκ ἐβάπτιζεν· μόνον δὲ ἐδίδασκεν· καὶ ἰᾶτο τοὺς ἀσθενοῦντας ὅπου ἐὰν ἐπορεύοντο. ὁ δὲ Ζεβεδαῖος ἀπέθανεν· καὶ ἀκούσας Ἰάκωβος· προσελθὼν λέγει τῷ Κυρίῳ· ἐπίτρεψόν μοι ἀπελθεῖν θάψαι τὸν πατέρα μου· καὶ οὐκ ἐπέτρεψεν αὐτόν· καὶ μετ' ὀλίγον ἀπέστειλεν τοὺς δύο ἀδελφοὺς Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην· οἱ δὲ ἀπελθόντες τὸν μὲν πατέρα ἔθαψαν· τὴν δὲ μητέρα προσήνεγκαν τῷ Χριστῷ· καὶ ἦν σὺν τῇ Θεοτόκῳ τὸ λοιπὸν τῆς ζωῆς αὐτοῦ. τὴν δὲ κτῆσιν αὐτῶν πωλήσαντες πολλὴν οὖσαν· ἐλθόν-

τες

nerunt in Capernaum ; & ſanavit paralyticum , & alios multos. Ubicumque autem diverſabantur, ſponte illis afferebant multa qui curabantur, & principes civitatum. Diſcipuli multos docebant, & baptizabant ; Ieſus vero non baptizabat, ſed tantum docebat, & ſanabat infirmos quocumque ibant. Zebedaeus autem mortuus eſt : qua re audita Iacobus accedens ad Dominum ait : ſine, ut abeam ad ſepeliendum patrem meum : & non permiſit ipſi. Et poſt breve tempus miſit duos fratres Iacobum, & Iohannem : hi vero abeuntes patrem quidem ſepelierunt, matrem vero adduxerunt ad Chriſtum : & manſit cum Deipara reliquo vitae illius tempore. Poſſeſſionibus vero ſuis venditis, quae erant multae, vene-

runt

τες εἰς ἱερουσαλὴμ· ἠγόρασαν τὴν σιὼν. ἐλθόντος δὲ τοῦ Ἰησοῦ σὺν τῇ μητρὶ καὶ αὐτοῖς μαθηταῖς εἰς τὴν ἰουδαίαν· καὶ πανταχοῦ εὐαγγελιζομένων καὶ βαπτιζόντων καὶ θεραπευόντων· ἀναβάντων αὐτῶν εἰς ἱεροσόλυμα· Σαλώμη ἡ γυνὴ Χουζᾶ ἐπιτρόπου Ἡρώδου τοῦ Φιλίππου· ἔχουσα πνεύματα πονηρίας ἑπτὰ· προσελθοῦσα δὲ καὶ δεηθεῖσα τοῦ Χριστοῦ· ἠλευθερώθη ἐκ τῶν πνευμάτων· καὶ οὐκέτι ἀπέστη ἀπὸ τοῦ Κυρίου· ἀλλ' ἠκολούθει αὐτῷ.

Διατριψάντων δὲ ἐκεῖ ἡμέρας τινὰς· ἦν γὰρ καὶ ἡ ἑορτὴ τῆς σκηνοπηγίας· καὶ πολλοὺς φωτίσας τῇ διδασκαλίᾳ ὁ Χριστὸς· ἐκ τοῦ ναοῦ τοὺς καπήλους ἐξελάσας· καὶ πολλοὺς ἰασάμενος ἀπὸ πολλῶν καὶ ποικίλων νόσων· ὑπέστρεψεν εἰς τὴν γαλιλαίαν· καὶ ἦλθεν εἰς μαγδαλὰ πόλιν· γυνή τις ὀνόματι Μαρία ὑπεδέξατο αὐτὸν εἰς τὸν οἶκον

αὐτῆς·

runt in Ieruſalem, & emerunt Sion. Cum veniſſet autem Ieſus ſimul cum matre, & ipſis diſcipulis in Iudaeam, & hi ubique Euangelium praedicarent, & baptizarent, & ſanarent, aſcenderunt in Ieruſalem; & Salome uxor Chuezae (64) procuratoris Herodis Philippi (65) habens ſeptem ſpiritus nequitiae acceſſit, & oravit Chriſtum, & liberata eſt a ſpiritibus, & non receſſit amplius a Domino, ſed ſecuta eſt eum.

XIX. Cum vero ibi manſiſſent aliquot diebus (erat enim ſolemnitas ſcenopegiae), & multos doctrina illuminaſſet Chriſtus, & e templo mercatores eieciſſet, ac multos ſanaviſſet a multis, variiſque morbis, rediit in Galilaeam, & venit in civitatem Magdala. Quaedam mulier nomine Maria

ecce·

αὐτῆς· καὶ ἀκούσασα τὸν λόγον αὐτοῦ· καὶ θεασαμένη τὰ θαυμάσια αὐτοῦ ἃ ἐποίησεν· ἀποταξαμένη τὸν οἶκον αὐτῆς πάντα· προσελθοῦσα τῷ Χριστῷ ἠκολούθησεν· καὶ συνῆν τῇ θεοτόκῳ καὶ ταῖς λοιπαῖς. ἦν δὲ φρονιμωτάτη καὶ θερμὴ τῷ πνεύματι καθὼς καὶ Πέτρος ἐν τοῖς δάκρυσιν· καὶ ἐκ τῶν ὑπαρχόντων αὐτῇ διηκόνει αὐτοῖς. οἱ δὲ μαθηταὶ ἦσαν Ἀνδρέας καὶ Πέτρος οἱ ἀδελφοὶ ἀπὸ βηθσαΐδα τῆς πόλεως· Φίλιππος καὶ Βαρθολομαῖος· Ἰάκωβος καὶ Ἰούδας ἀδελφοὶ τοῦ Κυρίου· ὁ γὰρ Ἰωσὴφ τὸ ἐπίκλη ἐλέγετο Ἀλφαῖος· Σίμων ἀπὸ κανὰ· καὶ Ματθαῖος ὁ εὐαγγελιστὴς· Ἰούδας ὁ ἀπὸ ἱεροσολύμων· Θαδδαῖος ἀπὸ ἐδέσσης συρίας· Ἰούδας ὁ προδότης ἀπὸ σκάρας τῆς πόλεως· Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης ἀπὸ ζεβεδῆς.

Ὁ δὲ

receepit eum in domum ſuam; & auditis ſermonibus eius, atque conſpectis miraculis, quae is faciebat, valedixit omni domui ſuae, acceſſit ad Chriſtum, & ſecuta eſt eum, & convivebat cum Deipara, & reliquis feminis. Erat autem prudentiſſima, & fervens ſpiritu, & lacrimis ſicut Petrus, & de ſuis ſubſtantiis miniſtrabat eis. Diſcipuli autem erant Andreas, & Petrus fratres a Bethſaida civitate; Philippus, & Bartholomaeus, Iacobus, & Iudas fratres Domini (nam Ioſeph cognomento (66) dicebatur Alphaeus); Simon a Cana, & Matthaeus Euangeliſta, Iudas Ieroſolymitanus, Thaddaeus ab Edeſſa Syriae, Iudas proditor a Scara civitate, Iacobus, & Iohannes a Zebeda.

XX. Iohan-

Ὁ δὲ Ἰωάννης ὁ ὑὸς τοῦ Ζεβεδαίου μετὰ τὸ ἀποθανεῖν τὸν πατέρα αὐτοῦ· ἐπώλησεν τὴν κτῆσιν αὐτοῦ τὴν ἐν ζεβεδῆ πολλὴν οὖσαν· καὶ ἐλθὼν εἰς ἱερουσαλὴμ ἠγόρασεν τὴν ἁγίαν σιών· ὑψηλότερον δὲ ἔστιν τοῦτο τὸ μέρος τῆς ἱερουσαλήμ. εἰ δὲ ἀρχιερεῖς τότε κατ᾽ ἐνιαυτὸν ἠλλάσσοντο· καὶ οὐκ ἐντόπιοι ἐγένοντο· ἀλλ᾽ ἐκ διαφόρων ἐπαρχιῶν· ὅθεν καὶ ὁ Καϊάφας ἀπὸ κίου τῆς βιθύνων ἐπαρχίας· ἀρχιερεὺς τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐκείνου γεγονὼς· ἔμεινεν ἐν τῇ ἀγορασίᾳ Ἰωάννου τοῦ θεολόγου. διὰ τοῦτο λέγει· ὅτι ἦν γνωστὸς τῷ ἀρχιερεῖ· καὶ τὰ ἥμισυ ἡτοίμασαν τὸ πάσχα· ἤγουν τὸ μυστικὸν δεῖπνον τῷ Χριστῷ· σὺν τοῖς μαθηταῖς καὶ ταῖς μαθητρίαις· ὅταν δὲ λέγει· ὑπάγετε πρὸς τὸν δεῖνα· Ἰωάννην τὸν θεολόγον λέγει. ἐκεῖ ἐτέλεσαν τὸ μυστικὸν δεῖπνον· καὶ

ἐκεῖ

XX. Iohannes autem Zebedaei filius, poſt mortem patris vendidit poſſeſſiones ſuas, quas habebat in Zebeda multas; & veniens in Ieruſalem emit ſanctam Sion (67): quae eſt excelſior pars Ieroſolymae. Principes autem ſacerdotum tunc ſingulis annis mutabantur, neque indigenae erant, ſed ex variis provinciis: unde & Caiphas a Cio provinciae Bithyniae, cum factus eſſet Pontifex anni illius, morabatur in loco empto a Iohanne Theologo: ideo dicitur fuiſſe *notus Pontifici* (68). Et ibi praeparaverunt Paſcha, ideſt myſticam Coenam, Chriſto una cum diſcipulis, & diſcipulabus. Cum autem ait: *Ite ad quemdam*, Iohannem Theologum dicit. Ibi perfecerunt myſticam Coenam, & ibi manſe-

runt

ἐκεῖ ἔμειναν μετὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου· παραλαβὼν γὰρ Ἰωάννης παρεστὼς τῷ σταυρῷ ἐκ τοῦ Ἰησοῦ τὴν μητέρα· ἤγαγεν αὐτὴν εἰς τὰ ἴδια· ὅ ἐστιν ἡ ἁγία σιών. ἐκεῖ εἰσῆλθεν ὁ Χριστὸς τῶν θυρῶν κεκλεισμένων· καὶ ἔστη εἰς τὸ μέσον· καὶ εἶπεν· εἰρήνη ὑμῖν· καὶ τὰ ἑξῆς.

Μυροφόροι δὲ ἦσαν ἑπτά· Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ· καὶ Σαλώμη· καὶ ἡ μήτηρ τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου· καὶ Μαρία Ἰακώβου τοῦ μικροῦ μήτηρ Ἰούδα γυνὴ ἀδελφοῦ τοῦ Κυρίου· καὶ Ἰωσῆ μήτηρ ἡ ἀναθρέψασα τὸν ἀδελφὸν τοῦ Κυρίου· καὶ Ἰωάννα· αὕτη φασίν τινὲς γυνὴ Πέτρου· ἄλλοι δὲ μήτηρ Κλήμεντος· καὶ ἡ ἀδελφὴ τῆς μητρὸς τοῦ Κυρίου Μαρία ἡ τοῦ Κλωπᾶ· γυνὴ ἀδελφοῦ Ἰωσὴφ· ἐπεὶ Ἰωακεὶμ καὶ Ἄννα ἄλλο τέκνον οὐκ ἐποίησαν. αὗται αἱ μυροφόροι ἑπτάκις τῆς νυκτὸς ἦλθεν εἰς τὸ

runt poſt reſurrectionem Domini. Cumque accepiſſet Iohannes Cruci adſtans a Ieſu matrem, duxit eam in domum ſuam, nempe in ſanctam Sion. Ibi *ingreſſus eſt Dominus ianuis clauſis, & ſtetit in medio*, & dixit: *Pax vobis*: & reliqua.

XXI. Unguentiferae autem erant ſeptem: Maria Magdalenſis, & Salome, & mater filiorum Zebedaei, & Maria Iacobi minoris mater, uxor Iudae fratris Domini, & mater Ioſe, quae enutrivit fratrem Domini, & Iohanna (69) (haec, ut quidam dicunt, erat uxor Petri, ut vero alii aiunt, mater Clementis): & ſoror matris Domini Maria Cleopae, uxor fratris Ioſephi: nam Ioacim, & Anna alium filium non genuerunt. Hae unguentiferae ſepties

τὸ μνῆμα τοῦ Κυρίου· καὶ τὸ πότε ἠγέρθη οὐκ οἴδεισαν. ἡ δὲ Θεοτόκος εἰς τὸ μνῆμα οὐκ ἀπῆλθεν τῇ νυκτὶ ἐκείνῃ· ἀπὸ γὰρ τῆς λύπης ἔκειτο. ἀλλὰ ἐν τῷ τὸν ἄγγελον λαλεῖν μετὰ Μαρίας τῆς Μαγδαληνῆς· ὁ Χριστὸς ἐφάνη εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεολόγου· ἤγουν εἰς τὴν ἁγίαν σιών. ἐκεῖ ἔμειναν πάντες σὺν αὐτῇ οἱ ἀπόστολοι σὺν γυναιξὶν· καὶ σὺν τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ· ἐν νηστείαις καὶ χαμευνίαις καὶ δάκρυσι προσεύχεσθαι· καὶ ἀκαταπαύστοις ὑμνῳδίαις μετὰ χαρᾶς πολλῆς. καὶ ἐκεῖ ἐπεφαίνετο αὐτοῖς ὁ Χριστὸς πυκνότερον. ἀποστελλόμενοι εἰς τοὺς τόπους καὶ πορευόμενοι· ἐκεῖ πάλιν συνήγοντο.

Ἰδοῦσα δὲ ἡ ἁγία Θεοτόκος τὴν τοῦ υἱοῦ αὐτῆς εἰς οὐρανοὺς ἀνάληψιν· ἐπὶ πλεῖον ἐπέδωκεν ἑαυτὴν τῇ ἀσκήσει καὶ ταῖς γονυκλισίαις· ὡς φησὶν Ἀνδρέας.

ſepties noctu venerunt ad monumentum Domini, & quando ſurrexit, neſcierunt. Deipara vero ad monumentum non ivit nocte illa; nam prae dolore iacebat. Sed dum Angelus loquebatur cum Maria Magdalena, Chriſtus apparuit in domo Theologi, ideſt in Sancta Sion. Ibi manebant cuncti cum ipſa Apoſtoli ſimul cum uxoribus, & cum Domini fratribus, ieiunantes, humi cubantes, flentes, orantes, & continue hymnos canentes magno cum gaudio. Ibi apparuit eis Chriſtus ſaepius. Miſſi ad varia loca, & euntes, illic rurſus congregabantur.

XXII. Videns autem Sancta Deipara ſui filii aſcenſionem in caelos, multo magis ſe dedit exercitationi virtutum, & genuflexionibus; nam, ut ait Andreas

Iero-

δρέας ἀπὸ ἱεροσολύμων ἀρχιεπίσκοπος κρήτης· ὅτι μέχρι καὶ νῦν τὰ κοιλώματα τῶν γονάτων αὐτῆς ἐν τοῖς μαρμαρείοις τῆς ἁγίας σιὼν εἰσὶν δεικνύμενα· καὶ ἡ ἀνάκλισις ἐπὶ τοῦ λίθου· ὅπου τὸν φυσικὸν ὕπνον μικρὸν μετελάμβανεν· τιμήν τε καὶ φόβον εἶχεν παρὰ πάντας ἀνθρώπους· καὶ δόξαν· οὐ μόνον παρὰ πιστῶν· ἀλλὰ καὶ παρὰ Ἰουδαίων· καὶ οὐδεὶς ἐτόλμα τῶν Ἰουδαίων ἄρχων ἢ ἑλλήνων λαλῆσαι περὶ αὐτῆς τί ποτε· ἢ προσεγγίσαι τῇ οἰκίᾳ ἔνθα κατέμενεν. σιὼν δὲ καὶ γεθσημανῆ τὸ αὐτὸ ἐστὶν. ἰάσεις δὲ πολλὰς ἐπιτελοῦσα τοῖς ἀσθενοῦσιν· καὶ δαιμονιῶντας ἐλευθεροῦσα τῶν ἀκαθάρτων· ἐλεημοσύνας τε καὶ ἐπιμελείας· εἰς τοὺς πτωχοὺς καὶ τὰς χήρας. οὐδεὶς δὲ τῶν δώδεκα ἀποστόλων ἀπεστάλη ἢ ἐχωρίσθη αὐτῆς ἐν τῇ ζωῇ αὐτῆς· ἀλλὰ καὶ ἐν

Ierofolymitanus Archiepiſcopus Cretae (70), uſque ad hodiernum diem cavitates genuum ipſius in marmoribus Sanctae Sion oſtenduntur: & ſitum reclinationis in lapide, ubi parum naturalis ſomni capiebat, proſequebantur honore, & timore omnes homines, & glorificabatur non ſolum a Fidelibus, ſed & a Iudaeis: & nullus Iudaeorum princeps, aut Graecorum audebat quid unquam de illa dicere, aut appropinquare domui, in qua ipſa manſerat. Sion vero, & Gethſemani idem eſt. Multos autem infirmos ſanabat, & obſeſſos a daemonibus immundis liberabat: eleemoſynas, & curam in pauperes, & viduas conferebat. Nullus vero e duodecim Apoſtolis miſſus eſt, aut receſſit ab ea quamdiu ipſa vixit.

ἐν τῇ λιθοβολίᾳ τοῦ πρωτομάρτυρος Στεφάνου· ἥτις γέγονεν μετὰ ἑπτὰ ἔτη τῆς ἀναλήψεως Χριστοῦ· πάντες διεσπάρησαν πλὴν τῶν δώδεκα· καὶ εἶχον τὸν Ἰάκωβον τὸν ἀδελφὸν τοῦ Κυρίου πρῶτον· καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐποίουν οὐδέν. γυναῖκες δὲ ἐκ διαφόρων ἐπαρχιῶν ἦσαν σὺν τῇ Θεοτόκῳ εὐγενεῖς· αἱ μὲν, ἐκ πνευμάτων ἀκαθάρτων· ἄλλαι δὲ πίστει· ἐν αἷς ἦν καὶ ἡ γυνὴ Παύλου· ὥς τινες λέγουσιν.

Ἱππόλυτος δὲ ὁ Θηβαῖος ἱστορεῖ· πεντήκοντα ἐννέα ἔτη τὰ πάντα αὐτὴν σαρκὶ βιοῦν· ἡμεῖς δὲ εὑρίσκομεν πλεῖον. Ἀνδρέας οὖν ὁ προῤῥηθεὶς ἐπίσκοπος κρήτης· ἐκ παραδόσεως λέγει· εἰς βαθὺ γῆρας αὐτὴν καταντῆσαι· ἕνεκεν δὲ πεντήκοντα ἐννέα ἐτῶν· βαθὺ γῆρας οὐκ ἔστιν. διὰ δὲ τὰς ταραχὰς οὐδεὶς συνεγράψατο τὰ περὶ αὐτῆς·

vixit. Quin & in lapidatione Protomartyris Stephani, quae contigit ſeptem annis poſt Chriſti aſcenſionem, cuncti diſperſi ſunt praeter illos duodecim. Et habebant Iacobum fratrem Domini ut primum (71), & ſine ipſo nihil faciebant. Mulieres vero ex diverſis Provinciis nobiles cum Deipara erant, aliae quidem a ſpiritibus immundis liberatae, aliae vero fidem amplexae (72). Inter has erat etiam uxor Paulli, ut quidam dicunt.

XXIII. Hippolytus autem Thebanus (73) narrat, eam vixiſſe annos omnino LIX: nos vero invenimus eam diutius vixiſſe. Itaque praedictus Andreas Epiſcopus Cretae (74) ex traditione ait, ipſam perveniſſe ad magnam ſenectutem: at quinquaginta novem anni non faciunt magnam ſenectutem. Sed propter perturbationes nemo

αὐτῆς· πάντως διὰ τὴν ἀνάλωσιν τῆς ἱερουσαλὴμ· ἥτις γέγονεν μετὰ εἴκοσι ὀκτὼ ἔτη τῆς Χριστοῦ ἀναλήψεως. καὶ οἱ ἀπόστολοι ἐξάραντες ἀπὸ ἱερουσαλὴμ κατ᾽ ἐπιταγὴν ἀγγέλου ἦλθον εἰς πόλιν ὀνόματι πέλλαν οὕτω προσαγορευομένην. Διονύσιος δὲ ὁ Ἀρεοπαγίτης λέγει παρεῖναι εἰς τὴν κοίμησιν αὐτῆς μετὰ Τιμοθέου καὶ Ἱεροθέου καὶ ἑτέρων· τούτους δὲ ἐμαθήτευσεν ὁ ἅγιος Παῦλος· ὅστις μετὰ ἓξ ἥμισυ ἔτη ἐβαπτίσθη· καὶ μετὰ τρία ἔτη ἤρξατο τοῦ κηρύγματος· καὶ μετὰ ἐννέα ἔτη ἐμαθήτευσεν τὸν Διονύσιον. λέγει δὲ ὁ μακάριος Παῦλος· μετὰ εἴκοσι ἔτη ἀνελθεῖν εἰς ἱεροσόλυμα κατὰ ἀποκάλυψιν. εὕρομεν ἐν σχολίοις· τὸ οὖν ἀπὸ ἐφέσου ἡρπάγη ὁ Παῦλος· διὰ τὴν κοίμησιν τῆς θεοτόκου ἡρπάγη. καὶ τὸ εἰρημένον ὑπ᾽ αὐτοῦ πρὸς κορινθίους· ὅτι ὤφθη

αὐτοῖς

nemo ſcripſit res illius; ſcilicet ob direptionem Ieroſolymae, quae contigit viginti octo annis poſt Chriſti aſcenſionem: & Apoſtoli iuxta Angeli mandatum venerunt in civitatem nomine Pellam; ſic enim ea vocatur. Dionyſius vero Areopagita (75) dicit ſe interfuiſſe dormitioni Deiparae una cum Timotheo, & Hierotheo, & aliis. Hi autem erant diſcipuli Paulli: qui poſt ſex annos, & dimidium baptizatus eſt, & poſt tres annos coepit praedicare, & poſt novem annos diſcipulum habuit Dionyſium. Ait autem beatus Paullus, ſe poſt viginti annos aſcendiſſe in Ieruſalem *ſecundum revelationem* (76); & invenimus in ſcholiis (76), cum ab Epheſo raptus eſt Paullus, ob dormitionem Deiparae raptum fuiſſe. Et cum dixit ſcribens ad Corinthios (77): *Apparuit ipſis pluſquam*

quingen-

αὐτοῖς ἐπάνω πεντακοσίοις ἀδελφοῖς ἐφάπαξ ὁ Χριστὸς μετὰ τὴν ἀνάστασιν· εἰς τὴν κοίμησιν τοῦτο λέγει τῆς ἁγίας Θεοτόκου.

Μοναχὸς δέ τις πρεσβύτερος ἐνάρετος εὐλαβὴς ἔργῳ καὶ λόγῳ διεβεβαιοῦτο λέγων· ὅτι ἀσχολουμένῳ μοι ποτὲ ἐν τούτοις· μιᾷ νυκτὶ ἐπίσταταί τις λέγων μοι· ὅτι ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἀπὸ ἐφέσου εἰς τὴν κοίμησιν τῆς Θεοτόκου ἡρπάγη διὰ νεφέλης· καὶ ἀνῆλθεν ἕως τρίτης ζώνης τῶν ἀστέρων· καὶ ἀπεκεῖ ἐθεάσατο τὰ πέρατα τοῦ ὠκεανοῦ καὶ τὸν παράδεισον. ὅτι δὲ ἤκουσεν ἄῤῥητα ῥήματα· τὴν ὕμνησιν τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν ἀποστόλων· λέγει· ὅτι οἱ δώδεκα διὰ νεφελῶν παρεγένοντο· ψεύδεται· οἱ γὰρ παρόντες ἐκεῖ· Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης καὶ Ματθαῖος, πῶς διὰ νεφελῶν ἦλθον; ἴσως δὲ οἱ ἀπὸ μήκοθεν; Διονύσιος

quingentis fratribus ſimul Chriſtus poſt reſurrectionem, de dormitione hoc dicit Sanctae Deiparae.

XXIV. Monachus vero quidam Presbyter virtute praeditus, & factis, ac verbis pius, aſſeveravit dicens: Cum olim in his occupatus eſſem, quadam nocte ſupervenit quidam dicens mihi: Apoſtolus Paullus ab Epheſo in dormitione Deiparae raptus fuit per nubem, & aſcendit uſque ad tertiam zonam ſtellarum, & inde vidit fines Oceani, & Paradiſum: cum vero *audiviſſe arcana verba* dicitur, hymni ab Angelis, & Apoſtolis cantati deſignantur, quia duodecim Apoſtoli per nubes advenerant. Sed mentitur. Ii enim qui ibi erant praeſentes, Iacobus, & Iohannes, & Matthaeus, quomodo per nubes venerunt? An forte qui longe aberant? Dionyſius qui ibi tunc aderat,

νύσιος τότε ἐκεῖ παρὼν· τοῦτο οὐ λέγει· οὐδὲ ἦν ἐκ τῶν δώδεκα προτελευτήσας εἰ μὴ Ἰάκωβος ὁ ἀδελφὸς Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου· ὃν ἀνεῖλεν Ἡρώδης· καὶ Ἀγρίππας ὁ υἱὸς τοῦ πρώτου Ἡρώδου ἐκ Μαριάμμης· ὃς καὶ ἐγένετο σκωληκόβρωτος· ἐκ δὲ τῶν λοιπῶν ἁγίων οἱ προτελευτήσαντες· αἱ ψυχαὶ αὐτῶν παρεγένοντο πᾶσαι·

Ἡ δὲ ἁγία Θεοτόκος πρὸ δεκαπέντε ἡμερῶν προεῖπεν περὶ τῆς ἐξόδου αὐτῆς· καὶ πρὸ τριῶν ἡμερῶν ἦλθεν ὁ ἄγγελος Γαβριὴλ· καὶ ἐμήνυσεν αὐτῇ τὴν ἔξοδον καὶ τὴν παρουσίαν τοῦ Κυρίου· καὶ ἀποστείλασα προσεκαλέσατο τοὺς ἀποστόλους πάντας· καὶ πολλοὶ παρεγένοντο πρὸς αὐτὴν· ὥστε γενέσθαι τὴν παρεμβολὴν μεγάλην σφόδρα καὶ πολλήν· ἐξέθετο αὐτοῖς καὶ μυστήρια φρικτὰ· ἅπερ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς διετήρει· καὶ τὸν χαιρετισμὸν τοῦ ἀγγέλου· καὶ τὴν ὀπτασίαν αὐτοῦ·

rat, hoc non dicit: neque ex duodecim illis antea mortuus quiſquam fuerat, niſi Iacobus frater Iohannis Theologi, occiſus ab Herode, qui & Agrippa (78) dicitur, filio primi Herodis ex Mariamne: qui etiam a vermibus conſumptus fuit. Aliorum vero Sanctorum, qui antea mortui erant, animae omnes aderant.

XXV. Sancta vero Deipara quindecim ante diebus praedixit obitum ſuum: & tribus ante diebus venit Angelus Gabriel, & ſignificavit ei obitum, & Domini praeſentiam. Et ipſa miſit ad invitandos Apoſtolos omnes, & plerique venerunt ad illam: adeo ut fieret magnus valde, & multus concurſus. Expoſuit ipſis tremenda myſteria, quae in corde ſuo conſervabat, & ſalutationem Angeli,

αὐτοῦ· καὶ τὴν πρώτην ἐπιφάνειαν· ἣν προσευχομένης αὐτῆς ἐν τῷ ναῷ ἑώρακεν. καὶ διαθήκην ἐποιήσατο· ὡς λέγει ὁ ἅγιος Βαρθολομαῖος ὁ ἀπόστολος. ἦν δὲ τεταπεινωμένη ἐκ τῆς πρώην ἀσκήσεως· καὶ ὅτε ἦλθεν ἡ ὥρα αὐτῆς· πᾶσιν ἐφανέρωσεν ἑαυτὸν ὁ Χριστὸς· καὶ ἐκ τῆς αἴγλης τοῦ φωτὸς· πάντες ἔπεσον χαμαὶ ἐκ τοῦ φόβου· καὶ ἐγένοντο ὡσεὶ νεκροί. καὶ εἶπεν αὐτοῖς· εἰρήνη ὑμῖν· οἱ δὲ ἀπὸ τῆς χαρᾶς πάντες ἐῤῥώσθησαν· καὶ ὑμνήσαντες πρῶτον οἱ ἄγγελοι· καὶ οἱ ἄνθρωποι ἵσταντο ἐννεοί· εἶτα ὕμνησαν οἱ ἀπόστολοι. καὶ ὡς ἐπὶ ὕπνον γλυκὺν ἀνοίξασα τὸ στόμα παρέδωκεν τὸ πνεῦμα τῷ υἱῷ καὶ Θεῷ· οὖσα ἐτῶν οβ΄. καὶ πάλιν ὑμνήσαντες οἱ ἄγγελοι ἀπῆλθον· οἱ δὲ ἅγιοι ἀπόστολοι· ὡς λέγει Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης ὃς παρῆν· ὕμνησαν ἴδιον

geli, & eius viſionem, & primam apparitionem, quam ipſa dum oraret in templo, vidit. Et teſtamentum fecit (79), ut ait Sanctus Bartholomaeus Apoſtolus (80). Erat autem ipſa ob praeteritas aſceticae vitae perpeſſiones debilitata. Et cum venit hora eius, Chriſtus omnibus ſe ipſum manifeſtavit: & ob ſplendorem lucis omnes in terram ceciderunt prae timore, & facti ſunt velut mortui: & dixit eis: *Pax vobis*. Omneſque prae gaudio convaluerunt. Et dum hymnos prius canerent Angeli, homines ſtabant muti: deinceps hymnos cantarunt Apoſtoli. Et ipſa velut dulciter dormiens, aperto ore, tradidit ſpiritum Filio, & Deo, annos nata LXXII. Et Angeli hymnos rurſus canentes abierunt. Sancti vero Apoſtoli, ut dicit Dionyſius Areopagita, qui aderat.

ὕμνον· καὶ οὐχὶ ἅμα πάντες· ὅθεν καὶ εἰς τὸν ὕμνον ἱεροθέου πάντες ἐθαύμασαν· καὶ μετὰ τὴν ὕμνησιν κηδεύσαντες αὐτὴν, ἔθηκαν ἐν μνημείῳ· δῆλον δὲ εἰς γεθσημανὴ. καὶ μετ᾽ ὀλίγον πάντων θεωρούντων τῶν παρόντων, τὸ σῶμα γέγονεν ἄφαντον ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν· καὶ πάλιν ὑμνήσαντες· ἀπῆλθον ἕκαστος εἰς τὰ ἴδια.

Ἀριθμοῦνται δὲ τὰ ἔτη αὐτῆς οὕτως· ἑπτὰ ἐτῶν προσέφερον οἱ γονεῖς τῷ Κυρίῳ εἰς ἱεροσόλυμα· καὶ ἐν τῷ ναῷ ἓξ ἥμισυ. καὶ εἰς τὸν οἶκον Ἰωσὴφ μῆνας ἕξ· κ) εὐηγγελίσθη τὴν παγκόσμιον χαρὰν· καὶ τῷ πεντεκαιδεκάτῳ ἔτει ἔτεκεν· καὶ σὺν τῷ υἱῷ ἔτη λγ΄. ὁμοῦ γίνονται ἔτη μή. καὶ μετὰ τοῦ υἱοῦ τὴν ἀνάληψιν εἰς τὸν οἶκον Ἰωάννου τοῦ θεολόγου εἰς τὴν ἁγίαν σιὼν σὺν αὐτῷ καὶ τοῖς σὺν

rat, cantarunt proprium hymnum, non vero ſimul univerſi. Unde & hymnum Hierothei admirati ſunt cuncti. Et cantatis hymnis, poſt funebrem pompam poſuerunt eam in monumento: nempe in Gethſemani. Et poſt parvum tempus, ſpectantibus omnibus qui aderant, corpus factum eſt inviſibile ab oculis eorum. Et rurſus canentes hymnos abierunt ſinguli ad proprias domos.

XXVI. Anni vero eius numerantur ſic. Septennem parentes eam Domino obtulerunt in Ieruſalem. Manſit in templo ſex annos, & dimidium: & in domo Ioſephi ſex menſes: tunc annunciatum eſt ei gaudium totius mundi. Quintodecimo anno peperit. Et cum filio fuit trigintatres annos. Sunt ſimul anni XLVIII. Poſt aſcenſionem Filii manſit in domo Iohannis Theologi in ſancta Sion ſimul

σὺν αὐτοῖς, ἔτη κδ'. ὁμοῦ ἔτη οβ'. μετὰ δὲ τὴν κοίμησιν τῆς ἁγίας Θεοτόκου πάντες οἱ ἀπόστολοι διεσπάρησαν· καὶ Ἰωάννης κατῆλθεν εἰς ἔφεσον. Ματθαῖος δὲ ὁ εὐαγγελιστὴς λέγει· ὅτι ἕως τῆς ἁλώσεως ἱερουσαλὴμ· οὐδεὶς οὐδαμοῦ ἐπὶ ἐμοῦ ἐπέμφθη· τὸ δὲ κατ' αὐτὸν εὐαγγέλιον μετὰ τριάκοντα ἔτη ἔγραψεν· κατ' ἐπιτροπὴν Ἰακώβου τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Κυρίου· ὃς ἔζησεν ὡς λέγει μετὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ Κυρίου, ἔτη κη'. οὗτος δὲ Ἰάκωβος ἐμέρισεν τὰς χώρας αὐτοῖς· καὶ ἀποστέλλων αὐτοὺς· ἑνὶ ἑκάστῳ παρήγγειλεν· ἵνα καθὼς διδάσκει· ἀποστέλλῃ αὐτῷ κατ' ἐνιαυτὸν· ὃ καὶ ἐποίουν· ἵνα ὁμοφωνῇ τῷ κηρύγματι τοῦ Χριστοῦ· ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ſimul cum ipſo, & aliis qui ibi erant, annos XXIV. Summa eſt annorum LXXII. Poſt dormitionem vero Sanctae Deiparae omnes Apoſtoli diſperſi ſunt: & Iohannes profectus eſt Ephesum. Matthaeus autem Euangeliſta dicit: Uſque ad expugnationem Ieroſolymae nemo meo tempore (81) miſſus fuit. Euangelium vero quod ſecundum ipſum eſt, poſt XXX. annos ſcripſit ex mandato Iacobi fratris Domini, qui vixit, ut dicit, poſt aſcenſionem Domini annos XXVIII. Iacobus autem iſte partitus eſt ipſis regiones, & mittens eos, praecepit unicuique, ut ſingulis annis ei ſcriberent (82) quid docerent: quod & fecerunt, ut eorum doctrina conſentanea eſſet praedicationi Chriſti, cui gloria, & potentia in ſecula. Amen.

ADNOTATIONES.

(1) *Allatius in Diatriba de Simeonum ſcriptis p.*106, *opuſculi huius titulum aſſerens legit* : καὶ τῆς ζωῆς αὐτῆς χρόνων. *Quae verba Fabricius in Codice Apocrypho Novi Teſtamenti pag*.43. *ſic vertit* : Et de eius vitae temporibus. *Attamen Graecis minus antiquis ſaepe* χρόνοι *ſunt potius* anni, *quam* tempora.

(2) *Indicant haec verba, legi olim conſueviſſe ſermonem hunce in Graeca aliqua Eccleſia* : *idem enim valent, ac noſtra formula* : Iube Domne benedicere.

(3) *De vetuſtiſſimo hoc Mariae titulo*, Semper-Virgo, *dixi in notis ad librum* II. *Didymi de Trin. pag*.84.

(4) *Codex* : ἑαυτῆς. *Legendum foret* αὐτῆς, *ſi Epiphanius noſter de ſermonis elegantia ſolicitus eſſet*.

(5) *De hac re, aliiſque ad opuſculi huius illuſtrationem opportunis fuſe, & erudite agit diligentiſſimus Scriptor Trembelius in Diſſertationibus de Vita, & geſtis B. Mariae*.

(6) *Fragmentum ab Allatio editum, & notis a Fabricio illuſtratum incipit a verbis* : ἐγκωμιασταὶ δὲ αὐτῆς πολλο : *ſed poſtrema haec vox deeſt in meo apographo, ſive in Codice Naniano*.

(7) *Quiſnam eſt Iacobus iſte Hebraeus? Multo aliter loqueretur Epiphanius noſter, ſi Sanctum Iacobum minorem, qui Adelphotheus, ſive frater Domini dicitur, indicare vellet. Exſtat tamen liber apocryphus Sancto huic Apoſtolo perperam tributus, qui a S. Epiphanio haereſ*.79. *vocatur* Hiſtoria B. Mariae. *Eum edidit Fabricius in Codice Apocrypho Novi Teſtamenti, ac* Proteuangelium Iacobi *nuncupavit. An ſpurium eiuſmodi libellum reſpiciat Monachus noſter, paullo poſt videbimus*.

(8) *De Aphrodiſiano Perſa nihil habeo quod addam iis quae Fabricius loco citato ſcribit pag*.44.

(9) *Iohannis Theſſalonicenſis ſaepius meminit Fabricius in Bibliotheca Graeca*.

Lege

*Lege quae ex eius ſermone in Mariae Dormitionem affert Combefiſius pag.*786. *Appendicis ad Hiſtoriam Monotheli- tarum* .

(10) *Lege Notam Fabricii ad haec verba . Illud tantum addo ipſe , ex verbis Epiphanii noſtri colligi , ſpurium ab ipſo etiam habitum fuiſſe libellum ſub Iohannis Theologi & Euangeliſtae nomine confictum , quem Fabricius ibidem memorat , & Combefiſius citato loco pag.*787.

(11) *Lege tres S. Andreae Cretenſis Orationes in Dormitionem Deiparae* .

(12) *In Graeco* : ποῖς ποθῦσι . *Miror , Allatium virum graece doctiſſimum interpretari* : cupientes .

(13) *Codex* : ὑφηλῶν . *Allatius legit* , ὑφεῖλαι .

(14) *Allatius legit* : ἐπὶ τῆ μετωπαίω σημαίνωμεν . *Codex Nanianus habet*: ἐπὶ τῶ μετώπω ἐσημάνομεν .

(15). *Ubinam S. Cyrillus ea ſcripſit , quae memorat Epiphanius noſter ? Equidem in eius operibus, quae exſtant, nihil tale inveni . Itaque arbitror Cyrillo ea tribui ab Epiphanio, quae Iohannis Damaſceni ſint . Nam Iohannes Auvertus Tomo* VI. *Operum Cyrilli Alexandrini librum edidit , quem ita inſcripſit* : De Sacroſancta Trinitate liber D. Cyrillo adſcriptus . *Sed revera huiuſmodi liber nihil eſt aliud , quam initium Operis S. Iohannis Damaſceni de Fide Orthodoxa , quamvis interpolatum . In quibuſdam ergo Codicibus olim opus hocce Damaſceni Cyrillo inſcriptum fuit . Quum itaque in iſto Damaſceni opere ea inveniantur quae affert Epiphanius noſter , mea valde veriſimilis eſt , ut reor , coniectura . Attamen illud praetermittere nolo , quod ex Papebrochio didici , librum ſcilicet quemdam de ortu Virginis Cyrillo Epiſcopo Alexandrino tribui etiam a Trithemio : imo ipſa Papebrochii verba placet hic exſcribere , quae in Actis Sanctorum legi Tomo* I. *Maii pag.*XXXV. *ubi is Ephemerides Graecas , Moſcaſque illuſtrat.* Placet (*inquit*) Auguſtini , & plurium Patrum ſententia , Regiae , ac Sacerdotalis ſtirpis concurſum in Deiparam agnoſcentium, adeoque S.Annam Leviticae Tribui adſcriben-

bentium . . . . Neque me movet liber de ortu Virginis, Cyrillo Epiſcopo Alexandrino imputatus a Trithemio, ex quo ſumpti Stolanus, & Emerentiana de Tribu Iuda Annam Iſmeriamque genuerint, hanc Prodromi, iſtam Chriſti aviam. Quanticumque enim magni faciant librum, qui nuſpiam nunc exſtat, quidam Scriptores Carmelitani, puto meliori, antiquiorique auctore opus eſſe, quam ſit Trithemius, ad prudenter credendum, in totius veruſtatis ſilentio, talia a S. Cyrillo fuiſſe conſcripta. Nec dubito, quin, ſi liber exſtaret, haud minus facile foret oſtendere, opus eſſe Scriptoris nec Graeci, nec antiqui, quam id oſtendatur de ſimilis farinae libro, ſub nomine Iohannis Patriarchae Ieroſolymitani ab iiſdem Scriptoribus Carmelitanis laudato. *Ita Papebrochius. Verum Trithemius nec Stolanum, nec Emerentianam, nec Iſmeriam nominat in libro de Scriptoribus Eccleſiaſticis cap. 134, ſed S. Cyrilli Alexandrini libros recenſens, haec tantummodo ſcribit*: De ortu, & laude S. Mariae liber unus. *Itaque fieri etiam poteſt, ut huiuſmodi libellus Cyrillo adſcriptus, aut a Cyrillo ſcriptus, revera exſtiterit, quem & Epiphanius noſter viderit, & S. Iohannes Damaſcenus aliqua ex parte exſcripſerit.*

(16) *In Graeco poſt verba* ἕως Δαυὶδ *puto deeſſe aliquod verbum, etſi ne Allatius quidem id legerit. Fragmentum vero ab ipſo Allatio evulgatum deſinit in verbis* τὴν πανάμωμον καὶ θεοτόκον Μαρίαν.

(17) *Hic incipiunt quae ex Cyrillo ſe deſumpſiſſe ait Auctor. Exſtant apud Damaſcenum libro* IV. *de Fide Orth. cap. 14. pag. 274. Lege quae ibi adnotat Michael Lequien. Ceterum S. Iohanne Damaſceno antiquior S. Andreas Cretenſis ſimilia fere ſcripſerat Oratione in Circumciſionem Domini pag. 29. editionis Pariſinae anni 1634.*

(18) *A Sancto Andrea Cretenſi vocatur* Καρπανθὴρ Carpanther, *niſi mendoſa eſt lectio.*

(19) *Lego*: τῷ Μιχαὴλ ἀδελφὸς Γανθήρ.

(20) *Codex hoc in loco, ite-*

iterumque alibi habet γυναῖκαν *pro* γυναῖκα.

(21) *Codex ubique habet* ἠλὶ, *non vero* ἠλεὶ.

(22) *Deuter.* xxv. 5.

(23) *Euſebius lib.*III.*Hiſt. Eccleſ. cap.*11. *fratrem S.Ioſephi vocat* Κλωπᾶν *ex Hegeſippo, quem citat. Vide Valeſii Notas ad eum locum. S.etiamEpiphanius haereſ.*78. *Iacobum memorat, qui cognominaretur Panther, filioſque ab ipſo procreatos Ioſephum, & Cleopam.*

(24) *Similia ſcripſit Hippolytus Thebanus, cuius verba affert etiam R̃mus Trombellius noſter Tom.*I. *p.*208. *citati Operis.*

(25) *Affinia narrantur in apocrypho libro* de Nativitate Mariae *apud Fabricium in Codice Apocr. Novi Teſt. p.*20. *Eadem attingit Nicephorus lib.*1. *Hiſt. Eccl. cap.*7.

(26) *Epiphanius noſter hoc tantum in loco Beatae Virginis nomen Hebraico accentu, & terminatione ſcribit. Maria enim hebraice dicitur* מרים, Mirjám, *ſeu* Marjám. *Ex quo nomine Hebraei Helleniſtae fecerunt nomen* Mariamne.

(27) *Codex habet,* Ὀδαὶ. *Sed nomen hocce* Hodaë *inauditum plane eſt, ac mendoſum, ut puto. Quomodo autem emendandum ſit, colligo ex iis quae S.Hieronymus ſcripſit ad caput* XXIII. *Matthaei.* In Euangelio (*inquit*) quo utuntur Nazareni, pro filio Barachiae, filium Ioiadae reperimus ſcriptum. *Itaque Barachias iſte a quibuſdam dictus eſt Ioiada. Quum ergo is, qui in latinis Bibliis dicitur* Ioiada, *& in hebraicis* Iehojadáh, *nuncupetur in graecis* Ἰωδαὶ, *ſive* Iodaë, *Epiphanium quoque noſtrum & hic, & paullo inferius ſcripſiſſe arbitror* Ἰωδαὶ.

(28) *Codex mendoſe:* ἰνβένε. *Emendavi legens* ἐμβόλε. Emboli *autem a Graecis minus antiquis dicuntur* porticus. *Vide Ducangii Gloſſarium in voce* ἔμβολος.

(29) *His valde affinia ſcripſerat S. Ambroſius libro* II. *de Virginibus cap.* 2. Virgo erat (*inquit*) . . . corde humilis, verbis gravis, ... loquendi parcior; legendi ſtudioſior . . . intenta operi, verecunda ſermone . . . . adſurgere (*ſolita*) maioribus na-

tu . . . . nihil torvum in oculis . . . . Quid ego exſequar ciborum parcimoniam . . . . . congeminatos ieiunio dies? *Nicephorus autem lib* II. *Hiſt. Eccleſiaſt. cap.*23. *locum hunc Epiphanii noſtri citat, ac fere totum exſcribit in hunc modum*: ἦν δὲ τὸ ἦθος, καὶ ἡ θέσις τῆς μορφῆς καὶ τῆς ἡλικίας αὐτῆς, οὕτως ἔχοντα, ὥς φησιν Ἐπιφάνιος. Σεμνή, φησιν, ἦν κατὰ πάντα, ὀλίγα τε καὶ ἀναγκαῖα λαλοῦσα. *Et reliqua a me ſuperius allata.*

(30) *Codex*: ἀπαρρησίαστος. *Nicephorus videtur legiſſe* εὐπαρρησίαστος. *Ait enim ibi*: τὸ εὐπαρρησίαστον δὲ πρὸς πάντα ἄνθρωπον εἶχε.

(31) *Vel*, longiore naſo. *Apud Nicephorum pro* ἐπίρρινος *legitur* ἐπίρριν. *Interpres autem vertit*: naſus (*erat ei*) longior.

(32) *Codex habet*, αὔλακος. *Quam vocem cum ego nequaquam intelligerem, fecit Nicephorus ut repente mihi genuina illius & ſcriptura, & ſignificatio in mentem veniret. Nimirum ipſe Nicephorus habet*: ἄτυφός τε, καὶ ἀσχημάτιστος, μὴ βλακείαν ἐπισυραμένη τινά. *Cum igitur Graecis librariis a pluribus iam ſeculis pravus hic mos ſit, ut non raro ſcribant* υ *pro* β, *nihil dubito, quin heic pro* αὔλακος *ſcribendum ſit* ἄβλακος. *Quae vox cum parum elegans, & inuſitata ſit, proinde Nicephorus pro* ἄβλακος *dixit*: μὴ βλακείαν ἐπισυραμένη τινά.

(33) *Codex* μοφόριον. *Quae ſcriptura non eſt contemnenda: apud Nicephorum tamen ſcribitur* μαφόριον: *ſicque revera vulgo appellatur. Vide Ducangium in Gloſſario ad vocem* μαφόριον. *De ſacro Deiparae Maphorio, quod prope Conſtantinopolim in Blacherniana Eccleſia aſſervabatur, fuſe agit Ducangius ipſe in Notis ad Annam Comnenam ad lib.*VII. *Alexiados. Legi etiam poteſt Oratio hiſtorica in Depoſitionem Veſtis S. Mariae, edita a Combefiſio una cum Hiſtoria Monothelitarum pag.*751. *Ex Epiphanio autem noſtro nunc novimus, ſacrum hoc Maphorium* nullo aſcititio colore tinctum *fuiſſe. Georgius vero Nicomedienſis, ſive auctor Orationis a Combefiſio evulgatae, quam dixi, ſacrum* Mapho-

Maphorium, *ſive*, *ut ipſe loquitur*, *ſacram Veſtem B.Mariae*, *ait fuiſſe* ἐξ ἐρίων ἐξυφασμένων, *i.e.* lana contextam; *tum addit*: καὶ ὁ στήμων γὰρ καὶ ἡ κρόκη, ἑνιαῖον ἐστιν τὸ αὐτὸ ὁμοειδὲς καὶ ὁμόχροον, *i. e.* nam & ſtamen, & trama (*ipſius Maphorii*) eſt ex una eademque lana, eiuſdemque rationis, & coloris.

(34) *Voculam*, ὡς, *addidi ipſe*, *ne ſententia eſſet mutila.*

(35) *Codex*: τὸν ἰουδαῖον, *h. e.* Iudaeum. *Sed mendoſam eſſe eiuſmodi ſcripturam non dubito. Puto autem legendum eſſe*: ἐγέννησεν τὸν Ἰωδαὲ ὃν ἐκάλουν καὶ Βαραχίαν. *h. e.* genuit Iodaë (*ſive Ioiadam*) quem vocabant etiam Barachiam. *Vide quae dixi Nota 27. Similia porro narrat Nicephorus lib.II. Hiſtor. Eccl. cap.3. quaſi deſumpta ex S. Hippolyto Portuenſi*: *& Hippolytus Thebanus in fragmento Chronici Commentarii de proſapia D.N. Ieſu Chriſti*, *pag.47. appendicis ad Opera S. Hippolyti Portuenſis edita a Iohanne Alberto Fabricio Hamburgi anno 1716.*

(36) *Codex*: θυγατέραν, *pro* θυγατέρα.

(37) *Vide Marc.* VI. 3. *ubi quatuor hi fratres Chriſti recenſentur*, *ac nominantur*.

(38) *In Graeco additur*, ἀκράτητος. *Quae vox quid hic ſignificet*, *aut quomodo emendanda ſit*, *ignoro*.

(39) *Ex vetuſta hacce etſi incerta*, *traditione derivatus eſt mos pingendi S. Ioſephum cum virga effloreſcente*.

(40) *Codex*: ἡρμόσαντο τὴν παρθένον *Lego*: ἥρμοσαν αὐτῷ τὴν παρθένον.

(41) *Codex*: τὸ γενόμενον. *Legendum* τῶν γενομένων, *aut* τῶν λεγομένων.

(42) *Codex*: συνζυγίας.

(43) *In Graeco dicendum erat*: πάσης ἀληθείας. *Sed aut auctoris*, *aut librarii oſcitantia factum eſt*, *ut legatur* πᾶσαν ἀλήθειαν.

(44) *In Graeco*, ὡς ἑαυτάς. *Barbare*.

(45) *Deſideratur in Codice nomen Zachariae*.

(46) *Ezech.* XLIV. 2.

(47) *Citat*, *opinor*, *Monachus noſter Epiſtolam 4. ad Caium*, *in qua haec exſtant verba*: ὑπὲρ ἄνθρωπον ἐνήργει τὰ ἀνθρώπου· καὶ δηλοῖ Παρθένος ὑπερφυῶς κύουσα, *i. e.* Supra huma-

humanam conditionem operabatur (*Ieſus*) ea quae ſunt hominis . Quod declarat Virgo quae ſupra naturam parit .

(48) *Locum hunc , a verbis ,* Ἀθανάσιος δὲ *uſque ad* ἐπληροφορήθη , *affert Allatius in Notis ad Euſtathii Hexaëmeron pag.286. editionis Lugdunenſis anni 1629. Ipſe tamen legit in ſuo Codice* ὀρθόδοξοι *pro* ὀρθοδόξους : *&* ψηλαφισθεῖσα *pro* ψηλαφηθεῖσα : *&* ῥυβὶν *pro* ῥυβὶμ : *ac demum* ἐπεξεργασάμενος διὰ τῆς μαρίας *pro* ἀπεργασάμενος διὰ τῆς μαίας .

(49) *In Graeco aliqua hic deſiderari puto .*

(50) *De Iacobo hocce , quem citat Monachus noſter , quaeri poteſt primo , an is putaverit eſſe Iacobum Apoſtolum , cui perperam tribuitur apocryphus , ac fabuloſus liber a Fabricio editus in Codice Apocrypho Novi Teſtamenti : deinde an ſaltem hunc ipſum libellum citet hoc in loco Epiphanius . Quod ſpectat ad primum , aio Epiphanium noſtrum minime in ea fuiſſe opinione , ut cenſeret Iacobum huncce exſtitiſſe Apoſtolum : etſi enim dicat :* qui tunc aderat : *tamen ſi ut Apoſtolum habuiſſet , neque dixiſſet ,* Iacobus Hebraeus , *ſed* Iacobus Apoſtolus , *neque in prooemio huius Opuſculi contemptim de ipſo loqueretur . Quod vero attinet ad alteram quaeſtionem , equidem reor , ab Epiphanio noſtro non libellum a Fabricio ſub Iacobi Apoſtoli nomine evulgatum citari , ſed alium qui iam non exſtet . Etenim narratur quidem ibi pag.110. exploratio ab obſtetrice facta, ſed non iis verbis , quae affert Epiphanius noſter : imo ibidem de ſacerdote Rubim , ſeu Ruben , obſtetricis exploratione convicto , nihil plane legitur , etſi is pag.68. memoretur , ac vocetur* Ῥυβεὶμ ὁ ἀρχιερεὺς , Rubim Pontifex .

(51) *Codex :* ταχτικὴ . *An legendum ,* ταχτὴ , *an potius Epiphanius ineleganter , ac barbare ſcribens dixit* ταχτικὴ *pro* ταχτῇ ? *Paullo inferius autem legendum videtur :* καθὼς φησὶ Ματθαῖος .

(52) *Obſtetricem quidem vocat Auctor Salomen , ſed ipſam hacce occaſione conſuetis omnibus obſtetricum officiis functam eſſe non ait : imo ſuperius*

perius

perius Virginis partum dolo-ribus vacuum *dixit*. *Ceterum vox* μαῖα *non obſtetricem ſemper denotat*, *ſed & eam*, *quae lac infanti praebet*, *& illam quae ipſius umbilicum ſecat*.

(53) *Talia pluribus in locis ſcripſit S. Iohannes Chryſoſtomus*, *ut hom.6. in Matthaeum Tom.*VII. *pag.*87. *editionis Pariſinae anni* 1727, *& homilia ſequenti*; *itidemque in alia homilia*, *quam Montfauconius edidit Tom.*XII. *pag.*379.

(54) *Inter uxores Herodis nulla* (*quod ſciam*) *vocata eſt Salome*. *Alexander*, *atque Ariſtobulus filii erant Mariamnes*: *Mariamne vero ipſamet filia erat Alexandrae filiae Hyrcani*. *Sed de his conſulendi ſunt Euſebius lib.*I. *Hiſt. Eccl.*, *& Flavius Ioſephus*, *& qui Ioſephum ipſum illuſtrarunt*. *Nonnulla enim hi aliter narrant*, *atque Epiphanius noſter*.

(55) *Codex habet*, ἐξέλυψιν. *Quae vox non video*, *quid ſignificare poſſit*. *Aut* ἐξέλαμψιν *legendum puto*, *aut* ἔξηψιν. *Quod vero de Zachariae caede heic ſubiungit Epiphanius*, *id S. Hieronymus ex apocryphis monumentis deſumptum eſſe ait in Comment. ad caput* 23. *Matthaei*.

(56) *In Graeco videtur legendum* αὐτοῦ Ἰωσὴφ, *i. e.* ipſius Ioſephi.

(57) *Conſule Breviarium Romanum ad diem* 18. *Februarii*.

(58) *Codex*: ξανθόθριξ· ὡραῖος· ἐπίερνος. *Expunxi vocem ſecundam* ὡραῖος.

(59) *Aut hic vox* μανρόθριξ, *aut paullo ſuperius vox* ξανθόθριξ *inducenda videtur*.

(60) *In Graeco legendum fortaſſe*: ὅτι οὐ. ἢ ζητήσεως πολλοῖς.

(61) *Legendum forſitan*: ἐν Βηθαράβα (*aut* Βηθαβάρα) χώρῳ. *Betharabae mentio fit Ioſ.* XVI. 61, *ubi legitur*: In deſerto Betharaba. *Apud Iohannem vero Euangeliſtam cap.*1. *verſ.*28, *legitur*: Haec in Bethania facta ſunt trans Iordanem, ubi erat Iohannes baptizans. *Sed in haec verba mendum irrepſiſſe multi ſuſpicati ſunt*, *& pro* Bethania *legendum eſſe* Bethabara. *Lege Bonfrerium*, *alioſque Interpretes*.

(62) *Codex*: ὑποτρίψαντες.

Si

Si Auctor eleganter ſcriberet, emendandum. ac legendum eſſet τ ὑποτρι ψάν τ αὐτῶν.

(63) *Lege quae de hoc lacu fuſe ſcribit Ioſephus lib.*III. *de Bello Iud. cap.*10, *& ea confer cum his: videtur enim Epiphanii noſtri textus alicubi hic corruptus a librario, qui & aliqua verba omiſit fortaſſe, & alia perperam exaravit.*

(64) *Codex*, Χυιζᾶ. *Sed legendum videtur* Χυζᾶ *ex Lucae Euangelio cap.*8. *v.*3. *Ceterum huius Chuzae uxorem Lucas ibidem non Salomen vocat, ut Monachus noſter, ſed Iohannam: ſcribit enim:* Καὶ Ἰωάννα γυνὴ Χυζᾶ ἐπιτρόπου Ἡρώδου, *i. e.* Et Iohanna uxor Chuzae procuratoris Herodis.

(65) *Lege Noldii Diatribam de vita, & geſtis Herodum ſegm.* 31. *pag* 361. *Tomi* II. *Operum Fl. Ioſephi.*

(66) *Codex*: τὸ ἐπίκλν. *Scribendum puto aut* ἐπίκλαιν, *aut, minus eleganter,* τὸ ἐπίκλιον. *Equidem* τὸ ἐπίκλν *nuſquam alibi legere me memini. Sed mendis multo gravioribus inquinatus videtur hic locus: nam heic & Thomas Apoſtolus praetermittitur, & tres Iudae nominantur, & Thaddaeus Edeſſenus fuiſſe dicitur.*

(67) *Anonymus Auctor libelli de locis Hieroſolymitanis ab Allatio editus in Symmictis pag.*84, *Iohannes Phocas ibidem pag.*19, *Nicephorus in Hiſt. Eccl., aliique ſimilia narrant.*

(68) *Hoc ipſum monet Hippolytus Thebanus in fragmento, quod ſuperius citavi. In Codice Naniano poſt vocem* ἀρχιερεῖ *aut aliqua exciderunt, aut legendum:* ἡ ἐκεῖ *pro* ἡ τὰ ἥμισυ.

(69) *Iohannam vocat Nicephorus uxorem Zebedaei.*

(70) *Deſumpta haec ſunt ex Andreae Cretenſis Oratione prima in Dormitionem Deiparae pag.*122. *&* 126. *Operum ipſius anno* 1634. *Pariſiis impreſſorum.*

(71) *Nugaretur Auctor, niſi de meris urbanitatis officiis accipiendus eſſet. Nam poteſtate, auctoritate, iuridictione, clavium caeleſtium poſſeſſione primus ſine dubio erat Petrus, princeps Apoſtolorum a Domino ipſo conſtitutus. Ne Febronii quidem*

dem audacia eo devenit, ut Iacobum principem Apoſtolorum diceret.

(72) *Emendatione indigent verba:* αἱ μὲν ἐκ πνευμάτων ἀναθάπτων ἄλλαι δὲ πίστει. *Quomodo ipſe legerim, vides in mea interpretatione.*

(73) *Hippolyti Thebani locus, quem citat Monachus noſter, exſtat pag.*47. *Tom.*II. *Operum S. Hippolyti editorum a Fabricio. Ceterum Evodius quoque a Nicephoro lib.*II. *Hiſt. Eccl. cap.*3. *citatus idipſum affirmat de B. Virgine, quod Hippolytus.*

(74) *Ipſa Dionyſii, aut Pſeudodionyſii verba ex libro de Divinis Nominibus cap.*3. *affert S. Andreas Cretenſis Oratione* I. *in Dormitionem Deiparae pag.*124.

(75) *In epiſt. ad Gal.*II. *v.*1. *ait Paullus*: Deinde poſt annos quatuordecim iterum aſcendi Ieroſolymam . . . . aſcendi autem ſecundum revelationem.

(76) *In Codice locus hic vitiatus eſt, ut reor. Legendum forſitan:* εὕρομεν ἐν σχολίοις· ὅτι ἦν ἀπὸ ἱερέως *&c.*

(77) *Ep.*1. *ad Cor.* xv. 6.

(78) *Lego:* Ἡρώδης· ὁ καὶ Ἀγρίππας· υἱὸς *&c.*

(79) *B. Mariae Virginis teſtamentum memorat Iohannes Theſſalonicenſis Oratione in Dormitionem Deiparae. Vide Combefiſii Notas pag.*786. *Appendicis ad* Hiſtoriam haereſis Monothelitarum, *ſive Auctarii Novi.*

(80) *De ſpuriis libellis S. Bartholomaei nomine confictis agit Fabricius pag.*340. *Codicis Apocr. Novi Teſtam. parte* I.

(81) *Voces,* ἐπὶ ἐμοῦ, *i. e.* ſub me, *nempe* meo tempore, *mendoſas eſſe ſuſpicor.*

(82) *Codex:* ἀποστίλλῃ. *Malim,* ἐπιστίλλῃ.

Abſolutis hiſce Notis typographus paginam hic omnino vacuam ſupereſſe aegre fert: itaque petit ut inane ſpatium impleam. Hac de cauſſa brevem S. Andreae Cretenſis vitam, ſive elogium e Naniano Codice CXXVII. *auctarii loco apponam: quod lectori gratum fore cenſeo: nonnulla enim ibi traduntur, quae fruſtra alibi forſitan exquirat.*

S. AN-

S. ANDREAE CRETENSIS

ELOGIUM.

Καλῶν ἐφεῦρε τῶν πόνων μέγα στέφος
Κρήτης ὁ ποιμὴν, οὗ πόνος Κανὼν μέγας.
Εὐρὺν ἐπ' οὐρανὸν ἤρθης Ἀνδρέα ἀμφὶ τετάρτῃ.

Οὗτος ἦν ἐκ θεοφιλῶν γονέων· ἐκ πόλεως Δαμάσκου. πληρώσας δὲ τὰ πεζὰ τῶν γραμμάτων, πρὸς τὴν γραμματικὴν ἑαυτὸν ἐπιδέδωκεν τῷ ιδ' ἔτει τῆς αὐτοῦ ἡλικίας· ὅτε καὶ ἐν τῷ ἱερωτάτῳ Κλήρῳ ὑπὸ Θεοδώρου πατριάρχου Ἱεροσολύμων ἐσφραγίσθη· καὶ ἦν τοῖς πᾶσι πάντα γενόμενος. τῆς δὲ ἁγίας καὶ οἰκουμενικῆς συνόδου ἀθροισθείσης ἐν Κωνσταντινουπόλει· ἀπεστάλη καὶ οὗτος παρὰ τοῦ πατριάρχου τῆς ἁγίας πόλεως εἰς τὴν σύνοδον. καὶ διὰ τὴν οὖσαν αὐτῷ ἀρετὴν καὶ γνῶσιν, διάκονος καθίσταται τῆς μεγάλης ἐκκλησίας· καὶ μετ' ὀλίγον ὀρφανοτρόφος· εἶτα ἀρχιεπίσκοπος Κρήτης. καὶ ἔν τινι γενόμενος νήσῳ καλουμένῃ Ἱερισσῷ· τῇ πλησίον Μιτυλήνης· ἐκεῖσε τὸν βίον ἀπέλιπε· πάμπολλα συγγράμματα καταλείψας τῇ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίᾳ, καὶ αὐτὸν τὸν μέγαν κανόνα καὶ ὠφελιμώτατον.

Praeclarorum laborum magnam coronam obtinuit
Cretenſium Paſtor, magni Canonis auctor.
In caelum ſublatus es, Andrea, die quarta (Iulii).

Hic e piis parentibus Damaſcenis ortus eſt: cumque prima litterarum elementa didiciſſet, Grammaticae totum ſe dedit quartodecimo aetatis anno: quo etiam in ſacrum Clerum a Theodoro Ieroſolymae Patriarcha cooptatus fuit. Erat autem *omnibus omnia factus*. Cumque ſancta, & Oecumenica Synodus Conſtantinopoli congregata foret, ipſe quoque a Patriarcha ſanctae Urbis ad Synodum miſſus eſt. Tum ob virtutem, ac ſcientiam, Magnae Eccleſiae CPnae Diaconus, ac paullo poſt Orphanotrophus conſtituitur: deinde Archiepiſcopus Cretae. Demum cum in quadam eſſet inſula, nomine Eriſſo, prope Mitylenen, ibi e vivis exceſſit. Plurima Eccleſiae Dei reliquit ſcripta, ac praeſertim magnum Canonem, qui ſumme utilis eſt.

HOMI-

HOMILIA

S. REMIGII ANTISSIODORENSIS
IN DOMINICA PALMARUM
DE PASSIONE DOMINI NOSTRI IESU CHRISTI

QUAM

EX CODICE MS. PALATINO VATICANO

NUNC PRIMUM IN LUCEM PROFERT

IOHANNES CHRISTOPHORUS AMADUTIUS.

Digitized by Google

Digitized by Google

IOHANNIS CHRISTOPHORI AMADUTII

AD CLARISSIMUM ET SPECTATISSIMUM PRAESULEM

IOSEPHUM GARAMPIUM

ARCHIEPISCOPUM BERYTENSEM

Et Nuncium Apoſtolicum deſignatum ad Aulam Vindobonenſem

PRAEFATIO.

Quos de litteris, de ſtudiis, de veterum monumentis, ac de libris ſive editis, ſive manuſcriptis fere quotidie ſermones conſerere ſolebamus, cum Bibliothecam tuam quaminſtructiſſimam adiremus, ſinas modo, GARAMPI *Praeſul eruditiſſime, per epiſtolas quandoque inſtaurari, ne & ſuaviſſima tui conſuetudine, & mihi praeſertim ad diſcendum utiliſſima ſtudiorum communione omnino carere videamur. Doluit ſane nos initio quammaxime, te inter Sarmatas adlegatum eo potiſſimum tempore, quo, Iani templo reſerato, Muſae inter bellorum ſtrepitus conticeſcerent, atque ab iis te etiam ad publica negotia curanda abſtractum abdicare quodammodo cogereris. Aſt cum vidimus, tuum praecipue munus nunc eo redire, ut Catholicae Religionis res ſartas tectas ſervare in ingenti principatuum perturbatione ſatagas, immo ſtrenue contendas, divino penitus conſilio factum ſenſimus, te Eccleſiaſticarum rerum, & iurium Apoſtolicorum peritia inſignem, omnium Hiſtoriarum*

exemplis abundantem, magnis negotiis tractandis promptum, & adſuetum, tum morum innocentia, ſermonis comitate, nominis fama, & prudentia demum ſpectatiſſimum ad tantum opus a CLEMENTE XIV. P. O. M. in ſummo propemodum Chriſtianae rei tempore adlectum fuiſſe. Quapropter nunc tibi gratulamur ex animo provinciam hanc de Religione, ac Fide tam bene merendi tibi, qui ipſam ornes pro dignitate, auſpicato contigiſſe. Tibi vero, qui pro ingenii magnitudine pluribus uno tempore intendere conſueveris, minime nos importunos extituros putamus, ſi hanc modo nec a tua pietate, nec a ſtudiis alienam Beati Remigii Antiſſiodorenſis Monachi Homiliam in Dominica Palmarum, quae eſt de Paſſione Domini Noſtri Ieſu Chriſti, prelo expreſſam exhibeamus. Eſt etiam, cur haec in ſinum tuum confugiat, quae ex tuis in noſtras manus devenerit, & ex apographo nobis pro tui humanitate communicato nunc in eruditorum lucem emergat. Habet hanc Homiliam Codex Bibliothecae Palatinae Vaticanae, ſignatus num. 1189. fol. 97., in quo nempe haec leguntur: Sum de Bibliotheca, quam Heidelberga capta ſpolium fecit, & P.M. Gregor. XV. trophaeum miſit Maximilianus utriuſque Bavariae Dux, & S. R. I. Archidapifer, & Princeps Elector anno Chriſti 1623. *Multa ſane ſunt, quae nobis ſuadeant, S. Remigio Antiſſiodorenſi hanc Homiliam eſſe tribuendam, tum quia Beati nomen praeſeferat, quod (ſi Remigium Remenſem Epiſcopum, ſaeculi VI. Scriptorem excipias, qui nihil tale umquam elucubravit, & cuius aetati haec repugnant) nemini eorum, qui Remigii dein ſalutati ſunt,*

ſunt, umquam adſcriptum novimus; tum ſtilus reſpondet ceteris praecipuis Operibus Remigii noſtri, quae edita proſtant, nempe Expoſitioni ſuper Geneſim (a), Canoni Miſſae (b), *quam etiam habet Codex alter Vaticanus, ſignatus num.* 466., *ac multis variantibus lectionibus, & additamentis plurimi aeſtimandus*, Tractatui in expoſitione XII. Prophetarum Minorum (c), *qui multis variantibus lectionibus ſcatens proſtat etiam in Cod. Vaticano ſignato num.* 647., *ac demum, ut cetera mittam, quorum in Codd. Vaticanis nullum exemplar*, Commentario in Epiſtolas Sancti Paulli (d), *cuius variantium lectionum uberrimam ſegetem petere etiam licet ex altero Vaticano Codice, qui num.* 283. *ſignatus eſt. His accedit, plures alios haberi S. Remigii Antiſſiodorenſis Sermones, ſeu Homilias, quas memorat Fabricius in* Bibliotheca mediae, & infimae Latinitatis (e), *quaſque etiam ex variis Bibliothecae Mediceae Laurentianae Codicibus recenſet Vir Cl., & amiciſſimus Angelus M. Bandinius in Tom. I.* Catalogi Codd. Mſs. Latinorum *laudatae*

G 2 *Biblio-*

(a) *Exſtat in Theſaur. Anecdot. Bernardi Pezii To. IV. part. I. col.* 1.

(b) *Exſtat in To. XVI. Biblioth. maximae PP. pag.* 883. *Opus ab aliquibus Alcuino tributum.*

(c) *Editus eſt Antuerpiae ann.* 1545. *Exſtat & in Bibl. PP. Coloniae Agrippinae* 1618., *& in Pariſien.* 1624. *To. I. pag.* 621., *& in Lugdunen. To. XVI. pag.* 961.

(d) *Editus eſt Moguntiae ann.* 1514. *Exſtat etiam in Bibl. PP. Coloniae* 1618. *Prodiit tamen ſaepius ſub nomine Haymonis.*

(e) *To. VI. pag.* 65., *& ſeq. edit. Patavin.* 1754. *cum Clariſſimi Manſii additionibus.*

Bibliothecae , cui merito ipſe praeficitur . Inter eas tamen nulla eſt , quae noſtrae reſpondeat , quamque proinde , ut anecdotam exhibemus , tibique, cui acceptam referimus , libenti munere inſcribimus . De Auctore , quem noſti Monachum Coenobii S. Germani Antiſſiodorenſis , Ordinis S. Benedicti , quemque circa finem ſaeculi IX. *floruiſſe conſtat , tibi ſupervacaneum ſit plura monere,cum tu ea eruditione, & Librorum, Scriptorumque omnium peritia , quam libri per te editi , & Bibliotheca a te ſcienter , & affatim condita pleniſſime teſtantur,ita praeſtes,& excellas,ut haec a te unice petenda, non autem tibi proferenda nemo unus non intelligat. Tu interim,* GARAMPI *Praeſul Cl , cura, ut qui tanto locorum intervallo disiungimur , numquam memoria, & voluntate dirimamur. Certe noſtra omnia ſemper tecum ſunt , cum & Patriae, & ſtudiorum , & amicorum communes rationes ad hoc mire conſpirent , atque hoc ipſum Anecdotorum evulgandorum conſilium a te primum etiam profectum grate recordemur . Vale ergo quamdiutiſſime , ut quae te manent , praemia virtutis conſequaris , eiſque potitis ad multam perfruaris aetatem , dum nos interea a Reduce Fortuna celeres precamur Kalendas, quae te nobis tandem ampliſſima dignitate auctum reſtituant .*

Datis Roma VI. *Kal. Aprilis , ipſo Dominico die Maioris Hebdomadae , quo Palmarum memoria recolitur , anno a Christo nato* CIↃIↃCCLXXIV.

DO-

DOMINICA IN PALMAS

PASSIO DOMINI NOSTRI IESU CHRISTI

SECUNDUM MATTHAEUM

HOMILIA B. REMIGII.

IN illo tempore dixit Ieſus Diſcipulis ſuis : Scitis, quia poſt biduum Paſcha fiet, &c. Poſt biduum, id eſt, poſt duos dies, quod eſt poſt claritatem illuminationis veteris, ac N. T., celebratum pro mundo verum Paſcha, cum ſit Chriſtus verus Dei agnus pro ſalute omnium immolandus, qui eſt Paſcha noſtrum. Noſtrum vero eſt, ſi comedamus illud non in veteribus azymis, ſed in azymis ſinceritatis, & veritatis; per quem, tranſeunte umbra, impoſitoque veteris carnalis feſtivitatis (*fine*), veritas nobis Paſchae reddita eſt. Paſcha hebraice dicitur Phaſe; & non eſt dictum a paſſione, ut plerique aſſerunt, ſed a tranſitu, eo quod exterminator Angelus videns ſanguinem agni in foribus Iſraelitarum

Digitized by Google

pertranſierit, nec percuſſerit eos, & ipſe Dominus populo ſuo auxilium ferens deſuper ambulaverit. Et nos Phaſe, id eſt tranſitum celebramus, ſi terrena, & Aegyptum relinquentes ad caeleſtia feſtinamus, ubi de hoc mundo poſt reſurrectionem victor in gloria Patris Chriſtus aſcendit, dicente nobis Apoſtolo: *Si conſurrexiſtis cum Chriſto, quae ſurſum ſunt, quaerite, ubi Chriſtus eſt in dextra Dei ſedens, quae ſurſum ſunt, ſapite, non quae ſuper terram*. Et hiſtorialiter, quia Salvator praedixit & diem traditionis ſuae, & traditorem, & locum, in quo tradendus erat, & non eſt territus, ut declinaret inſidias, cum etiam, ceteris ire nolentibus, ipſe iret intrepidus, unde & Thomas dicit: *Eamus, & moriamur cum eo*; per hoc oſtenditur voluntarie paſſus, nec timuiſſe mortem. Neque mortis pavore dixiſſet: *Pater, ſi fieri poteſt, tranſeat a me calix iſte*, ſed alia in hoc dicto eſt ratio, quae in ſuo loco dicetur. *Tunc congregati ſunt Principes Sacerdotum, & Seniores populi*

puli in atrium Principis Sacerdotum , qui dicebatur Caiphas . Congregati Principes Sacerdotum , & Seniores populi inierunt conſilium , quomodo occiderent Salvatorem, ut ſimplex ſermo oſtendit , non timentes contra ſe de hoc ſurrecturam populi ſeditionem ; ſed caventes , ne populi auxilio de eorum manibus eripiatur Salvator . *Cum autem eſſet Ieſus in Bethania in domo Simonis leproſi , acceſſit ad eum mulier habens alabaſtrum unguenti pretioſi , & effudit ſuper caput ipſius recumbentis* . Paſſurus pro omni mundo Salvator, & ſuo ſanguine cunctas redempturus nationes morabatur in Bethania ; id eſt in domo obedientiae, quae fuit Simonis , id eſt obedientis , & mundi , in cuius domo eſt curata Eccleſia , cuius domum alii interpretantur partem populi eſſe , quae credidit Deo , & ab eo curata eſt . Quod vero dicitur leproſi , non ut illo tempore permaneret leproſus , ſed quia quondam fuerat leproſus , & mundatus a Domino , permanſit nomen priſtinum infirmitatis, ut appareat

virtus curantis. Et aliter: Conſiſtente Domino in domo obedientiae, & recumbente in eadem domo, acceſſit ad eum mulier, id eſt Eccleſia ex gentibus, habens alabaſtrum, quod eſt genus marmoris, unde illud vas erat plenum, unguento pretioſo, de quo alius Evangeliſta nardum piſticum, id eſt nardum verum, & abſque dolo, id eſt vel fraude, & pretioſum, quod eſt fides Eccleſiae gentium in Deo, pretioſa, & pura, & ſine dolo, & effudit ſuper caput ipſius recumbentis. Hiſtorialiter autem nemo putet, eamdem eſſe, quae ſuper caput fudit, & quae ſuper pedes; illa enim & lacrimis laviſſe pedes eius, & crine terſiſſe dicitur, & meretrix fuiſſe; de hac nihil tale eſt ſcriptum, nec enim poterat meretrix ſtatim fieri digna capite Domini: peccatrix ſedet ſecus pedes Domini, & lavit lacrimis pedes eius; iſta perfudit caput, & omne corpus eius unguento. Per pedes Domini peccatores, & per caput Deus Pater, & ipſa Filii Deitas, & per totum corpus tota fidelium Eccle-

Eccleſia, id eſt convocatio oſtenduntur, cuius corporis diverſa membra diverſae gratiae fideles ſignificant. Os ſignificat praedicatores, magnoperatores bonorum: ſcapulae Martyres, in quibus adverſis flagellatur Deus: oculi Apoſtolos, & Sacerdotes: pedes peccatores, ut praedictum eſt. Videntes autem Diſcipuli indignati ſunt dicentes; hic dicitur, ut omnes Apoſtoli de ingenti effuſione indignati fuiſſent. Alius Evangeliſta dicit, ut ſolus Iudas eſſet de hoc indignatus. Utrumque convenit; poteſt enim fieri, ut omnes Apoſtoli pro hoc eſſent indignati, ceteri Apoſtoli mundo corde volentes pretium huius pauperibus dari, & ſolus Iudas fraudulenter ſit indignatus, non habens curam pauperum, ſed pro ſuo lucro, quoniam fur erat, & ipſe habebat loculos; ubi ſervabat pauperum pecuniam, ac per hoc habebat occaſionem furandi, & idcirco voluit, ut hoc venderetur unguentum, ut cum ei traderetur eius pretium ad ſervandum inpoſterum pro pauperibus,

ille

ille ſolido furaret (a) ex eo. Quapropter alius Evangeliſta volens prodere vitium Iudae, ceteros Apoſtolos, quorum indignatio ſine crimine fuit, non dixit, ſolum Iudam nominavit indignaſſe (b), & cauſſam poſuit indignationis, quod non pro cura pauperum, ſed furandi cupiditate indignatus fuiſſet. Et aliter poteſt eſſe tropus, qui dicitur Synecdoche, quo pro uno ponuntur multi, & pro multis ponitur unus. Et quia ſecundum alium Evangeliſtam Dominus (*loculos*) habebat, in quibus conſervabatur pecunia a fidelibus oblata pro ſuorum, & aliorum indigentium neceſſitate. Exſtenſa eſt tunc inſtituta forma Eccleſiaſticae pecuniae, ut fideles inoffenſe poſſint ſervare pecuniam non pro iſta Deo ſervientes, aut iuſtitiam deſerentes, aut avaritiae cauſſa, ſed ſuorum, & aliorum neceſſitatibus ſubveniendo. Nam ſemper pauperes habetis vobiſcum per corporalem praeſentiam, me autem non ſemper habebitis per eamdem praeſentiam corporalem, ut in omni

(a) (b) *A ſequioris aevi Scriptore accurata omnia ne exſpectes.*

omni convictu, & familiaritate poſt reſurrectionem ſim vobiſcum, ſicut nunc; ut ait Apoſtolus: *Etſi noveramus Ieſum Chriſtum ſecundum carnem, ſed nunc iam non novimus*. Per ſpiritualem vero ſententiam pollicitus fuerat cum eis eſſe uſque ad conſummationem ſaeculi. ***Mittens enim haec unguentum in corpus meum, ad ſepeliendum me fecit***. Mittens enim haec, id eſt Eccleſia, unguentum hoc, id eſt odorem bonae, & purae fidei ſuae, pro qua daturus ſum ſanguinem meum. In corpus meum, id eſt in corpus, quod pro ea in paſſione traditurus ſum. Ad ſepeliendum me fecit, id eſt, quod vos putatis unguenti perditionem officium ſepulturae eſſe. In toto enim mundo dicetur, quod mulier haec, id eſt Eccleſia, ſepelierit Salvatorem, & unxerit caput eius: & poſt biduum paſſurus Salvator oſtendit per hoc praecepiſſe, Evangelium ſuum celebrandum fore in toto mundo. ***Tunc abiit unus de duodecim, qui dicitur Iudas Scharioth, ad Principes Sacerdotum, & ait illis: quid***

mihi

mihi vultis dare, & reliqua. Ideo hic dicitur, ut oſtendatur ante horam traditionis ante tempus coenae, quando haec, quae ſuperius dicta ſunt, erant perfecta de unguento effuſo in caput Chriſti, & indignatione Apoſtolorum. Et ideo Iuda Scharioth dicitur, ut ſecernatur ab alio Iuda Iacobi, qui dicebatur Zelotes; & ideo non dixit Iudas proditor, ut nos per hoc doceamur, declinare in omnibus debere accuſationes, & detractiones proximorum, etiamſi vera ſint, quae de iis dici poſſunt. Infelix Iuda lucrum, quod perdiderat de unguenti effuſione, de Magiſtri pretio voluit compenſari. Haec etiam lucroſa fuit eius proditio, dans in eos mentium (*ſic*) poteſtatem, quantum vellent ei dare. *Qui conſtituerunt ei triginta argenteos*. Et ſciendum eſt, quia Ioſeph non eſt venditus xx. aureis, ut LXX. Interpretes aſſerunt, ſed ſicut in Hebraica veritate reperitur, xx. argenteis (a); neque enim poterat

(a) *In Textu Hebraicò* Gen. cap. xxxi. v. 28. legitur בְּעֶשְׂרִים כָּסֶף

rat ſervus pretioſior eſſe Domino . Iudas Scharioth , id eſt memoria mortis . *Prima autem die azymorum acceſſerunt Diſcipuli ad Ieſum dicentes: ubi vis paremus comedere tibi Paſcha* ? Azymorum dies prima eſt quartadecima die menſis primi ſecundum Hebraeos , qui per lunam computant tempus , quando immolatus agnus , & eſt luna pleniſſima , & fermentum abiicitur . Tunc acceſſerunt Diſcipuli ad Ieſum , inter quos & Iudas aeſtimatur fuiſſe , iam tractans de eius traditione . Paſcha, unde Hebraei Phaſe, id eſt tranſitum dicunt, aeternam beatitudinem ſignat; non enim a Graeco pati (a) Paſcha dictum eſt , ſed ab Hebraeo Phaſe . Diſcipuli paraverunt Paſcha ſecundum morem Iudaeorum , noſtrum vero Paſcha verum , cuius figuram legis Paſcha habuit , non Diſcipuli, ſed ipſe conſtituit, qui ſe fecit Paſcha noſtrum. Celebratione omnium feſtivitatum roboratur memoria beneficiorum Dei . *At Ieſus dixit: ite in civitatem ad quemdam, & di-*

(a) *Apud Graecos* pati *dicitur* πάσχειν.

& dicite ei: Magiſter dicit: tempus meum prope eſt, apud te facio Paſcha cum Diſcipulis meis. More V. T. fecit hic Evangeliſta, non nominaſſe locum, vel perſonam hominis; ſed ait tantum: ite in civitatem ad quemdam, unde Hebraei *Phelmoni*, & *Helmoni* (a) dicunt, quorum vocabula ideo praetermiſſa ſunt, ut ab hinc libera ſit facultas omnibus, ubi velint, & apud quem velint fideliter celebrare Paſcha. *Et fecerunt Diſcipuli, ſicut conſtituit illis Ieſus, & paraverunt Paſcha*. Paraverunt Diſcipuli Paſcha invenientes ſecundum alium Evangeliſtam coenaculum magnum ſtratum, atque mundatum, id eſt legem ſpiritualem egredientem de anguſtiis litterae, & recipientem Salvatorem in ſublimi, & ſpatioſo loco, id eſt in ſpirituali ſcientia mundata vaticiniis Prophetarum, & Evangeliorum doctrinis, ibique paraverunt Salvatori ad reficiendum. Ci-

(a) פְלוֹנִי Ploni, *nomen innominati, cuius proprium nomen reticetur. Graece* ὁ δεῖνα. *Matth.* 26. 18. Πρὸς τὸν δεῖνα.

Cibus fides eſt, opera bona hominum eſt. Et aliter per triclinium intelligitur Eccleſia; per patrem familias Deus Pater; per domum eius ſaeculum caeleſte, ubi cum Sanctis erit Chriſtus convivium habiturus. *Veſpere autem facto, diſcumbebat cum duodecim Diſcipulis ſuis*. Veſpere facto, id eſt fine veteris legis poſito; tranſactaque umbra; perſiſtente iam veritate, diſcumbebat Salvator cum ſuis Diſcipulis, inter quos & Iudas proditor erat. Praedicta prius paſſione ſua, tunc proditorem praedicit, non eum ſpecialiter oſtendens, ne manifeſte arguitus fieret impudentior; ſed ait: unus veſtrum me traditurus eſt, mittens crimen in numero, ut conſcius poenitentiam agat, videns cognita occulta ſua conſilia, & cogitationes. Unus numero, & ſpecie, & adiunctione carnali; nam non unus, & cum eis merito, aut virtute, vel vinculo ſpirituali, aut ſocius unitate cordis. Ceteri vero Diſcipuli nihil de hac re conſcii timentes, ſuam fragilitatem, & plus Domino praedicenti

centi futura, quam ſibi credentes, vel etiam ſuſpicantes unus de altero dixerunt ſinguli: numquid ego ſum, Domine? Cumque Iudas perſeveraret in malo proditionis, manifeſtius coarguit Salvator, nomen tamen non deſignans, dans adhuc poenitendi locum, ait: qui intingit manum mecum in paropſide, hic me tradet. Ceteris vero retrahentibus manum, & ori ſuo interdicentibus cibum, Iudas audacter cum Magiſtro manum miſit, ut per audaciam bonam conſcientiam fingeret. Et quia primo, & ſecundo non poenituit, addidit Salvator poenam, ut quem pudor non vicerat, corrigerent denuntiata ſupplicia; ait: vae homini illi, per quem Filius hominis tradetur, bonum erat ei, ſi natus non fuiſſet homo ille. Non eſt ita hoc dictum, ut aſſerunt haeretici, Salvatorem adfirmaſſe per hoc, ut antea fuiſſet Iudas in anima, quam naſceretur in carne; eo quod non poteſt eſſe bene ei, qui non eſt, ſed ei, qui eſt; volentes adfirmare per hoc, ut iam creatae ſint animae, & vivant, & ſuo tem-

pore

pore unaquaque corpus aſſumat (a), quorum mendacium omnino abiiciendum eſt, quoniam hoc ſimpliciter dictum eſt, id eſt multo melius eſſet ei non ſubſiſtere, quam male ſubſiſtere. Refutatur etiam per hoc eorum haereſis, qui dicunt, Iudam agnoviſſe, quod Dominus occidendus eſſet pro totius mundi ſalute, & nolens, tardaretur haec ſalus, tradidit eum non mala voluntate, ſed cupidine ſalutis omnium; & idcirco ſe laqueo ſuſpendiſſe, ut cum ad infernum Salvator deſcenderet, illic eum inveniens, cum ceteris iuſtis illum inde erueret; adfirmantes hunc, per quem haec ſalus perfecta eſt, melioris meriti eſſe, quam ceteri Apoſtoli (b); quos verbis Domini in modico refutamus. Si Domino dicente, vae illi eſt, & me-

(a) *Origenianos intellige, & Priſcillianiſtas, qui animas, antequam infunderentur in corpora, peccaſſe, & in poenam peccati, in corpora, tanquam in carcerem fuiſſe recluſas aſſerebant.*

(b) *Cainanos deſignat Remigius, qui & Caini dicti ſunt, & a Tertulliano Chaldaei, quique praeter Cainum Adae primogenitum, & fratricidam, venerabantur, & colebant Iudam Chriſti proditorem, de ipſo aſſerentes, quae a Remigio indicantur. Eos arguit S.Epiphanius haereſi 38.*

melius erat ei, ſi natus non fuiſſet, quae gloria, ut iſti ſuperſtitione aſſerunt, poteſt eſſe, cui vae eſt, dicendo: vae homini illi, & reliqua? Docet nos, ut non eos, qui mala patiantur, ſed qui mala committant, eſſe miſeros, quos tolerantes ad caeleſtem gloriam perveniemus, illiſque mala facientibus in aeternam poenam mancipatis. *Reſpondens autem Iudas, qui tradidit eum, dixit: numquid ego ſum Rabbi? ait illi: tu dixiſti.* Ea temeritate interrogat Iudas, numquid ego ſum, qua manum miſerat in paropſide. Et quia alii Diſcipuli triſtes addiderant, Domine, iſte ipſi blandiens ait, Rabbi, ut ipſe excuſationem haberet, ſi, Domino denegato, ſaltem Magiſtrum prodiderit. Et Dominus eadem reſponſione eum confutavit, qua poſtea reſpondit Caiphae, & Pilato; oſtendens eum ſimilem eorum, & eadem cum eis dignum reſponſione. *Coenantibus autem eis, accepit Ieſus panem, & benedixit, ac fregit, deditque Diſcipulis ſuis, & ait: accipite, come-*

medite, *hoc eſt Corpus meum*. Poſtquam non verus agnus comeſtus eſt, & impletum non verum Paſcha, ſed figuram gerens veri agni, & Paſchae aſſumpſit Salvator panem confortantem, & vinum laetificantem cor hominis, tranſiens ad verum Paſchae Sacramentum, ut ſicut in eius praefiguratione fecerat Melchiſedech offerens panem, & vinum, ita ipſe in veritate ſui Corporis, & Sanguinis repraeſentaret; unde & David ait: *Tu es Sacerdos in aeternum ſecundum ordinem Melchiſedech*. Et dato pane, & vino ait Diſcipulis ſuis: hoc eſt Corpus meum, & Sanguis meus, hoc facite in meam commemorationem, ut in aeternum praedicente David ſecundum ordinem offertionis Melchiſedech, ſic haec mea offertio. Per Sacerdotem intelligitur hic offertio; & aliter per panem congeſtum de multorum granorum adunatione gentilis populus deſignatur, congregatus ex multis idolorum erroribus ad unam Chriſti fidem, eiuſque effectus corpus, cuius caput ipſe Chriſtus

 eſt.

eſt. Similiter & vinum ex multis acinis botri expreſſi dicitur Sanguis eius, eoſdem gentiles ſignans adunatos ex mulis, replentes calicem Chriſti. Per calicem & paſſio, & Corpus Domini intelligitur. *Dicam autem vobis, non bibam amodo de hoc genimine vitis uſque in diem illum, cum illud bibam vobiſcum novum in regno Patris mei*. Vinea dicitur populus Iſrael, ut in Pſalmo: *Vineam ex Aegypto tranſtuliſti: & ego te plantavi, vinea electa*, & reliqua. Regnum Patris eſt fides credentium, ut ait Apoſtolus: *Regnum Dei intra vos eſt*. Non bibam amodo de hoc genimine vitis, id eſt de fructu operis populi Iſrael uſque in diem illum, quo illud bibam vobiſcum novum in regno Patris mei, id eſt uſque dum credant in me, omnia vetera relinquentes, expurgati fermento veteri, & effecti nova conſperſio, & adducantur mihi a Patre meo, & tunc una vobiſcum ſatiabor fide, & bonis eorum operibus. *Et hymno dicto, exierunt in Montem Oliveti*.

ti. Inſtructo igitur myſticae coenae convivio, recumbente Ieſu, & duodecim cum eo Diſcipulis, quorum unus quidem ſub ovina pelle lupus latebat, accepiſſe Ieſum panem, & gratias egiſſe, fractoque, dediſſe Diſcipulis ſuis ſimiliter & calicem, & tamen ipſa per verba compoſita agendarum non eſt ſeries explicata gratiarum. Et quia per verba gratiae fuerunt actae ſonantia, quamvis ab Evangeliſta non ſint ſpecialiter expreſſa, non eſt contrarium incunctanter ſanae fidei profiteri, ita ut, finito coenae convivio, hymnus ille per ora Apoſtolica verbis, quibus erat a caeleſti editus, pro-que Magiſtro fuerit decantatus. Omne, quod Dominus, & Redemptor noſter per carnis diſpenſationem agere dignatus eſt, myſterium fuit procul dubio, & exemplum, ut ipſe ait: exemplum dedi vobis, ut & vos ita faciatis. Magnum itaque pietatis exemplum eſt, & priuſquam cibus ſumatur, gratias agere ei, de cuius donis, ac datis imbuitur, ut accepto edentes reficiantur, & poſt reſur-

rectionis ſummitatem laudes ei toto corde referre, cuius meruit indulgentiae munere ſatiari. Hymnus enim proprie canticus dicitur laudis, & quia ſoliti erant in cunctis conviviis gratias agere, & hymnum Deo dicere, ideo fortaſſe hoc, quod crebrius agebatur, ſcribere quotidianum diſtulit carmen Evangeliſta. Et alter omnis, qui calice Salvatoris fuerit inebriatus, poteſt laudare Deum, & conſcendere Montem Oliveti, id eſt caeleſtem gloriam, vel notitiam S. Legis, ubi eſt refectio laborum, & ſolatium doloris, & notitia veri luminis; unde in Pſalmo: *Manducaverunt, & adoraverunt omnes divites terrae. Tunc dicit illis Ieſus: omnes vos ſcandalum patiemini in me in iſta nocte*. Ideo praedicit Salvator Diſcipulis, quod in eadem nocte, id eſt in ignorantiae dubitatione ſint paſſuri ſcandalum, id eſt ruinam fugae, & timoris, & negationis, ut cum paſſi fuerint haec, non deſperarent ſalutem, ſed poenitentes, praetereunte nocte, illuminati diei, id eſt Chriſti proximitate liberarentur.

tur. *Percutiam Paſtorem, & diſpergentur oves gregis*. Percutitur Paſtor bonus, ut ponat animam pro ovibus ſuis, ut de multis errantibus gregibus fiat unus grex, & unus Paſtor. Scriptum quippe eſt in Zacharia, hoc eſt perſona Prophetae ad Dominum: *Percute Paſtorem, & diſpergant oves*; & in Pſalmo: *Quoniam quem tu percuſſiſti, ipſi perſecuti ſunt me. Reſpondens autem Petrus ait illi: etſi omnes ſcandalizati fuerint in te*, & reliqua. Petrus non temeritate, vel mendacio, ſed de ardore fidei promittebat dicens: etſi omnes ſcandalizati fuerint in te, ego numquam ſcandalizabor. Et Dominus futura praenoſcens ait: Amen, id eſt vere, vel fideliter dico tibi, quia in hac nocte, priuſquam gallus cantet, &c. In nocte: id eſt in ignorantiae dubitatione, ter negavit Petrus Salvatorem, & poſtquam cecinit gallus lucis praenuntius, & decreſcentibus tenebris ignorantiae, & incredulitatis, appropinquante die, id eſt Chriſto Salvatore, qui prope eſt omnibus invocanti-

 bus

buſ ſe in veritate. *Converſus Petrus flevit amare*, lavans lacrimis ſordes negationis. De futuris voluit viribus Petrus praeſumere, quando ait, etiamſi oportuerit me mori tecum, non te negabo, & ideo cecidit. Nobis tribuitur exemplum, ut nemo de ſuis confidat viribus, ſed ſemper a Domino pavidus humiliter adiutorium quaerat, ſine quo neque habita poſſumus obtinere, neque ad nondum accepta pertingere. *Tunc venit Ieſus cum illis in villam, quae dicitur Gethſemani*, id eſt vallis pinguiſſima, in qua Salvator iuſſit ſedere Diſcipulos, donec pro cunctis ſolus oraret. *Et dixit Diſcipulis ſuis: ſedete hic, donec vadam illuc, & orem; & aſſumpto Petro, & duobus filiis Zebedaei, coepit contriſtari, & moeſtus eſſe*. Superius in capitulo, ubi dicitur, *qui viderit mulierem ad concupiſcendam eam*, dictum eſt plenius de paſſione, & pro paſſione (a). Salvator hic per paſſionem vere

coe-

(a) *Provocat forte ad aliam ſui ipſius Homiliam, quam ignoramus*.

coepit contriſtari, ut oſtenderet, veram aſſumpſiſſe humanitatem: non enim dicitur contriſtatus eſt, ut paſſio videatur in animo eius dominari, ſed coepit contriſtari, ut non paſſio, ſed propaſſio oſtenderetur. Contriſtabatur non timore patiendi, quia ad hoc venerat, ut pateretur, ſed propter infeliciſſimum Iudam, & ſcandalum omnium Apoſtolorum, & reiectionem populi Iudaeorum, & everſionem miſerae Ieruſalem. Unde Ezechiel ex perſona eius ait: *In omnibus contriſtabas me. Tunc ait illis: Triſtis eſt anima mea uſque ad mortem, ſuſtinete hic, & vigilate mecum.* Quod triſtis eſt anima eius? Sed non eſt triſtis propter mortem, ſed uſque ad mortem, donec ſua paſſione Apoſtolos, & credentes liberaret, & hic dicendo animam refutat eorum haereſim, qui dicunt, Dei Filium aſſumpſiſſe corpus ſine anima, non eum credentes verum Hominem, ſicut verum Deum (a). Etiam illos refutat, qui

(a) *Hoc aſſerebant Apollinariſtae, impugnati a variis SS. Patribus, & a variis Conciliis damnati.*

qui dicunt, Dominum aſſumpſiſſe animam, ſed inrationabilem (a). Secundum humanitatem contriſtatur Ieſus, quomodo ergo contriſtatur, & ſcit tempus triſtitiae, ſi anima eius inrationabilis eſt? Bruta vero animalia quamquam maerentur (b), tamen nec cauſſas ſciunt, nec tempus, uſquequo debeant contriſtari. Vigilate hic dixit, non a ſomno, cuius tempus non erat, imminente diſcrimine, ſed a ſomno infidelitatis. *Mi Pater, ſi poſſibile eſt, tranſeat a me calix iſte.* Poſtulat Salvator non timore patiendi, ſed miſericordia prioris populi, ne ab illis bibat calicem propinantium, id eſt paſſionem carnis ab illis accipiat, qui non poſſunt habere excuſationem ignorantiae, ut neſciſſent eum, quem omnis Rex, & Prophetae annuntiaverunt. Et ideo non dixit tranſeat a me calix, volens avertere a ſe omnem paſſio-

(a) *Iidem Apollinariſtae hoc ſenſerunt adhaerentes eorum duci Apollinari, qui errorem ſuum de Corpore Chriſti Anima carente retractans addidit, ſumpſiſſe cum corpore etiam animam, ſed quae mente careret, Verbumque divinum ei fuiſſe mentis loco.*

(b) *Hoc eſt maerent; ſiquidem barbaris temporibus haec ſcripta ſunt.*

ſionem, ſed ſignanter ait calix iſte, id eſt, ut ab iſtius non patiar. Adtamen in ſemetipſo revertens hoc, quod trepidantis, & hominis perſonare invenerat, ex perſona Filii Dei confirmat dicens: Verumtamen non ſicut ego volo, ſed ſicut tu, id eſt non hoc fiat, quod humano loquor affectu, ſed hoc, propter quod tua voluntate deſcendi ad terram. Et per hanc vocem non exauditam oſtendit, nihil conferret Redemptoris poteſtas humano generi, ſi quod peteret noſtra infirmitas, obtineret. *Vigilate, & orate, ut non intretis in tentationem*. Non ait: vigilate, ut non tentemini, quia impoſſibile eſt humanam animam non tentari, ſed ne intretis in tentationem, id eſt, ne vos tentatio ſuperet, & teneat intra ſuos caſſes; unde & in Oratione Dominica non dicitur, ne tentemur, ſed ne nos inducas in tentationem, id eſt permittas induci in tentationem, quam ferre non poſſumus, non penitus refutantes tentationes, ſed in tentationibus poſtulantes vires ſuſtinendi, ut ſcriptum eſt:

eſt: *Beatus vir, qui ſuffert tentationem, quoniam, cum probatus fuerit, accipiet coronam*. Cum dicitur: *Spiritus quidem promptus eſt, caro autem infirma*, docemur, non deberi temere putare quidquid crediderimus poſſe conſequi, qui quantum de ardore mentis confidimus; tantum de fragilitate carnis timere debemus. Sed tamen opera carnis mortificari ſpiritu, Apoſtolo hoc affirmante, credere debemus. *Pater mi, ſi non poteſt hic calix tranſire, niſi bibam illum, fiat voluntas tua*. Solus Salvator pro omnibus orat, qui pro omnibus ſolus erat paſſurus. Apoſtoli vero langueſcebant, & opprimebantur eorum oculi vicina negatione. *Surgite*, inquit Dominus, *eamus, ecce adpropinquabit, qui me tradet*. Poſtquam enim tertio oraverat, confirmans hoc, ut in ore duorum, & trium teſtium paret omne verbum, & impetraverat ſequenti poenitentia corrigendum timorem Apoſtolorum, ſecurus de paſſione ſua pergit ſponte ſe perſecutoribus inter-

terficiendum praebens, dicit Diſcipulis ſuis, ſurgite, eamus; non dixit in aliam partem declinando perſecutores, ſed eamus illic, ubi venturi ſunt, ſicut & fecit, ut non nos inveniant ipſi timentes, ſed ultro pergentes ad eos, ut videant gaudium, & confidentiam paſſuri. *Adhuc ipſo loquente, ecce Iudas unus de duodecim venit, & cum eo turba*, & reliqua. *Qui autem tradidit eum, dedit illis ſignum dicens, quemcumque oſculatus fuero, ipſe eſt, tenete eum*, &c. Eadem infidelitate, qua Salvatorem tradidit, putabat miſer Iudas, ut non maieſtate divina, ſed magicis artibus feciſſet Salvator ſigna, idcirco non palam, ſed per ſignum oſculi eum tradidit, timens, ne eorum manibus elaberetur, ſi hoc prius agnoſceret, & accedens ſcelerata conſcientia impudens oſculum ingerit Magiſtro, quem tradebat, dicens: ave Rabbi; cui Salvator ait: amice, ad quid veniſti, id eſt non veniſti ad oſculum pacis dare, ſed tradendum me: hoc fac, ad quod veniſti. Amicum eum aut

ita

ita vocavit, ut ſupra dictum eſt (a): amice, quomodo huc intraſti non habens veſtem nuptialem, aut per antiphraſin, ut, dicto amico, intelligatur in contrarium, id eſt inimice. *Et ecce unus ex his, qui erat cum Ieſu, extendens manum exemit gladium ſuum*, & reliqua. Secundum alium Evangeliſtam Petrus eodem mentis ardore, quo & cetera, exemit gladium, & percuſſit ſervum Principis Sacerdotum, qui dicebatur Malchus, id eſt Rex deſignans; quoniam populus Iudaeorum, qui aliquando fuerat genus electum, regale, & ſacerdotale, factus eſt ſervus impietatis, & devorationis Sacerdotum. *Et amputavit auriculam eius*, ſcilicet dexteram, quia Iudaei totam litterae vilitatem audire conſueverant in ſiniſtram, id eſt in malam partem; ideo auditum dexterae auriculae, id eſt ſpiritualis, & bonae partis ab eis amputatum eſt, ſed Salvator eis, qui credere voluerunt, & volunt ex Iudaeis, reddidit, & reddet aurem dexteram.

Et

(a) *Provocare & hic etiam videtur ad aliam Homiliam;*

Et fecit, & faciet eum ex ſervo iterum genus regale, & ſacerdotale, ut ſaepedictum eſt. In Sacra Scriptura dextera pars pro bono aliquo, & ſiniſtra pro malo ponitur. *Omnes enim, qui acceperint gladium, gladio peribunt*. Omnis, qui acceperit, id eſt praeſumpſerit gladium, etiam qui poſitus eſt ultor Dominicae irae in eum, qui male operatur, gladio peribit, eo nempe gladio, qui igneus vertitur ante Paradiſum, & gladio ſpirituali, qui in Dei armatura ponitur, ut in Cantico Deuteronomii: *Si arripuerit iudicium manus mea; & gladius meus devorabit carnes* (a). *An putas, quia non poſſum rogare Patrem meum, & exhibebit mihi modo pluſquam duodecim legiones Angelorum?* Una legio apud veteres complebatur ſex millibus hominum, & XII. legiones faciunt LXXII. millia, quem numerum Angelorum Salvator poſſe habere profeſſus eſt, ſe defendendum ſi vellet; ac ſi diceret: tot millia Angelorum poſſum habere

(a) *Cap.* XXXII. *v.* 41., & 42.

bere ad meam defenſionem, quot ſunt gentes, & diviſiones linguarum hominum; idcirco non mihi opus eſt, ut vos me defendatis. Etiam toti duodecim, quia pro unoquoque veſtri legionem poſſum Angelorum habere,ſed ideo non eos habeo,quia ſic oportet fieri, ut pro ſalute hominum patiar, & impleantur vaticinia Prophetarum de me, & agnoſcatis per hoc, quia ſponte patior. *Tamquam ad latronem exiſtis cum gladiis, & fuſtibus*, & reliqua; ac ſi diceret: ſtultum eſt ad me non contendentem, & ſponte ad vos venientem cum gladiis, & fuſtibus tamquam ad latronem venire, & me quotidie apud vos publice ſedentem in Templo, & docentem, & nequaquam oculos veſtros declinantem quaerere in nocte, quaſi latitantem in tenebris. Sed ideo Dominum in tenebris quaerebant, quia eorum poteſtas erat in tenebris. *At illi tenentes Ieſum duxerunt ad Caipham Principem Sacerdotum, ubi Scribae, & Seniores convenerant*. Caiphas, dicente Ioſepho, non fuit

ex

ex genere Sacerdotali ſecundum legem Moyſis, ſed unius anni pontificatum pretio redemerat ab Herode. Nec eſt mirum, ſi iniquus, & non legitimus Pontifex inique iudicavit. *Petrus autem ſequebatur eum a longe uſque in atrium Principis Sacerdotum*. Ideo Petrus dicitur, ut Ieſum ſecutus eſſet a longe, quia negaturus eum erat, & intro ſedebat cum miniſtris, amore Diſcipuli, & humana curioſitate, ſcire cupiens, quod de Domino, & Magiſtro iudicaretur. Ceteris vero Apoſtolis fugientibus, Petrus, quamquam procul, tamen ſecutus eſt Salvatorem. *Poſſum deſtruere Templum Dei, & poſt triduum reaedificare illud*. Quamquam iſti paucis verbis mutatis hoc dixiſſent, quod Salvator dixerat, ideo falſi teſtes ſunt appellati, quia non eodem ſenſu hoc intellexerunt, & teſtificati ſunt, quo illud Salvator dixerat. Salvator ait: ſolvite templum hoc, id eſt vos ſolvite templum corporis mei, non ego; oſtendit, quod inlicitum ſit, ut ipſi nobis inferamus manus. Iſti

vero immutaverunt dicentes : hic dixit : poſſum deſtruere templum Dei, dicentes de templo Iudaeorum . Et Salvator, ut oſtenderet ſe de anima, & ſpirante templo corporis dixiſſe, ſubiunxit: & ego in triduo ſuſcitabo illud ; iſti verterunt: & poſt triduum reaedificabo illud . Aliud enim eſt aedificare, & aliud ſuſcitare . *Et ſurgens Princeps Sacerdotum ait illi : nihil reſpondes ad ea, quae iſti adverſus te teſtificantur? Ieſus autem tacebat* . Silebat Dominus, quia quidquid reſpondiſſet non erat, qui defenſionis verba ſuſciperet, ſed omne reſponſum eius ipſi Iudices ad calumniam vertere cupiebant ; ideo nihil reſpondebat, ne qualibet occaſione ſermonis invenirent locum accuſandi . Et quanto Ieſus tacebat ad falſos teſtes, & Sacerdotes indignos ſua reſponſione, tanto magis Pontifex ſuperatus furore deſcendens de ſolio Sacerdotali eum provocat ad reſpondendum dicens: adiuro te per Deum vivum, ut dicas nobis, ſi tu es Chriſtus Filius Dei ; non enim ut crederet,

ret, adiuravit eum, ut ei diceret, ſi ipſe eſſet Chriſtus Filius Dei, ſed ut accuſaret, ſicut in ſequentibus oſtenditur. Cui Salvator, ſicut & poſtea Pilato ita reſpondit, ut propria ſententia condemnentur dicens: tu dixiſti. Et audito, quod nolebat, ea rabies, quae eum iam de ſolio Sacerdotali depoſuerat, provocavit & nunc eum ad ſcindendas veſtes; erat quippe Iudaicae conſuetudinis, audito aliquo blaſphemo contra Deum, ſcindere veſtimenta ſua. Sed haec ſciſſio veſtimenti, & deſcenſio Pontificis de ſolio Sacerdotali myſtice deſignat, Iudaeos Sacerdotii gloriam perdidiſſe, & vacuam ſedem habere Pontifices. *Tunc exſpuerunt in faciem eius*, *& colaphis*, id eſt pugnis, *eum caeciderunt*, id eſt percuſſerunt, *& palmas ei in faciem dederunt*; ut impleretur, quod ſcriptum eſt: *Dedi maxillas meas alapis*, *& faciem meam non averti a confuſione ſputorum*. Et cum percutientes eſſent inſani, ſtultum erat verberantibus reſpondere, & prophetizare caedentem, id eſt percutientem.

tem. Sed quia non eis prophetavit, hoc vaticinatus eſt eis, ut pro iniquitatibus eorum circumdaretur Ieruſalem ab exercitu, ut non relinqueretur lapis ſuper lapidem in templo. *Petrus vero ſedebat foris in atrio, & acceſſit ad eum una ancilla dicens*, & reliqua. Negaturus Petrus foris ſedebat, & non propinquabat Salvatori, ſicut & prius, a longe eum ſecutus eſt, ideo foris, & a longe, quia adhuc dubitabat, unde ei negavit. Et idcirco corporaliter non ei propinquabat timens, ne miniſtris aliqua ſuſpicio naſceretur de eo. *Tunc coepit deteſtari, & iurare, quia non noviſſet hominem.* Negavit ter Petrus dicens, ſe neſciſſe Salvatorem, ſicut ei praedixerat Dominus. Hoc in loco quidam praevolentes Apoſtolum defendere, ſtulte interpretati ſunt dicentes, Petrum non Deum negaſſe, ſed hominem, ac ſi diceret, neſcio eum hominem, ſed ſcio illum Deum; ſed volentes Apoſtolum defendere, ut Salvatorem mendacii reum facerent, qui dixerat: amen dico tibi, quia

in

in hac nocte, antequam gallus cantet, ter me negabis. Non ait hominem negabis, ſed me negabis; ſi ſe dixiſſet negare, ergo & Deum, & hominem negavit, quia verus Deus, & verus homo eſt Dominus Ieſus Chriſtus. Et Petrus non erat ex alia gente, unde ei dictum eſt: nam & loquela tua manifeſtum te facit; ſed ex Hebraeis erat, quod idcirco dictum eſt, quia unaquaeque provincia, & regio eorum habebat proprietates ſuas in ſono elocutionis, quas vitare in loquendo non poterant. Unde Ephrataei, ut dicitur in libro Iudicum, non poſſunt dicere Sinthema (a). Et ideo Salvator permiſit, Petrum, quem cunctae Eccleſiae praeferre diſpoſuerat, cadere in negationis culpam, ut in ſe diſceret generaliter aliis miſereri debuiſſe, & ex ſua infirmitate agnoſceret, quam miſericorditer alienam tolleraret infirmitatem. Et ſicut per feminam primus homo circumventus eſt, ita & per feminam

(a) *Iudicum Cap. xII. v. 6. legitur* שבלת Scibbolet, *quod Ephrataei corrupte pronunciabant* שׂבלת Sibbolet.

circumventus eſt Petrus, & cecidit in negationem. *Et continuo gallus cantavit*, & reliqua. Cantante gallo, & minuentibus iam noctis, id eſt dubitationis tenebris, id eſt ignorantiis, propinquante iam luce, & ſecundum alium Evangeliſtam reſpiciente eum Salvatore, qui eſt lux mundi, unde non poterat in negationis tenebris permanere; per cuius reſpectum converſus ad amaras lacrimas Petrus egreſſus foras de atrio Principis Sacerdotum, id eſt de impiorum Concilio, ſordes pavidae negationis amaris fletibus lavit. Et flens nihil fertur dixiſſe; ſignatur, quia quod deflendum eſt, ceſſare debet ab omni excuſationis ſermone, & ſolam animi amaritudinem per fletum Deo offerre, cui arcana cordis patebant. Et B. Petrus verebatur aliquid ore loqui, cum quo Salvatorem negaverat, ſed tantum per amaritudinem cordis, & lacrimas oculorum a Domino veniam poſtulabat. Solet citius indulgentiam mereri, qui verecunde poſtulat; in omni vero culpa a me eſt flendum, & poſt

poſt precandum. Per hoc quippe nobis exemplum donatum eſt, qualiter noſtra defleamus peccata. *Et vinctum adduxerunt eum, & tradiderunt Pontio Pilato Praeſidi*. Sollicitudo Sacerdotum in malum tota nocte vigilat, ut homicidium faciat, & quia hunc morem habebant, ut quem adiudicaſſent morti, ligatum eum traderent Iudaei, vinctum adduxerunt Salvatorem, & tradiderunt Pontio Pilato Praeſidi, etiam & ad Herodem ductus eſt, ut uterque Domino inluderet. *Tunc videns Iudas, qui eum tradidit, quod damnatus eſſet, poenitentia ductus*, & reliqua. Videns Iudas Dominum adiudicatum morti retulit pretium Sacerdotibus, quaſi in ſua poteſtate eſſet mutare ſententiam perſecutorum. Ideo quis mutaſſet voluntatem ſuam, tamen nil ei profuit; quia non potuit mutare exitum primae voluntatis, ſicut ait S. Hieronymus. Nihil ei profuit egiſſe poenitentiam, per quam ſcelus corrigere non potuit. Si quando ſic frater peccat in fratrem, ut emendare valeat, quod

peccavit, poteſt ei dimitti, ſin antem permanent opera, fruſtra in voce aſſumitur poenitentia. Et non ſolum quia emendare non potuit, ſed etiam cum prius ſcelus edidit crimen proprii homicidii, ut hoc impleretur, quod in Pſalmo de eo cantatur: *& oratio eius fiat in peccatum*. Refutantur hic, qui diverſas naturas conantur introducere: dicunt, Iudam proditorem malae fuiſſe naturae, ideo in electione Apoſtolatus nequiſſet perſiſtere (a). Mala quippe natura non poteſt poenitentiam agere, & idcirco iſte converſus ad bonam naturam poenituit. Et ſciendum eſt, quia nulla natura mala, & omne malum non eſt natura. Multo magis peccaverunt hi, qui offerendo pretium provocaverunt diſcipulum ad proditionem Magiſtri, & emerunt ſanguinem iuſtum, quam ille, qui eum tradidit. Sed quid dicam? Ecce

(a) *Manichaei nimirum; qui duas dicebant in homine animas eſſe, bonam unam, id eſt rationabilem, quae eſſet a bono principio, malam alteram, nempe concupiſcentiam carnis, quae eſſet a malo principio, ut proinde homo omni libertate deſtitutus a bona ad bonum; a mala natura ad malum incitaretur,*

Ecce Iudas vendidit, & Iudaei emerunt, malum negotium egerunt ambo, quia damnatificati ſunt, & ſe ipſos perdiderunt. Venditores, & emptores eſſe voluerunt, quanto melius, ſi redempti eſſent. Ille vero dedit, & illi emerunt. Infelix commercium! nec ille habuit pretium, nec illi habent Chriſtum. *Principes autem Sacerdotum, acceptis argenteis, dixerunt, non licet mittere eos in corbonam*, & reliqua. Inſenſati Principes Sacerdotum, culicem liquantes, & camelum deglutientes, id eſt parva legis diligenter obſervantes, & magna pro nihilo corrumpentes, non timuerunt effundere ſanguinem innocentem contra legem, quod eſt maximum ſcelus, timuerunt pretium ſanguinis, quod eſt parvum ſcelus, mittere in corbonam, id eſt in gazophylacium inter dona Dei. De quo pretio quamquam alia voluntate, tamen impleverunt vaticinium, ut hic dicitur, Ieremiae Prophetae: *Et acceperunt* xxx. *argenteos pretium appretiati, quem appretiaverunt a filiis Iſrael, & dederunt*

eos

eos in agrum figuli , *ſicut conſtituit mihi Dominus*. Sed hoc teſtimonium non in Ieremia, ſed in Zacharia, non his verbis, ſed ſimili ſenſu, de quo ſumptum hoc teſtimonium, more Apoſtolorum, & Evangeliſtarum, vulgatum eſt; qui, praetermiſſo ordine verborum, ſenſus tantum proferens in exemplum de V.T.,& S.Hieronymus ait apud Hebraeos in quodam libro apocrypho Ieremiae vidiſſe hoc exemplum ad verbum ſcriptum, quod pretium in ſepultura peregrinorum, qui peregrini a lege, & Prophetis erant, dictum eſt. Et nunc quaſi peregrini in hoc mundo habitant per fidem Chriſti, ut in pretio ſanguinis Salvatoris requieſcerent in eis, quae ſunt ager figuli, id eſt vaſa fictilia faciendis; figulus enim noſter Chriſtus eſt, per quem facti ſumus. Ager hic mundus eſt, & fides Chriſti. Sepultura peregrinorum in agro figuli, id eſt Chriſti, quid aliud eſt, niſi requies Chriſtianorum in fide Chriſti, abſtinentium ſe a carnalibus vitiis, & concupiſcentiis omnibus, tamquam a peregrinis,

qui

qui per baptiſmum mortificati huic ſaeculo, & vivificati ſunt in requie Chriſti? *Et cum accuſaretur a Principibus Sacerdotum, & Senioribus, nihil reſpondit.* Nihil invenientibus Iudaeis, quid etiam falſo obiicerent Salvatori, non habuit Pilatus quid aliud eum adſiſtentem ſibi percontari, niſi ipſe eſſet Rex Iudaeorum? Et quia Pilatus invitus premebat ſententiam, eo quod ei dicebant Iudaei, ſi hunc dimittis, non es amicus Caeſaris, quia legem ſe fecit in populo. Idcirco Salvator nolens Sacerdotibus aliquid reſpondere, iſti ex parte reſpondit, ita ut & verum diceret, & ſermo eius calumniae non pateret, dicens: tu dicis: *Tunc dicit illi Pilatus: non audis, quanta adverſus te dicunt teſtimonia? & non reſpondit ei ad ullum verbum, ita ut miraretur Praeſes vehementer.* Nihil Salvator reſpondere voluit adverſus teſtimonia contra ſe impugnantia, ne, crimine diluente, dimitteretur a Praeſide, & crucis utilitas differretur. *Congregatis ergo illis dixit Pilatus:*

tus : quem vultis dimittam vobis , Barabbam , an Ieſum , qui dicitur Chriſtus ? ſciebat enim , quod per invidiam tradidiſſent eum . Barabbas in Evangelio quod ſcribitur , iuxta Hebraeos interpretatur filius Magiſtri eorum . Sciens Pilatus Salvatorem traditum propter invidiam , idcirco offert optionem populo dimittendi , quem vellent , de duobus , ſperans Ieſum potius eligendum ; quo oſtendit , quae cauſſa crucis ſola invidiae . Cui uxor ſua miſit , ut nihil ei cum iſto iuſto eſſet , confitetur ſe paſſam per viſum multa propter eum . In Pilato , & uxore eius , qui ſunt gentiles, confitentes iuſtum Ieſum, oſtenditur gentilis populi recta confeſſio , & ſaepe gentibus ſomnia revelantur a Deo : Multas occaſiones liberandi Salvatorem dedit Pilatus ; primum dedit optionem populo de eodem iuſto , & latrone ; dein quaerens, quid faciam de Ieſu , qui dicitur Chriſtus , qui eſt Rex veſter ? & reſpondentibus, ut crucifigeretur , non ſtatim adquievit , ſed quia male feciſſe non agnoverat eum , quid enim

mali

mali fecit? Et adcreſcente tumultu, nihil proficiente eius conamine, accepta aqua iuxta illud Propheticum: *Lavabo inter innocentes manus meas*, lavit manus, vocans iuſtum Salvatorem, & ſe innocentem a ſanguine eius; ac ſi diceret: ego illum innocentem volui liberare, ſed quoniam oritur ſeditio, & per rebelliones mihi impingitur crimen contra Caeſarem, non poſſum idcirco vos arguere, qui eum offertis, & illum agnoſco, iuſtum fateor, vos videritis; ego ſum miniſter legis, nam veſtra vox ſanguinem, non ego. Et in lavacro manuum Pilati oſtenditur futura purgatio gentilium operum ab omni ſorde, & impietate Iudaeorum, quia uſque in praeſentem diem perſeverat imprecatio Iudaeorum dicentium: *Sanguis eius ſuper nos, & ſuper filios noſtros. Videns autem Pilatus, quia nihil proficeret, ſed magis tumultus fieret*, & reliqua. Stulta quippe ſimulatione timuit Pilatus, ne Ieſus fieret Rex, & contradiceret Caeſari, de quo certius & ipſe, & omnes ſciebant, quia humi-

humilitatem, & paupertatem opere, & verbis praedicabat, in quem non ſolum non apparebat, ſed etiam ſuſpicari non poterat quodcumque ſignum ambiendi regnum terrenum. Non divitiae, aut armorum, aut militum tyrannicus apparatus eum ſuſpectum facere potuit de eo, ut regnare vellet, ſed quia cognoſcebat eum per invidiam iniuſte traditum, volebat eum dimittere, unde & ſuadebat eis, ut dimitteretur Ieſus, illis conſentientibus. Cum nihil in hoc proficeret, non exſtitit veritatis, & innocentiae defenſor, ut potuit, ſed volens Iudaeis placere ſecundum eorum voluntatem tradidit eum ad crucifigendum, & lavit aqua manus ſuas, tamquam ſuper eam potuiſſet crimen ſimulationis lavare. Dixit namque eum iuſtum, ſed volens hominibus placere in ſententia ſua non tenuit conſtantiam, ſed mitigans eorum animos tradidit eis iuſtum flagellatum, & multis inriſionibus inluſum; deſignans eos, qui ſaeculo placere cupiunt in omnibus, Dei praecepta bene etiam cognita

cor-

corrumpere, unde & inimici Dei conſtituuntur. *Tunc dimiſit illis Barabbam, Ieſum autem flagellatum tradidit eis, ut crucifigeretur*. Barabba latro erat, id eſt diabolus ſeditionem faciens in populo, homicidiorum auctor dimiſſus eſt, petente eum populo Iudaeorum, qui uſque hodie regnat in eis; idcirco nequeunt pacem habere, & quia legibus Romanorum erat ſtatutum, ut crucifigendus prius flagellis verberaretur, quamquam eum prius iuſtum fuiſſe confeſſus Pilatus, & manus ſuas laviſſet, oſtendens ſe alienum a nece eius, tamen miniſtrans Romanis legibus tradidit eum militibus verberandum. Et ille verberatus eſt, ad cuius tabernaculum non appropiavit flagellum, ut a verberibus peccatorum liberaremur, dicente Pſalmiſta; *Multa flagella peccatorum*. *Tunc milites Praeſidis ſuſcipientes Ieſum in Praetorio congregaverunt* ad eum *univerſam cohortem*, & reliqua uſque *& duxerunt eum ut crucifigerent*. Quia Iudaei crimen obiecerunt Salvatori, ut ſe Regem dixiſſet in populo

Iſrael,

Iſrael, & vellet ſibi in eo uſurpare imperium, idcirco milites, eo accepto, nudaverunt eum priſtinis veſtibus, & proſſilimbo, quo reges utebantur, induerunt eum chlamyde coccinea. Et pro diademate ponunt ei ſpineam in capite coronam, & pro ſceptro regali dant ei arundinem in dextera,& adorant, quaſi Regem. Et quamquam illi alia mente haec omnia feciſſent, nobis ſacramenta tribuerunt; in chlamyde coccinea oſtenduntur cruenta gentilium opera converſa ad Salvatorem, digna fieri veſtimentum eius; in ſpinea corona oſtenditur ſolvi maledictum primi hominis; in calamo oſtenditur occidi animalia venenata, & ſcribi ſacrilegium Iudaeorum: & exſpuerunt in eum, ut impleretur illud propheticum: *Non averti faciem meam a confuſione ſputorum*: & arundine percuſſerunt caput eius, ut illud impleretur Eſaiae: *Calamum quaſſatum non confringet*. Et attendendum eſt, quia cum flagellabatur, & conſpuebatur, & irridebatur, non habebat propria veſtimenta, id eſt non

ſecun-

ſecundum Deitatem haec omnia ſuſtinuit, quia Deitas impaſſibilis eſt, ſed aliena, id eſt ea, quae pro noſtris peccatis ſumpſerat ſecundum humanitatem, quia *ſemetipſum*, ut inquit egregius Praedicator, *exinanivit, formam ſervi accipiens paſſus eſt*. Cum vero crucifigeretur, & praeteriſſet pompa inluſionis, & irriſionis, tunc recepit proprias veſtes, & ornatum Deitatis, & ſtatim turbantur elementa, & creatori dat teſtimonium creatura. Idcirco namque paſſus eſt maledici, ut nos a maledictionibus liberaret, & inludi, ut nos auferret a daemonum illuſione, quae in hoc mundo verſatur. Exſpoliatus eſt, ut nuditatem parentum noſtrorum, quam doluerat factam ſerpentis conſilio, niveo tegmine veſtimentorum mirabiliter operiret. *Exeuntes autem invenerunt hominem Cyrenaeum, nomine Simonem, hunc angariaverunt, ut tolleret crucem eius*. Exeunte Salvatore de Praetorio, ſecundum Iohannem Evangeliſtam, ipſe portabat crucem ſuam, & poſtea ſecundum Mat-

thaeum invenerunt hominem Cyrenaeum; nomine Simonem, & angariaverunt eum, ut tolleret crucem eius. Simon, id eſt obediens, deſignat gentilem populum peregrinantem a lege, & Prophetis, obedientem praeceptis Salvatoris, & ſuſcipientem crucem Ieſu, & portantem ignominiam eius, in qua cruce interfecta eſt inimicitia utriuſque populi, id eſt Iudaei credentis, atque gentilis, & reconciliati ſunt ambo in uno corpore Deo. Crux enim apud Graecos generis eſt maſculini (a). *Et venerunt in locum, qui dicitur Golgotha, quod eſt Calvariae locus.* Locus ille Calvariae extra urbem dicebatur, in quo truncabantur capita damnatorum: caput hominis dicitur calvaria. Et ideo ibi Salvator eſt crucifixus, ut ubi prius erat area damnatorum, ibi erigerentur vexilla martyrii, & ubi abundavit peccatum, ſuperabundaret & gratia. Et quomodo pro nobis factus eſt maledictum crucis, ſic pro omnium ſalute, etſi innoxius,

(a) *Dicitur enim ὁ σταυρὸς.*

noxius, inter noxios crucifigeretur, ut ſcriptum eſt: *Inter iniquos deputatus eſt*. Quidam mendaciter dixerunt, ut ideo diceretur Calvariae locus, quia ibi caput primi hominis ſit reconditum, id eſt ibi ſit ſepultus Adam, & ideo ibi ſit Chriſtus crucifixus, ut ſanguis eius diſtillaret ſuper tumulum Adae; ſed non eſt ita, quoniam Adam, ut in volumine Ieſu filii Nave legitur, iuxta Ebron, & Arbe ſepultus eſt. *Et dederunt ei vinum bibere cum felle mixtum*. Amara vitis, id eſt populus Iudaeorum amarum poculum infidelitatis propinat Domino Ieſu, ut impleatur, quod dictum eſt: *Dederunt in eſcam meam fel, & in ſiti mea potaverunt me aceto*. *Et cum guſtaſſet*, id eſt amaritudinem mortis, *noluit bibere*; ſed tertia die reſurrexit. Accepit fel, ut dulcem guſtum primi hominis, unde mors invaſerat in mundum, commutaret in dulcedinem divinitatis ſuae. Diviſerunt veſtimenta Salvatoris, poſtque eum crucifixerunt, ut illud Pſalmiſtae impleretur: *Divi-*

ſerunt ſibi veſtimenta mea, *& ſuper veſtimenta mea miſerunt ſortem*. *Et ſedentes ſervabant eum*, ut eorum diligentia in ſalutem credentium ſurgeret. Cognitis omnibus mirabilibus paſſionis, ac reſurrectionis illius, & patefactis per eos, & in ligno ſuſpenſus eſt, ut praevaricationem ligni tolleret ligno paſſionis ſuae. Et in alto, non ſub tecto, ſed ſub ſolo caelo eſt immolatus, ut aera mundaret altitudine ſuſpenſionis ſuae, & terram pariter, & aerem mundaret effuſione aquae, & ſanguinis egredientis de latere ſuo, & per crucis myſterium aperuit Paradiſum primo homini clauſum, & illuc introduxit latronem, dans nobis fidei ſpem, ut converſi ab omnibus iniquitatibus noſtris non deſperemus de indulgentia Redemptoris. *Et impoſuerunt ſuper caput eius cauſſam ipſius ſcriptam*: HIC EST IESUS REX IUDAEORUM. Conſuetudo Iudaica erat ſcribere ſuper caput damnatorum crimen, pro quo damnati fuiſſent;

ſent (a) ; & quia multis falſis teſtibus adſiſtentibus nihil potuit invenire Pilatus, unde Salvator damnandus eſſet, ſicut & ipſe eum iuſtum profeſſus eſt, & voluit eum dimittere, nec potuit, dicentibus ſibi Iudaeis : ſi hunc dimittis, non es amicus Caeſaris, quia regem ſe fecit ; idcirco ſolam hanc cauſſam ſuper eum ſcripſit : Hic eſt Ieſus Rex Iudaeorum ; quam ſcripturam voluerunt Iudaei mutare, ut diceretur : quia dixit, Rex ſum Iudaeorum. Sed ut impleretur illud, quod de eo in Pſalmo canitur : *Non eſt illi commutatio* ; & ut oſtenderetur, quod futurum erat, ut gentes hunc, quem Iudaei ſpreverunt, Regem Iudaeorum cre-

(a) *Non ſolum tabella, ſeu titulus damnationis reorum capiti, vel pectori appoſitus in uſu erat apud Hebraeos, verum etiam apud Romanos, teſte Svetonio* in Caligula *cap.* 32. *Mos hic praeſertim cum Chriſtianis ſervatus eſt. Hunc titulum adfert Euſebius* Hiſtor. Eccleſ. Lib. v. cap. 1 : HIC. EST. ATTALVS. CHRISTIANVS. *In* Martyrologio Uſuardi XIII. *Kal. Febr. de S. Sebaſtiano M. dicitur* : Iuſſus eſt ſub titulo Chriſtianitatis a Diocletiano Imp. ligari in medio Campo, & ſagittari a militibus. *Medio inſuper aevo hic mos obtinuit, cuius nonnulla exempla adducit vir eruditus Dominicus M. Mannius in* Commentar. de Titulo Dominicae Crucis archetypo *cap.* VII. *cap.* 15.

crederent, id eſt Imperatorem credentium, & confitentium illum, ait Pilatus: quod ſcripſi, ſcripſi. *Tunc crucifixi ſunt cum eo duo latrones, unus a dextris, & unus a ſiniſtris.* Et ſi Golgotha non eſt Calvariae locus, non eſt locus damnatorum, ut praedictum, ſed tumulus Adam ſecundum quorumdam errorem, & ideo ibi ſit Dominus crucifixus, ut ſuſcitaret Adam, cur ergo duo latrones illic crucifixi ſunt cum Ieſu, niſi quia, ut praefati ſumus, illic puniebantur damnati, & ut impleretur vaticinium illud propheticum: *In medio duorum animalium innoteſceris*, id eſt in medio duorum latronum, & duorum teſtamentorum, inter Moyſen, & Eliam in monte? *Praetereuntes autem*, id eſt nolentes in vero itinere Scripturarum ambulare, in quo Salvatorem agnoſcerent, ſed praetergredientes illud *blaſphemabant* Salvatorem, & quia prius moverant pedes non ſtantes ſuper petra, quae eſt Chriſtus, movebant & tunc capita ſua inſultantes in idipſum dicebant, id eſt

falſi

falſi teſtes. *Similiter & Principes Sacerdotum illudentes cum Scribis, & Senioribus dicebant: alios ſalvos fecit, ſeipſum non poteſt*, &c. Confitentur Scribae, & Phariſaei Salvatorem alios ſalvos feciſſe, & per ſuam ſe vocem condemnant, quia ille, qui alios fecit ſalvos, & ſe poterat tunc ſalvare de crucis confixione, ſi vellet, & deſcendere de ea, ſi ſciret futurum eſſe in ſalutem eorum. Sed ideo non deſcendit de ea, quia ſciebat eos non converti ad fidem, ſicut nec pro fortiori ſigno poſtea converſi ſunt, cum milites ab eis deputati ad cuſtodiam ſepulcri Domini nuntiaverant eis, ſicut viderant Dominum reſurrexiſſe. Plus namque fuit mortuus de ſepulcro ſurgere, quam vivens de cruce deſcendere. Etiam & diaboli immiſſio erat in hoc dicto; ſtatim enim, ut crucifixus eſt Salvator, ſenſerunt adverſariae poteſtates virtutem crucis, & fractas vires ſuas, conatae ſunt hoc, ut de cruce deſcenderet, quarum Salvator inſidias ſciens permanſit in patibulo, ut diabolum deſtrueret.

Idipſum autem & latrones, qui crucifixi erant cum eo, improperabant ei. Matthaeus aſſerit, quod ambo latrones crucifixi cum Domino id ipſum, quod & Iudaei, improperaſſent Salvatori. Et Lucas dicit, ut altero blaſphemante, alter confeſſus ſit, & e contrario increpuerit blaſphemantem. Sed uterque convenit, quia prius uterque blaſphemaverant, dehinc fugiente Sole, commota terra, diſruptis ſaxis ingruentibus (a), unus credidit in Ieſum, & ſequuta confeſſione emendavit primam negationem, & arguit blaſphemantem, & alter permanſit in ſui cordis duritia. Etiam & tropus poteſt eſſe, qui dicitur Synecdoche, ut pro uno latrone uterque inducatur blaſphemaſſe; ſed poſtea, viſa ſignorum magnitudine, gentilis exterritus credens egit poenitentiam, & uſque hodie Iudaeos increpat blaſphemantes, & cum Salvatore eſt & numquam heri, aut cras. Et cum illo die Salvator ſecundum hominem corpore fuerit in terra, & apud infe-

(a) *Forte* ingentibus.

inferos anima, ſciendum eſt, quia ſecundum effectum divinae poteſtatis implevit hoc, quod ſecundum alium Evangeliſtam ait latroni: *Hodie mecum eris in Paradiſo*, qui ubique eſt Deus, & ubi Deus eſt, ibi & vita, & amoenitas eſt aeterna, & Chriſtus ſecundum divinitatem in terris erat, & caelos non deſerebat. *A ſexta autem bora tenebrae factae ſunt ſuper univerſam terram uſque ad boram nonam*. Ecclipſis, id eſt defectus ſolis primum fit, niſi in ortu lunae, & numquam per tres horas ſtare poteſt ipſa obſcuratio; idcirco cum dicitur, ut in Paſcha, quando luna pleniſſima eſt, pendente Domino in cruce, tenebrae factae fuiſſent a ſexta hora uſque ad horam nonam, tollitur omnis occaſio infidelium, ne poſſint dicere, quod umbra terrae, vel orbis lunae fuiſſet oppoſitus ſoli, unde illi tenebrae fuiſſent effectae. Sed & hoc propheticum eſt tunc dictum impletum: *Occumbet ſol in meridie, & contenebricabitur ſuper terram in die lux*. Et alibi: *Occubuit ſol, cum*

cum adhuc meridies eſſet. Retraxit autem luminare maius radios ſuos, ne aut pendentem Deum videret, aut blaſphemantes eum ſua luce fruerentur. Et ſexta hora in cruce elevatus Dominus, ſicut in ſexta mundi aetate pro ſalute omnium incarnari dignatus eſt. *Eli, Eli lamaſabacthani? hoc eſt: Deus meus, Deus meus, ut quid me dereliquiſti?* Hac ratione hic dicit Salvator, ut quid me dereliquiſti? qua ratione & formam ſervi aſſumpſit, & in ea paſſus eſt, & in cruce pependit, & emiſit ſpiritum, & iacuit in ſepulcro. Ita dicitur in Pſalmo xxi., ſicut & in hoc Evangelio: *Deus meus, quare me dereliquiſti?* Quod autem in medio dicitur, *reſpice in me*, ait S. Hieronymus, ut non ſit apud Hebraeos. Et errant, qui putant hunc Pſalmum ex perſona David, vel Eſter, aut Mardochei dictum, cum & teſtimonia Evangelica ex eo ſumpta ſint: *Foderunt manus meas, & pedes meos*; & *diviſerunt ſibi veſtimenta mea*, & reliqua; quod neque David, neque Eſter, neque Mar-

Mardocheo factum eſt , ſed Salvatori Chriſto . Dei Verbum Deus de Deo ita ſociavit ſibi veram humanitatem , & perfectam ex Virgine, ut & Deitas, & humanitas eius una effecta perſona, non poſſit humanitas ſine Deitate naſci, pati, mori, in ſepulcro quieſcere, & reſurgere, ac ſecundum animam in inferno deſcendere; idcirco propter hanc ſocietatem humanitatis dicitur Deus Verbum natum, paſſum, &c., quod ſecundum Divinitatem impaſſibile eſt, & incommutabile, & ſine initio a Patre genitum ineffabiliter. Sicut enim homo ex anima, & corpore una perſona, ita & Dei Filius ex anima, & carne, & Deitate una perſona manens, id quod erat Deus, aſſumpſit hominem, non ut humanitas tranſiret in Deitatem, vel Deitas in humanitatem, ſed humanitas aſſumpta eſt a Deitate in unitate perſonae; idcirco Virgo Maria uno conceptu, uno partu ſecundum veritatem utriuſque naturae & mater eſt Domini, & ancilla. *Quidam autem illic ſtantes, & audientes dicebant: Eliam vocat iſte*. Dicto

Eli

Eli Eli, non omnes,ſed quidam illic ſtantes, quia aeſtimantur milites fuiſſe Romani, non intelligentes proprietatem Hebraei ſermonis, putabant Eliam vocatum a Salvatore; & ſi Iudaei intelliguntur fuiſſe, more ſolito fecerunt, intelligentes quod dictum fuerat, ſed volentes Dominum infamare imbecillitatis dixerunt, ut ille auxilium Eliae deprecatus fuiſſet; quod autem dicitur: *ut quid me dereliquiſti?*, non eſt dictum amiſſione auxilii, quoniam Deitas iuncta humanitati, una perſona cum ea effecta numquam reliquit humanitatem aſſumptam, ſed dictum eſt de definitione monendi, ut notum omnibus faceret, quia pro ſalute, & redemptione omnium non oportuerit eum erui, vel defendi, ſed ſaevientium manibus derelinqui occidendum. Ita enim fuit Patris, & ipſius voluntas, ut non ſolum Pater relinqueret eum, ſed ipſe ſe relinqueret non trepida, ſed voluntaria diſceſſione, ut ab imbecillibus crucifigeretur poteſtas, & Iudaei putarent eum relictum a Deo, neſcien-

ſcientes ſacramentum mirabilis patientiae eius. *Et continuo currens unus ex eis acceptam ſpongiam implevit aceto*, & data Salvatori ad bibendum, impletum eſt: *In ſiti mea potaverunt me aceto*. Et uſque hodie Iudaei, & omnes increduli Dominicae reſurrectionis Ieſum non ſuavi potu fidei, & bonorum operum, ſed aceto, & felle potant, & dant ei vinum muratum, ut eum conſopiant, & mala eorum ne videat. Aceto potatus eſt Dominus, ut in ſe ſuſciperet acredinem, qua efferbuerat ſanguis noſter, & ipſe libaret calicem paſſionis, qui noſtris paſſionibus debebatur. *Ceteri vero dicebant: ſine, videamus, an veniat Elias liberans eum: Ieſus autem iterum clamans voce magna emiſit ſpiritum*. Indicium divinae poteſtatis eſt emittere ſpiritum, ut ipſe iam dixerat: *Poteſtatem habeo ponendi animam, & iterum ſumendi eam*. Et illud: *Nemo poteſt tollere animam meam a me, ſed ego ponam eam a me, & rurſum accipiam eam*. Nullus enim habet

habet poteſtatem dimittendi ſpiritum, niſi ille, qui eſt conditor animorum. Spiritus hic pro anima ponitur, eo quod faciat corpus ſpirabile, & vitale, & quia ſubſtantia animae ſpiritualis eſt; iuxta illud: *Auferes ſpiritum eorum, & deficient*. Et ideo mortem ad ſe venire permiſit, ut eam adverſus ſe colluctantem, & dimicantem proſterneret, & qui per ſerpentem invenerat regnantem, cum ipſo ſerpente proſtrata fieret captiva per Chriſtum. *Et ecce velum templi ſciſſum eſt in duas partes a ſummo uſque deorſum*. Per ſciſſionem veli templi ſignificat omnia ſacramenta legis prius tecta, & obumbrata in aenigmate tunc perdita ſunt in duas partes, id eſt tranſierunt haec perdita ad populum gentium, quae prius tecta ſolis Iudaeis erant. Sciſſum eſt, quia aperit perdita, ſcindit dura corda gentilium, & in Evangelio ſaepe dicto a nobis refertur, tunc fuiſſe diviſum ſuperliminare templi factum infinitate magnitudinis. Et Ioſephus refert virtutes Angelicas, quae

Prae-

Praeſides erant templi, tunc clamaſſe: tranſeamus ex his ſedibus. Et ſecundum hiſtoriam *terra mota eſt, & petrae ſciſſae, & monumenta aperta ſunt*, ut omnia elementa Dominum ſuum eſſe oſtenderent crucifixum. Et myſtice mota terra, & ſciſſae petrae, & monumenta aperta credentes oſtendunt, qui derelictis priſtinis errorum vitiis, & emollita cordis duritia ſimiles prius nimulis (ſic) mortuorum, poſtea Creatorem agnoverunt ſuum. *Et multa corpora Sanctorum, qui dormierant, reſurrexerunt*. Et quamquam monumenta aperta ſint, non antea reſurrexerunt corpora Sanctorum, quam ſurgeret Salvator, ut eſſet ipſe primogenitus reſurrectionis ex mortuis, & poſt reſurrectionem eius multa, non omnia reſurrexerunt. *Et exeuntes de monumentis venerunt in ſanctam civitatem*. Hiſtorialiter Ieruſalem terrena non ut tunc ſancta eſſet, ſed ipſa antea fuerat ſancta dicta propter templum, & Sancta Sanctorum, quae erant in ea, & per diſtin-

diſtinctionem aliorum oppidorum , in quibus idola colebantur , vel myſtice venerunt in Ieruſalem caeleſtem , quia reſurgentes non iterum ad ſepulcra redierunt , ut iterum morerentur , & corrumperentur .

HOMILIA

REMIGII EPISCOPI LUGDUNENSIS

IN NATALE

SANCTI IOHANNIS BAPTISTAE

QUAM

EX CODICE MS. VATICANO

NUNC PRIMUM PUBLICI IURIS FACIT

IOHANNES CHRISTOPHORUS AMADUTIUS.

Digitized by Google

IOHANNIS CHRISTOPHORI AMADUTII

AD PRAECLARISSIMUM AC NOBILISSIMUM

PRAESULEM

IOSEPHUM AB AURIA PAMPHILIUM

ARCHIEPISCOPUM SELEUCIENSEM

Et Nuncium Apoſtolicum apud Galliarum Regem Chriſtianiſſimum

PRAEFATIO.

Multa ſunt, quae me de familiaritate cum doctiſſimo Viro Auguſtino Antonio Georgio Auguſtinianae Familiae Procuratore Generali & gloriari, & gaudere ſummopere compellant. Aſt illud in primis mihi haeret animo, ac illud inter cetera potiſſimum cenſeo, quod eius cauſſa tibi, Praeſul ampliſſime, innotuerim, mihique quinetiam tuas virtutes, ac merita cominus demirari contigerit. Qui ergo quaſi conciliator exſtitit meae in te obſervantiae, tuaeque in me humanitatis, ipſe & interpres etiam fuit voluntatis tuae, quam huic meo in te officio facilem, ac propitiam ſpopondit, qui nimirum animi tui ſuavitates ſane eximias, & ad omnes etiam demerendos paratiſſimas perſpexerit. Pudet me quidem coram te nunc ſiſtere Opuſculum ita mole exiguum, quod ſi a paginarum ſerie quis metiatur, infra tui dignitatem eſſe quammaxime videatur. Verumtamen ſi hoc ab

Auctoris nomine perpendatur, qui tuo ipſo pollebat ampliſſimo charactere, qui fere hoc eodem caelo, quo tute nunc perfrueris, alebatur, quique demum antiquitate, & celebritate virtutum etiamnum commendatur, erit fortaſſe, cur haud me nunc tamquam levidenſe munus afferentem deſpicias, nec cur quiſquam etiam me hoc ipſo nomine criminetur. Eſt hic Remigius Epiſcopus Lugdunenſis, qui floruit ab anno DCCCLII. *uſque ad annum* DCCCLXXV., *& de quo videnda Gallia Chriſtiana* (a), *& Hiſtoria Litteraria Galliae* (b), *tum etiam Iohan. Albertus Fabricius in eius* Bibliotheca mediae, & infimae Latinitatis (c), *qui & ipſius Opera accurate recenſet. Plures eiuſdem Homilias ex variis Codd. Mſs. Bibliothecae Mediceae Laurentianae refert Vir de Republica Litteraria, ac de nobis quinetiam optime meritus Angelus M. Bandinius in Tomo I.* Catalogi Codd. Mſs. Latinor. *laudatae Bibliothecae, quas nunc quidem conſectari nimium foret. Ceterum illud affirmare poſſumus, noſtram inter illas, quarum ibidem argumenta deſignantur, addito inſuper initio, & fine ſingularum, citra omne dubium deſiderari. Epiſcopi nomen, quod Remigio in Codice adfigitur, de Lugdunenſi nos commonefacit; quandoquidem Remenſis ſaeculi* VI., *hoc etiam nomine, & Epiſcopali dignitate inſignitus, nimis a noſtri aetate, ac ſtilo diſtat; Antiſſiodorenſem vero, cuius alteram Homiliam ſuperius adduximus, numquam Epiſco-*

(a) *Tom.*IV. *pag.*6.
(b) *Tom.*V. *pag.*449.
(c) *Tom.*V. *pag.*67. *edit. Patavin.* 1754. *cum additionibus Manſii.*

Epiſcopum renunciatum novimus, qui Monachus perpetuo fuerit, quod etiam eruditiſſimus Baronius Cardinalis in adnotationibus ad Martyrologium Romanum contendit (a). *Remigium Clarum Florentinum, & Remigium Monachum, & Abbatem Monaſterii Mediolanenſis non moror, qui certe cum noſtro nihil commune habent. Homilia, quam nunc edimus, eruta eſt ex Cod. Ms. Vaticano, qui num.* 1269. *recenſetur* (b), *atque habita videtur a Lugdunenſi Epiſcopo in Natali Sancti Iohannis Baptiſtae, cum ad locum Evangelii Sancti Lucae, qui eſt de Eliſabethae partu* (c), *Auctor initio provocet, eumque tota oratione exornet. Tu, qui pro tua pietate* maiorem inter natos mulierum, *tum uno tempore veteris Patriae, Reipublicaeque tuae Patronum plurimum colas, libenter etiam eius laudes excipies, ac libentius leges, qui nimirum ſolidiorum de Eccleſiaſticis potiſſimum diſciplinis Scriptorum lectionem vix ex ephebis egreſſus iucundam, & familiarem habueris. Ad hanc vero cum tu vitam, & mores tam cito conformaveris, ut ſenilem aetatem in prima ipſa adoleſcentia referres, quid mirum, ſi poſt ſplendide peractum ablegationis munus ad nuper natum Infantem Hiſpaniarum te CLEMENS XIV. P. O. M. bonorum omnium Fautor, & Patronus munificentiſſimus rariſſimo exemplo Archiepiſcopum Seleucienſem ea aetate renunciaverit, qua vix ceteris ad inferioris Sacerdotii gradum aditus patet, ac te dein ad Ludovicum XV.* Gallia-

(a) *Ad d.* 1. *Octobr.*
(b) *Pag.*41.
(c) *Cap.*1. *verſ.* 57.

Galliarum Regem Chriſtianiſſimum Apoſtolicum Nuntium deſignaverit? Quid vero non exſpectandum in poſterum a te, qui ipſas ſpes optimas, quas de te omnibus excitaveras, in ipſo adoleſcentiae flore ſuperaveris? Deus certe, qui te avita nobilitate, & opibus ſpectatiſſimum peculiaribus donis, & honoribus mature ditavit, id etiam perficiet, ut quemadmodum, monente Sanctiſſimo Monaſticae diſciplinae Parente Benedicto Abbate (a), ſaepe iuniori Dominus revelat, quod melius eſt, *ſic in ingenti iſthac Aulae Pariſienſis luce Eccleſiaſticae Diſciplinae normam te praebeas, iurium Apoſtolicorum auctoritatem tuearis, reique Catholicae curandae munus pro viribus, & dignitate perſolvas. His vero ſplendide, ſapienterque peractis, videant te cito Quirites ad Patriam reducem, inſigniori, ſublimiorique dignitate honeſtatum, immo dignitate ipſa maiorem, habeatque Eccleſia, cui plurimum fidat, ornamentum, ac columen praeſtantiſſimum. Interim peto a te, ut hominem tui ſtudioſiſſimum, tibique obſequentiſſimum tua gratia, & clientela fovere ne graveris. Vale.*

Datis Roma Kalendis Aprilis anno a reparata ſalute CIƆIƆCCLXXIV.

LE-

(a) *Cap.* III. *Sanctae Regulae.*

LECTIO EVANGELII

SECUNDUM LUCAM

In illud : *Eliſabeth impletum eſt tempus pariendi , & peperit filium* , &c.

REMIGII EPISCOPI.

NON ſolum opera ; & virtutes Sanctorum plena ſunt admirationibus , ſed etiam ipſa verba , & eadem opera , quae ad memoriam poſterorum ſcribuntur , aliquando a myſteriis vacua non ſunt , quod in exordio huius Lectionis Evangeliſta oſtendere voluit , cum Praecurſoris Domini nativitatem deſcripturus ait : *Eliſabeth impletum eſt tempus pariendi , & peperit filium* . Verbum quippe impletionis Scriptura ſacra in bonorum tantum ortu , actu , vel obitu ponere conſuevit : *Denique impleti ſunt dies Mariae , ut pareret filium ; & Eliſabeth impletum eſt tempus pariendi ;*

& Salomon implevit aedificare domum Dei . Mortuus eſt Abraham , vel aliquis alius patrum ſenex , & plenus dierum . Merito enim in operibus Sanctorum impletio memoratur , quia etiam in brevi tempore ad cumulum perfectionis perveniunt : ſicut de uno illorum ſcriptum eſt : *Conſummatus in brevi explevit tempora multa , quia placita erant Deo opera illius* . Ut ergo oſtenderet Evangeliſta , quantae perfectionis Praecurſor Domini futurus eſſet , in ipſo ortu nativitatis eius verbum impletionis ponere rectum duxit . At contra dies impiorum inanes ſunt , & vacui , qui licet longo tempore feliciter vivant , numquam tamen ad cumulum perfectionis perveniunt ; de quibus Scriptura ait : *Viri ſanguinum , & doloſi non dimidiabunt dies ſuos* , & ſicut de eorum Principe per B. Iob dicitur : *Antequam dies eius impleantur , peribit , ut incaluerit ſol , ſolvetur de loco ſuo* . Eorum umbraticam felicitatem ſine perfectione tranſituram deſpexerat Pſalmiſta , cum dicebat :

cebat: *Vidi impium ſuperexaltatum, & elevatum, ſicut cedros Libani. Et audiverunt vicini, & cognati eius, quia magnificavit Dominus miſericordiam ſuam cum illa, & congratulabantur ei.* Concordat haec Evangeliſtae narratio cum promiſſione Evangelica; cum enim Angelus Zachariae naſciturum Iohannem promitteret inter cetera ait: *Et erit tibi gaudium, & multi in nativitate eius gaudebunt.* Nunc autem nato puero Evangeliſta adiungit dicens: *Et audierunt vicini, & cognati eius, quia magnificavit Dominus miſericordiam ſuam cum illa, & congratulabantur ei.* Merito enim vicini, & cognati Eliſabeth congratulabantur, non ſolum quod provecta aetate filium genuiſſet, ſed etiam quia ad ſimilitudinem Sarae, & Annae per repromiſſionem eum accepit, quod ſuperius Evangeliſta de Zacharia, & Eliſabeth protulerat, quia *erant ambo iuſti ante Deum, incedentes in omnibus mandatis, & iuſtificationibus Domini ſine querela.* Hoc nunc

nunc in illorum operibus demonſtrat, cum ait: *Et factum eſt in die octavo, venerunt circumcidere puerum, & vocabant eum nomine patris ſui Zachariam*. Praeceptum erat in lege, ut infans recens natus octavo die circumcideretur, ubi declaratur, cum quanto ſtudio alia praecepta legalia obſervabant, quia in huius mandati cuſtodia tam ſtudioſi erant. Hi autem, qui convenerant vicini, & cognati, vocabant eum nomine patris ſui Zachariam, ut dignitas, quae in patre ſene, & muto videbatur amiſſa, in filio recuperaretur. Quod autem die circumciſionis nomina pueris imponebant, ex eo in auctoritatem credimus veniſſe, quod B. Abraham Patriarcha cum ſignaculo circumciſionis augmentum, vel immutationem promeruit nominis. *Et reſpondens mater eius dixit: nequaquam, ſed vocabitur Iohannes*. Hoc enim ait, cum a marito non didicerit, quippe quia ex eo, quod filium naſci non crediderat, mutus permanebat, ſed quod ille ab Angelo, iſta didicerat

rat a Spiritu Sancto. Decebat enim, ut novae gratiae praeco novo vocaretur vocabulo, quod ei ponebat divina electio, non autem carnalis cognatio. *Et dixerunt ad illam, quia nemo eſt in cognatione tua, qui vocetur hoc nomine. Innuebant autem patri eius, quem vellet vocari eum, & poſtulans pugillarem ſcripſit dicens: Iohannes eſt nomen eius.* Hi, qui convenerant, vicini, & cognati, qui nomen patris filio imponere volebant, patrem mutum interrogare ſatagebant, at ille poſtulans pugillarem, id eſt ſtilum ſcriptoris (a), quod verbis non poterat, litteris expreſſit dicens: Iohannes eſt nomen eius, ac ſi diceret, non nos ei nomen imponimus, quia habet vocabulum, quod agnovimus, non quod elegimus. Hoc & nomen non tunc ei primum impoſitum eſt, ſed antequam naſceretur, quando a Gabriele Angelo Zachariae dictum eſt: *Ne timeas, Zacharia, exaudita eſt ora-*

(a) *Proprie pugillaris non erat ſtilus, ſed erat tabella cera illita; in qua pungendo ſtilo impreſſo ſcribebatur.*

oratio (a) *tua* : *& Eliſabeth uxor tua pariet tibi filium* , *& vocabis nomen eius Iohannem* . Ubi magnus Praecurſor Domini futurus praemonſtratus eſt , quando eius nomen , antequam naſceretur , praedictum eſt . Novum enim aliquid in eorum actibus futurum praemonſtratur , quibus ante nomina a Deo imponuntur , quam corporaliter naſcantur, quod de Iſaac, & Iſmaele legimus, de Salomone , & Ioſia , de Iohanne Baptiſta, & Domino Salvatore . Magnus ergo iſte Iohannes futurus oſtenditur , qui antea eſt nominatus , quam natus . Cui illud convenire poteſt , quod divina voce Ieremiae dicitur : *Priuſquam te formarem in utero* , *novi te* , *& antequam exires de vulva* , *ſanctificavi te* , *& per Prophetam in gentibus dedi te* . *Et iterum* : *Dominus ab utero vocavit me* , *de ventre matris meae recordatus eſt nominis mei* , *expoſuit os meum* , *quaſi gladium acutum ſub umbra manus ſuae*

(a) *Lucae* , *Cap.* 1. *v.* 13. *Vulgata legit* deprecatio , tua & uxor tua Eliſabeth .

ſuae protexit me. Et mirati ſunt univerſi de tali ſcilicet concordia, quod mater verbis, pater ſcriptis in nomine filii concordarent, mirati ſunt, maxime tamen cum in eorum cognatione nemo vocaretur hoc nomine. *Apertum eſt illico os eius, & loquebatur benedicens Deum*. Merito linguam, quam infidelitas vinxerat, fides abſolvit, ut impleretur, quod ab Angelo ei dictum fuerat: *Pro eo, quod non credidiſti verbis meis, eris mutus, nec poteris loqui uſque in diem, quo haec fiant*. Quia enim vox clamantis in deſerto naſcebatur, merito in eius nativitate lingua patris, qui prius obmutuerat, abſolvitur. Loquebatur autem non verba otioſa, vel fabuloſa, ſed benedicens Deum, quia conſuetudo Sanctorum eſt, ut cum ſemper benedicant Deum in omni tempore, maxime tunc in eius benedictione ora relaxent, quando ab aliqua tribulatione liberati fuerint. Quod hymnus trium Puerorum plenius declarat, quo in camino ignis ardentis deambulantes non ſolum

lum Deum benedicebant, ſed etiam omnem creaturam ad eum laudandum provocabant. *Et factus eſt timor ſuper omnes vicinos eorum, & ſuper omnia montana Iudaeae divulgabantur verba haec*. Quia praeco iudicis naſcebatur, non ſolum vicini, ſed etiam aliorum corda timore commovebantur. Et quia audierant illum per repromiſſionem Angelicam de ſene patre, & ſterili matre natum, & quia videbant in eius nativitate linguam patris eſſe ſolutam, non ſolum admiratione, verum etiam timore corda eorum commota ſunt. Unde & ſubditur: *Et poſuerunt omnes in corde ſuo, qui audierant, dicentes: quis, putas, puer iſte erit?* Quod eſt dicere, qui talis eſt recens natus, qualis erit magnus? Sed ne putares, Iohannem hanc gratiam alia virtute adeptum eſſe, & non per divinum auxilium, recte ſubiungitur: *Etenim manus Domini erat cum eo*. Manus Domini in ſcriptura aliquando divinae protectionis auxilium ſignificat, ſicut in Pſalmis legitur: *In manus*

nus tuas , Domine , commendo ſpiritum meum . Et Zacharias pater eius impletus eſt Spiritu Sancto , & prophetavit . Legitur , quia ille natus eſt , qui non ſolum Propheta , ſed etiam pluſquam Propheta futurus erat , quod & Salvator noſter ait in Evangelio : *Inter natos mulierum non ſurrexit maior* , non ſolum officium loquendi in eius nativitate pater recepit , ſed etiam ſpiritu prophetiae repletus adventum Salvatoris praenuntiavit , quod quia vicinum futurum perſpexit , prophetico more quaſi iam factum narravit , dicens : *Benedictus Dominus Deus Iſrael , quia viſitavit , & fecit redemptionem plebis ſuae* . Viſitatio quippe ad infirmos pertinet , redemptio ad captivos . Viſitavit ergo , & fecit redemptionem plebis ſuae per adventum ſuum Dominus Ieſus Chriſtus , qui in ſe credentes & a languore animae liberavit , & a captivitate diabolica pretioſo ſanguine redemit , unde finis huius Cantici ita concluditur : *Viſitavit nos oriens ex alto , illuminare his ,*

qui

qui in tenebris , & in umbra mortis ſedent , ad dirigendos pedes noſtros in viam pacis . Plebi ſuae dicit , non quod hanc veniens ſuam invenerit , ſed quia eam viſitando , & redimendo ſuam fecerit , ſicut ipſe per Oſee Prophetam dicit : *Vocabo plebem meam non plebem meam , & non miſericordiam conſecutam , miſericordiam conſecutam* . Haec de nativitate Praecurſoris Domini ad litteram breviter dicta ſunt . Spiritualiter cum Iohannis celebrantur nativitates , Novi Teſtamenti inchoatur ſublimitas ; *a diebus enim Iohannis Baptiſtae* , ut ait Salvator , *regnum Caelorum vim patitur, & qui vim faciunt, diripiunt illud* (a). Congratulabantur vicini , & cognati Eliſabeth in nativitate Iohannis , gaudium natum eſt in Caelo Angelis de ablutione renatorum, Domino dicente : *Gaudium erit in Caelo coram Angelis Dei ſuper uno peccatore poenitentiam agente , quam ſuper* XCIX. *iuſtis, qui non indigent poenitentia* ; ſive congratula-

(a) *Paullo aliter legitur Matth. Cap.* XI. *v.* 12.

tulabantur vicini, & cognati genitricis in ortu novi pueri, quia Eccleſia ſpirituale gaudium habuit, cum fidelem Prophetam per baptiſmum genuit. Convenit autem gratiae N. T., quod eiuſdem Praeconis circumciſio octava die celebratur; octonarius enim numerus ad fidem reſurrectionis pertinet, dicente Salomone (a): *Da partem ſeptem, nec non & octo*. Et Dominus Ieſus Chriſtus octava die reſurgens a mortuis noſtram reſurrectionem in octava aetate ſaeculi futuram demonſtravit. Recte cum N. T. inchoatur, Iohannes octava die circumciditur: pulchre etiam nativitate Praeconis lingua abſolvitur patris, quia & ſpiritualis Sacerdotii dignitas, & V. T. myſterium, quod abſconditum, & ligatum erat, poſt Domini reſurrectionem manifeſtatum eſt, & declaratum. Hi autem, qui patris nomen puero magis, quam Iohannis imponere volebant, illam partem populi ſignificant, qui magis ex operibus legis, quam per fidem Chriſti

(a) *Eccleſ. Cap. XI. v. 2.*

hominem poſſe iuſtificari credebant. Sed mater haec prophetico ſpiritu prohibet dicens: *Nequaquam , ſed vocabitur Iohannes* ; quia Eccleſia eorum ablutionem , quos per baptiſmum regenerat , magis per fidem, & gratiam , quam per opera legis poſſe impleri credit. Quod nomen Iohannis in noſtra lingua ſonare videtur gratia Dei , ſive in quo eſt gratia (a). *Gratia Dei*, ait Apoſtolus , *ſalvae factae ſunt gentes* ; & ſicut alibi ait : *Neque circumciſio aliquid valet, neque praeputium , ſed fides , quae per dilectionem operatur* ; unde ſpiritualiter patris nomen puero imponere volentibus Petrus Apoſtolus , & Eliſabeth contradicunt , cum ait : *Quid vultis imponere iugum ſuper cervicem Diſcipulorum , quod neque nos , neque patres noſtri portare potuimus , ſed per gratiam Ieſu Chriſti credimus ſalvari, ſicut & illi* ?

THO-

(a) *Iohannes Hebraicum nomen eſt , quod ex lingua exprimitur* יוחנן , *id eſt* Iohhanan *a radice* חן hhen *gratia , vel quod parentibus in ſenectute conceſſus ex gratia fuerit , vel etiam in alterutro Remigii ſenſu .*

THOMAE PHAEDRI INGHIRAMI
VOLATERRANI
IN LAUDEM
PETRI DE VICENTIA
EPISCOPI CAESENATIS
ET CAMERAE APOSTOLICAE AUDITORIS
ORATIO FUNEBRIS

Ex Cod. Ms. ſaeculi XVI. Bibliothecae
Cl. Praeſulis Marii Guarnacci

NUNC PRIMUM ERUTA

A D. PETRO ALOYSIO GALLETTIO ROMANO
ABBATE S. VICTORIAE
IN MARCHIA ANCONITANA
CONGREGATIONIS CASINENSIS.

Digitized by Google

IOHANNI . ANGELO . BRASCHIO
PATRICIO . CAESENATI
S. R. E. CARDINALI . PRESBYTERO
TITVLI . S. HONVPHRI
ABBATI . SVBLACENSI . ET . CLIVI . SCAVRI
VIRO
VERITATIS . AEQVITATISQVE . AMATORI . INTEGERRIMO
STVDIO . BONARVM . ARTIVM
SACRARVM . DISCIPLINARVM
MAXIME . VTRIVSQVE . PRVDENTIAE
AB . ADOLESCENTIA . ASSIDVE . VACANTI
OB . SVMMAM . IN . REBVS . AGENDIS . DEXTERITATEM
SINGVLAREM . FIDEM . ANIMIQVE . CANDOREM
AD . MAGNA . NEGOCIA . A . PONTIFICIBVS
ADHIBITO
QVI
THESAVRARII . CAMERAE . APOSTOLICAE
SPLENDIDISSIMO . MVNERE
QVO . A . BEATAE . MEMORIAE . CLEMENTE . XIII. P. M.
COHONESTATVS . FVERAT
EGREGIE . FVNCTVS
ET . A . CLEMENTE . XIIII. P. O. M
IN . AMPLISSIMVM . COLLEGIVM . COOPTATVS
ITA . APVD . CIVES . PEREGRINOSQVE . CLARET
VT . NVLLO . HONORIS . GRADV
NON . DIGNISSIMVS . HABEATVR
PETRVS . ALOYSIVS . GALLETTIVS . ROMANVS
ORD. S. BENEDICTI . CONGREG. CASINENSIS
ABBAS . S. VICTORIAE
IN . MARCHIA . ANCONITANA

THOMAE . PHAEDRI INGHIRAMI . VOLATERRANI
OPVSCVLVM . FVNEBRE
DE . LAVDIBVS . PETRI . DE . VICENTIA
ANTISTITIS . CAESENATIS
EX . CODICE . MS. MARII . GVARNACCI
PRAESVLIS . DE . LITTERARIA . REPVBLICA
OPTIME . MERITI
IN . LVCEM . NVNC . PRIMVM . E . TENEBRIS
EDVCTVM
PRINCIPI
PATRIAE . VRBIS . ECCLESIAE . ORNAMENTO
OFFICII . GRATIQVE . ANIMI
MINERVAL
OFFERT

Digitized by Google

EDITORIS MONITUM.

TERTIAM *Phaedri lucubrationem mea opera, ac diligentia e tenebris, in quibus ad hanc diem abdita fuerat, in lucem extractam, & aliquot meis adnotationibus illuſtratam tuo, erudite Lector, ſiſto obtutui, quemadmodum plane mihi confido non diſpliciturum. Etenim dum auctor funebrem Orationem habet de laudibus Petri Epiſcopi Caeſenatis, vitam profecto praeclariſſimi Praeſulis poſterorum hominum memoriae perſpicue, diſerteque mandat. Ne ipſe igitur crambem coctam recoquere videar, te de iis tantum praemonitum faciam, quae cum de tanto viro ſcitu digna ſint, Scriptores vel praetermiſerunt, vel aberrantes dixerunt. Varia itaque ſunt cognomina, quae Petro tribui ſolent: Adpellatur Petrus* Monza, *Petrus* de Vicentia, *Petrus* Vicentius, *gentileſque eius paſſim de* Monza *dicuntur, ut omittam quod & Petrus* Mentius Vicentinus *ab Ughellio oſcitanter nominetur. At meo quidem iudicio ea Petro minime adcurate adſcribuntur, tumque ex iis, quae Phaedrus narrat, tum ex epitaphio Petri eius patrui, quod mox in notis dabo, luculentiſſimum deſumere eſt teſtimonium, firmiſſimumque habere argumentum, Petri noſtri verum, ac proprium cognomen fuiſſe* Sucium, *quod vernacula lingua* de' Sozzi *dicimus; Ita ut adpellari omnino debeat Petrus Sucius patria Romanus, origine Modoetia, ſive Monza, de Vicentia vero quod eius avo,*

 teſte

teſte Phaedro, in ea civitate domicilium quandoque fuerit. Deſiit Romae gens nobiliſſima Sucia in Margarita Monza Petri Epiſcopi nepte, quam Bernardinus Theophilus Urbinas, civiſque Romanus I. C. ſibi matrimonio adiunxit. Et heinc alterum Ughellii ſphalma corrigere erit, cum in Fulvio Theophilo Epiſcopo Forolivienſi ait: Theophilorum gentis gentilitia ſtemmata (*quae in templo Aracaelitano habentur*) quae ex una parte leonem rectum continent, alteram ſcuti partem quatuor albae regulae, quatuorque nigrae deſecant, ſimillima eſſe videntur, cum iis, quae Petrus Vicentinus Caeſenas Epiſcopus detulit in parma, unde ſuſpicantur nonnulli, ex ea gente Theophilam familiam prognatam fuiſſe. *Quod ne ambages in poſterum lectoribus ingerat, de duobus hiſce inter ſe diſtinctis familiis, earumque cognatione ex Necrologio Romano, & ex collectione monumentorum huius generis a me longo, aſſiduoque labore digeſtis ſchema facile eduxi, quod ad calcem habes huius moniti.*

Petrum Caeſenam quandoque contendiſſe, certum profecto eſt ex eo, quod quum nova Sanctae Crucis Eccleſia Canonicorum Regularium Lateranenſium conſtruenda eſſet, primarium lapidem ipſe manibus ſuis ſolemni ritu impoſuit. Quod ſi negociis Sanctae Sedis incumbens corpore a Caeſenatibus abſuit, profecto ab iis ſe animo minime ſubduxit: exſtant nunc etiam, teſte mihi Viro eruditiſſimo, & veteri amicitia coniuncto Nicolao Buſibio Patricio genere exorto, ad arcis propugnaculum, quod forum ſpe-

ſpectat, *eius inſignia*, *nec non & monumenta indubia ſuperſunt*, *queis evincitur eius cura*, *& auctoritate anno* MCCCCXCIII. *tum Pietatis Montem*, *tum in Cathedrali Societatem Corporis Chriſti inſtitutam primum fuiſſe*, *nec non Collegium Canonicorum eiuſdem*, *tributis duarum Eccleſiarum*, *quae iam exoleverant*, *redditibus*, *dignitate Archidiaconali exornatum voluiſſe*, *quae ſtatim Carolo Verardo Caeſenati magni nominis viro*, *ac poetae eleganti merito conlata fuit* (a).

Ne-

(a) *Carolus Romae ſupremum diem obiit die* XIII. *Decembris anno* MD., *& in templo S. Auguſtini ſepulcrum habet cum hac ad parietes adfixa inſcriptione*:

DEO . OPT. MAX
KAROLO . VERARDO . ARCHIDIAC
CAESENATI . HVIVS . IN . PATRIA
DIGNITATIS . AVTORI . HVMANARVM
DIVINARVMQ. RERVM . PERITISS
IIII. PONTT. MAXX. A . CVBICVLO
LITTERISQVE . APOSTOLICIS
DICTANDIS . VLTRA . CISQVE . ALPIS
HONORIB. AMPLIS . HONESTISSIME
FVNCTO
VIX. ANN. LX. OBIIT . ANNO . SECVLARI
M. D. EIDIBVS . DECEMBRIS
CAMILLVS . EQVES . PONTIFICIVS
SIGISMONDVS (ſic) . HIPPOLYTVSQVE
PATRVO . B. M. POS

Huic monumento ſuperſtat anaglyphum opus, *quod mediam refert B. Virginem Mariam ſedentem in ſella*, *infantulumque Ieſum gremio detinentem*, *qui blanditur Iohanni Baptiſtae item puero a ſiniſtris adſtanti*, *a dexteris*

cerni-

Neque praetermittendum cenſeo, Petrum anno MCCCCLXXXIX. *in Baſilica Liberiana Vicarii munere functum fuiſſe, quod teſtatur Paullus de Angelis in eiuſdem Eccleſiae Hiſtoria.*

Occubuit Petrus magno cum omnium luctu, & moerore die lunae XXII. *Iulii anno* MDIIII. *ea in domo, quam inhabitabat prope Eccleſiam S. Agnetis in Agone, quae tunc temporis Parochialis erat, & exiguae molis, nunc magnificentiſſimae ex munificentia Iohannis Baptiſtae Pamphilii Carpineti Ducis, primuſque lapis ab ipſo Innocentio X. P. M. poſitus eſt die* XV. *Auguſti anni* MDCLII. *Petri obitum ita adnotavit in ſuis Diariis Burchardus Caeremoniarum Apoſtolici Palatii Magiſter, cuius optimae notae Codices, qui in Archivio ſecreto Vaticano adſervantur, Vir praeſtantiſſimi ingenii, & eximia eruditione ornatus, in amicos officioſiſſimus Caietanus Marinius eiuſdem Tabularii Praefectus alter coadiutor mecum perhumaniter communicavit:*

MDIIII. Lunae XXII. Iulii, ſeu in nocte ſequenti obiit bo. me. Petrus Epiſcopus Caeſenatenſis,

cernitur Angelus genuflexus iunctis manibus orans. Quum ego epitaphium hocce primum exſcripſi, anno nempe MDCCXL. *exſtabant Verardae gentis lapidea inſignia, in quibus faſcia ad dexteram inclinata conſpiciebatur, in cuius medio ſtella erat inſculpta, & ad imam ſepulcri partem in marmorea zona haec inciſa legebantur, quae omnia in nuperrima templi inſtauratione deperdita ſunt:*

CVRANTE . MARCELLINO
ALVMNO . AETERNO . DOLORE
AFFLICTO

natenſis, Auditor Camerae, ex peſte in mane ſequen. Martis xxiii. Iulii. Sine pompa fuit portatum cadaver ſuum ad Eccleſiam S. Agnetis Parochialem ſuam, & ibi depoſitum, quia Fratres Aracaeli noluerunt ei dare depoſitum in eorum Eccleſia, ubi ordinaverat ſe ſepelliri cum ſua matre, cum qua non potuit, quia ipſa obiit circa principium huius menſis, & fuit ibidem ſepulta, & propterea ſepultura aperiri, & ſecum deponi propter foetorem non valuit. Veneris xxvi. Iulii fuit Conſiſtorium ſecretum, in quo D. Antonius de Monte Electus Civitatis Caſtelli fuit factus Auditor Camerae.

Solemnes exequiae peractae fuerunt in Aracaelitano Templo anno inſequenti die 1. *Martii, ut idem Burchardus adnotavit*:

mdv. Sabbato prima Martii fuerunt exequiae bo.me. Epiſcopi Caeſenaten. in Eccleſia Aracaeli. Miſſam celebravit Aloyſius Rapalenſis (a). Interfuerunt tres Cardinales videlicet S. Praxedis, S. Crucis, & Columna, Familia Papae, Auditores Rotae, & alii Praelati. Orationem fecit D. Fedra Canonicus Lateranenſis.

Fuſius tamen haec parentalia a Paride de Graſſis Caeremoniarum Magiſtro in Codice 836. *Bibliothecae Chiſianae diligenter, ac pene graphice deſcri-*

(a) *Aloyſius nempe Epiſcopus Rapollanus in Provincia Baſilicatae Regni Neapolitani. De eo Ughellius nomen tantum refert, electumque fuiſſe ait die* xvii. *Septembris anno* mccccxcvii.

deſcribuntur , gratumque tibi fore exiſtimo , ſi eiuſmet verba retulero :

Anno MDV. 1. Martii Sabbato R. P. D. Petrus de Vincentia, olim Epiſcopus Caeſenaten., & Auditor Camerae in aeſtate praeterita de peſte mortuus , hodie in Eccleſia S. Mariae de Aracaeli habuit exequias ſatis honorabiles , ita R̃mis DD. S. Praxedis , & S. Crucis in Hieruſalem Cardinalibus, & R.P.D. Iohanne Vanutio Auditore Rotae executoribus mandantibus , & volentibus . Quibus exequiis praedicti R̃mi D̃ni Cardinales Presbyteri, ſimul cum R̃mo D̃no Cardinali de Columna rogato , interfuerunt etiam nomine ſuo invitati , & rogati : & aliqui Cardinales miſerunt Praelatos cum familiis videlicet Neapolitan. Camerarius , Alexandrinus . Interfuerunt & ſimiliter rogati omnes Auditores Rotae , omnes Praeſidentes , & Clerici , Notarii , & Officiales Camerae . Item omnes Advocati Conſiſtoriales, omnes Procuratores Rotae : denique Familia SS. D. N. Papae videlicet Praelati , qui fuerunt numero decem , & Cubicularii , & Scutiferi multi , & alii Nobiles , praeter infinitos Romanos , qui venerunt invitati a conſanguineis defuncti . . . . Feci ponere inter chorum , & altare in medio palatii presbyterii feretrum quoddam , ſive depoſitum ligneum cum panno aureo tectum cum armis in charta depictis quatuor , & conſui in panno ab omni parte, ad latera in banchis praeforatis torcias decem ab omni late-

latere, ſic in totum viginti. Item in candelabris lapideis ſuper cancellos octo libras quatuor quaelibet . . . . . . Pulpitum aliud parvum feci praeparari, quod poſui in oppoſito illius quod eſt immobile, & ordinarium . . . . Epiſcopus Raiolanus (a) Praelatus Rmi D. Cardinalis S. Crucis executoris praedicti fuit celebrans . . . In fine Miſſae facta eſt per Phaedram Oratio luculentiſſima, ad quam audiendam multus concurſus eſt factus populi, ita ut ab omni parte loca eſſent repleta uſque ad apicem chori. Duravit horam cum dimidio, omnibus id libentiſſime patientibus; & in fine abſolutio per Epiſcopos una cum reſponſorio facta eſt, circumſtantibus ad pulpitum Fratribus, & cantantibus, & illa die non adfuerunt alii Cantores Papae, nec alii.

Margarita ſoror germana eo in Templo marmoreum ſepulcrum erexit, eiuſdemque addidit ſtatuam, cui ſequens epitaphium inſcripſit:

PETRO . DE . VINCENTIA . PONT. CAESENAT. CAMERAE APOST. AVDITORI . IVDICVM . DOCTISS. ET . INTEGERR CVIVS . DIVINA . ATQ. EXIMIA . VIRTVS . QVAE . NVLLAS SIBI . INIMICITIAS . PRO . PVBLICA . SALVTE . VITAVIT . DIV OBPRESSA . CVM . TANDEM . EMERSISSET . BONIS . OMNIB ATQ. VNIVERSAE . CIVITATI . INDIGNISS. ERIPITVR

VIX . AN . L . M . VII . D . II

MARGARITA . SOROR INFELICISS. POS. MDIIII

Mi-

(a) *Aloyſius, de quo ſupra, Epiſcopus Rapollanus.*

Mirum profectò eſt, parum adeo diligentiae in hac epigraphe exſcribenda adhibuiſſe Ughellium, qui in linea quinta OPPRESSA EMICVISSET, *& in ſeptima* D. XI. *legerit. Petri mentio tandem habetur in altero epitaphio, quod ibidem legitur, quodque quum ad eius poſteros ſpectet, heic coronidis loco referam:*

D. O. M
BERNARDINO . THEOPHILO . IVR
CON. CLARI . NOMINIS . VIRO
MARGARITAE . MONZAE . EIVS
CONIVGI . NEPTI . ET . FIDEI . COM
MISSARIAE . PETRI . DE . VICEN
TIA . AVD . CAM
AC . IVLIO . ET . HORTENSIAE . HOR
CONIVGV̄ . FILIIS
FVLVIVS . SERTORIVS . ET . FLA
MINIVS . PARENTIB. ET . FRA
TRIBVS . CVM . LACHRIIMIS (ſic) . POSS
AN . D . 1583
HIC . ET . IACOBI . MONZAE . AC . FVL
VIAE . INGHERAMIAE . EIVSD. PETR
RI . DE . VICENTIA . NEPOTVM . OSSA . REQVI
ESCVNT

T. PHAE-

Tab. III.

Hieronyma de Fabiis Matrona Romana uxor altera, quae obiit menſe Iulio MDIIII.	——	*Jacobus Patricii Nicolai rius m nobili n te Cinci*
Scipio Stephani Campana Auximanus	——	*Olympia ta* XXI. MDCXXX *pta* VII. MDCXXII.

Digitized by Google

T. PHAEDRI INGHIRAMI VOLATERRANI
PRO
PETRO VICENTIO
PONTIFICE CAESENATE
CAMERAE APOSTOLICAE AUDITORE
FUNEBRIS LAUDATIO.

CUM in omni anteacta vita ſtudiorum meorum ſocio, atque auditore, conſiliorum omnium conſcio, atque arbitro fortunarum, ſi quae in hac mea mediocritate fortunae dici poſſunt, auctore, fautoreque Petro Vicentio Pontifice Caeſenate, Camerae Apoſtolicae Auditore utebar, Patres ampliſſimi, ſperabam virtutis potius illius, bonorumque omnium, quae in illo erant ampliſſima, participem me futurum, quam mortis deploratorem. Quod ſi forte mihi aliquando in mentem venit poſſe illum, ut ſunt humana omnia eripi, & extingui, exiſtimabam cuivis potius, quam mihi acerbum hoc mu-

munus demandatum iri, quod nihil vererer, quin omnes intelligerent ex tanto fulmine potiſſimum me afflatum fore, ut non modo huic oneri non idoneus, imparque, verum ne mentis quidem compos iudicarer. Sed quoniam is mihi huiuſmodi provinciam delegavit, cuius cogitata praeverti opera decet, egoque is ſum, qui ſemper exiſtimavi in ſola beneficiorum memoria omnes virtutes contineri, neque pium, ſanctum, bonum eſſe aliud putavi, quam gratam in Deum, parentes, humanumque genus voluntatem, tantique eam virtutem fieri cenſui oportere, ut locus ipſe etiam, ubi altus, educatus, doctuſque ſit, cum grata recordatione in mente verſetur, cuius ſi tantam in me eſſe vim fateor, quanta in optimo quoque eſſe debet, quis me ferat, ſi educatorem, magiſtrum, doctoremque meum, cui me fuiſſe cariſſimum inter potiſſimas laudes reponendum duco, inlaudatum per me ſinam praeterire? Non faciam ſane, non patiar, & tanta me nota inuri non committam,

ed by Google

tam, praeſertim cum hominem in omni virtutum genere perfectiſſimum, meraeque virtutis alumnum ſimus laudaturi, praeclaraque illius facinora cum in proſpera, tum in adverſa fortuna auditu, relatuque digna celebraturi. Deo itaque bene iuvante debita cui tantum debeo officia perſoluturus a vobis peto, Patres, ut aequis animis genus, familiam, parentes, educationem, & in omni virtutum genere incrementa audiatis; neque enim dubito quin licet magnum, ſemper veſtris animis *Petrum* conceperitis, his tamen quae a nobis in medium adducentur partim intellectis, neque enim poſſunt prae multitudine vobis nota eſſe omnia, partim etiam memoria repetitis, omnium, videre quam magna pollicear, omnium inquam noſtrae memoriae maximum iudicetis.

Petrus itaque Vicentius, Patres, primam originem e Mediolano opulentiſſima, nobiliſſimaque atque foeliciſſima Inſubrum Metropoli duxit. Familia Modoe-

 tia

tia (a) vetuſta, ditiſſima, & inter primas patricia, cuius adhuc aedes ad Divi Ambroſii magnificae illae quidem, & ut ea tempora erant ſplendide aedificatae viſuntur: Familiae ipſi nomen de vicino oppido (b) inditum; habent enim hoc ſibi Mediolanenſes familiae pleraeque omnes patriciae, ut de proximis oppidis, pagiſque ſibi nomen adſciverint, ſeu quia olim ante eam urbem conditam vicatim habitabant, ſeu quod oppidis illis, ut quondam omnis erat Italia diviſa, imperaverint, vel potius quia dum Civitas per Federicum Aenobarbum everſa ſummo ſtudio reſtitueretur, a loco quo ſe quiſque receperat denominaretur; utcumque ſatis conſtat eas eſſe familias nobiliſſimas, quae a vicinis oppidis nomen acceperint: ſic Caſtilionei,

(a) *In Chronico Faventino Petri Cantinelli apud Mittarelium ad* Scriptores Rerum Italicarum Muratorii. *acceſſiones hiſtoricae Faventinae col.* 345. *habetur* MCCLII. Ind. X. D. Henricus de Monza de Mediolano fuit Poteſtas Bononiae.

(b) *Modoetia nunc Monza celebre Inſubriae Oppidum* X. *miliaribus a Mediolano diſtans, ubi Imperatores corona ferrea donabantur, ibique extat Templum S. Iohannis Baptiſtae a Theodolinda Langobardorum Regina extructum.*

nei, Triultii, Meltii, Dugnani, Vicemer-
cati, Landriani, Biraghi, Cuſani, Gale-
rati, Setarii eiuſmodi, & Modoetii partum
a maioribus decus diu obtinuerunt, liber-
tatis potiſſimi adſertores, quae res ut ple-
raſque omnes Italas familias, ſic Modoetios
perdidit, & pene ad interitum adduxit, no-
vas certe ſedes, atque exilia quaerere coe-
git. Cum enim Iohannes Vicecomes eius
Philippi, qui poſtea regnavit, frater crudeli-
ter ſane, nec ut ea decebat ortum familia,
quae flos ſemper Italiae fuerat, tyrannidem
exerceret, nonnulli cives auctoribus, du-
cibuſque Modoetiis, & Mainis coniurant:
fit recta in regiam impetus, multis confo-
ditur vulneribus tyrannus, fortiter magis,
quam feliciter res geritur. Populi enim
iuſſu ad Philippum Iohannis fratrem urbis
imperio delato, Maini clementiam principis
experiri, quam patria cedere maluerunt;
Modoetii contra quamcumque ſubire ſortem
parati, licet illos, & invitaverit Philippus;
& ſummis precibus retinere conatus ſit,

 nihil

nihil tamen tutum ab illo rati, cuius fratrem necaviſſent, alius alium in locum, *Petri* noſtri avus Vicentiam in exilium voluntarium ſunt profecti; ibi brevi re comparata filios ſic educandos curavit, ut exules ſe meminiſſent, omnemque ſpem in ſe, ideſt in ſola virtute collocarent. E quibus Iacobus (a) Iuriſconſultus percelebris Divi Nicolai V. Pont. omnium quot fuerunt noſtra memoria, futurique ſunt optimi maximi fama allectus, qui propoſita mercede omnes quacumque diſciplina profeciſſent invitabat, Romam cum veniſſet litteris Apoſtolicis dictandis ab illo praepoſitus, ita cives ad ſe amandum allexit, ut non modo civitate donatus, ſed Patriciis familiis connubio iunctus ſit;

(a) *Praetermiſſus eſt Iacobus de Vicentia, ſive Monza inter Apoſtolicos Nicolai V. Pontificis Secretarios, tum in eius Pontificis vita a Dominico Georgio eruditiſſime conſcripta; tum in elegantiſſima Philippi Bonamicii Hiſtoria illorum hominum, qui Summis Pontificibus Latinis fuere ab Epiſtolis. Ego vero inter claros huius generis Scriptores adnumerandum facile putaverim, quum Nicolaus ſapientiſſimus Pontifex nonniſi ad ſe accerſeret, quos vel ingenii, vel doctrinae praeſtantia inſignes eſſe cognoverit.*

ſit, Cenciis primo, ſed uxore mortua, Fabiis, poſtmodum ducta Hieronyma (a) hac, quam, decrepitam proxima aeſtate viginti diebus ante filii mortem efferri vidiſtis, e qua cum, tertiam prolem ſuſcepiſſet *Petro* noſtro adhuc infante mortuus eſt. In matris itaque ſinu educatus *Petrus*, qui omnium honeſtarum artium inſtitutione pueritiam tranſegit. Pubeſcentis autem curam patruus celebs (b),

 & ipſe

(a) *Hieronyma*, *ut narrat Burchardus*, *obiit* circa principium menſis Iulii anni MDIIII. *ſepultaque eſt in Eccleſia Aracaelitana*.

(b) *Fuit is Petrus Sucius*, *& ipſe in eorum numero reponendus*, *qui Apoſtolici Secretarii munere functi ſunt*: *Mirum quidem omnibus videri debet Scriptores nunquam horum Secretariorum meminiſſe*. *Mortuus eſt Petrus Romae anno* MCCCCXLVIII., *ſepultuſque eſt in aede S. Mariae de Aracaeli cum hac inſcriptione*.

PETRO . SVCIO . DE . STIRPE
MODOECIE . CANONICO
MEDIOLANEN. SCRIPTORI
APLICO . IACOBVS . DE . VICE
NTIA . EIVS . FRATRI . Q. OBIIT
A.O D.I M.O CCCC. X.O
XXXVIII. DIE
XXI. APRILIS

Veteri ſepulcro haec ſaeculo inſequenti addita ſunt:

HIC . ET . PETRI . DE . VICENTIA

AVDI-

& ipſe a litteris Apoſtolicis dictandis antiquae ſeveritatis vir, & qui nihil puero indulgeret excepit, cum ille vix dum annum tertium decimum agebat, quem cum ingenio miro eſſet & in Poetis, Oratoribuſque intelligendis ſupra aetatem proficeret, legibus operam impendere coegit; memoria teneo ſolitum ipſum narrare, potuiſſe ſe multum in re latina pedem proferre, ni incenſum eius flagrantemque animum patruus coercuiſſet; timens ne ſi paullulum ea ſtudia guſtaſſet haud ita facile poſtea ab iis poſſet avelli.

Primis itaque legum rudimentis imbutus Peruſiam profectus ſub Petrophilippo Cor-

AVDITORIS . CAMERAE . AC
CESENE . EPI . ET . DIONISII
EIVS . GEMNI . PREMORTVI
OSSA . SEPVLTA
IACENT
HINC . LAPIS . ET . OSSA
ne . alicubi
TRANSFERANTVR . INIVSSV
THEOPHILOR. EX . S. C
Vic. PP. STATVT. EST
AN. D. 1583. M. N. D. XXVII

Corneo (a) magni tunc in Italia nominis meruit : Nec licenter more iuvenum ſtudia in laſciviam vertit, aut ſegniter in nugas dilapſus eſt; vix biennium integrum inſudaverat, cum repente, quaſi fulmen progreſſus noſci primum a condiſcipulis, illos ipſe noſcere, diſcere a peritis, docere rudiores, doctiſſimos quoſque laceſſere, inritare, provocare. Aperto interim Piſano Gymnaſio, praeceptorem ſecutus illuc cum veniſſet, bone Deus, quantum ſibi nominis comparavit, quantum profecit, quantum incrementi adeptus eſt, non ſane ulla viſa eſt alias in Italia, ſed ne apud exteras quidem

N 4 gen-

(a) *Ex ea antiquiſſima, nobiliſſimaque gente Peruſina, quae nunc dicitur* della Corgna. *Petrus Philippus in Iure Civili vir doctiſſimus e Peruſino gymnaſio in Piſana Univerſitate conductus eſt anno* MCCCCLXXIII. *ſtatuta ei florenorum* DCCCCL. *honorifica mercede. Franciſcum Soderinum poſtea Cardinalem erudiit, ut ex Marſilii Ficini epiſtola ad ipſum Corneum data aperte conſtat, in qua perfectum Iureconſultum in eo reveretur. Auditorem quoque habuit Iohannem Equitis, ac Doctoris Othonis Niccolini filium Archiepiſcopum Amalphitanum. Docuit deinde Ferrariae, atque iterum Peruſiam a Siſto IV. Pont. revocatus edocendae iuventuti ſtrenuam operam navavit ad annum uſque* MCCCCXCIIII., *quo vita functus eſt.*

gentes exercitatior, doctior, copioſior Academia illa Piſana primitus inſtituta, Franciſcus Arretinus (a), Felinus (b), Iaſon (c), poſtea

(a) *Natus eſt Florentiae anno* MCCCCXVII. *ex Michaele Accolto* (*qui e Pontenano Arretinae ditionis pago originem ducebat*) *Florentinae Reipublicae a Secretis*, *& Margarita Roſellia celeberrimi Roſellii I. C. filia*. *Fratrem habuit Benedictum cognomento* l' Iſtorico, *ex quo natus eſt Petrus deinde S. R. E. Cardinalis*. *Franciſcus vir excellentis in iure doctrinae*, *prudentia*, *ac probitate conſpicuus obiit circa annum* MCCCCLXXXIII. *ex calculi morbo*, *dum ad Senenſium Balnea moraretur*.

(b) Felinus Sandeus *natus eſt anno* MCCCCXLIIII. In cap. Rodulphus 35. de Reſcriptis num. 14. *ip emet ait*. Origo mihi fuit caſualis ex Felina oppido Dioeceſis Regienſis. Origo vero utriuſque parentis (*Antonii nempe*, *& Franciſcae e gente Areoſta*) ex Ferraria. Avi autem paterni ex Venetiis, Proavi, & aliorum maiorum ex Luca. *Ob ſpectatam doctrinam ab Innocentio VIII. inter Romanae Rotae Auditores adlectus circa annum* MCCCCLXXXVII. *non certe a Xyſto IV.*, *ut apud Ughellium anno* MCCCCLXXXI. *Alexandro VI. Pontifice ad Adrienſem*, *& Pinnenſem Epiſcopatum evectus eſt*, *ac deinde ad Lucenſem Sedem*, *quam nonniſi anno* MDI. *pacifice adſecutus eſt uſque ad annum* MDIII. *quo ſub die* XVIII. *Aug.*, *vel potius Octobris*, *ut Ughellius tradit*, *deceſſit*.

(c) Iaſon de Mayno *Andreotti Mayni nob. Mediolanenſis filius ex famula concubina natus anno* MCCCCXXXV., *dum Piſauri patria extorris degeret*, *infortunium involuntarium ipſi plus aequo ab aemulis obiectum*. *Ioh. M. Cattaneus in nuncupatoria* X. *libri Epiſtolarum C. Plinii Caeci*,

poſtea Sadoletus (a), Petrus Leo (b), doctorum denique quicquid hominum uſquam erat, erat autem ingens copia, quia ea ſtudia tunc maxime florebant. In tanto tamen

Caecilii Secundi ad Alexandrum Magnum Iaſonis fratrem. Iaſon, *inquit*, vir conſultiſſimus, legum moderator, & illuſtris interpres quodam providentiae dono mortalibus datus, *cui conſonant in quavis ferme aetate certatim viri quicumque docti. Anno* MDXIX. *in Ticinenſi urbe aetatis annorum* LXXXIII. *e vivis exceſſit.*

(a) Iohannes Sadoletus Iacobi *filius patricius Mutinenſis natus anno* MCCCCXL. *ex nobili ſemina* Fcanciſca Malchiavella, *cum qua Iacobum Sadoletum genuit, Leonis X. Pont. in conſcribendis Epiſtolis adminiſtrum, Carpentoratenſem Epiſcopum, & deinde doctiſſimum S. R. E. Cardinalem. Obiit anno aetatis ſuae* LXXI. *vir* iuris utriuſque ſcientia omnibus plane antecellens, memoria incomparabilis, ingenio praeſtantiſſimus, *uti habetur in elogio a quod Iacobus Cardinalis patri benemerenti in maiori Mutinenſi templo adpoſuit.*

(b) *Sive* Leonius de Spoleto *Leonardi filius ad Medicam praxim edocendam in Piſana Academia accitus eſt: Aſtrologicis ac Magicis ſtudiis infelix, ut inſaniret, operam dedit. Romae dum Innocentio VIII. medicam operam praeſtaret, curae Laurentii Medicei Senioris Florentiam anno* MCCCCXCII. *menſe Aprilis evocatus, plus aſtris fidens, quam artis remediis, virum immortalitate digniſſimum cunctando perdidit; quamobrem ipſe Leonius poſtero die in puteo miſerrime ſubmerſus, & extinctus inventus eſt, in ſe nimium veridicus, utpote qui ſibimetipſi in aquis ſupremum fatalem diem praedixiſſet.*

men Scholaſticorum numero, qui ingens ſane erat, neminis nomen tam crebro uſurpari audires, quam *Romani*, id erat *Petro* apud illos nomen, nulla fiebat litteraria velitatio, quin illic Petrus confligeret, nemo publice ſe reſponſurum profitebatur, quin ſibi in primis cum *Petro* ingens negocium futurum putaret, nihil denique per illos multos annos in re litteraria praeclari geſtum eſt ubi frequentem *Petrum* non invenias. Certatim itaque illum & amabant omnes, & metuebant, licet enim quodam animi candore, quadam facilitate, quadam ſimplicitate eſſet, ut omnes ad ſe amandum alliceret, quadam tamen plerumque erat ingenii celeritate, ita ſe nihil inhibebat, quodamque quaſi impetu in aciem litterariam ferebatur, cum eam unam rem anxius, intentuſque ageret, ut reſpirandi nullum locum relinqueret diſputantibus, adcedèbat litteris audacia, & reſpondendi, laceſſendique peritia, quippe qui legum cognitioni dialecticam copulaſſet, ut plane doctis aculeum,

leum, mediocribus, rudibuſque flagrum ſe praeſtaret (a).

Sed ne ego in narrando longior ſim, quam ipſe fuerit in ſtudendo, vix enim dici poteſt quanta celeritate laborioſas illas horas, quae eo ſtudio impenduntur, abſolverit: Annos natus duo ſupra viginti Romam cum re-

(a) *Hiſce perbelle conſonant, quae de Petro Piſanae Academiae egregio alumno narrat Franciſcus Boeza Hiſpanus in Vita Philippi Decii I.C. praeceptoris ſui, quae praemittitur Commentario eiuſdem Decii in Digeſtum Vetus, & Codicem*. Praeceptores, *inquit*, praeter fratrem, nempe Lanceliottum Decium, habuit Iaſonem Maynum &c. Tertii ſtudii ſui anno Piſas ſe contulit Lancellottum fratrem ſequutus, qui cum eſſet inter magnos iureconſultos ab excelſa Florentinorum Rep. accerſitus fuit, quo cum veniſſet, ſtatim concluſiones complures propoſuit, quas viriliter, & ſumma cum omnium commendatione diſputavit. Acerrimum tunc aemulum laudum ſuarum habuit Petrum de Vincentia Romanum, qui & ipſe poſtea inter primi nominis Iureconſultos habitus, digniſſimum magiſtratum ſumma cum laude Romae geſſit, quem Auditoratum Camerae appellant: certabant hi inter ſe aſſiduis diſputationibus cum magno ſcholaſticorum aſtantium concurſu, & plerumque aderant Baldus Novellus, Philippus Corneus, Bartholomaeus Socinus, Hieronymus Zanetinus, & eius frater Lancellottus legum vertices praeclariſſimi, qui litterarum ſuarum monimenta poſteris reliquerunt, in qua quidem contentione Philippus videtur ieciſſe fundamenta gloriae ſuae. *Idem narrat Panzirolus in vita Decii*.

rediſſet, quia ingens de eo fama praeceſſerat, & aetas demebat aliquid exiſtimationi, convocatis Patribus, Curia, Magiſtratibus, Populoque diſſeruit. Nemo fuit tunc Romae ex tanto doctiſſimorum hominum numero, qui non illi negocium exhibere tentaverit. Ita ſolent plerumque hi noſtri ſenes, cum datur occaſio, magno iuniores mactare infortunio. Ipſi tamen ſuis dolis capti ſunt, nam de eo certamine omnium ore in caelo eſſe Petrus coepit. Proficiſcebatur forte ad Gallicam legationem Cardinalis Matiſconenſis (a); invitatus ab illo, quia temporum

quae-

(a) *Philibertus, ſeu Philippus Hugonetus natione Burgundus, patria, & Epiſcopatu Matiſconenſis a Sixto IIII. nonis Maii anno* MCCCCLXXIII. *Cardinalium Collegio adſcriptus. De Gallica Legatione, qua teſte Inghiramio functus eſt, ne verbum quidem apud Ciacconium. Romae anno* MCCCCLXXXIIII. *e vita migravit, eiuſque laudes Oratione funebri coram ſacro Senatu Antonius Lullus celebravit.* Philibertus, *inter cetera ait*, ſacrorum Canonum peritia, Iuſtitia, clementia, facilitate, rerum uſu, liberalitate, animi magnitudine, innata humanitate, qua dignitatis tamen ratione non praetermiſſa omnes complectebatur modeſtia continentia enituit; clara, & erudita ingenia domi aluit, litterarum cultor, & doctorum virorum Moecenas; hos ipſos e coeno erigebat, & a tenebris in lucem vindicabat. Munificentiam in ignotos etiam exercuit &c.

quaedam inertia faſtidio erat, comitem ſe praeſtitit, multa audivit, multa vidit, iudicavit multa, quod illum facere neceſſe erat, cui tota legatio incumbebat. Rediens, Viterbi pro legato ſubſtitit, plus anno ius reddidit tanta omnium laude, ut iudicatu difficillimum reliquerit maiorem oppidanorum, an legati gratiam iniverit. Sed peregrinos exoſus Magiſtratus, quia negociorum humilitate gloriam nullam conciliarent, plurimumque periculi adferrent, cum provincialium ipſorum contumacia, tum vel maxime, quod ad alterius arbitrium ius reddere hominis ſit prorſus litteris, & ingenio abutentis, Romam rediit, totumque foro ſe dedit. Nondum anno exceſſerat quinto & vigeſimo, cum in Advocatorum Collegium cooptatus, ita magnus foris omnibus adparuit, ut ille demum fortunatum ſe putaret, cuius partes defendendas Petrus ſuſcepiſſet. Itaque per omne illud tempus, Patres, nulla fuit cauſſa, in qua paullulum ineſſet difficultatis, quae ad hunc non deferre-

ferretur, delata nulla eſt, quae per hunc non convinceretur, nec ad eas ſuſcipiendas precio, aut precibus tam alliciebatur, quam ſua ſponte ferebatur, ita ſicubi aliquid difficile, inextricabileque inſpiceret, iure ad ſe deferri oportere exiſtimabat, neminem patrocinio ſuo aſpernatus.

Hominem neſcio quem terrae filium, cum audiſſet damnatum ſecuri feriendum, nec illi iure id fieri videretur, citato equo in Capitolium invectus ſtantem illum in ſcalis illis Gemoniis, ſpectante populo, iniuria damnatum adſerens, ſuumque caput vadem offerens, ni iudicem iniuſtitiae convinceret, tortori eripuit, triduoque poſtea abſolvi pervicit. Quid ego hic commemorem cauſſam illam Populonini (a) reguli, quam valide defenderit? Quid Ducis Lotharingiae (b) matri-

(a) *Suſpicor mendum heic amanuenſis incuria irrepſiſſe.*

(b) *Renatus II. Friderici Comitis Vadani Montis filius Dux Lotharingiae defuncto Nicolao Duce conſobrino Iohannam de Harcourt unicum Guilielmi Comitis de Tancarville germen anno* MCCCCLXXI. *connubii iure ſibi copulaverat. Quatuor annorum ſpatio nullam prolem ex ea ſuſceperat. Toti-*

matrimonium illud intricatum, an non huius potiſſimum conſilio, ſtudio, opera eſt explicitum, ut quod ſobolem pulcherrimam, quod regno ſucceſſorem, quod optimum coniugium habeat, modeſtiſſimum, gratiſſimumque ducem Petro acceptum referre ſolitum acceperimus. Nimis longum ſermonem ordiar, Patres, ſi quae ab illo fortiter ſuſcepta, egregie defenſa, praeclareque abſoluta ſint velim commemorare. Illud tamen praeterire non poſſum quidem ſi velim. Petebat Fiſcus Pontificius a Nicolao Nuceto (a) auri

Totidem annis thoro disiuncti vixere. Tandem anno MCCCCLXXX. *cauſſa in conventu Iuris peritorum, ac Clericorum diſcuſſa de initi inter eos coniugalis foederis firmitate, Officialis Tullenſis die* VIII. *Auguſti an.*MCCCCLXXXV. *invalidum, nullumque illud pronunciavit. Heinc Renatus Philippam de Gueldria uxorem duxit. At cum viſa res ſit graviſſima, rogatus eſt Innocentius VIII. Pontifex, ut eam adprobaret ſententiam, quod Petri uſus conſilio, & opera die* XXXI. *Ian.* MCCCCLXXXVIII. *Apoſtolica praeſtitit ſanctione.*

(b) *Haeres fortaſſe Petri Nucetani, ſive de Noxeto Apoſtolici Secretarii apud Nicolaum V. Pontificem, qui Nicolao Albergato Sanctae Crucis Cardinali auctor fuit, ut in legatione in Galliam Scriptorem Epiſtolarum ſuarum duceret Aeneam Sylvium Piccolomineum, quod primus fuit ad ceteras eius, amplioreſque fortunas aptiſſimus gradus.*

auri magnam vim, teſtamenta adulterina, falſi teſtes producebantur, corrupta iudicia ferebantur. Nihil itaque illi miſero erat non ſuſpectum, nihil fidum, nihil tutum, ſuſpicionis pleni ſcribae, patroni, iudiceſque, illudque ad malum hoc etiam accedebat, quod ſi quibus tuto credi potuiſſet, factione, auctoritateque eorum, qui id auri olfecerant, patrocinio deterrebantur. Studebat Nuceto Iohannes Baptiſta Cibo Cardinalis Melfitanus, quem poſtea Innocentium VIII. vidimus, magnus, ut in ceteris multis, ſic etiam in hoc ipſo vir quidem clientelae ſuae memor, eorumque, quibus Nicolaus V. Pont. Max. faverat, in primis patronus. Hoc itaque auctore rem ad ſe delatam Petrus cum ſuſcepiſſet a Nuceto propulſatam invidiam, calamitatemque in ſe, ſuumque caput divertit. Quod enim tanto ſtudio in auro tutando fuerit *Petrus*, principum animos offendit. Non occulte parari itaque, ac ſtrui in illum coeptae inſidiae, & quia ipſe nihil de via declinans

capi

capi haud poterat, in Dionyſium (a) fratrem, qui Monticello (b) oppido, datis Eccleſiae mutuo aureorum duobus milibus, praeerat, machinae convertuntur, repoſcitur Oppidum, nullus in praeſentiarum datur nummus, exſilium, carcer, bonorum direptio, aedium-

(a) *Dionyſius Petri germanus frater inter Advocatos Conſiſtoriales a Chartario recenſetur in Syllabo pag.* CV.

(b) *Oppidum munitiſſimum in Latio in montibus Corniculis iuxta Cluverium. Ad noſtrum S. Paulli in via Oſtienſi Monaſterium ab antiquiſſimis temporibus legitimo iure pertinebat, Eugenio IIII. Pontifice a Monachis emit Iohannes Antonius Urſinus Urbis Praefectus, quod cum deinde Everſus Anguillariae Comes vi occupaſſet, Paulus II. anno* MCCCCLXV. *Apoſtolicae Sedi vindicavit. Sixtus IIII. die* XIX. *Ianuarii anno* MCCCCLXXII. *pretio ſex millium florenorum Guilielmo de Eſtouteville Cardinali obpignoravit. Eo defuncto, Petrus noſter de Vicentia pignoris nomine illud ſibi comparavit. Quod heic Phaedrus narrat, ita apud Stephanum Inſeſſuram habetur ad an.* MCCCCLXXXIIII. Item (*Sixto IIII.*) fece mettere in prigione in Caſtello Meſſer Pietro da Vicenza principale, e Franceſco del Bufalo fideiuſſore, imperocchè avendo il detto Papa ricercato lo detto Meſſer Pietro, che gli voleſſe rendere Monticelli, ſopra del quale egli avea ricevuto in preſtito dal detto Meſſer Pietro tre mila ducati, e il detto Meſſer Pietro dimandava i ſuoi denari; finaliter ſi contentò il detto Meſſer Pietro, che ſi pigliaſſe la Rocca, e mandando il Papa, lo ſuo fratello Dionigi ripugnò, e cacciò le dette genti coll' arme. E però lo fece pigliare, e imprigionare, per volere il detto Caſtello ſenza pagamento alcuno.

que everſio proponuntur. Continebat ſe in Oppidi arce Dionyſius frater; Romae cauſſam agebat *Petrus* id unum poſcens, ut ſecum iure ageretur, ſecus tanto auro numquam ſe paſſurum fratrem interverti. Non fractus itaque animo, non trepidus, non exanimis, nec in fratrem, quo ipſe periculum evaderet, culpam reiiciens, ſed fratris conſilii auctorem ſe profeſſus in molem Hadriani indicta cauſſa proripitur.

Nihil ego hoc loco dico, Patres, de illius in quaeſtionibus conſtantia, nihil de animi magnitudine, nihil de fortitudine in periculis contemnendis; ſunt enim his maiora, quae ſuo loco omnia commemorabuntur. Quos autem illi terrores non incuſſerunt, quae tormenta non oſtentarunt? Securis denique illi propoſita eſt, ni fratrem de ſententia deiiceret. Sed quis vos moror diutius? nonniſi aere omni ad aſſem perſoluto, *Petroque* domum dimiſſo, Oppidum reſtituitur. Adfulxit haud multo poſt nova lux *Petro* noſtro Iohanne ipſo Baptiſta

Cibo

Cibo ad Pontificatum evecto (a), cui, ut erat Pontifex ille optimus, iuſtiſſimuſque, cum Petrus adprime carus eſſet, ſavente hoc ipſo noſtro Iulio II., & adnitente Iohanne Columna Cardinale (b), plaudentibus omnibus, Auditor Camerae factus eſt (c); ſed verum eſt profecto illud, Patres, voluptatem ſemper tamquam comitem moerorem conſequi, laetitiam enim ſtatim illam grave vulnus excepit, quod animum, domumque eius adflixit, fratre magni animi, & qui pari ingenio, fide, amoreque in fra-

(a) *Id contigit die Dominico* IIII. *Kal. Septembris anno* MCCCCLXXXIIII.

(b) *Iohannes Columna Antonii Principis Salerni filius, & Proſperi Columnae Cardinalis S. Mariae in Aquiro a Sixto IIII. renunciatus menſe Februarii an.* MCCCCLXXVIII. *Obiit die* XXVI. *Septembris anno* MDVIII., *in cuius epitaphio ad SS. Apoſtolos* ROMANI NOMINIS SALVTIS IIBERATISQVE PVBLICE COLVMEN *iure, meritoque dicitur.*

(c) *Ampliſſimo Auditoris Camerae munere Petrus cohoneſtatus eſt die* XXII. *Decembris anni* MCCCCIXXXV., *quum ea circiter die e vivis abiiſſet Iohannes Prioris e Canonico Baſilicae Liberianae a Sixto IIII. Auditor Camerae creatus die* XXIII. *Octobris anno* MCCCCLXXVIII., *eo ipſo die, quo obierat Aloyſius de Tuſcanis Mediolanenſis, & ipſe inluſtri adeo dignitate exornatus.*

trem extinćto nulla virili prole relićta. Tulit eum caſum Petrus non, ut plerique fortium virorum, ambitioſe, ſed ea conſtantia, qua par erat ab eo perferri, qui in maximis calamitatibus tantam fortitudinem oſtenderet: verendum tamen erat, ne relićto magiſtratu ad familiam propagandam nutans animus ad matrimonium inclinaret; ſed obcurrit propere Innocentius, delataque ei nec ſperanti, nec cogitanti Caeſenate Eccleſia (a) dubitantem occupavit. Nec multo poſt ad Ferdinandum Neapolitanum regem promiſſis non manentem, nunciatum mittitur, ni pacis conditiones ſervaret, uſurum ſuo iure, ſuiſque armis Pontificem (b). Qua lega-

(a) *Iohannes Burchardus Apoſtolicarum Caeremoniarum Magiſter in Diario id contigiſſe teſtatur die* XIII. *Maii anni* MCCCCLXXXVII. Eadem, *ait*, die R. in Chriſto P. D. Petrus de Vincentia Curiae Cauſſarum Camerae Apoſtolicae generalis Auditor per SSmum D. N. de conſilio Rmorr. DD. Cardinalium Eccleſiae Caeſenatenſi nunc Paſtoris ſolatio deſtitutae, electus eſt in Epiſcopum, & Paſtorem. *Heinc corrigendus Ughellius; qui Petrum ad huiuſmodi Eccleſiam promotum fuiſſe aſſerit die* XI. *Maii praecedentis anni, nempe* MCCCCLXXXVI.

(b) *Apoſtolicae Litterae; queis Innocentius VIII.* Petrum

legatione fortiſſime obita cum rediiſſet, totum ſe iuri reddendo, publice conſulendo, beneque de univerſo humano genere, quod poterat, merendo dicavit. Qua in re hoc mihi auxilio eſt vel maximo, quod non apud hoſpites, qui nunc primum in hac Urbe verſentur, quorumque aures peregrinentur, mihi oratio habenda eſt, qui etiam ſi hinc longe gentium abfuiſſetis, is de eo rumor, ſamaque pervagabatur, ut tamquam praeſentes omnia intelligere potuiſſetis, ſed apud eos loquor, quibus probe cognitum ſcio, probatumque exſtitiſſe; nam quid adtinet me reliquum illius vitae curſum recenſere, qui in oculis habitaverit, ſemper multitudini ſe exhibuerit, rerumque omnium, actionum,

O 3 cogi-

ctum noſtrum ad Ferdinandum Siciliae Regem Nuncium, & Oratorem pro Romanae Eccleſiae negotiis mittit, datae ſunt Romae apud S. Petrum anno MCCCCLXXXVII. IX. *Kal. Auguſti, easque refert Raynaldus To.*XI. *pag.*142. *Violaverat Rex confectas ſuperiori anno foederis pactiones, nec non inter cetera negarat pendere annuum vectigal Eccleſiae. Reverſus eſt Romam* Petrus *die* XXV. *Auguſti eiuſdem anni, quod teſtatur Infeſſura, qui narrat etiam quam indigne a Ferdinando Apoſtolicus hic Internuncius habitus fuerit,*

cogitationumque ſuarum iudicem, inſpectorem, cenſoremque populum admiſerit. Livius Druſus priſcis illis temporibus, Patres, cum domum vicinorum proſpectibus expoſitam haberet, & peritus quidam architectus omnia ſe emendaturum, commutaturumque talentis quinque polliceretur, decem, fertur dixiſſe, a me adcipe, & domum meam totam perviam fac, cupio enim conſuetudinem vivendi meam civibus meis omnibus patefacere. Praeclare ille quidem, ut Romanum decebat, ſed hoc ſibi nullo ſumptu, nec tanto cum architecto Petrus fabricaverat, nihil clam, nihil occulte, palam omnia, victus, conſuetudo, domeſtica, privata omnia, domus pervia, & vere tribunicia, in qua aditus cuique quovis tempore pateret.

Itaque ſi quo ordine anteactam vitam expoſuimus, eodem, quae ſecuntur, exſequi voluerimus, bonas horas male collocabo, veſtrumque odium, qui vos doctos docere ſtudeam, inibo. Calculos ergo illos priores abii-

abiiciam, & quia vobis utor adtente audientibus, quam potero in pauciora conferam, quantum ille in omni virtutum genere profecerit, quantumque eum natura ad magnas res cogitandas, exſequendaſque inſtituerit. Atque interim ne gladiatorum more eos ictus, in quibus plus periculi ineſt, videar declinare, ſic illius exſilia adtingam, ſic carcerem, ſic rumores, qui coeperant de nimia illius ſeveritate divulgari, ut vel his ipſis rebus magnum illum iudicetis fuiſſe hominem, & admirandum. Saepe ego multos laudari audivi, Patres, & vos quotidie ad eiuſmodi officia praeſtanda invitamini, nemo per hoſce multos annos tam infami vita fuit, quin ubi laudationis dies advenisſet, non ille a conductis laudatoribus tamquam praeficis in caelum ferretur. Quorum ſi adparatum, & verba illa magnifica ſpectes, nihil ſit magni, arduique, quod non animo concipias, at ubi in mediam deventum eſt aciem, Deus bone, quam nugarum plena omnia! virtutum ſola nomina audiuntur,

nulla res geſta fortiter, nulla iuſte, nulla moderate, nulla ſapienter in medium proferuntur; ſola crepant mendacia, atque utinam mos ille Athenis a Cecrope inductus permaneret, ne quid falſi de mortui laude dicere liceret, minus profecto multi laudarentur, & qui ſibi de ea arte quaeſtum inſtituerunt, alio invendibilia mendacia ſua transferre cogerentur. Ego, Patres, lege illa Athenienſi teneri me volo, fidemque mihi nullam adhiberi expoſtulo, ſi quicquam non confeſſum, non convictum, non re ipſa probatum expoſuero non ſemel, iterumve (ſunt enim innati omnibus quidam virtutum igniculi, quos neceſſe eſt etiam in malis, perditiſque hominibus aliquando adparere) ſed crebro, & quadam quaſi exercitatione, uſu, conſuetudineque a prudente, ſcienteque factum, praeſtitum, abſolutum. Quod ſi prudentiam in veri perſpicientia, ſollertiaque verſari, &, ut quiſque acutiſſime, celerrimeque videt, & explicat veri rationem, hunc prudentiſſimum haberi ſolere adfirmamus,

mus, quae maior in quoquam fuiſſe perhibebitur prudentia? Nam (ut omittam docilitatem, memoriam, quaeque uno ingenii nomine comprehenduntur, quas plerique fortaſſe non voluntarias, ſed natura ipſa ingeneratas virtutes adpellent) quid fieri potuit prudentius, quam a primis ſtatim annis ratione certa cauſſas rerum videre, earumque progreſſus, & quaſi anteceſſiones non ignorare, ſimilitudines comparare, rebus praeſentibus adiungere, adnectereque futuras, atque ita totius futurae vitae curſum videre, ad eamque traducendam res neceſſarias praeparare? Viderat ille Romae eas potiſſimum litteras in pretio fore, quae huius eſſent propriae civitatis, neque faciliorem ad Chriſtianae Reipublicae adminiſtrationem aditum perſpexerat, quam ſi Chriſtianarum legum conſultiſſimus evaſiſſet, fecit, pervidit, impetravit, nec in ea tantummodo diſciplina profecit, in qua omnium ſibi iudicio primas vendicavit, humanarum, divinarumque rerum quoddam ſibi peculium compa-

comparavit. Rem adgreſſus arduam, utilem, glorioſam de Chriſtianae Reipublicae emendatione, quod opus rude, indigeſtumque reliquit, ſodalitatem ſupplicio damnatis efferendis inſtituit, diſſenſioneſque quaſſam reſtituit. In magiſtratibus ſuis eo fuit conſilio, ſollertia, iudicio, ut praeteritorum omnium memoriam ſuperaverit. Sciunt hi ſeptemviri cauſſis Fiſcalibus iudicandis praepoſiti, qui in illius ſententiam frequentes pedibus diſcedebant, quot ille autem crimina, quam obculta, quam veri faciem praeſeferentia ſua illa intelligentia, providentiaque patefecit? Nemo rarius, nemo ſerius, nemo mitius tormenta adhibuit: quaeſtiunculis, rationibuſque reos magis, quam equuleo convincebat, ſic ab illo patefacta ſunt ſcelera illa veneficiorum ingentia, in quae proxime animadverſum vidiſtis, ſic convictus cum ſuis ſexcentis teſtibus Calaguritanus, privatus Caſentinus, Patavini fratres, Martani teſtes, Valdenſes damnati, ſic tot falſi teſtes, tot ſcribae Litterarum Apoſtolicarum adulte-

adulteratores ſupplicio affecti. Sed abſtineo libens exemplis, quae mihi occurrunt innumera, neque enim poteſt eiuſmodi commemoratio multorum animos non offendere. Iam vero temperantia in illo homine quanta fuit, qui puer, relictis ludis, iociſque illi aetati conceſſis, totum ſe ſtudio dediderit litterarum? iuvenis in foro verſatus ſit modeſtiſſime, magiſtratum habens ſumma manſuetudine, nullam horam non dico ad voluptatem, ſed ne ad quietem quidem, cibi, ſomnique parciſſimus ſibi reliqui fecerit: quod ſi quando per ferias liceret, licebat autem perraro, in re ruſtica animum ſuum reficiebat, munerum etiam conceſſorum mirus aſpernator. Non ago de illius in corruptores conſtantia, de abſtinentia, & modeſtia loquor, Patres, in ſpernendis muneribus ultro etiam iuſta, magnaque de cauſſa oblatis: mitto tenuia aulicis nota omnibus, Calaguritanus ille, quem paullo ante commemoravimus, cum *Petri* opera negocium, quod ei ſub Innocentio VIII. ingens exhi-

exhibebatur, a ſe amoviſſet, ornamentumque abaci argenteum ſexcentorum aureorum dono obtuliſſet, tam gravi vultu abnuit *Petrus*, ut magnam ſibi iniuriam factam arbitraretur, quaſi mercenariam operam praeſtitiſſet, mercedem enim potius innuere muneris magnitudinem, quam grati animi teſtimonium. Segobienſis Praeſul vir integer patria pulſus, dubiae fidei reus extrema quaeque timens, a *Petro* noſtro adiutus, defenſus, liberatus mille illum aureis praeſentibus nummis, ſpectatae formae mula, lineaque ſupellectili pretioſa cum honeſtaſſet, nihil ſibi ille praeter ſupparum acu pictum retinuit, ceteris omnibus conſtantiſſime remiſſis. Plena eſt huiuſmodi exemplorum illius vita, Patres, cum eodem ſupercilio minuta quaeque, ac maxima contemneret, cuius indicium vel maximum illius praeſtitit paupertas. Cum enim annos unde viginti Auditor Camerae, XVI. Praeſul Caeſenas fuiſſet, nihilque umquam ſupra privatum modum frugi homo vixiſſet, ſolos au-

reos

reos cc. nummos, cum in carcerem duceretur, compertus eſt habuiſſe. Quid de illius autem dicemus iuſtitia, quid de legum peritia, quid de intelligendi celeritate, quid de aequitate decernendi, quid de audiendi facilitate, quid de ſapientia iudicandi? Non ſemper verum eſt illud, Patres, magiſtratum virum oſtendere, ſaepe vir magiſtratum, eiuſque vires, ac dignitatem demonſtrat. Epaminondas ille, qui apud Graecos laudatiſſimus eſſet, curator factus, cum parum digna principe homine ea provincia videretur, ſua diligentia perfecit, ut certatim poſtea nobiliſſimi quique Thebani illum ſibi magiſtratum expeterent. Nec eo ſpectant, quae loquor, ut negem in Petri magiſtratu dignitatem ſemper ſummam fuiſſe, ſed id contendo, numquam antea plus virium, auctoritatiſque, quam ſub *Petro* habuiſſe. Vos ego obteſtor cives, aulici, advenae, peregrini, qui illius tribunal adiſtis, num quicquam celerius, facilius, iuſtius uſquam aut vidiſtis, aut videre potuiſtis. Lacrimae,

mae, medius fidius, mihi oculis oboriuntur memoria iudicii illius. Nihil operae, nihil officii, nihil vigiliae, intermittebat, ne languens quidem, & morbo oppreſſus, cum corporis infirmitatem animi virtute ſuperaret, praeſto eſſe omnibus non in iudicio, non in fiſco ſtudium requireres, voluntas, induſtria, domus, animus, aures patebant omnibus. Quot ille cauſſas difficillimas explicabat? quot diſſidentes componebat? quot intervertere tentantes convincebat, modo lenis, modo aſper, nunc vehemens, & concitatus, nunc mitis, & placidus? In cauſſis autem gravioribus quanto conſilio, moderatione, doctrinaque uteretur, nullorum ego magis teſtimonium, quam veſtrum imploro, Iudices XII. viri, qui tribunal illud ſanctiſſimum, maximumque Chriſtiani Orbis tenetis, ad quod iudicandi ſumma defertur, ullas ne umquam per illum latas ſententias ex eiſdem rebus actis revocaviſtis, cum ceterorum quotidie iudicum antiqueris. Sed nimis in re moror manifeſta, quaſi quiſquam

ſit,

ſit, qui non illi primas in iudicando deferendas cenſuerit.

Ipſe ille Alexander Pontifex Maximus cum ei privata cauſſa infenſus eſſet, ut ſuo loco oſtendemus, magni tamen eum ſemper fecit, eiuſque opera uſus eſt; & cum apud eum quidam quererentur, quod inique *Petrus* iudicaſſet: maxime vellem, inquit, *ita integer noſter eſſet Auditor, ut iudex ille optimus eſt*, nec fallebatur: in eo enim vir ſummi iudicii Alexander viderat, ſenſerat, expertus erat hominis integritatem (a), Nihil

(a) *Cum adventus Caroli Francorum Regis anno* MCCCCXCII. *Italiae univerſae perturbationem attuliſſet, ipſe Alexander Pontifex metuebat ſibi, ne quid Rex in eum novare meditaretur. Facile de ſuis quoque ſuſpicabatur, quod Gallis faverent. Heinc, ut narrat Burchardus in Diario*, Feria tertia IX. Decembris venerunt ad Palatium Apoſtolicum Aſcanius, S. Severini, de Lunate Cardinales, Petrus Epiſcopus Caeſenatenſis, ac Proſper de Columna, & Hieronymus Tuttavilla, & eodem ſero omnes detenti ibidem manſerunt. In mane ſequenti relaxatus fuit Epiſcopus Caeſenatenſis Auditor Camerae. Deinde fuit Conſiſtorium ſecretum, cui etiam dicti Cardinales interfuerunt, & eo finito Cardinalis Aſcanius, & S.Severini miſſi fuerunt ad Cameras ſuperiores Palatii ibidem recluſi, & cuſtoditi, Proſper, & Hieronymus fuerunt miſſi per unum deambulatorium

Nihil cuiuſquam rogatu agebat, nihil quo Principum gratiam conciliaret, neque quo ſibi ex cuiuſquam amplitudine, honoribus, adiumenta quaereret, cum omnem honorum ſpem in illa laborioſiſſima vitae ratione collocaſſet. Nam de eius integritate quid ego plura conor dicere, quam quivis veſtrum ſibi animo iamdiu perſuaſerit? Fuit illi fama hac in re non ingrata, nemo tam rerum ignarus, nemo tam iniquus aeſtimator, nec tam alienae infamiae cupidus, nemo tam audax, confidenſque, nemo tam duro ore conviciator inventus eſt, qui illius integritatem in primis fateri coactus non ſit. At quo tempore, quibus moribus! Cum tribunal vellus aureum factum perſpicimus. Maiores noſtri plura templa diis dedicata habuerunt, in quae ſi quiſpiam ingreſſus eſſet, aurum foris relinqueret, ferrum autem in nullum propemodum ſanctum locum inferri volebant.

latorium ad Caſtrum S. Angeli, & ibidem detenti, Cardinalis vero do Lunate miſſus ad Oſtiam ad tractandum ibidem quaedam occurrentia.

bant. Quod autem templum tam inviolabile, tam ſanctum, tam auguſtum eſt, quam tribunal, quod conſiliis praeſidet, ius, faſque civitatis dirigit, totiuſque Reipublicae habenas moderatur, ad quod divitiis, pecuniiſque, tamquam ferro veneno inlito aditum eſſe nullum decet; neque ulla maior peſtis eſt Civitatum, non bella civilia, non terraemotus, non lues, quam iudicia, quae corrumpuntur, ut qui inde ſibi lucrum petunt tamquam rerum publicarum depeculatores, ſacrorum violatores, ſepulcrorum perfoſſores, amicorum circumſcriptores, patriae proditores, iniquitatis, iniuſtitiaeque totius anteſignani ſint exiſtimandi. Quod ſi tantae corruptos manent poenae, quae ulla ſatis eſſe poterit laus integrorum, quae *Petro* noſtro par merces reddetur, niſi ut ſacrorum cuſtos amicorum, defenſor patriae, ſervator legum, iuſtitiaeque patronus appelletur?

De fide autem, religione, obſervantia, veritate ne inimiciſſimi quidem homines quicquam auſi ſunt ſuſpicari. Amicis tan-

tum tribuit , quantum par erat , nec ut Themiſtocles , qui , non dii permittant , inquit , ut umquam in eo tribunali ſedeam , in quo nihil plus amici , quam non amici habituri ſint , nec rurſus ut Cleo , qui ad Rempublicam acceſſurus , convocatis unum in locum familiaribus , omnium amicitiae renunciavit , ſcilicet , quod verebatur , ne amicorum cauſſa complura remiſſius , nonnulla praeter aequum , bonumque agerentur , ipſe modum quemdam tenuit , quo non omnes alba , ut dicitur , linea haberet ; rogatus a quodam, ut paullulum de via iuris digrederetur , erat autem is ſcetices ſtudioſus , reſpondit , quemadmodum bonum Poetam contra numerum canere , ſic magiſtratum contra leges gratificari abſonum eſſe. Pauperum ſtudioſiſſimus , & ne a ditioribus opprimerentur , vigilantiſſimus , praeſenti pecunia multorum inopiam ſublevavit , multos quoque , ut litteris operam impenderent , iuvit , nonnullas familias defunctorum amicorum aluit, atque educavit. Bonos coluit, eorum

rum fortunae, dignitatique libens ceſſit, ſurgentes, & ad virtutem magnis paſſibus gradientes excepit, fovit, ſuo ſinu nutrivit; ſic me ille apud ſe educatum in lucem produxit, ſic clariſſima quaedam lumina accendit, quorum tres dum in ſummo iudicum magiſtratu, atque ex his unum illi ſucceſſorem conſpicio (a), ipſi mihi moeror, laetitiaque certatim lacrimas eliciunt. Sic Ariſtidem Clitenes, Phocionem Chabrias, Lucullum Sulla, Catonem Fabius Maximus, Epaminondam Pamenes, Lyſander Ageſilaum tamquam hederas ſerpentes, implicitaſque, & obculte creſcentes iuverunt, ſuſtinuerunt, evexerunt.

Patriam tanti fecit, quanti illius amantiſſimus facere poteſt, atque utinam Roma illius conſilia non reſpuiſſet; meliore loco

 Roma-

(a) *Certe Antonius Ciocchi de Monte S. Sabini prope Aretium in Etruria Fabiani I.C. celeberrimi, & Advocati Conſiſtorialis filius, Electus Civitatis Caſtelli, cui, teſte Burchardo, Iulius II. poſt Petri obitum, die Veneris* XXVI. *Iulii in Conſiſtorio ſecreto Auditoris Camerae munus contulit. Ab eodem Iulio anno* MDXI. *die* X. *Martii inter Cardinales cooptatus, patruus quoque fuit Iulii III. Pontificis Maximi.*

Romana eſſet exiſtimatio. Diſſidentes quondam inter ſe Barones, cum iam furore correpti ad caedem armis hinc inde properarent, ipſe, videte quid dicam, Patres, ipſe, inquam, litibus omnibus diremptis pacem illam peperit, quae ſi manſiſſet, numquam tot exſilia, caedeſque Baronum vidiſſemus. Intelligo me plura dicere, quam aut opinio tulerit, aut voluntas mea, ſed currentem in medio mari navim inhibere quis poſſit? An ego poſſim ſciens praeterire non aliunde illi calamitatem obtigiſſe, quam e nimio in patriam amore? Scio irarum principum ſemper cauſſas eſſe obcultiſſimas, qui ſi etiam incitati iracundia, aut levitate moti in aliquem ſaevire incoeperint, licet ſe colligant, ſaeviunt tamen, ne quid feciſſe temere videantur, ſed quemadmodum tempeſtatum certe aliquae rationes redduntur, ſic & illorum plerumque irae deprehenduntur. Premebatur Urbs Roma inopia frumentaria, tenebatur cuſtodiis clauſum frumentum, ingraveſcebat annona, & iam fames, non caritas

ritas timebatur. Hic ille cum frumentarias rapinas coepiſſet maiori ſtudio, quam conſilio, fateor, detegere, ingentem in ſe cladem concitavit: perturbati enim, effrenatique quidam virtutibus infenſi, auctoritatem illius, cenſuramque aequo animo perpeti non poterant, furta, rapinas, famemque fieri prohibentem, perdere ſtudebant. Crebro apud Pontificem accuſabant, crebro illum defendebat Pontifex, nullum erat crimen, nullum ſcelus, nullum facinus, nulla querela laeſi cuiuſquam: plus tamen apud principem potuerunt miniſtrorum inſidiae, quam hominis indefenſa virtus, atque eo facilius impetrarunt, quod ad omnem eius laudem res teſtatae in Pontificem, quas haud multo poſt videbimus, obiiciebantur. Semianimis itaque e lecto, cum gravi morbo laboraret, proripitur tanto omnium luctu, tanto dolore, tanto fremitu, ut Pontifex ille non de nihilo pavidus, cum in primores civitatis paullo ante animadvertiſſet, neque verbum feciſſet ullum, audito populi tumultu, quaſi

 con-

concione advocata cives adlocutus acriter, ſaeveque in ceteros, perparce in *Petrum* invectus, bono illos animo eſſe iuſſerit, nihil ſe praeter ius, aequumque facturum pollicitus, ſed nec illius tanto amori ingrata fuit patria. Vidi enim, Patres, vidi, cum omnes cives, publico conſilio, ducibus, magiſtratibus pro capite illius ſupplicatum perrexerunt, quorum preces licet auditae non ſint, magnos tamen aculeos Principis animo reliquerunt; ſed & quo illud piaculo taceam quam magna amoris, pietatiſque indicia urbani negociatores praeſtiterint, qui unum in locum congregati pro *Petri* capite redimendo quamcumque auri vim Pontifex expoſtulaſſet, ſunt polliciti? O diem certe illum licet ad domeſticum moerorem gravem, ad poſteritatis tamen memoriam glorioſum! Quid enim fieri potuit glorioſius unum Patres petere, unum populum expoſcere, unum omnes deſiderare, proque uno univerſos cives, advenas, aulicos, negociatores ſupplicare? Et quanto ille robo-

robore, quanta conſtantia, quanta animi magnitudine calamitates illas acerbas pertulit: ducebatur innocens nullo metu perterritus, nulla conſcientia exanimatus, vultus ſemper idem, vox ſtabilis, oratio non mutata, non illum diſtractio a complexu ſuorum, non bonorum direptio, non tectorum occupatio, non praediorum populatio, non ampliſſimae poteſtatis ſpoliatio permovit. Precatum eum aiunt ab Deo Opt. Max., ut ſi ipſe eo tempore, anteave, commodis ſuis omnibus, emolumentis, praemiiſque praetermiſſis, aliquid aliud praeter utilitatem publicam cura, ſtudio, vigiliis, ante oculos habuiſſet, tum ei liceret procellam illam turbulentiſſimam evadere; ſin autem ſua conſilia diverſa fuiſſent a communi ſalute, ut perpetuum dolorem in tenebris, luctuque ſuſtineret. Sed quid aliud faceret vir ad maxima quaeque natus? Sic carcerem illum ſub Sixto tulerat; ſic, Ferdinando Rege minitante, ſe eum e feneſtra praecipitaturum, ni maledictis abſtineret, quae Innocentii no-

mine ingerebat plurima, non eſt perturbatus, ſic percuſſorem in ſe immiſſum, cum ſolum captata occaſione in cubiculo deprehendiſſet, tamquam alter Marius vultu, oculis, voceque deterruit.

Hac ille animi magnitudine ductus Carolo Francorum Regi (a) Urbem tenenti, omnibus belli metu perterritis, Concilium Chriſtianorum auſus eſt inter media arma ſuadere. Magna illa res in motu fuit, Patres, magnum initium ſalutis Chriſtianae; magna ſpes antiqui decoris, dignitatiſque recuperandae, pluſque habuit virium, quam vulgus imperitum ſuſpicetur. Quod niſi dimiſſus;

(a) *Carolus nempe VIII. Francorum Rex, qui in Italiam evocatus, Ludovico Moro Inſubrum Duce maxime impellente, pridie Kalendas Ianuarii anni* MCCCCXCIII. *hora ſecunda noctis, validiſſimis cum copiis viginti millium peditum, & quinque millium equitum Romam tribus Cardinalibus ſtipatus Iuliano S. Petri ad Vincula, Beneventano, & Aſcanio Sfortia, pacifice ingreſſus eſt, & ad aedes S. Marci regio apparatu adornatas deductus, bellica circum tormenta, exercitumque diſpoſuit. Die* XXIX. *Ianuarii inſequentis anni* MCCCCXCV. *ex Urbe diſceſſit, equitante e ſiniſtro latere Cardinale Valentino, quem honeſtae legationis ſpecie obſidem acceperat, in Regnum Neapolitanum irrupturus.*

miſſus, proditus, deſertuſque fuiſſet, feliciori fortaſſe aevo frueremur: non dico, ut res ordine proceſſerit, non quomodo, non per quos, patefaciendum mihi eſſe arbitror, quoniam Deus noluit felicem ei incoepto ſucceſſum dare, utile exiſtimo, quorum id conſilio, auxilioque conflatum ſit, praeterire. Illud vero libentiſſime praedicabo, cum in exſilium hanc ob cauſſam profectus eſſet voluntarium, ita illud tuliſſe patienter, ita nihil dempſiſſe de fortitudine illa ſua, ita modeſte ſe habuiſſe, ut ultro illum Pontifex adciverit, qua calamitate non modo clariſſimi nominis gloria non eſt imminuta, ſed etiam honeſtata; certatim enim illum Reges Chriſtianorum magnis propoſitis conditionibus invitaverunt. Tantus tamen erat in hanc Urbem amor, ut licet multi diſſuaderent, patriae tamen maluerit vel cum periculo prodeſſe, quam alibi tuto, honorificentiſſimeque aetatem degere. Et quiſquam audet, Patres, noſtra tempora damnare, noſtra ingenia contemnere, virtutem noſtris

tem-

temporibus negare eſſe? Habemus hanc maculam, labemque huius aevi homines, ut virtuti invideamus, dignitatis florem libenter infringamus. Si medius fidius *Petrus* ſuperioribus ſaeculis fuiſſet, omnium ſermone, litteris, linguiſque celebraretur, quod omnem mors extinxiſſet invidiam; nam hoc proprium eſt hominibus auditam virtutem laudare, praeſentem cognitam, perſpectamque canino dente mordere, quin & tantum eſt maledicendi ſtudium, ubi magnum, excelſumque hominem videmus, diſrumpimur medii, niſi aliquam illi notam inuramus. Sic Cymonis, Catoniſque ebrietatem, Scipionis ſomnum legimus adcuſari; Socrates, quod adoleſcentulorum conſuetudine delectaretur, Pompeius, quod uno tantum digito caput ſcaberet, male audierunt; Ciceronis nimia ſui Conſulatus iactatio reprehenſa, divo Hieronymo mulierculārum familiaritas obiecta, auſi quandoque etiam Nicolao V. divino homini vinum obiicere. Mirum eſſet itaque, Patres, niſi ea ſpicula

Pe-

Petrus excepiſſet, quibus omnium aetatum magni viri obnoxii fuerunt. Scio rumuſculos, intelligo ſermones, ſentio iudicia hominum etiam non vulgarium, durum, ſeverum, immitemque vocant. O miſeram iudicantium conditionem, in quibus homines praeclariſſimas res praetereunt, virtutem infamant, & ſi quid bene agas, diſſolutum, ſi quid ſeverum, crudelem appellant, & qui compoſiti, ficti, ſubridentes, mites, ſuaves, placidi, qui ſinceri, iuſti, integrique ſunt, acerbi, ſeveri, durique vociferantur! Magna res eſt iudicium, Patres, magnus labor, magna moles, non dico tam in iure reddendo; quod ipſum eſt difficillimum; quam in vita, conſuetudineque communi. Sunt quaedam, quae vehementes exigunt, & inexorabiles: eſt ubi remitti aliquid poſſit de ſeveritate: nonnumquam ad miſericordiam, atque humanitatem vocantur, atque interim multorum ſtultitia perferenda, audacia, difficultas exſorbenda, ut difficile ſit etiamſi natura mitiſſimus ſis, aſſiduitate mole-

moleſtiarum paullulum non lapideſcere; quandoque aut irarum, aut impatientiae offendiculum non contrahere. Ut enim agreſtia quaedam ſemina magnitudine, formaque tritico ſimillima cum immixta fuerint difficile purgantur, nam aut denſo cribro non defluunt, aut rariori ſimul cum bonis emittuntur, ſic iuſtitiae ſeveritas, ita ſe ſaepe inſinuat, atque immiſcet, ut inſeparabiles quodammodo efficiantur, Romae praeſertim in civitate tam corrupta, ubi non poteſt contrariis rebus, niſi per maxime contrarias reſiſti, & licentia ſcelerum, quaſi rabies quaedam a contactu procedit, atque ubi cum malos praemia ſequuntur, non facile invenias, qui bonus ſine mercede eſſe velit. Haec ratio cogebat *Petrum* nimis acriter aliquando iuſtitiam defendere, quod nullam maiorem crudelitatem exiſtimabat, quam malorum miſereri, quibus, dum parcimus, omni generi hominum, quorum illi vitae ſemper inſidiantur, proſpicimus; de malis enim male meretur, qui delicta condonat,

nat, nam & beneficium perdit, & illos deinceps invitat ad delinquendum. Non poteſt etiam, Patres, qui multa facit, multos non offendere, nec imprudenter maiores noſtri civium, ac peregrinorum diverſa eſſe tribunalia voluerunt, ut Praetor urbanus, peregrinuſque eſſet. Quam grave enim putatis ferre quinque huius ſoli incolas, quos paullo ante ſordidatos viderant, & cretatos, nunc principes, & dominos intueri? Itaque inſunt, credite, ineruntque ſemper quaedam odia, ut qui alterum tuetur, non poſſit ab altero non accuſari; fuiſſet ſane illi ad auram popularem conſultius, ſi quemadmodum facere ſolitum legimus Periclem, ut naves quaedam, armaque nonniſi ad magna pericula adſervantur, ſic operam ſuam, non ad omnem vulgarem neceſſitatem, ſed ad magna tantum negocia exigi dignum iudicaſſet; neceſſe eſt enim multa agentem, ſi bene e ſententia non conficiat, invidioſum, ſin autem male ſucceſſerit, ridiculum fieri, opinionemque partam in riſum converti.

Ille

Ille tamen non quid de ſe ceteri iudicaturi eſſent, ſed quid publica exigere utilitas videretur, adfectabat. Habuit tamen ſibi hoc vitii fateor, non nego, nec diſſimulo, nihil blandiri, nihil demulcere, nihil noverat aſſentari, nemo erat ſimulandi imperitior; iiſdem ſemper vixit moribus, eodem habitu, conſuetudine, ac ſermone perſeveravit, nimia illi loquendi libertas oberat, non enim illud didicerat, circa puteum non ſaltandum. Haec ipſa res Platoni Dionyſium infenſum reddidit, haec eadem Socratem pedem porta diu efferre prohibuit, poſteaque damnavit, haec Catoni toties repulſam adtulit, haec *Petrum* maledictorum probris, commentiſque expoſuit. Nemo minus populo ſe dedit, nemo tam nihili fecit urbanos rumuſculos, nemo tam nihil tempori ſervivit, illi una erat cura, ne quid non iuſte, ne quid non recte, ne quid non adamuſſim faceret.

Admonenti mihi olim, quod per eius in me amorem licebat audacter, ne tam obduraret in ſummi iuris conſideratione, paullulum

lulum deflecteret aciem ad noſtra tempora, nec Catonem imitaretur, qui ſententias diceret tamquam in republica Platonis, non veluti in faece Populi Romani, orantique, ut, quod medici ſolent, non tam morbos, quam aegroti. naturam inſpiceret, ſi recte mederi vellet, id unum reſpondit: deſperatis medicinam adhiberi prohibere Hippocratem, innuens, credo, quando ſalutis ſpes nulla eſſet, id ſibi tantum curae eſſe, ne quid ſui praetermiſiſſe officii videretur; rurſuſque mihi incuſanti liberius, quod nimias ſibi ſumeret publica cauſſa inimicitias, negligentis hominis, aiebat, eſſe invidiam declinare, illudque addebat amicos illi eſſe nullos, qui inimicum habeat neminem, peritoſque agricolas exiſtimare affirmabat roſas, & lilia ſuavius tunc redolere, cum allium, & caepe proxime oriantur, ſic qui acerbitatem in inimicos effunderet, laetiorem, benignioremque ſe amicis exhiberet.

Sed, o fallacem ſpem, o miſeram mortalium conditionem, o nihil hominibus

diu-

diuturnum ! dum illo reſtituto patria fruebatur, dum depulſis nebulis, tranquillitatem ſperabamus, invida fata recentem gratulationem nova lamentatione obruerunt, modo ex atro carcere ſolutus (a) fortunatus videbatur, illum Principis favor, illum Patrum gratia, illum populi plauſus exceperat. Vadentem itaque per arduum virtutis callem annum agentem primum, & quinquageſimum ſubita, repentinaque mors (b) oppreſſit,

(a) *Petrus iterum in ſiniſtram Alexandri Pontificis ſuſpicionem incidens in Hadriani mole ad carcerem ductus fuerat: quod Iohannes Burchardus in Diario ita narrat:* Feria VI. Ianuarii anni MDIII. Gubernator Urbis equitavit ad domum Auditoris Camerae Epiſcopi Caeſenatenſis, & eum ad ſe vocatum, licet infirmum duxit ad Caſtrum S. Angeli, ubi eum detineri fecit. Et poſtea idem Gubernator ivit ad domum Domini Iacobi de Spiritibus Protonotarii, & Clerici Camerae Apoſtolicae, quem ſimiliter duxit ad dictum Caſtrum S. Angeli. Sabbato ſequenti idem Gubernator fecit aſportare omnia bona tam praedicti Auditoris, quam Protonotarii ad Palatium Papae. *Alexandro vita functo, ex Sacri Collegii Decreto dimiſſus eſt; Iulius vero Pontifex veterem amicum die* XIX. *Iunii anni* MDIIII. *priſtinae dignitati maximo Urbis, bonorumque plauſu reſtituit.*

(b) *Tum Burchardus, tum Paris de Graſſis in eorum Diariis Petrum ex peſte obiiſſe memoriae prodiderunt. Certe extremum clauſit diem die Lunae* XXII. *Iulii anni* MDIIII.

preſſit, domum, celebrationem quotidianam, familiarem dignitatem, ſtudia amicorum diu multum, multoque labore quaeſita, una dies eripuit, una hora extinxit, unum momentum interemit. Scilicet ideo tot precibus petebat patria, ut vix dum reſtitutum ſepeliret, ideo de mole Hadriani celebritate, laetitia, civiumque frequentia domum deduxit, ut futuri funeris quaedam eſſent praeſagia. O labores tuos, *Petre*, miſeros, o noctes inquietas, o acerbos dies! Tibi perpetua fuit cum vitiis lucta, tu tui primum ipſius victor, qui cupiditati nulli umquam addictus fueris, libidines contempſeris, omnibus honorum, divitiarum, voluptatum illecebris, malis, ſecundiſque rebus numquam ingenium mutaveris; mox ceteris proſpiciens, libere ſenſeris in Republica, ſplendorem Principum, & gratiam neglexeris, populi utilitati magis, quam voluptati conſuleris, ceſſeris, nemini obſtiteris, multis lingua, conſilio, opera, re iuveris, & ne ab adverſa quidem fortuna potueris ſuperari.

ri. Pro quo cum tibi laeti, libereſque fructus deberentur, tuliſti ſane illos magna acerbitate permixtos, odia, carcerem, exſilium, maledicta excepiſti: multum cum vulgo, nonnihil cum patribus, plurimum tibi fuit cum fortuna certaminis, continentia, induſtria, animus in Rempublicam, virtus, innocentia, fides, labores tui fracti, abiecti, repudiati ſunt, nec umquam tuae virtuti par dignitas data eſt. Equidem iam perfunctus es, expleſti animos invidorum; placaſti odia, improborum ſaturaſti etiam perfidiam, & ſcelus perditorum. Sed ſine ſibi illi habeant ſuos titulos, ſibi ſuas dignitates, ſibi ſuos honores, ſibi ſuos magiſtratus, ſibi ſuas divitias; plus tu iſta tua mediocritate, iſta tua nimia, ut volunt, ſeveritate adeptus es, quam ex tanto illi loco ſint conſecuti. Quis enim veſtrum eſt, Patres, per Deum immortalem, qui, ſi praeteritorum optio detur, non malit ſe aut Octavianum Marianenſem, aut Iohannem Percrium, aut *Petrum* hunc noſtrum, vel quem

quem proxime amiſimus ſanctiſſimum ſenem Ludovicum Cardinalem Capuraquenſem fuiſſe, de quorum laudibus nec locus eſt, ut multa dicantur, nec dici ſane plura poſſunt, quando omnium voce celebrantur, quando quemvis ex tanto Patrum numero, etiam maximorum, a quibus commemorandis, ne cui inſignitam iniuriam faciam, prudens abſtineo, qui licet honorem, dignitatemque adſecuti non ſint, gloria tamen, nominiſque celebritate plurimum excelluerunt. Quando enim deſinent omnes gentes de Petro loqui, quae ulla eſſe poterit gens, quae in eo laudando obmuteſcat, quando illum boni omnes non ſuſpirabunt, mali non perhorreſcent, ſemper ille meliori ſaeculo dignus iudicabitur, ſemper in eo Romanae illius abſtinentiae indicia, iuſtitiae exemplum, magnitudinis animi certa lumina exſtitiſſe exiſtimabuntur, nulla res tanta putabitur, ac tam difficilis, quae non huius conſilio regi, integritate defendi, virtute perfici potuiſſe cenſeatur. Haec de eo con-

ſtans erit apud bonos omnes opinio, haec fama celebrabitur, poſteritati tradetur, aeternis litterarum monumentis commendabitur. Hi veri erunt honores, hae dignitates, hi gradus ampliſſimi, hae ſtatuae omnibus ſtatuis, ſepulcris, molibuſque diuturniores, neque ulla gens erit, quae huic Urbi, quae tantum virum genuerit, non inviſura, nulla natio, quae ſimilem ſibi obtingere non optatura, nulla denique poſteritas, quamvis feliciſſima, quae non ſua tempora, quod tanto viro careant, luxata, mutila, mancaque ſit exiſtimatura.

ABITE.

PII

PII II. PONT. MAX
ORATIO
DE BELLO TURCIS INFERENDO

ERUTA EX SCHEDIS AUTOGRAPHIS

ET ANECDOTIS MONUMENTIS ILLUSTRATA

A STEPHANO BORGIA

SACRAE CONGREG. DE PROPAGANDA FIDE

A SECRETIS.

IOSEPHO . MARIAE . CASTELLIO

S. R. E. PRESBYTERO . CARDINALI
TITVLI . S. ALEXII . IN . AVENTINO
SACR. CONGR. DE . PROPAGANDA . FIDE . PRAEFECTO
ANTIQVAE . VIRTVTIS . ET . SAPIENTIAE . VIRO
IN . OMNI . VITA
SINGVLAREM . MAGNI CONSILII . CONSTANTIAE
CASTIMONIAE . ET . PERPETVAE MODESTIAE
LAVDEM . PROMERITO
QVI
ZELATOR . COMMVNIS . REIPVBLICAE . BONI
ET . CATHOLICAE . RELIGIONIS . ADSERTOR . ACERRIMVS
LIBROS . PLVRES . CHRISTIANA . DOCTRINA . REFERTOS
OPPORTVNE . IMPRIMI . DIVVLGARI
MISSIONESQVE . FOVERI . AMPLIFICARI
PECVNIA . SVA . CVRAT
DIFFICILLIMIS . APOSTOLICAE . SEDIS . MVNERIBVS
QVADRAGINTA . AMPLIVS . ANNOS
PERFVNGENS
IN . SENTENTIIS . DICENDIS . FACVNDIA . GRAVITATE
IVRIS . PONTIFICII . PERITIA
THEOLOGICARVM . DISCIPLINARVM . SCIENTIA
SE . CVIVSCVMQVE . ORDINIS . HOMINIBVS
EGREGIE . PROBAT
STEPHANVS . BORGIA . V. S. R
EIVSDEM . CONGREGATIONIS . A . SECRETIS
PVRPVRATO . PRINCIPI
AD . VETERVM . NORMAM
IN . ECCLESIA . CONSPICVO
LITTERARIVM . MVNVSCVLVM
D. D. D

ERUDITO LECTORI.

Optanti mihi aliquid ſcriptis tradere de Pio II. Pontifice Maximo, cuius memoriam crebris ſermonibus uſurpare ſoleo, peropportune accidit, ut amicus meus Franciſcus Maria Piccolomineus olim Pientiae Epiſcopus, & nunc Archiepiſcopus Pergenſis non tam genere, & cognatione cum eodem Pontifice inſignis, quam doctrinae fama, huius me voti compotem faceret; aureum quippe numiſma, atque una Orationem non ante typis vulgatam (a) *mihi benigne commodavit, quam egregius ille Pontifex habuit, poſtquam Turcis bellum inferre, atque ipſe Claſſem in hoſtes ducere animo deſtinaverat. Haec duo igitur monumenta non minus ad Pium ipſum Pontificem, quam ad Eccleſiae hiſtoriam ſpectantia, quantum per vires ingenii mei licet, nonnullis animadverſionibus, ac notis illuſtrare contendam.*

Atque ut manum operi admoveam, Oratio quidem, quam nunc edere inſtitui, eo Pontifice gloriatur auctore, qui non modo magnum ſibi nomen in litteris fecit, ſed quouſque Petri Sedem implevit, nihil quicquam antiquius duxit, quam ut vim Turcicam plus nimio inflatam armis compeſceret, & Grae-

(a) *Deeſt haec Oratio tum inter Opera Aeneae Sylvii Piccolominei, ſeu Pii II. edit. Baſileae* 1551., *tum in collectione Orationum eiuſdem Pontificis, quas in duobus Voluminibus Lucae edidit ann.* 1755., & 1757. *Cl. Iohan. Dominicus Manſius.*

& Graecum Imperium funditus deletum , ac barbaro mancipatum ſervitio , in priſtinum libertatis & gloriae decus aſſereret .

Anxium habuerat haec ſollicitudo Pium etiam cum eſſet privatus , ac nomen gereret Aeneae Sylvii Piccolominei ; Nam ſtatim , atque intellexit a Mahumete II. Turcarum Principe Conſtantinopolim captam , expugnatamque fuiſſe (quae calamitas contigit die 29. *Maii* 1453. (a)) *dici vix poteſt , quam acerbe id tulerit , quantoque aeſtuaverit animi dolore , atque aegritudine . Et revera is fuit miſerae urbis terror , ea direptio , ac caedes , ut nullum uſquam exſtiterit ſaevitiae atrocioris exemplum , oppletis ſanguine domibus , ſpoliatis , ac profanatis Dei templis , atque ipſo Imperatore Conſtantino Palaeologo , dum fugam tentat , obtruncato , ut legere eſt in Annalibus Eccleſiaſticis , ac praeſertim in litteris querimoniarum plenis ad Pontificem Nicolaum V. , qui tunc Eccleſiam regebat , miſſis a Leonardo Chienſi Mitylenes Archiepiſcopo* (b) , *& ab Iſidoro Cardinali Rutheno , qui tantae cladi interfuit , & ſingulari Dei beneficio incolumis evaſit* (c) .

Hoc itaque nuntio tam diro , ac funeſto perculſus Aeneas Sylvius litteris ex Graecio Styrienſi datis 12. *Iulii* 1453. (d) *Pontificem compellare , atque officii ſui reverenter admonere non dubitavit . In illis*

Nico-

(a) *Vid. Chalcondylam , Phranzam , Turcograeciam Cruſii pag.* 53. 101. 102.

(b) *Apud S. Antonin. P.* 3. *tit.* 22. *cap.* 13. §. 14.

(c) *Inter Epiſt. Turcicas Nicolai Reuſneri lib.* 4. *pag.* 113.

(d) *Inter Oper. Aeneae Sylvii epiſt.* 162. *pag.* 715.

Nicolaum orat, ut excidii tam luctuoſi miſertus religioni, ac reipublicae in ſummo periculo iam verſanti ſuccurrat, nec diutius immaniſſimum hoſtem noſtris cervicibus inſultare patiatur. Ac ut ipſum magis exacuat, plurima dicit Hiſtoriae Pontificiae Scriptores de rebus ab eo praeclare geſtis aliquando praedicaturos; Sed (*deinde ſubdit*) illud omnia funeſtabit, cum in fine adiicetur : „ At huius tem„ pore Regia Conſtantinopolis a Turcis capta, „ direptaque eſt, neſcio an diruta, incenſave „ dici poterit : quamvis in manu hoſtium data „ minus exuſta nobis, quam integra poſſit „ obeſſe „. Itaque luet veſtra fama ſine veſtra culpa, qui etſi totis conatibus opem ferre miſerae civitati ſtuduiſtis, non tamen Chriſtianis Regibus perſuadere potuiſtis, ut arma ſimul capeſſentes commune fidei negotium adiuvarent. *Hos ille ſtimulos Pontificis vigilantiae ſubiecit, atque ut una ſimul Cardinalium Senatum ad Claſſicum contra Turcas inflammaret, in eamdem ſententiam alias ex eodem Graecio Styrienſi XII. Kal. Aug.* CIↃCCCCLIII. *litteras ſcripſit ad Nicolaum Cuſanum Cardinalem S. Petri ad Vincula* (a).

Porro Pontifex Nicolaus, qui in primis ſtudebat, ut Graecos in ſinceram Florentinae Synodi unionem conglutinaret, eorumque ditionem adverſus hoſtium aggreſſiones muniret, nihil iam ante inexpertum reliquerat, ut Orbi Chriſtiano ingruentem Turcarum procellam averteret, & Graeco Imperio labanti opem ferret. Nam poſtquam audivit in

(a) *Ibid. epiſt.* 155. *pag.* 708.

in ipſis faucibus Boſphori Thracii praevalidam arcem a barbaris fuiſſe conſtructam, numquam deinde ceſſavit, quin operam omnem, atque conſilium ad eorum refraenandam audaciam impenderet. At ſero tandem intelligens Chriſtianos Principes mutuis odiis & concertationibus incenſos nequaquam adduci poſſe, ut arma ſumerent adverſus communem hoſtem, etſi permodicas Apoſtolicae Sedis vires tanto molimini haud pares eſſe ſentiebat, tamen aliquid audendum ratus, & nonnullorum opibus, ac praeſertim Matthaei Poiani Reatini Civis adiutus (a), *Claſſem celeriter inſtruxit, eique Legati Apo-*

(a) *Litterae Nicolai, quibus liberalitatem Poiani collaudat, extant in Tom* XVI. *pag.*65. *Reg. ſecr. eiuſdem Pontificis tenoris ſequentis.*

Nicolaus Epiſcopus &c. Dilecto filio Matthaeo Poiano de Reate caſtri noſtri Pedisluci &c. in temporalibus Vicario ſalutem &c. Attendentes ſincerae devotionis affectum &c. quodque tempore Claſſis, ſeu Armatae per Nos pro liberanda a Turcarum obſidione Conſtantinopoli mittendae de ducatis octo millibus Nobis, & Eccleſiae Romanae ſubveniſti, ac volentes caſtro praedicto, & eius hominibus de utili, & provido Rectore, & Gubernatore providere, ſperantes &c. te quamdiu vixeris, teque cedente, vel decedente, tuos filios, nepotes, pronepotes &c., & alios quoſcumque haeredes, & ſucceſſores &c. Vicarium, & Vicarios noſtros in temporalibus perpetuos dicti caſtri Pedisluci &c. ita quod te, vel uno, ſeu pluribus ex praefatis tuis deſcendentibus cedentibus, vel etiam haeredibus cedentibus, vel decedentibus reliqui, ſeu ſuperſtites &c. in eorum locum, & portionem ſuccedant. cum mero, & mixto imperio, & exer-

Apoſtolici titulo Iacobum Archiepiſcopum Raguſinum praefecit. Verum Claſſis huiuſce apparatus, & ſecuta navigatio in Propontidem omni prorſus effectu caruit, cum uno die tantum poſt urbis captae ruinam in Euboeam appulerit, nec multo poſt intercepta perierit (a). *Haec Romam nuntiata Pontifex aegerrime tulit iure, meritoque timens, ne tam ſaevum incendium, longe, lataeque iam ſerpens, finitimos tandem populos, atque ipſam Eccleſiae ditionem corriperet; & quidem Anconitani iam tum querebantur haud levia damna ſe pati, quod Turcis praedonibus infeſta ubique eſſent maria* (b). *Propria igitur ſententia ductus, ac litteris etiam*

exercitio plenae, liberae, & omnimodae iuriſdictionis tam in perſonas, quam in bona hominum, habitatorum, & incolarum dicti caſtri &c. nec non cum omnibus &c. fructibus, atque proventibus, ac iuribus, quibuſcumque Nobis, & eidem Eccleſiae &c. competentibus, & competituris, cum poteſtate etiam Caſtellanum, & Caſtellanos in dicta Arce; & Officiales in dicto caſtro, & eius territorio, atque diſtrictu, quos placuerit, deputandi, ac etiam privandi, & amovendi &c. ac etiam cum poteſtate alium, ſeu alios tuo, & tuorum deſcendentium, haeredum, & ſucceſſorum huius loco &c. ponendi, nec non cum emolumentis, honoribus, modis, & conditionibus debitis & conſuetis, motu proprio, & certa ſcientia tenore praeſentium facimus, conſtituimus, & deputamus &c. Datum Romae apud Sanctum Petrum anno 1453. 10. Kal. Maii Pontificatus an. VII.

(a) *Vid. cit. epiſt. Aeneae Sylvii ad Card. Cuſanum.*

(b) *Ex Codice membranaceo ſaec. XV. Privilegiorum civitatis Anconae pag. 97, adſervato in archivo ſecreto eiuſdem civitatis deſcripſimus*

Google

etiam Aeneae Sylvii iam ſupra relatis excitus Nicolaus Claſſi firmiori comparandae, noviſque militibus ſcribendis animum adiecit.

Dum mus ſequentes Litteras Nicolai, quae nos docent damna, quae eidem civitati ex occupatione urbis Conſtantinopolitanae ſupervenere.

Nicolaus Epiſcopus Servus Servorum Dei ad perpetuam rei memoriam. Conſtantia fidei inconcuſſae, & eximiae devotionis affectus, quibus dilecti filii Commune, & cives civitatis noſtrae Anconitanae erga Nos, & Romanam Eccleſiam hactenus claruerunt, & adhuc clarere non ſine magno laudis praeconio dinoſcuntur, merito nos inducunt, ut petitiones eorum, illas praeſertim, quae ad publicum, & privatum dictae civitatis commodum pertinent, quantum cum Deo poſſumus favorabiliter admittamus. Sane pro parte Communis, & civium praedictorum Nobis nuper exhibita petitio continebat, quod licet olim praefata civitas navigatione, & mercimoniis ſatis clarere, ac eius reſpublica potens, & opulenta divitiis eſſe conſueverit, tamen a nonnullis temporibus citra propter perfidorum Teucrorum Divini nominis hoſtium in Chriſtianam religionem illata, & pleraque alia maritima, & terreſtria bella, nec non & propter lugendum caſum perditionis civitatis Conſtantinopolitanae, ad quam, ac alias partes Orientales navigationum ſuarum curſum, ut plurimum dirigebantur, civibus dictae Civitatis Anconitanae in huiuſmodi navigatione impeditis, & quaſi in portu detentis Commune praedictum maximam partem vectigalium, & publicorum proventuum amiſit, adeout talliarum, & aliis expenſis publicis vigentibus, & proventibus diminutis, ipſum Commune eo devenerit, ut ingenti ſit debitorum onere, & alieno aere gravatum, neque proventus, & emolumenta huiuſmodi voragini poſſint ſufficere uſurarum, ex quo ipſi maiorum Italiae civitatum, ac

Dum ſtrenue hoc urget, & veteres libros latinos, graecoſque in tanta urbis clade diſtractos ab interitu vindicat, ut nobilem illam, & praeclaram

ac proavorum ſuorum veſtigiis inhaerentes pro bono publico communibus inter ſe tractatibus, & conſiliis habitis, tandem ad liberandum ſe ab uſuris huiuſmodi ac aliquod perenne commodum eidem civitati procurandum concordi deliberatione unum Montem publicum magnae quantitatis pecuniae in dicta civitate Anconitana conſtituerunt, ac ad ipſius Montis regimen, & gubernationem certos officiales, qui inter cetera poteſtatem habeant denarios ipſius Montis quibuslibet eos emere volentibus pro qua maiori poſſint pretio vendendi, nec non certa tunc expreſſa datia, & proventus civitatis Anconitanae praedictae, ex quibus ad rationem quinque pro centum occaſione praemii, ſive remunerationis, aut intereſſe eiſdem ementibus annuatim reſpondeatur, prout antiquitus in alio Monte, qui in eadem civitate Anconitana fuiſſe dicitur, fieri ſolebant, deputarunt, & quaedam alia circa hoc ad regimen Montis, & civitatis praedictorum ſalubria, & utilia ſtatuerunt, & ordinaverunt, prout in libris authenticis deliberationum, ſive reformationum dictae civitatis Anconitanae plenius continetur. Quare pro parte Communis, & civium praedictorum Nobis fuit humiliter ſupplicatum, ut conſtitutioni, deputationibus, & ordinationi praedictis pro ipſius civitatis commodo aſſenſum, & auctoritatem praeſtare, ac alias ſuper iis opportune providere de benignitate Apoſtolica dignaremur. Nos igitur, qui civitatum, & locorum quorumlibet Nobis, & *Romanae* Eccleſiae ſubditorum, & praeſertim Anconitan., quam inter praecordia gerimus iugem profectum quantum cum Deo poſſumus procuramus, attendentes ordinationem praedictam tam in publicum, quam privatum, cuiuſque civis, & aliorum emere volentium praedicto-

claram Bibliothecam conderet, quae in Vaticano nunc eſt, moritur Nicolaus die XXIV. Martii CIↃCCCCLV, eiuſque in locum die VIII. Aprilis eligitur Alphonſus Borgia natione Hiſpanus, qui Calliſti III. nomen aſſumpſit. Is Cardinalis cum eſſet voto ſe obſtrinxerat nullam ſibi potius rem fore, quam ut Turcis bellum conflaret, & Graeciae principem urbem e vinculis captivitatis eriperet, quod & magno ani-

dictorum commodum vergere, quodque licet ipſi cives conferant in rempublicam, ut aliquid commodi aſſequantur, tamen exinde longe minus, quam ex mercimonio conſueverunt, lucrum reportant, animadvertenteſque quod per ordinationes huiuſmodi puellis nubilibus, pupillis, viduis, Eccleſiis, Hoſpitalibus, & aliis Piis locis de dotibus, & annuis redditibus in ſimilibus Montibus conſtituendis facillime provideri poſſe conſuevit, conſtitutionem, deputationes, & ordinationem praedictam, quas ac ipſius ordinationis tenorem praeſentibus haberi volumus pro expreſſis ratas habentes, & gratas Communi, & civibus antedictis, ut ipſi praefatum Montem in eadem civitate Anconitana iuxta conſtitutionem, & ordinationem praemiſſas, ac alias per eos impoſterum deſuper rationabiliter faciendas conſtituere, ac perpetuis futuris temporibus habere, & retinere libere, ac licite valeant auctoritate Apoſtolica ex certa ſcientia permittimus per praeſentes. Non obſtantibus Conſtitutionibus, & ordinationibus Apoſtolicis, ceteriſque contrariis quibuſcumque. Nulli ergo omninò hominum liceat hanc paginam noſtrae voluntatis, & permiſſionis infringere &c. Si quis autem &c. incurſurum. Datum Romae apud Sanctum Petrum anno Incarnationis Dominicae milleſimo quadringenteſimo quinquageſimo quarto, Kal. Auguſti, Pontificatus noſtri anno octavo.

animo ſtatim aggreſſus eſt (a). *Nam nondum elapſis duobus menſibus poſt Pontificatum adeptum deſtinavit Ludovicum Scarampum Mediolanum Patriarcham Aquileienſem S. R. E. Cardinalem tituli S. Laurentii in Damaſo Legatum in claſſe maritima contra Turcas paranda. Menſe autem Septembri eiuſdem anni* ꟾↃꟾꟾↃꟾꟾꟾꟾꟾꟾV. *Iohannem Carvaialem S. Angeli Cardinalem morum ſanctitate, ac prudentia percelebrem ad Germanos, & Hungaros ablegavit, ut Pontificio nomine, & ſuamet auctoritate res ibi turbatas componeret. Imo & Principes Chriſtianos ſimul omnes hortari, vehementerque obſecrare per litteras non deſtitit, ut, aliis omiſſis curis, ac ſimultatibus parumper depoſitis, in hoc vellent ſacrum bellum incumbere, aut ſibi ſaltem permittere, ut pecuniam pro tanta rei mole ſuſtinenda ubique colligeret, ſeipſum ad omnia, atque etiam ad vincula paratum oſtendens, dummodo infandum Mahumetis iugum e collo Chriſtianae gentis excuteret*: Utinam (*ſic ille in litteris ad*

 Alphon-

(a) *Huius voti, ſive iuramenti formula habetur in Annalibus Laurentii Bonincontrii Miniatenſis ad ann.* 1455. *apud Murator. To.*XXI. *rer.* Italic. Scriptor. *col.*158. *Eamdem formulam italice ſcriptam exhibet Cl. Ioh. Lamius in* Catalogo Biblioth. Riccard. *Cod. chart. in fol. n.* 35. *pag.*89. *litt.*C. *Verum notatu eſt dignum, quod cum illud Callistus in Cardinalatu conceipiſſet, & manu propria ſcripſiſſet, in eo tamen diſertis verbis ſe Pontificem Calliſti nomine appellavit, quod, ut ait Bartholomaeus Platina in vita eiuſdem Pontificis, admirationem omnium, qui aderant, attraxit.*

Alphonſum Aragoniae, & utriuſque Siciliae Regem datis (a)) ut tanta ſtrages, opprobriumque Fidei orthodoxae ceſſaret, captivitas perſonae noſtrae ſufficeret, quam ſponte offerimus, novit Deus. *Quis non miretur, ac ſummis laudibus efferat eiuſmodi voces, atque animi ſenſus Chriſti Vicario plane dignos? Ea tamen illorum temporum conditio fuit, ut Pontifex hortando, orando, omnemque movendo lapidem parum, aut potius nihil profecerit. Itaque in Deo tantum ſpem habens, & in Eccleſiae Romanae pia liberalitate, quae non theſauros ſibi cumulat, ſed populo Chriſtiano ſervando diſpergit, non ſolum aerarii Pontificii opes univerſas exhauſit, ſed gemmis divenditis, aliiſque pretioſis ornamentis, alienatis etiam Eccleſiaſticae ditionis aliquot oppidis* (b), *tantam pecuniae vim congeſſit, ut claſſis ſexdecim triremium Romae aedificatarum tandem parata ſub imperio Ludovici Cardinalis in Orientem adverſus Turcas navigare potuerit. Calliſti conatibus ita favit omnipotens Deus, ut anno inſequenti* CIↃCCCCLVI. *duplicis victoriae nuncium acceperit. Prima fuit prodigio ſimilis, ut*

(a) *Rayn. an* 1456. *n.* 10.

(b) *Rayn. an. cit. n.*49. *Eadem liberalitate uſus eſt Sixtus IV. erga Ferdinandum utriuſque Siciliae Regem, cui ut opem ferret in expeditione contra Turcas, qui Hydruntum magna Chriſtianorum ſtrage an.*1480. *occupaverant, vendere non dubitavit Hieronymo, & Auguſtino de Eſtoutevilla Caſtrum, ſeu Oppidum* Fraſcati *Tuſculanae Dioeceſis pretio octo millium florenorum auri. Ex lib.* 12. Diverſ. Camer. *pag.*208. *in Archiv. Vatic.*

ut Annales Eccleſiaſtici referunt; Hungari namque, etſi longe numero impares, tanto ardore pugnaverunt, ut immenſas Turcarum copias ad Albam Graecam proſtraverint, ingenſque ſibi decus in omnem aetatem pepererint. Alteram in Aegeo mari partam vergente iam anno in finem nunciavit Cardinalis Patriarcha Aquileienſis, qui navibus hoſtium profligatis, Inſulas Lemnum, Naxon, & Lesbum nullo prope negotio in ſuam redegit poteſtatem.

His proſperis, laetiſque ſucceſſibus Calliſtus alacrior factus, & novam claſſem opera uſus Alani Cardinalis Avenionenſis inſtrui, ornarique mandavit, & Equites Ieroſolymitanos, qui tunc Rhodum tenebant, opemque implorabant Pontificis, aliquo ſubſidio miſſo, confirmare cupiens, Romae ſuis expenſis fabricari iuſſit ſolemnem galeatiam .... cui forſan ſimilis in mari non reperitur, *ſicut ipſe ad Regem Galliarum ſcripſit die VI. Novembris* CIↃCCCCLVI. (a) *Sequitur annus* CIↃCCCCLVII., *in quo Cardinalis Patriarcha quamvis numero navium inferior, pluries tamen cum Turcis circa Rhodum, & Lemnum pugnavit, eorumque claſſes eadem felicitate vicit, & in turpem fugam abire coegit. Quibus victoriis magis, ac magis erectus Calliſtus illius claſſem tribus aliis triremibus adauxit, quas gentili ſuo Gabrieli Borgiae ducendas tradiderat, multo plures pollicitus ſtatim ac Principes ea praebuiſſent auxilia, quae ſe daturos receperant. Ex litteris, quas idem Cardinalis Patriarcha dedit ex Rhodo Inſula V. Auguſti* CIↃCCCCLVII., *Georgium*

R 2 *commen-*

(a) *Rayn. n.* 10.

commendans Diplovatatium Conſtantinopolitanum civem ſtirpe Imperiali ortum , quaſque in lucem protulit amicus meus eruditione , & doctrina clariſſimus Hannibal de Abatibus Oliverius , dum res geſtas ediſſerit Thomae Diplovatatii (a) , *perſpicue apparet , hunc Georgium Pontificio Legato non parum utilem toto eo tempore navaſſe operam . Bello tam fauſte ſuſcepto , gnaviterque adminiſtrato , ſpes erat in poſterum quoque ſecunda omnia fore , ſi Principum auxilia opportune advenirent , claſſique Eccleſiaſticae ſociarum navium robur accederet . Sed illis fruſtra exſpectatis , omnis actio bellica elanguit , interimque Calliſtus aetate iam gravis die* VI. *Auguſti* CIↃCCCCLVIII. *deceſſit in ipſo Dominicae Transfigurationis feſto , quod ſolemnius in Eccleſia celebrari ob victorias e Turcis reportatas praeceperat .*

At in Calliſti obitu minime defecit ipſius inſtitutum , ac virtus ; ſiquidem Aeneas Sylvius Piccolomineus , quem ſacri belli cupidum prae ceteris vidimus , quemque inter Cardinales Calliſtus iam cooptaverat , eodem Auguſto menſe Pontifex ſub Pii II. nomine eſt renunciatus . Inito vix Pontificatu , nullum in eo ſtudium ferventius , nulla cura fuit potior , quam belli tam iuſti redintegrandi , ulciſcendique iniurias a barbaris Chriſtianae Reipublicae illatas . Sed cum negocio adeo magno , ac difficili nec vires Romanae Eccleſiae ſufficerent , nec pecuniae modus e decimis , aliiſque collationibus a Calliſto paratus tanti oneris neceſſitates aequaret ,

re

(a) *Memorie di Tommaſo Diplovatazio in Peſaro* 1771. p.6.

re prius mature perpenſa cum Cardinalibus , & deinde cum Principum Oratoribus , qui Romae aderant , Mantuae concilium indixit III. Id. Octob. CIↃCCCCLVIII., eoque non ſolum Oratores , ſed Principes ipſos , liberoſque populos quotquot in Italia erant vocavit , ut quae in rem eſſent ad bellum fortiter capeſſendum , communi ſententia , ac voto deliberari poſſent . Nam vincere Turcas (*ita Pius in ſuis Commentariis* (a) , *quae perperam olim Iohanni Gobellino tribuebantur* (b)) non huius , aut illius Regni opus , ſed totius Chriſtianae Reipubli-

 cae

(a) *Lib. 2. Francofurti* 1614. *pag.* 34.

(b) *Quod Commentaria Pii II. nomine inſcripta ipſius revera ſint , nemo paullo eruditior negaverit , poſtquam difflata eſt opinio Franciſci Bandini Piccolominei Archiepiſcopi Senenſis , qui Romae cum ederet an.* 1584. *haec ipſa Commentaria Gregorio XIII. nuncupata , eorum auctorem non Pontificem Pium, ſed illius familiarem Iohannem Gobellinum putavit . Praeſulis auctoritas , & huiuſmodi rerum cognitio ſupra ceteros in eo credita facile multos in errorem traxit , quamvis Platina Pii II. vitam enarrans plane contrarium aſſeruiſſet his verbis :* Commentariorum de rebus a ſe geſtis libros duodecim ſcripſit , tertiumdecimum inchoavit . *Verum Archiepiſcopi allucinatio , qui operis amanuenſem auctoris loco perperam habuit , luce clarior emergit ope Codicis , quem Bibliotheca Corſinia* num. 147. *notatum adſervat , quique uſui permagno eſſe poteſt novam Commentariorum editionem adornare cupienti . Ibi ad calcem :* Divo Pio II. P.M. volente Iohannes Cobellini de Lins Vicarius Bonnenſis Colonien. Dioeceſis hoc opus anno Domini MCCCCLXIV. die XII. menſis Iunii exſcripſi feliciter .

cae videbatur. Neceſſaria igitur eorum conſilia exiſtimavit, quorum auxilia requireret. *Haec fuſe deſcripſit Leodriſius Cribellus Mediolanenſis in opuſculo* de expeditione Pii II. in Turcas, *non inopportuno ad poſtrema eiuſdem Pontificis geſta dignoſcenda* (a). *Hunc ſynchronum auctorem, ac multo magis Pii Commentaria ſequar in iis narrandis, quae ad rem initio propoſitam pertinere arbitrabor. Interea Pius, ne bello intermiſſo per occaſionem Concilii, Oriens totus Turcarum dominationi ſuccumberet, novum erexit militarem Ordinem ſub titulo B. Mariae Bethlemiticae, cuius eſſet munus, ut Lemnum Inſulam, & ceteras Aegei maris defenderet, & non ſecus, ac Equites Ieroſolymitani Turcarum piratas ultro, citroque diſcurrentes coerceret.*

His ita diſpoſitis e Roma Mantuam verſus diſceſſit die XXII. Ianuarii CIↃCCCCLIX. nihil hiemis aſperitatem, aut longinquitatem itineris, nihil podagram veritus, qua conflictabatur aſſidue, dummodo Chriſtiani populi, & fidei ſecuritati proſpiceret. Locus eſt hic memorandi reſponſum aeterno dignum elogio, quod nonnullis dedit pericula ob oculos ponentibus tum valetudinis parum firmae, tum Romae, ac temporalis ditionis, quae Pontifice abeunte, nil erat proclivius, quam ut inhiantibus undique tyrannis in emolumentum, ac praedam concederet. Cum redieris, *aiebant* (b), non invenies locum, ubi reclines caput, quem poſſis

(a) *Tom.* XXIII. *rer. Italic. Scriptor. col.*25., *& ſeqq.*

(b) *Lib.*2.*Comment. Pii II. pag.*39.

poſſis tuum dicere. *Ad haec Pontifex*: Meliora, *inquit*, praeſtabit Deus, cuius acturi cauſſam peregre proficiſcimur: quod ſi permiſerit divina miſeratio id fieri, quod timetis, privari his temporalibus bonis Eccleſiam, quam fide malumus; niſi ſervamus quod promiſſum eſt, perit fides noſtra; & quis amplius crederet nobis? Religio quoque in diſcrimine ponitur, quam Turcae oppugnant, adverſus quos conventus indictus eſt: ſin pergimus, nutat temporale regnum Eccleſiae, & hoc ſaepe amiſſum eſt, & ſaepe recuperatum: ſpirituali, ſi ſemel exciderimus, difficile vindicari aliquando poterit: pereant haec fluxa, dummodo ſolidiora illa retineamus. *Toto itinere nil ferme aliud egit, quam aut ſcribendo Principes ad bellum hortari, aut ſacras obire functiones, quas Romae peragere conſueverat. Peruſiae enim, quam primo adivit, feſtum Purificationis B. Virginis celebrans, cereos, ut mos eſt fieri in Pontificio ſacello, diſtribuit, mox eadem in civitate templum amplum, & nobile Deo in honorem S. Dominici dedicavit* (a). *Inde poſtquam Corſignanum natale ſolum* (b), *Senas illuſtrem patriam, Florentiam, Bononiam abiiſſet, Ferrariae, ubi honorifice exceptus eſt a Borſo Eſtenſi Apoſtolicae Sedis Beneficiario, die XXIV. Maii feſtum Corporis Chriſti ſolemni pompa cele-*

 bra-

(a) *Lib. 2. Comment. Pii II. pag.* 43.

(b) *Corſignani oppidum an.* 1462. *Pius II. Epiſcopali apice ornavit, & deinde* Pientiam *appellari juſſit. Rayn. an.* 1462. *n.* 46.

bravit (a). *Mantuam denique die* XXVII. *eiuſdem menſis intravit, publicis, ut par erat, comitatus obſequiis, praeſertim Ludovici Gonzagae eiuſdem urbis Marchionis, ingentique omnium plauſu, ac laetitia traductus*. Ingreſſus Mantuam eſt (*ita Iohan. Antonius Campanus Epiſcopus Aprutinus* (b)) ſexto Kalend. Iunias, quatriduo prius quam Romae ſubſcripſerat, pompa eadem, qua Peruſiam, niſi quod hic Regum, Principumque Legati lecticam ſubiere.

Conqueſtus eſt Pius non omnes Principum Oratores Mantuae conveniſſe: Attamen paullo poſt, advenientibus, qui deerant, negotium foederis adverſus Turcas diſcuti coepit, mutuiſque pollicitationibus, ac pactis firmari. Longum hic eſſet deſcribere quantas tum curas, ac labores impenderit Pontifex, ut ſuos pro re Chriſtiana tuenda, ampliandaque conatus ad finem optatum perduceret. Sollicitaverat iam Pius exemplum Calliſti ſecutus (c) *etiam*

(a) *Vid. Diar. Ferrarienſe ab an.* 1409. *ad* 1502. *col.* 205. *Tom* XXIV. *rer. Italic. Scriptor.*

(b) *In vita Pii II. a Campano ſcripta, quae extat inter Opera eiuſdem Pontificis edit. Baſileae* 1551., *mendum irrepſit in nomine Epiſcopatus Campani, dicitur enim* Aretinus Epiſcopus. *quando* Aprutinus *ſcribendum erat*.

(c) *Calliſtus III. egit cum Conſtantino Zaraiacob Aethiopiae, & Uſuncaſſano Perſidis, atque Armeniae Regibus, cumque aliis Aſiae, & Africae populis, ut bello Turcas aggrederentur, opera uſus Ludovici Bononienſis, & Bartholomaei Fulginatis Fratrum Ordinis S. Franciſci de Obſervantia. Extant apud Raynald. ann.* 1456. *num.* 45., & 1457.

etiam Aſiae Principes ad bellum Turcis inferendum, eoſque facile ſocios habiturus videbatur; ſi vera ſunt, quae David Imperator Trapezuntinus ad Philippum ſcripſit Burgundiae Ducem litteris datis die XXII. Aprilis CIↃCCCCLIX.; *in iis enim affirmavit ſe non modo ad arma ſumenda paratum eſſe, ſed Perſarum Regem, & Armeniae Minoris, Iberiae, ac Mingreliae Principes, cum aliis nonnullis eius orae populis idem uno animo, ſtudioque facturos.*

Verum

& 1457. *n.*67. 68. 69. *Pontificiae litterae hac de re ſcriptae ad Reges, populos, & univerſitates Chriſtianorum, qui* Franchi *appellantur in regnis Perſiae, & Giorgianae conſtitutas. Atque hic notandum* Francorum *nomine Europaeos occidentales a Turcis appellari conſueviſſe, illudque a tempore Cruciatarum, ſeu ſacrarum expeditionum in Palaeſtinam Latinis, ſive Europaeis, ſive etiam indigenis (conſtat enim Latinos in Syria, ac Palaeſtina domicilium fixiſſe ab aevo S. Hieronymi) adhaeſiſſe, vel quia Francorum militum numerus plerumque in illis expeditionibus maior eſſet, vel quia Franci aliquo tempore Palaeſtinam ipſam tenuere: unde factum eſt, ut Syri, Arabes, & Mahumetani non modo Latinos indigenas, & Europaeos, ſed Europam ipſam hoc nomine agnoſcerent, eam* Frankiſtan *nuncupantes. Vid. Herbelot. Hinc forſan etiam evenit, quod in Indiis quoque orientalibus* Francorum *nomine Itali, Angli, Luſitani, Hiſpani, aliique Europaei deſignentur. Hoc vocabulo ipſi Graeci ſcriptores, licet primitus ſolos Francici regni populos intelligerent, tamen poſt Nortmannorum victorias eodem uſi ſunt, ut Apuliae, & Calabriae populos indigitarent (Goar. not. Codin. c.5. n.43.) Tandem Anna Comnena, Iohannes Scylitzez, Curopalates dictus, aliique Latinos omnes eodem* Francorum *nomine intelligunt.*

ſendum videbantur ; at non levis inerat difficultas , quod ſummum in eo imperium ſibi depoſcebant . Ferdinandus Neapolis Rex , qui ſuperiori anno Alphonſo patri ſucceſſerat , ceteris quidem flagrabat ardentius , ſed eum Ducis Andegavenſis arma , & procerum regni alienatio diſtinebant . Ex Gallia nihil ſpei erat ; parum etiam ex Germania , eo quod Fridericus III. Imperator poſt mortem Ladislai Regis Boemiam , & Hungariam , tamquam ſibi debitas vindicabat , ſuiſque rebus potius , quam Turcico bello ſtudebat . De Franciſco Sfortia , eiuſque promiſſis res in ancipiti remanſit . Breviter ut dicam , Principum ſollicitudo nequaquam Pontificis exſpectationi reſpondit ; & nihilominus ea virium , atque opum collatio decreta tunc fuit , ut ſi , additis copiis Albanorum , Graecorum , aliorumque Aſiae populorum , adhibita vere , opportuneque fuiſſet , maximum inde emolumentum capere Chriſtiana res potuiſſet . Cum poſt auxilia ſtatuta , & rei gubernandae formam ſolerter diſpoſitam , conventus unanimi voluntate ſanxiſſet bellum quantocyus terra , marique gerendum eſſe , ſui muneris Pius eſſe duxit , ut illud confeſtim litteris datis XVIII. Kal. Februar. CIↃCCCCLX. *palam faceret , ac declararet* (a) .

Rebus ita compoſitis , Pontifex e Mantua , nihil biemis rigore deterritus , Florentiam rurſus , ac Senas remeavit , ibique , podagrae morbo ingraveſcente , ſubſtitit uſque ad IV. *Idus Septembris , ut balneis Petriolanis operam daret* (b) . *Romam inde profectus*

(a) *Rayn. an.* 1460. *n.* 1., *& ſeqq.* (b) *L.* 4. *Comment. p.* 102.

fectus eſt, ut belli ſacri negotio vacaret. Sed Ferdinandus Rex, qui & antea pollicitus fuerat per Oratorem ſuum Archiepiſcopum Beneventanum, & recens in Mantuano conventu, ſe totis viribus adverſus communem hoſtem ei praeſto futurum, ita valide ab aemulo Duce Andegavenſi premi coepit, ut Pontifex in tanto Regis diſcrimine ipſius partes ſuſcipere, & bellum una gerere, ac ſuſtentare debuerit. Haec armorum conflictatio, & aliae turbae excitatae in ditione Eccleſiaſtica, praeſertim a Malateſtis, & Manfredis, ſolidos quatuor annos abſumpſere, nec ante ceſſaverunt, quam Iohannes Andegavenſis e regno pulſus, & in Galliam redire coactus, liberum, ac tutum ſolium Ferdinando reliquit, Malateſta autem, & Manfredus ad officia clientum Romanae Eccleſiae redierunt. Nec tamen Pontifex eo toto tempore propoſiti ſui oblitus eſt, cum ipſum non minus animo inſita pietas, ac religio, quam Turcarum progreſſus, & preces Chriſtianorum orientalium eius opem enixe implorantium quotidie magis accenderent. Hos inter longe eminebant Patriarchae Alexandrinus, Antiochenus, & Ieroſolymitanus, qui legatione miſſa Pium de Chriſtianae rei ſtatu, deque ſua fide orthodoxa iuxta regulas in concilio Florentino ſancitas certiorem fecerunt. Spartani quoque, gens olim totius Graeciae clariſſima, ad eum ſupplices manus tetenderant, ſuaque omnia ipſius arbitrio ſubmiſerant, dummodo barbarorum vincula, & dominatum effugerent (a). *Praeter Legatos Perſarum Regis, & Impera-*

(a) *Lib.4. Comment. pag.*103.

peratoris Trapezuntini , nonnullos etiam a Cilicibus , aliiſque Aſiae populis acceperat , iique omnes uno ore nihil ſe magis optare ferebant , quam ſuas ut vires contra Othomanos cum noſtris coniungerent . Tot legationibus cauſſam in primis dederat Mahumetis II. formidanda proſperitas cuncta ſecum , quocumque arma verteret , torrentis inſtar abripiens ; etenim iam Lemnum , & Lesbum Inſulas a noſtris bello ſuperiori receptas , viriliterque , ut oſtendimus , a Patriarcha Aquileienſi defenſas occuparat ; iam Peloponneſum totam ſubegerat , eiuſque Deſpotam Thomam Palaeologum fuga ſalutem quaerere , & Romam migrare coegerat , ubi illum Pius una cum ceteris a Turcis patria eiectis humaniſſime excepit (a).

Poſt

(a) *Perpetuam hanc conſuetudinem habuit Eccleſia Romana , ut Chriſtianos fidei cauſſa laborantes opibus ubique foveret , & ad ſe confugientes materno affectu reciperet . Praeclare huc facit epiſtola Dionyſii Corinthiorum Epiſcopi apud Euſebium Hiſt. Eccl. lib.4. cap.23. , ex qua intelligere quivis poteſt , quanta foret Romanorum Pontificum erga fidelium Eccleſias etiam longe remotas pia liberalitas . Hoc idem confirmat S. Martinus I. in litteris datis ad Demoſthenem Sacellarii Conſtantinopolitani reſcriptorem apud Anaſtaſium Bibliothecarium in Collectanea edita a Sirmundo Pariſiis 1620. Ei namque interroganti , quomodo Pyrrhus Romae a Theodoro Pontifice habitus fuerit ; Perbenigne , ut Epiſcopum decebat , exceptum , atque omnibus ad vitae commodum neceſſariis inſtructum fuiſſe reſpondet . Poſtea ſubdit :* Vos Domini mei neſcitis Eccleſiam Romanam ? Dico enim vobis , quia quiſquis venit illuc miſerabilis homo hoſpitari , omnia ad uſum praeben-

tur

Poſt haec fiducia ſimul , ac viribus auctus Imperium Trapezuntinum deleverat , expulſa , rebuſque omnibus ſpoliata Comnena familia , quae ab anno CIↃCCIV., *in quo Galli , ac Veneti Conſtantinopolim urbem vi captam diripuere , ſuam ibi ſedem collocaverat . Ferocientem , ac tumidum tot victoriis barbarum Pius litteris benigne , docteque ſcriptis non modo ſaevum minus , ac trucem in Chriſtianos homines reddere ſategit , ſed etiam ſpe quadam , ac titulo legitimi Imperii oſtentato ad veram fidem allicere conatus eſt* (a) . *Ille tamen nihilo mitior , aut pacatior factus anno* CIↃCCCCLXIII. *Boſniae regnum exercitu invaſit , obtruncatoque propriis manibus Thoma Rege , eas quoque terras caedibus , ac rapinis crudeliſſime vaſtavit . In eo tumultu cum regia uxor Catharina hoſtiles gladios meliori ſorte evaſiſſet , Romam & ipſa continuo venit , ubi munifice , ac liberaliter habita per Pium II. , & ſucceſſores*

tur ei , & nullum immunem ſuis donis S. Petrus repellit venientibus illuc , ſed panis mundiſſimus , & vina diverſa dantur non ſolum ei , ſed & hominibus eius pertinentia . Si ergo in miſerabilibus hominibus haec fiunt , qui venit etiam honorabilis ſicut Epiſcopus , qualem ſumptum habet ſuſcipere ? *Innumera prope ſunt huiuſmodi caritatis exempla , quae deſcribere non eſt huius loci . Equidem , ſi vellem tantummodo viros Principes recenſere , qui ſuis e ſedibus exturbati , debitoque honoris cultu carentes (ut Adelais Imperatrix ſaeculo* X., *Iohannes Brenuenſis Ieruſalem Rex ſaec.*XIII., *aliique plurimi ſubſecutis temporibus) Apoſtolicae Sedis beneficia ſenſerunt , haud multo negotio haec ſeries hiſtorice digeſta in volumen excreſceret .*

(a) *Raynald. ann.* 1461. *a n.*54. *ad* 112.

ceſſores Pontifices, e vita demum excedens anno cIↄccccLXXVIII. *amiſſi Boſnici regni iura Sedi Apoſtolicae legavit. Boſniae regno Valachiae partem Mahumetes illico adiunxit, occupaſſetque brevi poſt tempore etiam Epiri provinciam, niſi ſtrenuus, ac rei bellicae peritia celebris Princeps Georgius Caſtriotus Scanderbeg cum eo pacem opportune feciſſet.*

Cum miſera haec foret Reipublicae Chriſtianae conditio, Pontifex nil ſibi potius habendum putavit, quam ut bellum adverſus Turcas in Mantuano congreſſu decretum acceleraret. Primo igitur triremium, quas in Portu Piſano parari iuſſerat, Praefectum conſtituit Nicolaum Fortiguerram Cardinalem S. Caeciliae, eique negotium dedit, ut ſuper impoſitis crucesignatis quotquot ad eam diem conveniſſent, illas Anconam duceret, in qua urbe claſſem omnem, & copias colligere deſtinarat; deinde cum praeſens bellum gerere, ac per ſe ipſum adminiſtrare ſtatuiſſet, ſtuporem ea res non modo Cardinalium Collegio, ſed univerſis fere Romanis civibus, Principumque Oratoribus iniecit, quicumque affectam Pontificis valetudinem, belliqne caſus ancipites reputarent. At Pius excelſi animi Pontifex haec diſſerentibus ita reſpondit (a): Principatus enim facile his modis retinetur, quibus ab initio partus eſt: abſtinentia, caſtitas, innocentia, zelus fidei, religionis fervor, contemptus mortis, martyriique cupido Romanam Eccleſiam toti orbi praefecerunt .... ceſſavere marty-

(a) *Lib. 12. Commentar. pag.* 339.

martyria, & ſancti Confeſſores introiere, qui doctrinae lumine, ſanctiorisque vitae fulgore non minus Chriſtianis plebibus profuerunt, quam Martyres, vitiis hominum fraena ponentes, quae ſolent in pace latius evagari: ab his, & ab illis Eccleſia noſtra magna effecta eſt. Servari non poteſt, niſi praedeceſſores noſtros imitemur, qui regnum Eccleſiae condidere: nec ſatis eſt confeſſores eſſe, praedicare populis, fulminare vitia, virtutes in caelum tollere: ad priores illos accedendum eſt, qui pro teſtamento Domini ſua corpora tradiderunt ..... Pro Deo noſtro propriam ſedem, & Romanam Eccleſiam relinquimus, & hanc caniciem, atque hoc debile corpus ſuae pietati devovemus &c. *His dictis Cardinalium fletus obortus eſt, quorum unus Iohannes Carvaialis in hanc ſententiam prorupit* (a): Hominem te, *inquit*, hactenus exiſtimavi, Pontifex, nunc Angelum iudico, viciſti opinionem meam: Deus adſit tuis coeptis: ego lateri tuo ſemper comes adero, ſive aqua, ſive terra ſit iter habendum; nec te per flammas euntem deſeram, quando recta in caelum vadis.

Secundum haec Pontifex conſtitutione edita apud S. Petrum XI. *Kal. Novembr.* CIƆCCCCLXIII. (b) *bellum Turcis ſolemniter indixit, foederiſque ſummam, ac rationem omnem expoſuit, quod cum Philippo Burgundiae, & Chriſtophoro Mauro Venetorum Duce*

(a) *Lib.* 12. *Commentar. pag.* 341.

(b) *Raynald. ann.* 1463. *a n.* 29. *ad* 40.

Duce pepigerat (a), *quorumque fidem habuerat una ſecum maritimis copiis in hoſtem ituros, dum Rex Hungariae Matthias terreſtri exercitu inſtructus alia parte rem gereret. Sed Philippus fidem datam cito deſeruit, nec Pii monita deinceps apud eum valuere, ut ea praeſtare vellet, quae toties promiſerat uſque ab anno* CIↃCCCCLV. , *cum per manus Iohannis Cardinalis S. Stephani in monte Caelio Crucem aſſumpſit. Neque tamen Pius vel hanc ob cauſſam, vel quia tanto ponderi haud pares aerarii Apoſtolici vires intelligeret, praeſertim cum decimae, vigeſimae, & trigeſimae in Mantuano conventu ſtatutae nonniſi lente, ac difficulter procederent, propoſiti ſui ſpem abiecit, aut animi alacritatem imminuit. Aluminis vena inſignis in agro Tulphano prope Centumcellas detecta tunc fuerat, vide-*

(a) *In Hiſt. Veneta Andreae Naugerii patritii Veneti ab origine urbis ad an.* 1498. *ita deſcribitur foedus a Pio II. initum cum Venetis* : Offerſe il Papa oltra venti Galere, che faceva armare in Venezia. (*aliae in Portu Piſano conſtruebantur*) la ſua perſona medeſima a quella impreſa. Fu però pel Senato deliberato, che il Doge con quattro Conſiglieri da eſſere eletti, doveſſe andare ſopra l' armata all' impreſa. La qual parte ebbe di sì ballotte 107., di nò 11., non ſincere 16.&c. E furono nel maggior Conſiglio eletti i Conſiglieri a 7. di Luglio, i quali furono Ser Triadamo Gritti, Ser Niccolò Tron, Ser Giacomo Barbarigo, e Ser Pietro Mocenigo, i quali doveſſero andare in armata. La quale adunata in Venezia di gran numero di Galere, delle quali tre furono armate dal Papa, e due dalla Comunità di Bologna, una da quella di Lucca, e due dal Marcheſe di Ferrara &c. *Vid. Tom.* XXIII. *rer. Ital. Scriptor. col.* 1124.

debaturque ea res haud modicum Eccleſiae Romanae proventum allatura. Hunc ille totum Turcico bello attribuit, & Veneti Ducis, aliorumque Principum Italiae auxiliis fretus, opibus etiam Cardinalium adiutus, inter quos Rodericus Borgia Diaconus S. Nicolai in Carcere triremem obtulit ſuis expenſis fabricatam, componendis, quae ſupererant, rebus, profectionique maturandae ſolummodo incubuit, nil peſtilentia commotus, quae tunc Anconam tenebat.

Paratis itaque omnibus, quae vel urbis cuſtodia, eo abſente, vel claſſis uſus requireret, inter quae vectigal buccellati panis, qui tum Corneti fiebat, ſublatum reperio (a), *die ſexto poſt idus Iunias ex aedibus Vaticanis in baſilicam Principis Apoſtolorum*

(a) Pius PP. II. Dilectis Filiis Communitati, & Officialibus Civitatis noſtrae Corneti &c. Cum pro munitione claſſis in Turcos armandae, & ſuſtentatione eorum, qui pro fide pugnabunt, mandaverimus fieri biſcottum de frumento per iſtam noſtram Communitatem, & alias dato in ſubſidium huius ſancti operis: exiſtimamus indignum etiam ut pro rebus noſtris, & fidei gabella aliqua exigatur. Volumus & vobis per praeſentes mandamus ſub poena indignationis noſtrae, & trecentorum ducatorum Camerae Apoſtolicae applicandorum, quatenus ab illis, qui praepoſiti ſunt huiuſmodi biſcotto faciendo, non exigatis, vel exigi faciatis aliquam gabellam moliturae, vel cuiuſvis alterius oneris, ſeu ſolutionis. Quinimmo ſi aliquid per vos, vel alios fuiſſet receptum, volumus integre, & cum effectu reſtitui infra tres dies ſub iam dicta poena. Non obſtantibus in contrarium facientibus quibuſcumque. Datum Romae apud S. Petrum ſub annulo Piſcatoris die XI. Iunii MCCCCLXIIII Pontificatus noſtri anno ſexto. *Exſtat in Archivo ſecreto civitatis Corneti.*

ſtolorum deſcendit, qui mos perpetuus ei erat, quotieſcumque Romã pedem efferret. Ibi poſt preces humiliter Deo fuſas, ut belli ſuſcepti cauſſam benigno proſequeretur favore, hanc ipſam habuit Orationem, quam e tenebris erutam in lucem emittere conſtitui. Cardinalis Papienſis (a), *Pontificis iter Anconitanum deſcribens, ita inquit*: In baſilica Vaticana ſucceſſu rerum pie deprecato Roma egreſſus eſt. *Nec diſcrepat Iohannes Antonius Campanus cum refert*: Ibi omnibus ad precandum felicem rerum ſucceſſum invitatis, feſtinato ad pontem Milvium lectica delatus eſt. *Quibus ex verbis non ſecus, ac e contextu liquido conſtat Orationem, quam tradimus, a Pio recitatam fuiſſe in templo D. Petri eo ipſo die, quo Roma diſcedens Anconam verſus properavit. Quam fuerit eloquens Pius, quantoque ingenio praeditus, ac ſcientia, illius Opera oſtendunt, quae typis edita habemus. Haec vero Oratio, quae inter Pii Orationes poſtrema fuit, pietate, & gravitate ſententiarum, meo quidem iudicio, ceteris ipſius lucubrationibus apprime reſpondet. Campanus critice penſitans Pontificis noſtri Orationes ita cenſet:* Sententiis, quam verbis illuſtriores, copia mira, & ad magnitudinem rerum excreſcente; de verborum delectu nonnihil illi Germania detraxerat, coacto ſaepe apud barbaros cultiora negligere. *Idem Anconitani itineris narrationem contexuit; ſed non ita diligens fuit, ut Papienſis, & Guernerius Bernius, qui quaedam huic rei*

 pecu-

(a) *Lib. 1. Comment. pag. 354. edit. Francofurti* 1614.

peculiaria in chronico Eugubino congeſſit (a). *Pius igitur die, quam ſupra indicavimus, cum veniſſet ad pontem Milvium, & Cardinales, ac domeſticos omnes, quos comites habiturus non erat, perhumaniter a ſe dimiſiſſet, navigium in flumine Tiberi, ſibi iam paratum conſcendit. Sub ipſum navigationis initium febri correptus male habere ſe coepit; ſed morbum animi robore, ac vultus hilaritate occuluit, nimirum veritus, ne medici retro ſtatim abire, ac Romam repetere cogerent. Tiberi vectus primo ad caſtrum Iubilaeum applicuit, & mox Fianum pervenit, ubi Cardinalis S. Caeciliae, qui modo Tiberinum oſtium intraverat, & citatis equis eum fuerat conſecutus, claſſis rationem omnem, ac ſtatum expoſuit, quam a portu Piſano per Siculum fretum in Anconam deduci mandaverat. E Fiano monaſterium S. Benedicti ſub monte Soracte ſitum adivit, in eoque obviam habuit Cardinalem Carvaialem, quem Roma exciverat ſtatim, ac intellexit multos Anconae Crucesignatos coiſſe, quibus Peloponneſum tentare cupientibus nihil aliud, quam ducis auctoritas, & conſilium deeſſet. Septuageſimum iam annum Cardinalis agebat, eo tamen ſtudio erga Pium, & Religionis cauſſam ferebatur, ut eiuſmodi onus in ſe recipere non recuſarit*. Scriptum mihi eſt, veni (*eum ſic loquentem Papienſis inducit* (b)), ecce adſum. Imperatur, ut vadam, iam iter ingredior: pars haec vitae ultima neganda Chriſto non eſt. *Huius adven-*

(a) *Tom. XXI. rer. Italic. Scriptor. col.* 1007.

(b) *Lib. I. Commentar. pag.* 355.

adventu, & prompto animi obſequio Pontifex recreatus Ocriculum uſque navigavit. Mox terreſtri itinere Narniam, Interamnam, Spoletum, Fulginium, Aſſiſium ad conventum S. Mariae Angelorum, inde Caſam Caſtaldam, Sigillum, Fabrianum, Matelicam, Lauretumque profectus eſt, ubi calicem cum aurea patena Deiparae obtulit (a), ac iter proſecutus Anconam demum pervenit die quarto poſt Idus Iulias, non autem nonis Iunii, quemadmodum (verba ſunt Platinae in eius vita) publico decreto enunciaverat. Locus hic puſtulat, ut urbis Anconitanae occurſum e libro deſumptum Iuliani Saraceni deſcribam (b). Vehiculum triremis inſtar conſtructum, armamentiſque, ac reliquis ad maritimos uſus neceſſariis ornatum coram Pontifice conſtitit. Quinquaginta nobiles adoleſcentes remigum ſpeciem praebebant, nec praefectus deerat, aut navis rector, aut aliud quodcumque miniſterium. Collaudato civium ſtudio, gratiiſque Senatui actis, qui ad portam Caput Montis vocatam gratulabundus proceſſerat, urbem Pius ingenti multitudine refertam ingreſſus eſt, cum triremis ipſum praeiret, atque inter laetas, fauſtaſque populi voces tormenta bellica paſſim exploderet. Precibus in Cathedrali eccleſia Deo perſolutis, in proximas Epiſcopi aedes conceſſit, ibique itinere, ac morbo fatigatus decubuit. Quamquam aegro corpore debilis, tamen deſiderio aeſtuans pergendi quantocyus in Orientem, ut res Chriſtianas

(a) To. II. Alphonſi Ciaconii in additionibus ad vit. Pii II. Andreae Victorelli col. 1010.

(b) Notizie Storiche d'Ancona lib. 10. pag. 272. Romae 1675.

collapſis aliqua ſaltem ex parte ſublevaret, **decrevit** *ſupplicationes trium dierum*, *praefatus initia rerum Deo*, *cetera virtuti commendanda eſſe*. *Sed triremium ſuarum aliquot adhuc tardabant*, *& Veneta claſſis cum Duce Chriſtophoro Mauro nondum advenerat*. *Scio equidem Iohannem Simonettam in ſcriptis reliquiſſe* (a), *quod Pius numquam in Orientem iturus foret*, *ſed Brundufii portum petiturus*, *ut Romam inde quamprimum remearet*. *Scio etiam Chriſtophorum a Soldo in ſua Brixiana hiſtoria affirmaſſe* (b), *Pontificem non eo animo Anconam profectum eſſe*, *ut Turcis bellum inferret*, *ſed ut eam urbem armis occuparet* (*quamdam enim libertatem Anconitani affectabant*, *licet revera ſubditi eſſent Romanae Eccleſiae*), *Florentinoque populo traderet*, *ſecundum pacta cum eo inita*, *& cum Duce Mediolani*. *Verum Cardinalis Papienſis*, *qui rebus praeſens interfuit*, *utriuſque mendacium aperte coarguit*, *ceteriſque omnibus*, *& praeſertim Franciſco Philelpho eamdem notam inurit*, *qui Pium maligne traducere*, *atque etiam*, *ut Meyerus* (c), *aſſerere ſunt auſi*, *quod* tantae expeditioni dux eſſe non potuit, non enim Eccleſiae miniſtris gladius datus eſt ille (d).

Dum

(a) *Lib.* 30. *rerum geſt. Franc. Sfortiae Mediolan, Ducis col.* 764. *Tom.* XXI. *rer. Italic.*

(b) *Col.* 900. *To.* XXI. *rer. Italic.*

(c) *Lib.* 16. *Annal. Flandr. in Phil. Burg.*

(d) *Datam utriuſque gladii poteſtatem Petri ſucceſſoribus*, *exemplis*, *& rationibus propugnavimus in Part* II. *p.* 25. delle Memorie Iſtoriche di Benevento Roma 1764.

Dum Veneta claſſis moratur ; Turcae fines Raguſinos , ſeu Epidaurienſes ingreſſi omnia tumultu , caedibus , ac rapinis complevere . Id Pius cum audiſſet , quamquam aeger ; ac languens , Cardinalem Carvaialem ad ſe confeſtim vocat , & eo auxiliatum deductis in mare navibus una ſecum pergere ſe velle ſignificat . At paucos poſt dies certior factus dilapſos iam hoſtes fuiſſe , ab eo propoſito abſtinuit , animo interim ſauciatus , ac maeſtus ob nimis longam Venetae claſſis exſpectationem . Hanc morbi augendi cauſſam fuiſſe crediderim , adeo ut cum Venetae triremes numero duodecim , quas Princeps ipſe Chriſtophorus Maurus ducebat , Anconae portum pridie idus Auguſti ſubiere , Pontifex navigationi tolerandae non amplius ſufficeret ; ceterae autem triremes , & praecipue Eſtenſium , & Bononienſium , vel poſt ſecutum Pontificis obitum , vel numquam ſupervenere (a) . *Papienſis re-*

(a) *Quod duae Bononienſium triremes , audito obitu Pontificis, Anconam non appulerint , habetur in Annalibus civitatis Bononiae Hieronymi de Burſellis Ordinis Praedicatorum ab an.*1418. *ad* 1497. *In iis ad an.* 1464. *auctor ſcribit , Achillem de Malvitiis militem S. Iohannis Anconam contendiſſe, ut triremes ingrederetur , Iacobum autem de Gratis cum filio Alexandro, aliiſque multis Bononienſibus Venetias ivisse ad triremes Bononienſium , verum allato nuncio de morte Pii II. ; non ultra proceſſiſſe. Vid.* To.xxiii. *rer. Italic. Scriptor. col.*894. *De Eſtenſium vero triremibus in Diario Ferrarienſi ab an.* 1409. *ad* 1502. *ap.Murator.* To.xxiv. *rer. Italic. Scriptor. col.*209. *ſit adnotatum lego ad an.*1464: A dì 13. di Auguſto ſi partinno due Galee arma-

referat (a), *Pium eo nuncio exhilaratum, ſtatim triremes ſuas obviam Duci exire iuſſiſſe, Cardinalibus quinque* Pontificali quadriremi *impoſitis, qui eum advenientem exciperent. Deinde ſubdit, quod claſſis conſpiciendae ſtudio, etſi febri gravatus,* ad feneſtellam cubiculi, quae in mare, atque in portum deſpiciebat, non ſine labore deferri ſe imperavit. *Matthias quoque Palmerius in opere* de temporibus ſuis *inſcripto ad annum* 1464. *adnotavit* (b), *Pium e ſpecula Venetam claſſem mari adventantem proſpexiſſe. Aliter Campanus rem narrat his verbis:* deferri ſe

armate da Pō da la gabella groſſa da Ferrara, per andare in Ancona &c. Suſo una de le quale Galee gli andava Meſſer Rainaldo fratello del prefacto Duca Borſo, e Meſſer Pandolfo Contarino da Venezia, & Aliprando de li Ardizoni da Lucca gentilhomo Ferrareſe; e ſuſo l' altra ge era Meſſer Alberto fratello ancora del prefacto illuſtre Duca, Meſſer Leonardo Boldù da Venezia, e Meſſer Piedro Marocello, cavaliero, e gentilhomo Ferrareſe; e cusì andorno tutti con le loro comitive in Ancona, & ivi attrovorno Papa Pio morto, e più non ſe gli andava. E la Domenica a dì 26. del dicto ritornorno da Ancona a Ferrara. *Aliud de iis triremibus monumentum vidimus Ferrariae apud Canonicum Ioſephum Antenorem Scalabrinium patriae antiquitatum ſtudioſiſſimum, nempe inſtrumentum notarii Franciſci Pelipari, rogatum an.* 1464. *die* 9. *Auguſti, in quo Gabriel Riminaldius cautionem facit, ſeu* conſervatum *aliquibus mercatoribus Ferrarienſibus in favorem Iohannis Antonii filii Nicolai de Diſcalciis Patavini civis Ferrarienſis de nonnullis rebus ad maritimos uſus neceſſariis in dictis triremibus.*

(a) *Lib.*1. *Comment.p.*359.

(b) *Inter Scriptor. rer. Italic. ab an.*M. *ad* MDC. *To.*I. *Florentiae* 1748. *col.*248.

ſe iuſſit ad primum litus claſſem inſpectu-rus. *Antiquam ego etiam picturam vidiſſe reminiſcor in bibliotheca Cathedralis eccleſiae Senenſis, quae Pium exhibet non e ſpecula, aut feneſtra inſpectantem, ſed hominum humeris elatum in littore portus Anconitani. Vtcumque ſit, id modo exploratum eſt, eum poſtea, rebus humanis valere iuſſis, in vulgi conſpectum nuſquam prodiiſſe, quemadmodum Campanus idem affirmat*: In cubiculum relatus ſolvi ſtatim profluvio coepit, medicis nihil periculi promittentibus. Et haec quoque Principum miſeria eſt, *inquit*, ne in morte quidem carere aſſentatoribus. *Ex eo momento adeo febris invaluit, ut ſacramentis refectus, praeclariſque editis eximiae pietatis, & conſtantiae argumentis, ad horam quartam noctis eiuſdem diei animam tandem efflaverit inter ſuorum lacrimas, & maxime Cardinalium, inter quos Papienſis, & Beſſario Cardinalis Nicaenus, procerumque Venetorum. Ita Pius ad praemia evolavit laborum, quos pro Dei Eccleſia maximos habuit, ingentem bonis omnibus, ac toti Orienti poſt ſe luctum relinquens, ut vere ſcribit Marinus Barletius* (a). *Facere non poſſum, quin verba hic addam, quibus Pontifex morti iam proximus Cardinales allocutus eſt*: Fratres, *inquit*, dilectiſſimi, videtis, quo adductus ſum. Hora mea iam venit.... Curate vos opus hoc Dei, nec ſinite per negligentiam labi Chriſtianae fidei cauſſam. Ideo vocati in Eccleſiam eſtis, ut ſuis tempo-ribus

(a) *In vit. Scanderb. lib.* 4.

ribus illi opem feratis. Mementote officii veſtri, & Deum attendite, qui contemplator eſt omnium, retribuitque ſecundum opera noſtra. Fideli miniſterio & crevit, & progreſſa eſt dignitas veſtra. Utique per fidele miniſterium eſt retinenda. Quaerentes quae veſtra ſunt, non quae Ieſu Chriſti, illam retinere diu haudquaquam poteſtis.

Egregiis his dictis, animique ſenſibus Pius, qui ad res agendas, & arduas quidem natus videbatur, quique augere maieſtatem Pontificis ſemper ſtuduit, vitae ſuae tanto cum gloriae ornamento peractae curſum abſolvit anno aetatis quinquageſimo nono, Pontificatus autem ſexto nondum expleto. Mortuo Pontifice ſacri belli moles extemplo procubuit, reique Chriſtianae negocia penitus in Oriente corruerunt. Pecuniam in belli uſus comparatam Matthias Hungariae Rex obtinuit, naveſque Pontificias Senenſi triremi auctas (a) *Veneti eo nomine acceperunt,*

(a) *Ephemerides Senenſes Allegretti de Alegrettis ab an.* 1450. *uſque ad* 1496. *apud Murator. Tom.* XXIII. *rer. Italic. Scriptor. col.*771. *ſic habent ad ann.* 1464.: A dì 17. d'Agoſto avemo novelle come Papa Pio era morto in Ancona &c. E una Galea Saneſe padroneggiata per Meſſer Orlando Saracini ſe, ne la menoro i Viniziani a Vinezia. *An autem haec triremis ex illis eſſet, quas Senenſes ſub imperio Iohannis Bichii Anconam deſtinarunt, dubius haereo. De iis tamen pro coronide ex domeſtico archivo Cl. Praeſulis Franciſci Mariae Piccolominei litteras adferam, quas Pius II. Senenſibus ſcripſit antequam Anconam proficiſceretur.* Pius PP. II. Dilectis Filiis Prioribus, Gubernatori Commu-

nis,

runt , ut viribus hiſce adiunctis bellum in Turcas decretum proſequerentur . Solemnes Pio exequias Cardinalibus Anconae celebrantibus , Dux quoque Vene-

nis , & Capitaneo Populi civitatisSenarum &c. Binas litteras veſtras uno tempore recepimus , ſcriptas XIIII. die praeſentis menſis . Alteras quidem in favorem Monialium S. Barnabae : alteras vero ad Capitaneum triremium,quem elegiſtis pertinentes . Quibus reſpondentes , primo quod ad Moniales attinet , quas affectuoſe nobis commendatis , commiſimus hanc rem dilecto filio noſtro Cardinali Senen. , qui earum Ordinarius eſt ; & opportunam faciet proviſionem , prout ſuae circumſpectioni expedientius videbitur . Per alteras vero litteras ſignificatis Nobis elegiſſe Capitaneum triremium nomine veſtrae Reipublicae contra Turcos armandarum dilectum filium Iohannem Bicum equitem , concivemque veſtrum . Quod Nobis eſt gratiſſimum . Probitas enim , & prudentia eiuſdem Iohannis pollicentur Nobis eum munus ſibi demandatum laudabiliter obiturum , ad laudem Dei , ſacroſanctae fidei defenſionem , veſtraeque civitatis gloriam , & honorem . Verum quod ſcribitis eumdem Iohannem deterreri quominus Capitaneatum huiuſmodi acceptet ob exiguitatem mercedis , hoc eſt quinquaginta ducatorum, qui ſingulis menſibus deputati ſunt ; proptereaque petitis , ut eam augere velimus : non videmus , dilecti filii , quomodo id facere poſſimus . Scitis enim , quod ex ſumma , quam veſtra Communitas erogat , duae triremes vix armari poterunt , & exiguo temporis ſpatio in partibus , ad quas mittendae ſunt , ſuſtentari . Idque longe difficilius eſſet , ſi de ſumma ipſa aliquid ulterius demeremus . Quibus ex cauſſis , non videmus eam ullo modo debere imminui . Quod vobis etiam perſuaderi debet : praeſertim cum nec equi , nec apparatus illi habendi ſint in claſſe , qui in terreſtribus expeditionibus requiruntur . Accedit ad haec

quia

Venetus adſuit , qui duos inter Diaconos ultimos collocatus , prout refert Papienſis (a) , *ampliſſimi Oratione Pontificem laudavit . Funeris iuſtis de more perſolutis , defunctique cadavere Romam aſportato , comitia ſtatim pro novo Pontifice eligendo ſunt habita , in quibus Petrus Barbus Cardinalis S. Marci Pontifex renunciatus Paulli II. nomen aſſumpſit . Haec ſunt res a Pio geſtae , dum bellum Turcis molitur , quarum ſi fructus nullus fuit , laetoque ſucceſſu caruerunt , haud idcirco tamen minoris aeſtimandi eſt ſollicitudo ipſius , ac virtus .* Numquid ideo (*aiebat S. Bernardus* (b)) non debet facere homo quod debet , quia Deus facit quod vult ? *Merito igitur de Pio II. cecinit Angelus Coloccius* (c) :

Invidit fortuna potens tam fortibus auſis ,
 Nam dare vela notis dum parat, occubuit.
Sed vivit , vivetque Pii per ſaecula virtus ,
 Et ſanctum aeterno carmine nomen erit .

Pau-

quia cauſſa Dei agitur , & qui Deo militat , non mundani ſtipendii amplitudinem , ſed meritum , ac gloriam caeleſtis patriae debet aeſtimare . Si tamen veſtra devotio iudicaverit expediens eſſe augere proviſionem Capitanei praedicti , honori veſtro conveniet , & ad laudem cedet, ſi aliunde provideritis . Nullatenus enim videmus , quod pro triremibus armandis a veſtra Republica decretum eſt , poſſe ultra imminui . Datum Romae apud S. Petrum ſub annulo piſcatoris die XXI. Maii MCCCCLXIIII. Pontificatus noſtri anno ſexto.

(a) *Lib.* I. *Commentar.* *pag.* 359.

(b) *Epiſt.* 256. *ad Eugen.*

(c) *Carmina Latina* , & *Italica* , *edita Aeſii* 1772. *pag.* 102.

Pauca nunc dicenda ſuperſunt de aureo numiſmate, quod excellentis doctrinae Praeſul Franciſcus Maria Piccolomineus poſſidet, cuiuſque ectypon fideliter delineatum in fronte Orationis ponendum curavi. Unicum forſan hoc tempore, aut ſaltem rariſſimum eſſe arbitror, cum nullam ipſius mentionem fecerint neque Xaverius Scilla (a), *neque Philippus Floravantes* (b), *aut alii quicumque de nummis Pontificiis, vel de rebus geſtis Pii II. ſcripſerunt. Excuſum illud fuiſſe occaſione belli ſacri adverſus Turcas iterato ſanciti, ex eo ſatis apparet, quod* ſextum Pontificatus annum *exhibeat* (c). *Sed rem etiam luculentius evincit epiſtola Franciſci Patritii, quam e Fulginio dedit Kal. Febr* CIↃCCCCLXIV. *dum Pontificis auctoritate eam urbem gubernaret. In regeſto litterarum, quas idem Patritius conſcripſit, haec exſtat epiſtola, ipſumque regeſtum ſervat bibliotheca ſeminarii Fulginatis, quemadmodum nos monuit Iohannes Mengotius, qui latinam eloquentiam in eodem ſeminario multa profitetur cum laude. Eam hic, ut e codice ad pag.59. exſcriptam habuimus, ſubiungere libet.*

D. Auguſtino Patritio Fratri
Franciſcus S. P. D.

Cogitavi rem dignam expeditione numinis noſtri Pii, quae quidem pro ſalute totius Religio-

(a) *Breve notizia delle Monete Pontificie antiche, e moderne fino all' an. XV. di Clemente XI. Roma* 1715.

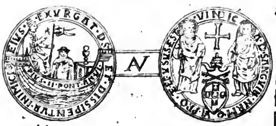
(b) *Antiqui Romanor. Pontif. Denarii a Bened. XI. ad Paullum III. Romae* 1738.

(c) *Pius II. primus inter Rom. Pontif. fuit, qui Pontificatus annos in nummis ſignavit. Vid. Scillam lib. cit. pag.* 310.

ligionis Chriſtianae paratur; & quum inveniam Principes vetuſtiſſimos numiſmata ob memoriam facinorum ſignaſſe, egi, ut curſor Fulginas Aemilianus, vir ingenii acutiſſimi, auream, argenteamque pecuniam cuderet, ut exemplo, quod ad te mittimus, videbis. In ea impreſſa eſt navis, quae Pontificem vehit pro Chriſti nomine in impios barbaros, in cuius ambitu verſus eſt divini prophetae: *Exurgat Deus, & diſſipentur inimici eius;* & ex altera ſunt Principes Apoſtolorum, & Pontificis ſigna, & verba eiuſmodi: *Vindica, Domine, ſanguinem noſtrum, qui pro te effuſus eſt*. Nummos vocabimus Cruciatos; nam ſi Liliatos illos a Lilio, hos Cruciatos a Cruce Salvatoris noſtri appellari optime convenit. Oſtende eos Pontifici, & pondus, venamque ab artificis fratre, qui defert, diſce; & ſi tibi cordi erit hanc rem perficere, curſorem hunc S. Suae commenda, ut hominem acrem, ac induſtrium, & S. S. deditiſſimum. Vale, & me S.D.N. commendatum, dicatumque effice. Fulginii prima Febr. CIƆCCCCLXIV.

Nil magis aptum, quam haec epiſtola ad aureum Pii II. numiſma explicandum afferri poteſt. Publicam Fulginates Monetam antiquitus obtinuerant, eodemque privilegio, ac iure a Pio recenter ornari meruerant. Itaque, ut ſe gratos Pontifici probarent, hoc illi communis plauſus, laetique ominis pro bello ſuſcepto monumentum dicarunt.

ORA-

Moneta aurea cuſa Fulginei, quum Pius II. P.M. bellum ſacrum adverſus Turcas parans Anconam proficiſceretur An. MCCCCLXIIII

ORATIO
PII PAPAE II.

SUSCEPTURI hodie dominicae Crucis, paſſioniſque ſignum, non dubitamus, Ven. Fratres, ac Filii, quin pleroſque veſtrum admiratio teneat. Quis enim res novas, atque inſolitas intuetur, & non miratur?

tur? Pugnaturos, dicit aliquis, adverſus religionis hoſtes Crucis munire ſigno mos fuit. Pius ne ſenex, aegro corpore arma induet, & manum conſerturus praelio intererit? Non tali auxilio, nec defenſoribus iſtis tempus eget. Iuvenes bellatores, expertos duces, numeroſos exercitus Turconica bella requirunt. Utilius domi manebit Pius, emiſſo legato cum copiis, qui pro ſe pugnet. Qui hoc pacto ratiocinantur, nec vires Apoſtolicae Sedis, nec mores hominum ſatis metiti ſunt. Perparum eſt, quod aerarium Eccleſiae Romanae conferre poteſt: nec principes, aut populi ſunt, qui tam legatum Pontificis, quam ipſum Pontificem ſequi velint. In auctoritate, & reverentia vires noſtrae, non in opibus conſiſtunt. Matthias Rex Ungariae magnanimus, & clarae memoriae Iohanni genitori ſuo perſimilis, dubius erat, an hoc anno in Turcos arma proferret: At audita profectione noſtra: en, inquit, Summus Sacerdos cano capite, debilibuſque membris in caſtris erit; & ego

& ego iuvenis robuſto corpore domi manebo? Non faciam, iuſſitque mox cuncta parari ad bellum neceſſaria. Aderit & Chriſtophorus Maurus Dux Venetiarum aetate, & ſapientia plenus, gravi ſenatorum comitatu circumdatus, quem nullus legatorum noſtrorum ex urbe ſua eduxiſſet. Quid de Ludovico Franciſci excellentis Mediolanenſium principis filio dicemus, eiuſque fratre Triſtano, qui ſplendidum equitatum, peditatumque validum ad nos deducturi ſunt? Putatis ne legato etiam Cardinali haec ſubſidia fuiſſe mittenda? Fallitur, ſi quis ea opinione tenetur. Dignitati noſtrae ob locum, quem tenemus, & Franciſcus ipſe, & Florentini, & Senenſes, & Borſius Mutinae Dux, & Marchio Mantuanus, & Bononienſes, & Lucenſes, & Raguſei, & Rhodienſis Militia ea nobis auxilia promittunt, quae nullus potuiſſet extorquere legatus. Quid de Regulis Dalmatarum, atque Illyrici referemus? De Albanis, de Graecis, de Tyrannis Aſiae Turco infeſtis? Quis putet tan-

tam in eis commotionem legatum Apoſtolicum facere poſſe, quantam Ieſu Chriſti Vicarium? Addite fidelis populi per Italiam, Germaniam, & alias Tranſalpinas provincias excitationem, quam noſtra profectio factura eſt. Niſi fallimur, ingens populorum concurſus aderit. Utinam & Philippi clariſſimi Ducis Burgundiae adventum prava conſilia non impediſſent. Totus profecto Occidens cum tanto Principe, qui ſe comitem nobis promiſerat, ſumpſiſſet arma. Non tamen diffidimus, quin adhuc aut eius perſonam ad nos venientem intueamur, aut eius auxiliares copias. Haec ſunt, quae nos Crucem ſumere, atque in hoſtem proficiſci & ſuadent, & urgent. Dicitis forſitan, non omnia fient, ut exiſtimas: Non omnia ex opinato ſuccedunt: Adverſus hoſtem potentiſſimum bellum inſtruis. At potentior illo Deus eſt, cuius evangelium defenſuri pergimus; nec nos ii ſumus, qui omnes cogitationes noſtras futuras ratas arbitremur: Illud ſcimus, quoniam nemo in Deo ſperans con-

confunditur. In Domino faciemus virtutem, & ipſe ad nihilum deducet inimicos noſtros. Quamquam huiuſmodi naturae bellum eſt, ad quod pergimus, ut vincere glorioſum, vinci ſalutiferum ſit. Ad obſequium Dei vadimus, eius erit cuicumque voluerit victoriam dare. Nobis ferendum erit aequo animo quidquid ſuae pietati placebit; cuius iudicia occulta eſſe poſſunt, iniuſta eſſe non poſſunt. Non tamen tentaturi Deum, his periculis caput noſtrum obiectabimus, ex quibus humano iudicio ſalvi emergere non poſſimus. Si ſequentur Chriſtiani ſigna noſtra, ut par eſt, confidimus magnum aliquid pro gloria divini nominis efficere poſſe. Si minus, conſulemus Eccleſiae Romanae, & nobis ipſis, quo melius licebit. Pius, & optimus Deus, qui corda, & renes hominum ſcrutatur, & cui nihil poteſt eſſe ſecretum, veniam nobis dabit, ſi relicti a Chriſtifidelibus deſperata praelia non aggrediemur. At tu, piiſſime, ac maxime Ieſu Fili Dei vivi, qui ex voluntate Patris, cooperante

 Spi-

Spiritu Sancto, damnatum aeterna morte primi parentis culpa genus humanum tuo pretioſo ſanguine redemiſti, & legem evangelicam, quae iter pararet in Coelum, tradidiſti, minime patieris, ut arbitramur, nos pro tua religione fruſtra conari. Pro gloria tui ſancti nominis, pro ſacramentorum tuorum obſervantia, pro caeremoniis tuis, pro diviniſſimo evangelio tuo quantum dederis conſervando, adverſus blaſphemam gentem Turcorum expeditionem paramus. Non eſt, cur illos nobis praeferendos exiſtimemus. Quamquam peccatores ſumus, & tuis mandatis non ſemper obedimus, te tamen colimus, te veneramur, te cum Patre, & Spiritu Sancto unum Deum in Trinitate Perſonarum adoramus. Tibi templa erigimus: Tibi thura incendimus: Tibi dies, ac noctes canimus laudes, & in omni tribulatione noſtra ad te confugimus. Turci contra te Deum eſſe negant, & ſceleratum Mahumetem pſeudoprophetam ſequentes, tuum nomen conantur delere de

terra;

terra, eccleſias tuas deſtruunt, altaria proterunt, imagines foedant, & univerſae tuae legis ſacra contemnunt. Nihil habent in ſe Turci, propter quod eis opituleris; qui nec te dominum, nec patrem recognoſcunt, & te velut hoſtem perſequuntur. Nos ſervi tui ſumus, quamvis aliquando rebelles: & filii tui ſumus per creationem, & adoptionem, quamvis ſaepe inobedientes. Parce nobis, Domine, parce peccatis noſtris, & miſerere nobis: Nec velis propter iniquitates noſtras Turcorum nos impietati ſubiicere. Noli eorum arma noſtris praeferre. Mitte nobis auxilium de loco ſancto tuo, & da nobis vincere hoſtes tuos, quia tua eſt victoria, & tuum regnum; tui ſunt caeli, & tua eſt terra, & nihil eſt, quod tuae poſſit reſiſtere voluntati. Precamur, clementiſſime Ieſu, ne nos tuae maieſtati militaturos ope tua deſtituas. Adeſto nobis, & exercitui tuo, nec tuae paſſionis trophaeum, quod nobis pro vexillo erit, ſine Angelorum tuorum praeſidio deſeras. Illu-

mina vultum tuum ſuper nos, & ſalvi erimus. Tu quoque mitiſſima virgo regina caeli mater Dei Maria advocata noſtra, fons pietatis, faveto coeptis noſtris, adeſto nobis in bello, & propitium reddito Filium tuum, ne magis peccata noſtra, quam hoſtium perfidiam, animadvertat. In te confidimus, in te ſperamus: nihil tibi negaturus eſt Filius, quod pro nobis rogaveris. Et tu puer propheta, & pluſquam propheta Iohannes Baptiſta, qui Ieſum digito monſtrans, ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi, palam dixiſti, exſurge adverſus impiam gentem, quae tuam prophetiam deridet, placatum nobis Ieſum, Turcis infenſum reddito, & vos pariter, diviniſſimi Apoſtoli Petre, ac Paulle, quorum corpora ſub hoc altari iacent, capita in baſilica Lateranenſi ſervantur, adeſte precibus noſtris, & auxilium nobis a Domino implorate, cuius evangelium praedicaſtis. En vides, Petre paſtor ovium, aeterni regni claviger, quam diminutus eſt grex dominicus, cuius tibi,

& ſuc-

& ſucceſſoribus tuis cura commiſſa fuit. Porrige manum, ne amplius pereat, & iuva, ut quod perditum eſt recuperetur. Et tu, Paulle, cuius per totam Graeciam inſonuit tuba, nonne vides exitiabile dogma Mahumetis illic praedicari, ubi tuae ſolebant epiſtolae, & tua mandata ſervari? Acceptus es procul dubio Deo, pro cuius nomine martyrium pertuliſti. Audiet pro nobis te rogantem Dominus: Porrige pro nobis preces. Nec tu, Apoſtole Dive Andrea, beati Petri germane, cuius honoratum caput coram aſpicimus, ne, quaeſumus, auxilium ſubtrahe tuum: Adeſto, ut recuperemus tuam ſedem, ex qua te Turci depulerunt: Acceptae ſunt tuae preces Domino, adiuva nos, & ſi qua eſt indignatio Dei ſuper nos, averte illam. Ecce divini Apoſtoli, & omnes Sancti, & Sanctae Dei, quorum reliquiae in hoc ſancto templo, & ubique per Urbem conſervantur, corpore a vobis recedimus, animo ſemper vobiſcum manemus. Vos in caelo regnatis

cum Chriſto Ieſu : Supplices oramus, ut divinae pietati coepta noſtra commendetis, ut in hoc itinere, atque in hoc bello, quod pro religione Chriſtiana ſuſcipimus, ſuam nos facere voluntatem elargiatur, vexillumque ſuae vivificae Crucis quocumque pervenerit vincere, ac triumphare concedat. Amen.

DE OPERIBUS ET REBUS GESTIS
IULII II. PONT. MAX
COMMENTARIOLUM
LAURENTII PARMENII
GENESINI IN PICENO
EX COD. MS. VATICANO

NUNC PRIMUM IN LUCEM EDITUM.

Digitized by Google

IOHANNIS CHRISTOPHORI AMADUTII

AD CLL. VIROS

IOHANNEM CAIETANUM BOTTARIUM

ET

PETRUM FRANCISCUM FOGGINIUM

FLORENTINOS

Ab intimo Cubiculo Pontificis, & a Bibliotheca Vaticana

PRAEFATIO.

CUM vos non tantum animo, conſuetudine, & ſtudiis, verum etiam domicilio, & ipſis ſpectatiſſimis muneribus, quibus in Urbe inſigniti eſtis, arctiſſime coniungamini, eumque iamdiu utrumque noſcere, colere, & aeſtimare mihi contigerit, & ab utroque etiam diligi me libentiſſime noverim, communi nunc vos compellare ſermone, voſque communi honoris ſignificatione proſequi conſtitui, cum praeſertim ea de re inſcripta haec mea vobis Praefatio actura ſit, quae ad utrumque pertineat. Scilicet ad Laurentium Parmenium, qui fuit Bibliothecae Vaticanae Cuſtos primus, ſpectat Opuſculum, quod nunc publici iuris facimus, atque de eo nunc a nobis nonnulla vobiſcum conferenda ſunt. Grata haec porro vobis futura confidimus, quibus uno tempore & primo, & ſecundo loco Vaticanae Bibliothecae curam gerenti-

rentibus & conveniat, & libenter obventurum ſit Opuſculum tum ex ipſa Bibliotheca petitum, tum ab eo, qui vos in hoc ipſo munere praeceſſerit, elaboratum. Laurentius Parmenius porro fuit patria Geneſinus, qui & Camerinenſis ob donatam Civitatem dictus etiam fuit, non autem ortus cauſſa, quod ibidem ſortitus fuerit, ut cenſuit Ioh. Ciampinius (a). *Ceterum ex Gente Parmieria ortus eſt, qui tamen ex genio ſaeculi, quo vixit, cognomen paullo intorſerit, & immutaverit. Gens haec antiquis monumentis commendatur, quae nempe Nicolaum Parmierium dederit, qui in bello, quod ex auctoritate Alexandri IV. P. M.* (b) *adverſus Firmanos tunc ab Apoſtolica Sede deficientes Geneſini Cives geſſerunt, ſtrenuam operam impenderit* (c). *Accedit Marinus Parmierius Iuriſconſultus, qui anno* CIↃCCCLIX. *aere ſuo Altare erexit in Templo Fratrum Minoritarum S. Franciſci, ut ex membranaceo monumento, in eorum Tabulario adſervato, colligitur. Maiorum gloriam, & decus longe ſuperavit Laurentius noſter, qui in Oppido Geneſino natus eſt, quique labente ſaeculo* XV. *Romam profectus Iulio II. Pont. Max. innotuit, patrocinium, & benevolentiam forte conciliante Opuſculo, quod nunc edimus. Hinc ab eius intimo Cubiculo ipſum renunciavit, eiuſque Nepotum inſtitutionem eidem com-*

(a) *Examen Libr. Pontific.*

(b) *Extat in Archivo Oppidi S. Geneſii Bulla autographa Alexan. IV.*

(c) *Hiſtoria Ms. Oppidi S. Geneſii Canonici Marini Angeli Severinii pag.* 32. *apud cl. Virum Teleſphorum Benignium.*

commiſit. Anno vero CIϽIϽXI. *Petro Demetrio Lùcenſi, qui mortem obierat, quique omnium primus, poſt novam in Vaticana Bibliotheca officiorum methodum a Sixto IV. inductam, primi illius Bibliothecae Cuſtodis munus obtinuerat, pridie Nonas Quinctiles ſuffectus eſt* (a); *Quod Andreae Scoto* (b) *in cauſſa fuit, ut Vaticanae Bibliothecae Praefectum* (*quod munus a S. R. E. Cardinali geritur*) *appellaverit. Cum, Iulio II. e vivis erepto, Petri Cathedram Leo X. litterarum fautor praeſtantiſſimus conſcendiſſet, Laurentius Parmenius a Geneſino Senatu delectus eſt ante d.* III. *Idus Martii ann.* CIϽIϽXIII., *qui novo Pontifici Patriae ſuae obſequium, ac devotionem exhiberet* (c), *quique etiam id obtinuit, ut in ſingulis, quibus denati Pontificis beneficio fruebatur, muneribus confirmaretur, & penſionibus quinetiam donaretur. Contigit eo fere tempore, ut Caſtrum Riparum, quod a Geneſino Magiſtratu regitur, Firmanorum gubernationi ſe commiſerit, quod ut tolleretur abſurdum, Laurentius Parmenius, & Troilus Cerrius Eques, & Comes, delecti ſunt, qui pro Patria Pontificis auctoritatem, & opem exorarent. Res ceſſit ex voto; ſiquidem Apoſtolicas Litteras facile obtinuerunt, quae datae ſunt Corneti a. d. v. Idus Octobris ann.* CIϽIϽXVII., *quibuſque Geneſini*

(a) *Vid.* Biblioth. Apoſtol. Vatican. Codd. Mſs. Catalog. *Par.I. To.I. in Praefatione generali, ubi ſeries Cuſtodum, pag.* LXIX., *auctoribus Cll. Praeſulibus Stephano Evodio, & Ioſepho Simonio Aſſemaniis.*

(b) *Itinerar. Italiae.*

(c) *Decreti, e Riformazioni del Comune di S. Gineſio dell' anno* 1513. *pag.*409.

neſini Oppidi privilegia, & iura praeſertim in Caſtrum Riparum confirmantur. Servantur hae litterae in Archivo Municipii, iiſque inſcriptum aureo charactere hoc Diſtichon:

Quod iam Riparum vetuit tibi turba rebellis,
Id Decimus merito nunc Leo iure dedit.
Laurentius Parmenius.

Hinc factum eſt, ut perpetuus patriarum rerum Curator, & Interpres apud Romanum Pontificem deſignatus fuerit. Poſt Hadriani VI., cum quo nil commune habuit Parmenius, interitum in Apoſtolicam Sedem ſucceſſit Clemens VII., cui probatus etiam exſtitit Parmenius noſter, quique eumdem Aleriae Epiſcopum renunciavit, quam dignitatem eidem conferendam in animo habuiſſe etiam Iulium II., fama fuit. Verumtamen ab ampliſſimo hoc Sacerdotio ſe abdicavit, ne a latere Pontificis diſcederet, & ut commodius ſtudiis, quae in deliciis habebat, indulgeret. Aſt ſenio gravis in Patriam cogitavit, in eaque receptus domum picturis intus, & foris elegantem in latiori via excitavit, quae adhuc ſupereſt. Heic, ut Auli Sempronii (a), *& Iaſonis Mainii* (b), *aliorumque exempla imitaretur, ſententias quaſdam morales, dictaque ſibi honorifica feneſtris, portiſque ſuperſcribi voluit. Hinc quatuor primis adhuc ſignata haec proſtant:*

VIRTVTE DVCE COMITE FORTVNA
LAVRENTIVS PARMENIVS EPVS
LAVS TIBI NOMEN HONOS
VIRTVS OMNIA VINCIT

Quare

(a) *Cic. de Senectut.*, & *Liv. Lib.* IV. *Dec.* I.

(b) *Pancirol. de Claris Leg. Interp.* p. 230. *edit. Lipſ.* 1721.

Quare diu hanc domum incoluit, utpote qui ad multam ſenectutem vitam protraxerit. Aſſemanii Praeſules Cll. Stephanus Evodius, & Ioſephus Simonius, alter ſororis filius, alter avunculus in ſerie Cuſtodum Bibliothecae Vaticanae (a) *Parmenium noſtrum e vivis ereptum tradunt anno* CIↃIↃXXII., *cum hoc ipſo anno eidem in Vaticanae Bibliothecae munere ſucceſſerit Fauſtus Sabaeius Brixienſis, ab Hadriano VI. ad idem munus adlectus. Aſt forte hoc anno ſe ab officio Parmenius abdicavit, vel etiam qui eidem vicariam operam praeberet, tamquam coadiutor, ut aiunt, laudatus Sabaeius ſuffectus eſt. Patet ſiquidem ex Inſcriptione, quam Parmenii icon praeſefert, quamque inferius adducemus, ipſum anno* CIↃIↃL. *vitam cum morte commutaſſe; ut nunc praeteream deprehendi quinetiam ex Hiſtoria Ms. Oppidi S. Geneſii, quam circa annum* CIↃIↃLXX. *elaboravit Canonicus Marinus Angelus Severinius, Parmenium noſtrum obiiſſe non multis annis ab eo tempore, quo Hiſtoricus Geneſinus patria monumenta litteris commendabat. Ceterum e re nunc erit in ima ora ſubiungere, quae vernacula lingua a Severinio traduntur, utpote quae & eorum, quae huc uſque diximus, fidem augere poſſint, & multorum a Parmenio elucubratorum Carminum notionem exhibeant* (b).

Neque

(a) *Vid. cit. Part.*I. *To.*I. *Biblioth. Apoſtol. Vatic. Codd. Mſs. Catalog. pag.*LXIX.

(b) *Pag.*250: Viſſe intorno a queſti tempi Lorenzo Parmiero, il quale ammaeſtrava in Roma ne' coſtumi, e nelle lettere due Nepotini di Papa Giulio, e ogni giorno due fiate li menava innanzi a ve-

dere

Neque heic tacendum, horum pleraque nos accepta referre Viro eruditiſſimo Teleſphoro Benignio Civi Geneſino ſpectatiſſimo, qui etiam nobis per litteras ſignificavit adſervare ſe in domeſtico Muſeo Laurentii Parmenii Epiſcopalibus ornamentis inſigniti effi-

dere per ordine così datoli. Il Papa gli portava gran affetto per l' oneſtà della vita, per la ſantità de' coſtumi, e per la fedeltà, in cui forſe avanzava ogni altro nella ſua Corte. Era ſuo Camerier ſegreto, avea cura delle ſue veſti, e bene ſpeſſo ſi faceva veſtir da lui. Queſto era dottiſſimo in Poesìa, ed una volta compoſe, e recitò belliſſimi verſi in lode del Papa, che ſono in iſtampa, ed io li ho viſti, e letti, ed ho anche una certa Operetta in caſa impreſſa in Roma in verſo Elegiaco. Ebbe in queſto Pontificato oltre a ſcudi 500. d'entrata l' anno di Benefizi, e l'avrebbe fatto aſcendere alla dignità Epiſcopale, ſe il Papa non moriva così preſto, come mi ricordo aver inteſo da molti. Morendo poi Giulio ſucceſſe Cameriere di Leone X., e del ſucceſſor Clemente. Fece aſſai Opere in verſo Eroico, che dalla ſua Libreria gli ſi levorono da Romolo Mannancini d'Arezzo per mandarle in luce, ma ora non ſi vedono in luogo niſſuno; certo coſa indegna, che un tal' uomo foſſe defraudato delle ſue vigilie. Fu da Papa Clemente eletto a Veſcovo d' Aleria, ma egli rinunziò tal carica per non laſciare il Papa, e per non abbandonare li ſtudi, e la Poeſia, e da lui ſteſſo, ridottoſi in Patria per la vecchiaia, ho inteſo, ch' egli ad imitazione di Dante Fiorentino, aveva compoſto in verſo Eroico il Purgatorio, l' Inferno, e il Paradiſo, e che allora li ripuliva per darli in luce in pochi giorni. Aveva quì ridotto una bella Libreria: eſſendo ſtato Cuſtode lungamente della Vaticana col detto Romolo Aretino, e morì pochi anni ſono con diſpiacere univerſale.

effigiem, *hac ſubiecta epigraphe*: Laurentius Parmenius Sanctogeneſienſis electus Epiſcopus Alerien., Iulii II., Leonis X., & Clementis VII. ab intimo Cubiculo. Obiit anno MDL. *Dum interim a Benignio exſpectamus Guidi Gualterii*, *cuius vitae Commentarium ipſe non multo ante vulgavit* (a), *anecdota Opuſcula*, *quae collectioni noſtrae adiungantur*, *ceteraque ſuorum Civium litteris illuſtrium Commentaria*, *hoc nos interim praeclari Geneſini Civis Opuſculum ex Vaticano Codice Ms.* (b) *proferendum cenſuimus*, *quod veſtrae eruditioni*, *& clientelae*, *BOTTARI*, *ac FOGGINI par inſigne Virorum*, *commendatum & carius obveniet in litteratorum manus*, *& meam ſimul erga vos obſervantiam*, *benevolentiamque ea*, *quae mihi nunc potiſſimum licuit*, *ratione teſtabitur*. *Codex vobis eſſe debet quam notiſſimus*, *qui nimirum ſit membranaceus*, *& ea forma compactus*, *quam octava folii pars conſtituit*. *Conſtat paginis decem*, *& variis picturis in fronte*, *& initio ornatur*. *Titulus primus*, *qui Commentario praeficitur*, *comprehenditur clypeo eleganti pictura expreſſo*, *tum inſuper priori pagina ad imam oram cernitur Iulii II. Pontificis Maximi ſtemma gentilitium*, *quod robure ramis expanſo componitur*. *Valete interim*, *rei litterariae ornandae II. Viri praeſtantiſſimi*,

(a) *Teleſphori Benignii de Guido Gualterio*, *eiuſque Familia ad Virum Cl. Ioh. Franc. Lancillotium Epiſtola notis illuſtrata*. *Romae* 1772. *typis Archangeli Caſaletti*, *in* 8.

(b) *Num.* 3702.

tiſſimi, ut uberiori emolumento litterarum & ſtudio, & conſilio, & veſtro praeſidio diutius conſultum gratulemur.

Datis ex Aedibus noſtris Kal. Maii anni CIↃIↃCCLXXIV.

OPE-

OPERA
A IULIO SECUNDO
PONTIFICE MAXIMO
INCHOATA
PARSQUE ILLORUM PERFECTA
Et res geſtae ab initio Pontificatus
uſque in praeſentem diem
AD IULIUM SECUNDUM
PONTIFICEM MAXIMUM

Dent alii ſummo maiora volumina Regi:
Ex animo, Iuli, nos tibi parva damus.

ETsi nonnulli, Beatiſſime Pater, qui mihi multo maiori doctrina, atque eloquentia praeſtant, geſta tua eo ſtilo illuſtrant, ut poſt cineres immortalia fore ſperent, ego tamen, tametſi mea fama in obſcuro eſt, pro ſingulari meo in te animo

multis iam Epigrammatibus perſpecto, tuarum rerum magnitudinem brevi oratione complecti conſentaneum duxi. Quum mihi praeſertim aura numinis tui frui cum ceteris familiaribus tuis liceat, nemo eſt, Beatiſſime Pater, non ex tuis ſolum, ſed ex peregrinis etiam, qui non dicat, aſſeratque te unum in Pontificiam hanc Maieſtatem ſummo Cardinalium conſenſu (ſaepe enim in Pontificum creatione diſcordiae oriri ſolent) divinitus fuiſſe evectum. Nam, ut primum in hac ipſa tam ſacra Pontificum Sede conſediſti, tuum hunc optimum in rem Eccleſiaſticam animum declaraſti: illius enim res multas, atque magnas a pluribus grandi pecunia, quam Alexandro mutuo illi dederant, detentas, eadem pecunia perſoluta redemiſti. Tu ni mirifica prudentia, ſedulitate, ac munificentia turbulentiſſimo illo tempore uſus eſſes, quum illi, qui tunc arci non contemnendae praeerat, quindecim millia aureorum numerari imperaſti, Forum quidem Livii in aliorum manus facillime

cillime perveniſſet. Tu nonnulla etiam Oppida maximorum Principum ſubitis excurſionibus occupata pro virili parte Eccleſiae reſtituenda curaſti. Et quidem nulli dubium relinquitur, quin cetera in eo ipſo rerum tumultu, ſi fieri potuiſſent, effeciſſes. Quae tu, Iuli Pontifex Maxime, Deo Optimo Duce intermiſſa maiori cum laude, & gloria abſolves. Tu illam tam acerbam annonae caritatem, quae uſque adeo omnes populos paſſim invaſerat, ut plurimi inedia interierint, multo auro expoſito, frumento undique Romam advecto in tantam repente frugum copiam vertiſti, ut ex eo tempore in hanc uſque diem frumentum viliſſimum exſtiterit. Et quidem ni tu, Iuli Pontifex Maxime, laborantibus tunc populis adſuiſſes, innumerae gentes crudeli fame periiſſent. Tu ſummos Chriſtianorum Reges de Neapolitano Regno inter ſe diſſidentes, infeſtiſque animis letifera hinc inde praelia committentes, multis cladibus affectos, unus praeter omnium ſpem, ne res Chriſtiana in-

 gentem

gentem ex tanta cruoris effuſione iacturam faceret, immortali gloria compenſuiſti. Tu a Palatio tuo ad ſpecioſum uſque proſpectum murum, & ad Eccleſiae ſtatum munitiſſimum, & ad Pontificum commoditatem extendiſti: qui quidem ea amplitudine plures Porticus pulcherrimis columnis, ac niveo lapide quadrato complectitur ad deambulationem extructos, ut ad veterum illa admiranda aedificia accedere videatur. Tu ſpeculam, qua benedictio populo dari ſolet, a nonnullis Pontificibus marmoreis columnis, & quadratis lapidibus excoli coeptam magna ex parte, quo inveniſti ornatu, abſolviſti. Tu Divi Petri Principis Apoſtolorum aedem plurimorum annorum ictu pene collabentem inſtaurare in animum induxiſti. Quod nulli ſane Pontifices priores praedeceſſores tui numeroſi ſumptus magnitudine attentare auſi ſunt. Si ad calcem, quod inchoaſti, Deo opitulante, perduxeris, Pontificum laudem facile ſuperabis. Tu viam, qua ſub teſtudinibus a Templo Divi Petri in

in Aulam magnam Palatii tui commodiſſime itur, exorſus coctilibus lapidibus ſternendam curaſti. Quam ad exitum Deo annuente brevi temporis curriculo perduces. Tu Pontificum commoditati aſſidue conſulens eam Aulam, cui Alexander ex Turri, quam ſibi erexerat, tenebras induxerat, ingenti feneſtra illuſtraſti. Tu denique maiorem Palatii partem vetuſtate ruinam minitantem magno ſumptu inſtauraſti. Podium quoque inſuper ſpatioſiſſimum, ac commodiſſimum adieciſti.

Quum Sedis Apoſtolicae ſtatus uſque adeo civilium ſeditionum turbine multo hinc inde cruore effuſo quateretur, atque eo quidem duriſſimo tyrannorum iugo premeretur, ut non multum ab imminenti ruina procul eſſent, tu met, Iuli, in fine tertii anni Pontificatus tui, quum tam veteri morbo ſecus mederi non poſſes, ex Urbe cum ſacro Cardinalium Senatu, ac fere univerſa Curia diſceſſiſti, maximaſque Urbes tuas occultis, apertiſque odiis diſſidentes

 mul-

multis iam caedibus ultro, citroque illatis hinc affinitatibus, hinc iure iurando compoſuiſti, his Legatos, illis Gubernatores ad iuſtitiam omnibus adminiſtrandam relinquens. Atque ut grandia tam alti animi tui vela effuſius explicares, ut primum Peruſiae agrum ingreſſus es, Caſtella omnia muniti ſſima, munitiſſimaſque Arces ex occupantium manibus extorquens ſub unius Legati tui iure, ac poteſtate eſſe voluiſti. Inde Peruſinae urbi Pontificia maieſtate ſuccedens Dominum Iohannem Paullum Balionem confeſtim e ſtatu, ac ſumma rerum penitus ſubmoviſti, ac ſecum clementiſſime agens magno ſtipendio militiae Pontificiae praeeſſe voluiſti, hac in illum beneficentia utens. Et ne urbem illam tyrannide premeret, & pro Sede Apoſtolica, ſi quando opus fuerit, animam libentius profunderet, tu, Iuli Pontifex Maxime, ut quod reliquum erat, opus ſane arduum, atque difficile, ad quod potiſſimum veneras, ea, qua coepiſti, mente expleres, quis illas tam vehe-

vehementes animi ſollicitudines, quis illos tam duros corporis labores, quos nos ſine ſummo vitae diſcrimine in declinando praeſertim illo aſperrimo montis iugo per anguſtiſſimos calles pedeſter per duo ferme milliaria iter faciens perpeſſus es, prolixa oratione commemoret? Compoſitis tandem ſimili, ut dixi, ratione, ac modo ceteris Sedis Apoſtolicae urbibus, te Imolam contuliſti: ubi plurimos dies abſumpſiſti Gallici exercitus Duces exſpectans, ut & copias, & bellorum horriſonos bombos Bononiae muris, ut promiſerant, admoverent. Sic enim facto opus erat, & Bentivolorum, qui domi ſe tueri decreverant, obſtinatione, & manifeſto litterarum Apoſtolicarum contemptu. Denique a Ducibus tuis clariſſimis rebus geſtis, Gallorum Duces cum legionibus adventant: admoto, te iubente, confeſtim muris exercitu, belliciſque admirandae magnitudinis operibus, Bentivoli, qui ſe ulterius muris defendere non poterant, inito cum Gallis foedere, ad ipſorum, qui-

bus

bus permultum eos auri dediſſe fama eſt, caſtra advolant, ut ſub illorum praeſidio in tanta rerum deſperatione tuti eſſent. Inde a Bononienſibus Oratores confeſtim ad te Imolam gratulantes, ac tibi ſempiternas gratias pro tam immortali beneficio acturi mittuntur. Interea ad te Gallos magnis viribus, atque omni conatu Bononiam ingredi penitus conſtituiſſe perfertur. Quibus tum motibus, Beatiſſime Pater, Bononienſes, quod irrupturos eos non ſine fallacia crederent, quibus modis poterant, ferociſſime obſiſtentes, ac tandem cuiuſdam aquae repagula laxantes, atque in Gallorum caſtra devolventes, ni a furore ad humillimas preces, ut accepi, verſi eſſent, ut aquae feras opponerent, ad unum uſque omnes aquarum vi extinxiſſent. Verum illos ea re vehementiſſime commotos ex placiditate, ac manſuetudine ad feritatem, obſtinationemque converſos irruptionem in urbem, direptionemque non dubiam minitantes, tu, Iuli benigniſſime, auro,

cu-

cuius ſemper avidiſſimos exſtitiſſe, litterarum monumentis proditum eſt, placaſti, & Bononienſes ea quoque formidine, ea quoque forſan calamitate iterum liberaſti. Eiectis ex illorum ſtatu Bentivolis, omnibus ex ſententia pacatis, Bononiam poſt paucos dies incredibili omnium laetitia triumphans ingreſſus, per Civitatem, qua iter faciebas, ſtrata decentibus velis adaperta, triumphaliſque pompa undique diſpoſita veterum triumphos adaequare videbantur. Ingentem monetam liberatae per Iulium Secundum a tyrannide Bononiae titulo obſignatam larga manu paſſim profundi imperaſti. Mox populum illum intollerabili vectigalium, multarumque rerum onere, quo miſere premebatur, exoneraſti. Charticellas, ut aiunt, omnibus maxime infeſtas penitus ſubſtuliſti. Plebis tibi animos mirifica benignitate devinxiſti. Inde ad illum reformandum ſtatum potiſſimum animum adieciſti, Quadraginta Senatores conſtituens, qui Reipublicae adminiſtrandae

dae praeeſſent : quae agenda eſſent cum Legato, quem ad Urbis cuſtodiam, ac ius unicuique reddendum reliquiſti, conferrent: neceſſaria munera pro communi utilitate ſedulo obirent : pro libertate tuenda intrepidi pericula omnia ſuſciperent : emergentibus in dies arduis, difficillimiſque, Patriae pro virili parte conſulerent.

Quibus omnibus feliciſſime, atque rerum animi ſententia geſtis, Romam tanta iure optimo laude, ac gloria, quanta vix umquam ceteris Romanis Pontificibus a Divi Petri Pontificatu ad haec uſque tempora vix contigit, repetiſti; ac die Dominico Palmarum a Templo Divae Mariae, quam de Populo appellant, cum Palmis, quas ibi dari iuſſeras, Urbem triumphans ingreſſus es, ac per ſeptem laurigeros Arcus tibi, Iuli Pontifex Maxime, a Romanis, externiſque Civibus non inmerito dicatos, quibus triumphali pompa rerum geſtarum ſeries praeſignabatur, iter faciens, tandem Palatium tuum ingenti (ut par erat) comitatu repetiſti.

Roma-

Romanorum, externarumque gentium vera gaudia, hoc Exaſticho, quo illa oſtendo, facillime deprehendes:

Vocibus ex magnis ſpectaſti gaudia vera,
Quum fueris multo Iulius ore frequens.
Pontificum, Iuli, cedit cui fama priorum
Pro populo, & templis ſit tibi vita diu:
Ut velut aeterna, Iuli mitiſſime, laude
Haec bona geſſiſti, ſic meliora geras.

Accipe, Iuli Pontifex Maxime, a me Laurentio Parmenio ſervulo, nominis tui ſtudioſiſſimo, breviſſimum rerum tuarum Compendium; ſi in errores incidi, animum, quaeſo, quo haec ſcripſi, penſita, Iuli benigniſſime, cui humillime ſupplico, ut

ut me interdum in memoria habeas, ut commodius futura geſta tua audacter aggrediar.

Valeat Sanctitas Tua, ac diu feliciſſime vivat, cui me commendo, ac penitus trado.

LONGIA-

LONGIANI DEVOLUTIO AD S. R. E
SUB GREGORIO XIII. PONT. MAX

PER OCTAVIANUM OCTAVIANIUM

LONGIANENSEM

CONSCRIPTA NARRATIO

Quam ex Apographo ſecretioris Tabularii
Arcis Hadrianae

NUNC PRIMUM IN LUCEM PROFERT

IOHANNES CHRISTOPHORUS AMADUTIUS.

FRANCISCO . M. MANZIO

CIVI . LONGIANENSI
ET . PATRITIO . CAESENATI
EPISCOPO . CAVALLICENSI
DEIN . ARCHIEPISCOPO . AVENIONENSI
QVI
VTRIVSQVE . IVRIS . PRVDENTIA . PRAEDITVS
ET . IN . ROMANA . CVRIA . INGENIVM . DEXTERITATEMQ
MVNIIS . EGREGIE . PERACTIS . PRAESEFERENS
DIGNVS . HABITVS . EST . QVI . INTER . SARMATAS
AD . ECCLESIASTICAS . CAVSSAS . COGNOSCENDAS
APVD . APOSTOLICOS . NVNCIOS . DESIGNARETVR
MOX . INTERNVNCII . DIGNITATEM
APVD . GALLIARVM . REGEM . SVSTINERET
TVM . ROMAM . REGRESSVS . INTER . AVLICOS . PONTIFICIOS
A . BENEDICTO . XIV. P. M. ADNVMERARETVR
AC . DEMVM . AD . COMITIA . FRANCOFVRTENSIA
A . NOTIS . ARCANIS . PONTIFICII . ORATORIS
ABLEGARETVR
QVIBVS . OMNIBVS . RITE . ET . INTEGRE . ADMINISTRATIS
EPISCOPALIBVS . INFVLIS
EIVSDEM . PONTIFICIS . BENEFICIO . INSIGNITVS . EST
IOHANNES . CHRISTOPHORVS . AMADVTIVS
OB . INLVSTRIA . IPSIVS . MERITA AMOREM . IVXTA . CIVES
ET . SINGVLAREM . ERGA . SE . BENEVOLENTIAM
OCTAVIANI . OCTAVIANII . NARRATIONEM
DE . LONGIANI DEVOLVTIONE . AD . S. R. E
NVNC . PRIMVM . EDITAM
PRAESVLI AMPLISSIMO . AC . PROVIDENTISSIMO
LIBENTI . MVNERE
D. D. D

IOHANNIS CHRISTOPHORI AMADUTII

AD CARISSIMUM LEVIRUM

FRANCISCUM NICOLAUM VIRGILIUM

CIVEM LONGIANENSEM ET I. U. D

PRAEFATIO.

PATRIAE jura me monent, immo etiam impellunt affinitatis vincula ad haec nunc tecum communicanda, quae & tua, & mea potiſſimum interſint. Siquidem eam Longianenſis hiſtoriae partem haec ipſa reſpiciunt, ex qua Oppidi amplificationem, Civiumque felicitatem tum partam, tum conſervatam agnoſcamus. Antiquo Beati Petri Patrimonio reſtitutum Longiani Oppidum a popularis noſtri Octaviani Octavianii luculenta, atque eleganti Narratione deprehendes, ob quod nimirum Romanae Eccleſiae iuribus, & clientelae nos devotos, atque etiam ſapientiſſimi Pontificis CLEMENTIS XIV. invidenda providentia gubernatos nunc eſſe gloriemur. Grato enim animo me ab hoc ſolo ad Sabinianenſe traductum recordor, qui nimirum ex ea gente prognatus ſim, cuius ſint ab ipſo ſaeculi XIV. initio certiſſima inter vos incolatus Monumenta (a), *neque alia deſint ſequio-*

(a) *Olim in Tabulario Monaſterii S. Iuliani, nunc vero in Bibliotheca Gambalonga Arimini exſtat Volumen I. membranarum, cui inſcriptus eſt annus* 1126. *ad* 1339. *atque*

ſequiorum ſaeculorum, ex quibus primus eiuſdem nominis auctor Amadutius (quandoquidem ex ipſis pro-

atque ibidem ad annum 1328. *legitur, ut foris inſcriptum eſt*, Apparum (*forte idem, ac* Appar, *nempe exemplum alterius ſcripti*; *vid. Du-Cangium Lexic. inſim., & med. latin.*) quod habet Monaſterium a Siandro filio qm̃ Amaducii de Mondelgalli de unam petiam terre laborative poſitam in Capella Mondelgalli; penſio unum denarium Ravenne, *atque autographum monumentum ita ſe habet*: In nomine Dñi. Amen. Anno a Nativitate eiuſdem millesimo CCC. XXVIII. Indictione XI., tempore Iohannis Pape XXII. die XXV. menſis Octobris. Paginam renovationis. & confirmationis iuris henſitheuſin, quam facio ego Dominus Dopñus Matheus Dei gratia Abbas, & Rector Moſrij S. Iuliani de Arimino preſentibus, & conſentientibus Monachis meis, & dicti Moñrii, videlicet Dopño Franciſcho, & Dopño Guidone tibi preſenti Sciandro filio quondam Amaducii de Capella Mondelgalli Cuttis Lonzani recipienti pro te, tuiſque filiis, & nepotibus legiptimis ex legiptimo matrimonio natis & procreandis, & quilibet ex ipſis unus ante alterum obierit, cuius pars ſuperſtitibus accreſcat unam petiam terre laborative poſitam in Capella Mondelgalli plebis S. Petri in Computo, & fundo de Gortinis a primo, & a II. lat. via, a III. tu conductor, & a IIII. iur. Scoriatorum (*id eſt* Hoſpitalarium, *qui* Scoriati *dicti ſunt ex inſtituto caedendi ſe loris, quae barbaro vocabulo* Scorigiae *dictae ſunt. Vid Cl. Praeſulem Ioſephum Garampium de B. Clara Ariminenſi Diſſert.* XIV. § VI. *pag.*371., *& ad Indicem rerum v.*Scoriati *p.*553. *Vid. & Ioſ. Garuffium* Lucerna Lapidaria *cap.*III. *p.*80.) de Lonzano, ſive huius paxii de Cazano, quam aſſeris conſtare quatuor tornaturis, vel ſi qui ſunt meliores, & veriores confines, quam tu habes, tenes, & poſſides, quam de ea habes renovo, & confirmo

tibi

propriis maiorum nominibus gentilitia cognomina profectò nemo non novit) innoteſcat , dein eius

tibi recipienti , ut dictum eſt ad habendum , tenendum , utendum , fruendum , & in omnibus meliorandum , & quando nemo ſuperſit res predicta ad dictum Monaſterium deveniat pleno iure cuius eſt ius , & proprietas , nec liceat tibi , tuiſque filiis , vel nepotibus dictam rem vendere , alienare , obligare , nec de ea aliquem contra alicuius facere in toto , vel de parte ſine licentia dicti Monaſterii petita, & obtenta, ſub annua penſione in menſe Martii , vel I. Indictionis unius denarii Ravenne , quod promittis mihi , & dicto Monaſterio dare , ſolvere , & numerare , ac preſtare , & dicta pacta , & conditiones ſervare , & ſi contra factum fuerit in aliquo capitulo ſupra nominato , tunc liceat dicto Monaſterio ſua propria auctoritate in dicta re intrare tenutam , & corporalem poſſeſſionem aprehendere , & in ſe retinere ſtatuto aliquo , ſeu lege contraria non obſtante . Hanc autem tibi facio pro pretio, & nomine pretii xxxiii. florenor. , quod confiteor me a te integre habuiſſe , & recepiſſe , & in utilitatem dicti Monaſterii verſum eſſe , & inſuper dictam rem ab omni perſona legitime autorizare , & defendere in Curia , & extra promitto tibi recipienti , ut dictum eſt omnibus expenſis Monaſterii . Que quidem omnia , & ſingula ſupra rata , & firma habere , tenere , & non venire contra promiſſiones alter alteri viciſſim inter ſe ſtipulantes , ſub obligatione omnium ſuorum bonorum , & pena dupli dicti pretii , qua ſoluta , vel non hec ſervaverit . Actum in Eccleſia S. Iuliani predicti, preſentibus teſtibus Dopſio Vita , Dopſio Arimino Cappellanis dicti Monaſterii , Zargollo , Zagonerio , & Zunta fornario , & aliis . Ego Iulianus filius qm Domini Thomaſſi Iudicis de Arimino Imperiali auctoritate Iudex Ordinarius , & Noterius , & rogatus fui , ſubſcripſi , complevi , & autorizavi .

filius Sciander, & ex eo Iacobus (a), *quibus ſuccedunt Antonius, & Chriſtophorus* (b), *tum & Antonii filii Dominicus, & Baptiſta, ex quo poſtea prodiit Antonius alter Tabellio, cuius acta etiam num iſthic ſuperſint* (c). *Scamnum eiuſdem gentis ramus profectus eſt, Montigallenſis eſt alter, ex quo nos ſumus, & quocum conſanguinitatis vincula etiamnum agnoſcimus. Neque me veteri huic Patriae devinctum minus reddit affinitas, quae me inter, & Ferrios fratres intercedit, quando Lucia eorum amita Amadutio nupta eſt primum, dein Fredio: tum vero longe cariorem ipſam facit Maria Thereſia ſuaviſſima ſoror, quae tecum matrimonio coniuncta veluti poſtliminii iure ad vos reverſa videatur. His accedunt ampliſſima huius Patriae decora, quae in ipſam derivata potiſſimum gaudemus ex Sebaſtiano Fauſto clariſſimo illo ſaeculi* XVI. *Scriptore, ex Balaccho Balacchio, cuius ſcripta habet Romae Bibliotheca Barberinia, ex Octaviano Octavianio ipſo, de quo mox dicam, ex Iulio Bellio Minorita Conventuali Muſicae artis peritiſſimo* (d), *ex Hieronymo*

(a) *In Regeſto Tabularii Longianenſis ab anno* 1410. *ad* 1420. *habentur multae contractuum ſolemnitates celebratae a* Iacobo q. Sciandri e Monteigallo, *eiuſque praedia in Vectigalium Chartulario anni* 1420. *recenſentur.*

(b) *In altero Vectigalium Chartulario anni* 1493., *& ex recentiore anni* 1500. *eorum praedia deſignantur, quae ad annum* 1548. *aucta ſunt.*

(c) *In eodem Tabulario Regeſta habentur ab anno* 1582. *ad ann.* 1622.

(d) Compieta, Motetti, Litanie a 8. voci, falſi bordoni a due Cori-ſpezzati. In Venezia 1605. *Vide Muſicae Hiſtoriam cl. Ioh. Bapt. Martinii Tom. I. pag.* 449.

nymo Ferrio Philologorum omnium noſtrae aetatis celeberrimo , & demum , ut ceteros mittam , ex Franciſco M. Manzio primum Cavallicenſi Epiſcopo , mox Archiepiſcopo Avenionenſi , cui centenariam longaevitatem in ſumma ſenectute auguramur . Tum quem non etiam ad ipſius amorem alliciat aeris ſalubritas , ubertas olei , & vinorum potiſſimum ſuavitas , quibus excellit , ut ex Boeotia in Romandiolam tranſmigraſſe vel πολυστάφυλος Ἱστίαια abundans uvis Hiſtiaea , *vel* ἀμπελόεις Ἐπίδαυρος vitibus conſitus Epidaurus *videatur ? Quare etſi a Sabinianenſibus Patriae honoribus devinctus Parens* (a) , *& domeſtici iuris Eccleſiaſtico beneficio invitatus Patruus noſter* (b) *avitum hoc ſolum deſeruerint , numquam tamen me , fratreſque meos ab hac Patria alienos , aut veterum Larum immemores futuros verearis ; quin potius haec ipſa meam in antiquos Penates pietatem modo teſtentur , donec cetera ſuppetant , quibus luculentiora exeram amoris , & grati animi indicia . Antequam ad Opuſculi argumentum , & Auctorem veniam , ea praemittenda ſunt , quae primas , & ſequiores Patriae conditiones patefaciant . Vetus Longiani Oppidum in Malateſtarum Arimini Dominorum manus incidit , atque ipſum iidem cum imperio tenuerunt uſque ad annum* CIↃCCCCLXIII. *, quo nimirum Sigiſmundo Malateſtae una cum ceteris Oppidis ereptum eſt a Pio II. ; qui eum & armis , & diris impetiverat . Ab eo* anno

(a) *Michael Angelus pater obiit a. d. XIII. Kal. Mart. ann.* CIↃIↃCCLXIX.

(b) *Ioh. Franc. Antonius patruus obiit a. d. III. Nonas Februarias anni* CIↃIↃCCLXXI.

anno uſque ad annum cIↃIↃXIX. *Eccleſiae Romanae iuribus addictum fuit, & per eius Vicarios gubernatum. Aſt ad diem* XIV. *Kal. Octobris anni ſupraſcripti conceſſum eſt a Leone X. Comiti Guidoni Rangonio in Vicariatum, & Feudum perpetuum, ut aiunt, quo beneficio & eius in Eccleſiam obſequia, & inſoluta ſtipendia compenſarentur. Haec ſane plenius conſtant ex Leonis X. Apoſtolicis Litteris, quae in Archivo ſecretiori Vaticano adſervantur* (a). *Conceſſionem hanc dein confirmavit etiam Clemens VII., qui anno* cIↃIↃXXXII. *a. d.* XVI. *Kal. Septemb. Vicariatum Longiani Ariminenſis, & Sabiniani tunc Caeſenatenſis Dioeceſis pridem per lineam maſculinam Co. Guidoni Rangonio conceſſum ad feminas etiam, maſculis deficientibus, & ad filios maſculos earum in perpetuum cum cenſu conſueto extendit* (b). *Siquidem iam antea, ſcilicet anno* cIↃIↃXXIII. *Nonis Martii, ipſe Clemens VII. exemerat ab omni iuriſdictione Civitatis Caeſenae Oppidum Sabiniani, quod Clemens ipſe ſuperiori anno, Sede Romana vacante, dum eſſet Romandiolae Legatus, dictus tunc Iulius Medices, & deinde Hadrianus VI. cuſtodiendum tradiderat eidem Rangonio, quod ipſe ſua pecunia militibus ſtipendia perſolverit pro Mutinenſis Civitatis defenſione* (c); *quod etiam confirmavit aliis Litteris anni* cIↃIↃXXVI. *a. d.* XVI. *Kal. April., quibus aſſerit, ſe Rangonio, eiuſ-*

(a) *Lib.* VIII. *Secret. Leonis X. fol.* 182.

(b) *Tom.* 166. *Bullar. Clementis VII. pag.* 9. *in Archivo Vaticano.*

(c) *Lib.* 41. *Bullar. Clementis VII. pag.* 242. *in Archivo Vaticano.*

eiuſque heredibus, & ſucceſſoribus Oppidum Sabiniani conceſſiſſe ob ſtipendia a ſe erogata militibus, quodque, Leone X., & Hadriano VI. Summis Pontificibus, multos labores pro Romana Eccleſia paſſus eſſet, & Mutinae Civitatem bello oppreſſam conſervaſſet (a). *Verum ad Longianum redeamus. Etiam Paullum III. Longiani Oppidum Rangonio confirmaſſe, patet ex Bulla Iulii III. Kal. Septemb. ann.* CIↃIↃL., *qua & Longianenſe, & Sabinianenſe Oppidum in Feudum denuo eidem aſſerit iuxta Leonis X., Clementis VII., & Paulli III. Conſtitutiones; additque privilegium extrahendi ex Cervienſibus ſalinis* CCL. *ſalis ſaccos ad eorumdem locorum uſum, & commodum* (b); *quae Bulla dein ſequenti anno poſtridie Idus Octobris recognita etiam fuit a Pontificii Fiſci Miniſtris* (c). *Factum dein eſt, ut, Guidone e vivis erepto, Argentina Pallavicinia vidua, ac tutrix, & curatrix Balthaſſaris filii Longiano praeeſſet, ad cuius regimen capeſſendum dein maior factus ipſe acceſſit. Verum anno* CIↃIↃLIX. *tres criminum, de quibus accuſabatur, delationes eum Romam adegerunt, ob quas & ipſum Longiani regimen, & redditus eidem fuerant intercepti. Ceterum facile ſe a tribus, quibus potiſſimum impetebatur, criminationibus expedivit, qui ſcilicet nedum citra culpam eius cum Hebraeis conſuetudinem demonſtraverit, quin potius laudandum ſe praebuerit docens, ſe ex huiuſmodi*

(a) *Lib.*1. *Brevium Clementis VII. fol.*111. *a ter. in Archivo Vaticano.*

(b) *Lib.*170. *Diverſ. Cameral. p.*135. *in Archivo Vat.*

(c) *Ibid. pag.*149. *a ter.*

iuſmodi conſuetudine id obtinuiſſe, ut Hebraeus quidam, Moſettus nomine, quem ipſe de ſacro regenerationis fonte ſuſceperat, ad Chriſtianorum ſacra (teſtante id potiſſimum Eccleſiae S. Chriſtophori Rectore) tranſierit. Tum equum, non in Eccleſiaſtico Caemeterio, ſed multo ab eo intervallo humaſſe evicit. Tandem Sacellum Divo Iacobo ſacrum non prius ſe in ſtabula (ubi nunc horrea publica, ceteraque adiacentia) convertiſſe docuit, quam a Claſſenſium Monachorum Actoribus, dum in eorum iure eſſet, ad profanos uſus, & praeſertim ad frumenti foveas conſtruendas traductum fuiſſet. Quare in priſtinum reſtitutus Balthaſſar rurſus ad Oppidum gubernandum acceſſit. Aſt dein eodem vita functo, interdictus eſt a Pontifice Gregorio XIII. ad Feudum aditus Guidoni Iuniori eius filio, quem ipſe ex Iulia Urſinia ſuſceperat, quique Ferrariae captivus detinebatur. Quare Apoſtolicas Litteras dedit Pontifex Ioh. Petro Ghiſilerio Romandiolae Praeſidi, quibus iubet, ut attenta morte Balthaſſaris, & ob incapacitatem Guidonis, ongianum iuribus Patrimonii Beati Petri, & Apoſtolicae Sedis accenſeat; quod Praeſes brevi faciendum curavit mittens Petrum Argentam, qui ſibi erat a cognitionibus, Longianum pridie Kal. Iulii anni CIƆIƆLXXXI. una cum aliquot equitibus, qui primum a Praetore Arcis incola repulſus eſt, ſed iterum reverſus VI. Nonas Iulii Oppidi poſſeſſionem nomine Pontificis facile inivit, novumque Praetorem Silvium Gattium Sabinianenſem deſignavit. Accidit interea, ut Guido Iunior,

quem

quem diximus, brevi occumberet necatus aquis foveae publicae, qua Arx Ferrariae cingitur, in quas nimirum effugium una cum familiari ſuo anxie quaerens, miſero fato praeceps ruit. Quare Pontifex alias Ghiſilerio Praeſidi litteras dedit; quibus Longiani occupationem pro Eccleſia Romana confirmat, attenta morte, *ut ibidem dicitur*, Guidonis filii Balthaſſaris, iura iuribus addendo (a), *quibuſque munitus Petrus Argenta Praeſidis a cognitionibus rurſus Longianum ad novam capeſſendam poſſeſſionem XVIII. Kal. Septemb. profectus eſt. Interea (ut cetera minoris momenti, quae ex Narratione ipſa accipias, praeteream) delecti ſunt ex Decurionibus Oratores ad Romanam Aulam Iohannes Nicolaus Marinius, & Sigiſmundus Octavianius, Auctoris noſtri frater, qui Senatus nomine Gregorio XIII. fidelitatis obſequia exhiberent. Quapropter iter Romam ingreſſi ſunt a. d. IV. Nonas Auguſti, & cum ſex dierum ſpatio equis advecti perveniſſent, ab optimo Pontifice benigne habiti ſunt, ac ornati pluribus privilegiis, quae ipſi pro Patria impetraverant, quaeque in eius Apoſtolicis Litteris datis a. d. XIII. Kal. Septemb. eiuſdem anni CIↃIↃLXXXI. perſpicue continentur. Haec rerum noſtrarum, & temporum, quibus contigerunt, ſumma. Quoniam vero ſuperius etiam Sabiniani Oppidum Rangoniis ceſſiſſe ex Pontificum beneficio diximus, ne imperfectam alterius Patriae noſtrae, in qua nati, & alti ſumus, conditionem*

circa

(a) *Duas has Apoſtolicas Litteras adſervat Archivum Longianenſe.*

circa hoc tempus relinquamus, innuemus nunc ab eius poſſeſſione iamdiu ipſos exceſſiſſe uſque ab anno CIↃIↃXL. *, fruſtraque etiam eiuſdem redemptionem tentaſſe Balthaſſarem anno* CIↃIↃLXXVIII. *, ut Monumentis ex ſecretioribus Pontificiis Archivis erutis, quorum apographa apud nos adſervamus, oſtendere, ſi hoc nunc ageretur, abunde poſſemus. At illud reſtat modo, ut de Narrationis Scriptore Octaviano Octavianio pauca memoremus. Gens Octaviania inter praecipuas municipales numerata eſt, ac cum ceteris honeſtioribus, Ferandia nempe, Toſonia, Roſettia, Herculania, Ghinia, aliiſque affinitate adhaerebat. Prodiit ex ea, qui dumtaxat nobis innotuerunt, Octavianus Octavianius Senior ſaeculi* XV. *Actuarius, ſive Tabellio, quod munus tunc temporis Cives praeſtantiores obibant, tum Iohannes Baptiſta Scriptoris noſtri Avus, & ex eo Deotalevus eiuſdem pater, Actuarii & ipſi, ut & Sigiſmundus Octaviani Iunioris frater. Octavianus vero Iunior, qui & noſter, eloquentiam profeſſus eſt, atque eam ſane pro dignitate, ut ex hac ipſius perpolita, & eleganti Narratione facile colligitur. Obiit ipſe anno* CIↃIↃXCI. *, teſtamento condito per Iohannem Nicolaum Marinium, cuius ſupra meminimus, quo Sigiſmundum fratrem ſcripſit heredem, & Montem Pietatis, ut aiunt, erigendum mandavit, quod commode anno mox ſequenti peractum eſt. Sigiſmundus vero ſuperſtes uſque ad annum* CIↃIↃCXXI. *vitam protraxit, eoque defuncto, Octaviania gens ſimul extincta eſt. Multum ipſe de Minoritis Conventualibus bene meri-*

tus

tus eſt, qui teſtamento ipſis legaverit eam ſubſtantiae partem, quae & ſacrae Turri, & Clauſtris conſtruendis, & Concioni per annum in eorum Templo perpetuo habendae par eſſet. Vides porro ea me ſuis locis uſurpaſſe, quae tu mihi humaniter communicaveras ex Archivo iſto tuo, quod ſane, monumentis omnibus concinne diſpoſitis, Patriae uſibus commodius, & utilius praeſtitiſti. Cetera nobis innotuerunt ſpontanea largitate eruditiſſimi Civis Hieronymi Ferrii in Academia Ferrarienſi Eloquentiae Profeſſoris, tum etiam beneficio Cl. Praeſulis Ioſephi Garampii Ariminenſis, qui & Arimini, & Oppidorum ſingulorum, quae in eius Dioeceſi continentur, Monumenta omnia ex membranis Archivorum ſecretiorum Vaticani Palatii, & Arcis Hadrianae, quibus laudabiliter praefuit ante Apoſtolicas, quas nunc egregie ſuſtinet, Legationes, ſumma diligentia collegit, & quae nobis liberent, exſcribenda ſumma liberalitate, & amica comitate induſit. Commode Narrationem hanc, quam modo in lucem profero, & quam Patriae, & tibi ſacram volui, eidem doctiſſimo Praeſuli acceptam refero, quae nimirum proſtet in laudato Arcis Hadrianae, ſive Caſtri S. Angeli ſecretiori Archivo (a), *ex quo eamdem ipſe iam protraxerat, & ceteris Ariminenſibus Monumentis, quae vivens patriae Gambalongae Bibliothecae dono dedit, adiunxerat. Haec ſunt, quae tecum communicanda habui, Cariſſime Levir, quaeque Dominico Amadutio, conſobrino noſtro, & inſignis huius Colle-*

(a) *Armar.* 13. *capſ.* 14. *num.* 18.

Collegii Canonico communicare etiam poteris. Sint vero haec ipſa amoris, & benevolentiae in te meae argumenta, & ut ſunt ab ingenuo, ac ſincero animo profecta, ita tu aequo, ac bono etiam accipias animo. Vale interim tu, & tecum valeat Maria Thereſia coniux, & Michaelina filiola.

Datis Romae Pridie Idus Maias, eo ipſo die, qui fauſti, ac felicis mei in Urbem ingreſſus anniverſarius eſt, anno a Chriſti natali CIϽIϽCCLXXIV.

LONGIA-

LONGIANI DEVOLUTIO AD S. R. E SUB GREGORIO XIII. PONT. MAX PER OCTAVIANUM OCTAVIANIUM LONGIANENSEM *CONSCRIPTA NARRATIO.*

LONGIANUM ſane Oppidum (nam hinc auſpicari libet) Romandiolae inter praecipua propter aeris ſalubritatem, ſitus amoenitatem, ac optimi olei ubertatem, & Incolarum civile admodum genus, diu tenuit Marchio Balthaſar Rangonus, utpote donatum patri ſuo Co. Guidoni ob res geſtas pro Eccleſia, confirmatumque a Pontificibus Maximis non ſibi ſolum, verum etiam filiis, minoribuſque, uti ego accepi, in infinitum. Is cum apud Cretam Praefectus eſſet militum, qui praeſidio illic Venetis erant, ac ingenti cum laude, atque exſpectatione ſui eiuſmodi gereret munus,

men-

menſe Maio anni a partu Virginis MDLXXXI. in ea Inſula diem obiit, ſuperſtite coniuge Iulia Urſina, duobuſque filiis Comite Guidone, captivo Pacis Ferrariae, & Blanca (a), quae cum matre urbem Romam colebat. Cuius quidem Marchionis interitus cum has fama penetraſſet oras, Ioh. Petrus Ghislerius Romandiolae Praeſes meritiſſimus miſit ex ſuis Auditoribus Petrum cognomine Argentam cum litteris, & parvo quodam equitatu, ut Longianum pro Eccleſia caperet, quod Guido Iunior non eſſet ſucceſſionis particeps, quemadmodum Summus Pontifex in ſuis litteris potiſſimum meminit. Pridie itaque Kalendas Iulii adveniens Petrus, improviſuſque Oppidum ingrediens Arcem petit; cuius cum intercluſa paullo ante fuiſſet ianua a Praetore Arcis incola, poſtulavit, ut recluderetur: tunc Praetor nega-

(a) *De ea vide Inſcriptionem, quae eſt in Templo SS. Trinitatis Sabiniani a Balthaſſare eius patre inchoato, & ab ea perfecto, quae edita eſt in Tom. II. Hiſtor. Monumentor. Ord. S. Hieronymi Cong. B. Petri de Piſis, auctore Iohan. Bapt. Saianellio, pag.* 235.

negare, ille iterum, atque iterum proteſtari: hic propoſiti tenax recuſat prorſus, itaut Auditor inanem ſuam operam videns eodem die diſcederet, relictis apud quoſdam litteris, & expreſſo edicto, ne quis poſthac, tamquam ſubditus alterius, quam Romanae Eccleſiae pareret Imperio. Quocirca Longianenſes Conſiliarii, horum enim aut nullus, aut rari antea viſi fuerant, varie affecti, ſpemque inter, & metum, in Arce ipſa ſub veſperas conveniunt coram Praetore antedicto, tamquam lecturi litteras, & magnis de rebus conſilium habituri. Recitatae igitur ſunt litterae, quarum illud erat caput, & ſumma, ut Petro Argentae pro Eccleſia Longianum capienti unus quilibet praeſto eſſet, ac debitum praeſtaret auxilium; qua re cognita, in unam demum ſententiam ierunt, ut Legum Doctor Camillus Pirinus (a) ſe ad Praeſidem conferret, rogaret illum Univerſitatis nomine, ut rem differret longius, quoad Domina cer-

(a) *Fuit etiam Rector Academiae Bononienſis.*

certior fieret, & ab ea reſcriberetur. Poſtridie autem conſtitutum iter ingreditur Doctor ad Praeſidem, cui, ut in ſumma dicam, nihil placuit amplius immorari. Cum tamen vellet integram capturam rurſus moliendam, nihil obeſſe Longianenſibus, ſi modo nullum capiendo obiiceretur obſtaculum. Porro ſexto Nonas Iulii hora undecima, ut Latinorum morem ſequar, iterum Petrus, quem iam adventare rumor erat, ſolitis fere cum equitibus, ac Summi Pontificis tabellas gerens ſeſe offert: cui foribus Arcis conſulto patentibus nihil captu facilius umquam exſtitit. Arce ergo capta (Oppidum enim nihil umquam difficultatis habuit) novum in ea Praetorem ſtatuit, relicto iam a ſuperiore loco, deinde Savignanum, qui locus non longe abeſt, ſe contulit, brevi tamen rediturus. In ſequentis vero diei mane idem revertitur, quocum pene conſueverat, comitatu: moxque collecti in Praetorio ſolito Conſiliarii, & perlectis litteris, oppidanas illi, ut fit, claves

tradi-

tradidere, ac iureiurando ſe fidos Romanae Eccleſiae ſubditos fore aſſeruerunt, tum dimiſſis ad prandium omnibus, brevis quidam laetitiae cauſſa Campanae magnae, quam Turris habet, exauditus eſt ſonus: ſed adeo exilis, & aeger, ut moeſtitiae potius indicandae, quam hilaritatis gratia dicas editum. Veſperi item profectis iam Eccleſiaſticis perexiguum in ſumma Turri vidiſſes ignem, & quidem huiuſmodi, qui frigoris capax, & lucis expers propemodum videretur. Quod profecto, & ſi qua id genus alia, in tanta fortunae mutatione Longianenſes omiſerint, rationabili timori tribuendum eſt. Id tamen magna cura fuit, ut Marchionem iam vitae exſortem dignis tridui inferiis, & Coenotaphio decorarent. Paucis poſt diebus conſilio habito tum de mittendis ad Praeſidem Oratoribus, tum de petendis rebus, placuit Conſiliariis, ut Deotalevus Octavianius (a), Ioh. Nicola Marinus, & Ambroſius Cataneus vetera

 Longia-

(a) *Hic eſt pater Auctoris Opuſculi, quod edimus.*

Longiani dogmata una cum Doctore Camillo ſupradicto percurrerent: ac ea demum componerent, quae & petitione digna, & Reipublicae conducibilia ducerent. Hoc ſane loco opus eſt, ut Longianenſem Patriam eo commendem, quod in electione Virûm ſatis, niſi me amor fallit, perſpicax, & aequa ſemper fuerit. Iſti enim omnes non obſcuro loco nati eiuſmodi ſunt, ut in eis neque prudentiam, neque probitatem, neque aliud quidquam, quod ad eam rem ſpectaret, deſiderares. Qui etiam omnes oratorium munus praeter Ambroſium obeuntes, non facile dictu eſt, quanto inſtantis Maſſarii labore ſeſe in viam dederint. Tandem, quia Praetoris compulit iuſſus, conducta rheda Ravennam vehentes ecce tibi in Portu Caeſenati reperiunt Praeſidem. Hic orantes eos, cum duriorem de Longianenſi Populo induiſſet opinionem, coepit repellere, irregulares vocitans, tarditatis inſimulans, ac neceſſarium eſſe ad Pont. aditum affirmans; id unum impetrarunt,

runt, quod Reipublicae plurimum profuiſſe reor: Nam Praeſes, immutata ferme ſententia, promiſit, ſe litteris quidem ſuis Marſilio Bonfilio Theſaurario Generali digniſſimo, Oratores noſtros ad Pontificem Maximum adeuntes non vulgariter commendaturum. Noſtri igitur, actis, quas debuere (a), gratiis, ſolliciti magis, quam laeti recurrentes de Oratoribus ad Summum Pontificem conſulendo quamprimum agunt. Hic vero clamoſa nimium, & incredibilis altercatio fuit: propter quod, cum in quempiam cadebat opinio, is protinus vel per valetudinem, vel per negotia non licere aſſerens, exemptum ſe, ac expurgatum ibat, quo in numero certe fuerunt Camillus Pirinus, & Deotalevus Octavianius primo loco electi, qui magno labore, ac pene dixerim ſudore adhibito, vix evaſerunt; cum in ipſos uno omnium ore, vel contentione potius conveniret onus. Lite autem nondum dirempta, VII. Kalendas Sextiles cum Theſau-

(a) *Ms. Cod.* debere.

rario Provinciali benemerito Innocentio Malvatico acceſſit huc Praeſes, qui erga populum iſtum optime animatus tanta humanitate complexus eſt univerſum, ut admirationi adhuc ſit locus. Nam tam facile erat cuique vel infimo ipſum alloqui, quam quod facillimum, adeout quemquam non gratioſum a ſe prodire, quantum incolumi dignitate fieri poterat, minime pateretur. Hoc fortaſſe moleſtum cuipiam videri potuit, quod idem ſtatuit, ac Praetori quidem imperavit, ut poſt ſuam profectionem, quae brevi futura erat, cooptatos Oratores Romani properare cogeret; atqui nihil propterea humanitatis imminuitur, quando ſic amplitudo ferebat eius, urgebat Reip. commodum, & neceſſarium Univerſitatis officium poſtulabat. Sed quid ceſſo memorandum referre prodigium? Nam Praeſide una cum ceteris convivis in coenatione Arcis hypetra, quae ad Orientem ſpectat, recumbente, ſic inter coenandum, & occaſum paullo poſt Solem, mirificus quidam

in

in Arce ad Septentrionem viſus eſt fulgor: qui perinde ac globus igneus in aera coniectus, quem noſtri radium appellant, primum quidem accenſus eſt, poſtea urente paullatim flamma in arcum proceſſit, donec flammeo colore depoſito, argento ſimillimus iudicatus eſt; tum in nubis ſubſtantiam migrans, ac ſumpta draconis, ut nonnulli perhibent, forma, poſtremo evanuit; nec deſunt, qui paullo ante captam Arcem, tres vidiſſe in caelo ſtellas triangularem formam facientes teſtati ſunt: quae portenta utrum ad devolutionem huiuſmodi, ut multi interpretantur, an ad aliud referenda ſit, integrum cuilibet linquatur iudicium; & unde fluxit, revertatur oratio. Aurora igitur quumprimum ſucceſſit, Praeſes una cum toto comitatu hinc digreſſus eſt, & a Conſiliariis inchoata iampridem diſceptatio repetita eſt, quam ea demum ſecunda electione profligarunt, ut Iohannes Nicola Marinus antedictus, & cum eo Sigiſmundus Octavianius (a) Ora-

 tores

(a) *Hic fuit frater Auctoris.*

tores irent; optimam ſcilicet compoſitionem, in qua duos videas pari ingenio, & probitate, & ſi quid ad rem pertinet, claritate generis, quod inter Longianenſes non infimum tenent locum, atque aliis praeterea dotibus pariter, ut mihi quidem videtur, decoratos; quas amborum facultates animi cum antea in rebus, tum in hoc potiſſimum Romano munere conficiendo exitus ipſe pulcherrimus teſtatus eſt. At vero deſignatorum voluntas cum modo huc, modo illuc dictante ratione duceretur, hem rumor exoritur, Co. Guidonem fracto carcere Ferrarienſis Ducis (a) effugiſſe manum; quae res, ut aiunt, ſic ſe habet. Comes enim diuturnam captivitatem nimis, quam inique ferens, ac inaeſtimabilis libertatis amore flagrans, corroſis lima clatris, ſeſe in foſſam Arcis nocturnus deiecit, ut pererratis nando aquis ſoſpes evaderet. Sed horrendum dictu! unda obrutus miſere vitam finivit; idem quoque ab altero Iuvene commiſſum

(a) *Nempe Alfonſi II. Ducis V., & poſtremi Ferrariae.*

miſſum fuiſſe tradunt, qui nullius affinis culpae, obſequii tantum ſtudio carceris conſortium ſubire non dubitarat; quorum miſerabilis obitus cadavera ipſa, alterum videlicet Comitis in ſumma lympha repertum, alterum ſocii piſcando inventum fecerunt fidem. Sed quid dicam de genitricis Dominae patientia? Revera occaſio admonet de hac etiam aliquid in medium afferre; verum quia maior fuit, quam ut verbis, aut litteris perſequi valeam, tantum dicam, ſingularem prope fuiſſe illam non in filii ſolum, & coniugis interitu, verum etiam in ſuſtinendis omnibus fortunae vicibus: quem in modum nec humilitate, nec abſtinentia, nec vitae denique integritate ab ulla, quod ſciam, ſuperatur. Oratores vero, ut redeam, unde exivi, ſumpta Praeſidis epiſtola commendatitia, nec non adhibito famulo, aliiſque neceſſariis rebus IV. Nonas Sextiles Romam equos itineris conſcendunt, & ſex dierum curriculo ad Almam Urbem perveniunt; ubi triduo poſt, nam

cun-

cunctari paulliſper neceſſe fuit, Generalem Theſaurarium convenientes officioſi Praeſidis litteras confeſtim reddunt, quibus perlectis, haud parvo negocio exprimas, quanta eos urbanitate exceperit: quippe qui, praeterquamquod acerrimum ſe illorum fautorem fore oſtendit, Summi etiam Pontificis copiam poſtridie facturum iiſdem aſſeruit. Quapropter Oratores ipſi ad praeſcriptum diem placido, ac familiari Theſaurarii ductu, in ſuum enim currum illos aſſumpſerat, Pontificia petunt limina: mox introgreſſi poſt ternas poplitum inflexiones ad pavimentum uſque paribus intervallis, ac pede rite oſculato, ſuos animi conceptus S. D. N. Gregorio XIII. Pont. Max. brevi oratione perſtringunt, & exaratas Univerſitatis preces humiliter offerunt. Ille in ſingulas inflexiones benedicens Paſtor, commiſſi gregis amantiſſimus oves ſuas aequo animo ſuſcepit, atque iis reſponſo plane aureo perſuaſit, ſe omnibus in rebus & iuſti, & honeſti rationem habiturum. Dignum

Gre-

Gregorio reſponſum ! Ecquod memorabilius, aut honeſtius, aut ſanctius excogitari potuit ? O felix Petri navicula talem, ac tantum merita habere gubernatorem, qui, quae ſua eſt admirabilis ſolertia, & aequitas, numquam non invigilat, ut ventos, ut fluctus, ut omnia adverſa prohibeat. Eſt certe, quod gaudeas Sancta Mater Eccleſia, quodque immortales immortali Deo gratias agas, qui tale tibi Caput viſibile tot virtutum ornamentis inſigne praeſtare voluit. Verum quid ago ? laudes huiuſmodi ſunt nimis quam excellentes, ac meae vires ne attingere quidem valent, ita ut tenebras magis offundere, quam lumen afferre videar. Quamobrem operae pretium fore exiſtimo, ut excellenti provincia ad eos, qui ingenio, orationiſque facultate excellunt, traducta, me ad intermiſſam narrationem referam, deinde extremam, ut decet, manum imponam. Quoniam igitur rerum deliberatio maiorem exigebat moram, Theſaurario mandatum eſt,

by Google

eſt, ut cuncta libraret aequius, & confecto quamprimum negotio, ne ſuperfluis cumularentur impenſis, dimitteret Oratores. Ad extremum vero nunc brevitatis gratia reliquas omitto voces hinc inde promptas, coronarum manipulos duos expediunt, ut Apoſtolica Benedictione inſignes Conſiliariis Longianenſibus in primis, quod in reditu factum eſt, impertirent: quas ubi caeleſtis regni Claviger Sanctiſſimae Trinitatis donavit indulgentiis, ac data abeundi venia, ſumma illi cum humilitate conſurgunt, adverſique, ut decet, hinc pedem referunt. Reliquum erat, ut cum Theſaurario tranſigeretur, cuius opera, de ſententia tamen Summi Paſtoris, ad exitum, quem in calcem huius narrationis reiicio, perducta res eſt, citius etiam perficienda, niſi infirmior ipſius Antiſtitis Maximi valetudo interceſſiſſet. Dum igitur ſeduli Oratores magno negotio inſudant, pernoctantes interim in cogitando de patria utilitate, quae ipſis antiquiſſima ſemper fuit, Petrus Argenta

genta Longianum tertio mittitur, qui de Comitis caſu longe, lateque pervagato nuncio alteras D. N. Litteras ad Eccleſiae iurium acceſſionem, XVIII. Kal. Septembris iterata poſſeſſione exſecutus eſt, ubi debita quoque alacritatis ſignificatio, quaeque veſpertino igne, & vociferatione, & campanae pulſu exprimi ſolet, inſecuta eſt. Illi autem infeſtiſſimo licet morbo tum Romae, tum Longiani poſt reditum correpti fuerint, a quo etiam Dei munere convaluerunt; nihilo ſecius XIII. Kal. Septembris amplo Reipublicae, atque honorifico diplomate, S. D. N. largiente, ſunt potiti, quo Longianenſibus tandem allato nihil gratius, nihilque ſalubrius poſt hominum memoriam ſibi accidiſſe ferunt; & velut ancile quoddam caelitus demiſſum venerantes, debitas ei ex corde preces pro auctore iugiter effundunt. Equidem, Lector ſuaviſſime, nonnullas ambages praeterii, quae cum aut nihil, aut parum ad rem attinere videbantur, nolui hiantem quempiam, & ad ſummam

mam rei properantem plus aequo remorari. Satis ergo habeat unuſquiſque, Gregorianum illud exſtare Longiani monumentum, ac huiuſmodi, ut nullum neque amplius, neque honorificentius a Sede Apoſtolica fortaſſe hactenus ſit profectum. Longiani XII. Kal. Septemb. MDLXXXII.

SYLLO-

SYLLOGE EPISTOLARUM
VARIORUM SCRIPTORUM

NIMIRUM

Lini Coluccii Salutati, Iacobi Ammanati Card. Papienſis, Iacobi Perleonis, Fulvii Peregrini Morati, Alvari Gomeſii Caſtri, Laurentii Campegii, Hieronymi Caprac, & Franciſci Alciati Card.

QUAE EX DIVERSIS MSS. CODD.

NUNC PRIMUM PROFERUNTUR.

IOHANNIS CHRISTOPHORI AMADUTII
AD NOBILISSIMUM VIRUM
REGINALDUM ANSIDEIUM
PATRITIUM PERUSINUM
PRAEFATIO.

Quae ex Codice Ms. domeſticae tuae Bibliothecae eruta Epiſtola hanc modo anecdotarum Epiſtolarum Syllogem inchoat, & auſpicatur, non me ſolum, ſed etiam Cl. Virum Ioh. Ludovicum Blanconium, quocum horum edendorum provincia communis eſt, facile ſuaſit, totam etiam Syllogem, utpote quae ab eo, quod tui iuris eſt, initium ducat, tibi uni nuncupandam merito eſſe, & inſcribendam. Quare uno in officio & ipſius amorem, amicitiamque in te amplecteris, & mei inſuper in te obſervantiam, & benevolentiam deprehendes. Gratos nos quinetiam eſſe tibi pro his nobis modo ex penu tuo communicatis lautitiis facile exiſtimabis, qui primitias ipſas tibi ſacras voluerimus, dum interim cetera, quae etiam edantur, neceſſario examini, & collationibus ſubiicimus. Quapropter harum Epiſtolarum agmen ducet Lini Coluccii Salutati Epiſtola, quam inter ceteras Codicis tui, quae ad Poggium Florentinum, Leonardum Aretinum, Auguſtinum Dathum, Hieronymum Caſtellium, Sorinum Bentium, Andreottium Gerardum Cinutium, Rodulfum Lottam, Hieronymum Alliottum,

Andream Contrarium , Paullum , & Timotheum Maffeios , Omnibonum Leonicenum , alioſque pertinent , potiſſimum ſelegimus . Celebris eſt Linus Coluccius Salutatus , quam ut pluribus a nobis nunc illuſtrari opus ſit . Ceterum conſule , quae praepoſita ſunt eius Epiſtolarum collectioni II. Voluminibus comprehenſae , quae Florentiae (a) , *Laur. Mehuſio primum negligenter ſatis , mox Cl. Ioh.Lamio ſub Ioſephi Rigaccii nomine diligentius curante , edita eſt . Data eſt haec noſtra Epiſtola , quae diverſa eſt ab iis , quas iam edidit Fabricius* (b) , *Balutius* (c) , *Martenius* (d) , *Lazzarius* (e) , *& Lamius* (f) , *ad Magiſtrum Donatum de Caſentino , cui etiam altera , quam habet editio Florentina* (g) , *inſcripta eſt .*

Dein ſuccedet Epiſtola Iacobi Ammanati Piccolominei S R. E. Card. , & Epiſcopi Papienſis , poſtea Lucenſis , quae eruta eſt ex Archivo ſecreto Vaticano (h) , *quamque nobis pro ſua ſingulari humanitate communicavit Praeſul Cl. Ioſephus Garampius , cuius ſolum nomen ſumma laus eſt . De Cardinali Papienſi nihil eſt , quod dicam , cum de eo abunde tractaverint Ciacconius , ubi de Cardinalibus , Ludovicus*

(a) *Florentiae* 1741. , & 42. *in* 8.

(b) *Bibl. Latin. med. , & infim Latinit. To.I. pag.*291. *edit. Patav.*

(c) *Miſcellan. Volum.* IV *pag.*501. , 511. , & 516.

(d) *Anecd. Tom.* II. *col.* 1155.

(e) *Inter Epiſtol.Clar.Vir. Theodori Prodromi ex Codd. Mſs. Bibl. Colleg.Rom. , Romae* 1754. *pag.*154.

(f) *In cit. edit. , & in Delic.Erud. , ſive Hodoeporic. ex Codd. Riccardian.*

(g) *Epiſt.* XLVIII. *Tom.*II. *pag* 137.

(h) *Arm.*39. *To.x.p.*157. *a ter. , & pag.*180.

vicus Donius Atticbyus Epiſcopus Aeduenſis (a), *Philippus Bonamicius* (b), *&*, *ut ceteros mittam*, *Sebaſtianus Paullius Congregationis Matris Dei Alumnus celeberrimus* (c). *Quinque alias Card. Papienſis Epiſtolas ad Sacramorum de Sacramoris habes inter editas*, *quae anno* ciↃcccclxxv. *datae ſunt ; & duae poſteriores*, *quae nempe die* viii., *&* xxiv *Auguſti ſubnotantur*, *commode provocant ad pampinos*, *& uvas*, *quarum in hac noſtra anecdota mentio fit* (d). *Quis fuerit Sacramorus*, *nunc a nobis aliqua ſunt attingenda. Fuit hic Antonii filius ex nobili gente Ariminenſi*, *qui Protonotarius Apoſtolicus a Sixto IV. renunciatus*, *poſtea Eccleſiae Placentinae*, *mox Parmenſis regimini praefectus eſt ad annum* ciↃcccclxxv., *& a Sfortiis Dynaſtis Oratoris munere ſaepe apud varios Principes coboneſtatus. Obiit vero Ferrariae a. d.* ix. *Kal. Septembris anni* ciↃcccclxxxii. *Praeter Ughellium* (e), *qui de eo nonnulla habet*, *videndus etiam Iacobus Volaterranus in Diario Romano ab anno* ciↃcclxxii.

(a) *Flores Hiſtoriae Sacri Collegii Cardd.*, *Lutet. Pariſ. ann.* 1660. *To.*II. *pag.*359.

(b) *De claris Pontificiar. Epiſtol. Scriptor. pag.* 168. *edit. ſecund. Roman.*

(c) *Diſquiſizione Iſtorica della Patria*, *e Compendio della Vita di Giacomo Ammanati Piccolomini Card. detto il Papienſe del P. Sebaſtiano Paoli &c. Lucca per Pellegrino Frediani* 1712.

(d) I. *eſt ad pag.* 837. *num.*577., II. *ad pag.* 855. *num.*613., III. *ad pag.*857. *num.*618., IV. *ad pag.*858. *num.*622., & V. *ad pag.*863. *num.*632.

(e) *Ital. Sacr. Tom.* II. *col.*186., & 230.

ad ann. CIↃCCCCLXXXVIII., *quod Ms. adſervatur in Archivo ſecreto Vaticano*, *quodque ex Ms. Cod. Bibliothecae Eſtenſis edidit Vir Cl. Ludov. Ant. Muratorius* (a). *In Bibliotheca vero Caeſarea Vindobonenſi exſtat Codex membranaceus* (b), *ubi continentur Notae Cryptographicae Franciſci Trachedinii*, *quibus cum pluribus utebatur*, *atque ibidem* (c) *in Mediolano occurrit* Zifra cum Dño Filippo Sacramorro Ariminen. Ducali Oratore Florentiae; *quem certe prima fronte quis non alium diceret*, *quam qui nunc a nobis laudatur*, *cum tempora*

(a) *Scriptor. Rer. Ital. To.*XXIII., *ubi ad ann.*1481. *col.*144. *poſt lacunam*, *quam habet uterque Codex Vaticanus*, *& Eſtenſis*, *haec leguntur*: .... Praeſulem, ut erat inſtituti mei. Is autem fuit Sacramorus Ariminenſis, qui ante ſex annos ex laicali ſorte a Xiſto Pontifice, adiutore Galeatio Duce Mediolanenſium, ad Protonotariatum Sedis Apoſtolicae aſſumptus fuerat, & paulo poſt ad Praeſulatum evectus. Vir magni ingenii, & rerum publicarum in primis peritus, quippe qui annos viginti, & ultra pro Mediolanenſibus Principibus cum Regibus, Ducibus, & Poteſtatibus ſe in publicis exercuerat. Noviſſime autem pro Galeatio, &, defuncto eo, pro filio Romae apud Pontificem legationem agebat. Ab eo itaque amanter, & honorifice ſum exceptus, ac compulſus diei reliquum ſecum conſumere; magna enim fuerat benevolentia cum Papienſi meo coniunctus, & mecum multa interiora communicans, ſibi illa communicare videbatur. Sequenti die, qui Martis fuit, quintus, & vigeſimus Menſis Septembris, Parma abiens Regium primo ad prandium, inde Mutinam, antequam inclinaret Sol, deveni &c.

(b) *In* 4. *Claſs. Philolog. num.*138. *ſaec.* XV.

(c) *Pag.*80. *die* 27. *Decemb. ann.* 1475.

pora apprime conveniant cum munere ; licet tamen Philippi nomen , niſi illud temere immutatum ſuſpicemur , diverſum hominem adſtruere poſſit ; quandoquidem exſtiterunt hac ipſa aetate alii etiam ex Sacramoria gente , monente eodem Codice (a) , *ſcilicet* Chriſtophorus Sacramorrus , *cui ſcribit idem Trachedinius* , *&* Lunardus Sacramorrus , *pro quo etiam deſignando peculiare exſtat hieroglyphicum . Fuit & Malateſta Sacramorus his ipſis coaevus , is nempe , qui Praedicatorum Alumnus in Coenobio Florentino S. Marci ſe obtulit ad ignem pro teſtanda celebris Hieronymi Savonarolae ſocii ſui innocentia ad ann.* CIƆCCCCXCVIII. *poſtridie Kal. Aprilis , quique dein Savonarolam de obiectis criminibus poſtulans , nec ab eo interrogationes pertaeſo nullum referens reſponſum ait* : Ex ore tuo credidi , & ex ore tuo diſcredo . *Haec , ut & ſyngrapham ipſam , qua Sacramorus igni ſe devovit , petere licet ex altero Ms. Cod. domeſticae tuae Bibliothecae , qui continet vitam Savonarolae exaratam a Timotheo Bottonio Peruſino ex Praedicatorum familia anno* CIƆIƆLXVI. , *ut ipſe teſtatur* (b) , *quae tamen eadem videtur , ac illa , quae*

Z 3 *anno*

(a) *Pag.*43. , & 45. *ad ann.* 1465.

(b) Io F. Timoteo da Perugia , il quale di mia propria mano ho ſcritto il ſopradetto miracolo (*di ſanazione d'una Monaca di S. Vincenzio di Prato , detta Sor Obbedienza figlia di Simon Ginori*) inſieme con l' altre memorie del P. F. Girolamo , che in queſto Libro ſi contengono , fo fede , come a dì XXVIIII. d'Aprile di queſt'anno MDLXVI. andando io al Capitolo di Piſtoia , e paſſando da Prato &c.

anno cIↃIↃCCLXIV. *edita eſt Lucae apud Caietanum Iuſtium, quae auctorem praefert Pacificum Burlamacchium Lucenſem Savonarolae ſocium, & familiarem, ut proinde Timotheus Bottonius tuus amanuenſis tantum, non auctor huius vitae forte habendus ſit, cum praeſertim nihil apud Auguſtinum Oldoinium* (a), *apud Caeſarem Ciſpoltium* (b), *& apud Ludovicum Iacobillium* (c), *qui eius opera accurate recenſuerunt, de hoc vitae commentario occurrat. Sed ad Sacramorum noſtrum redeamus, qui forte & Philippi, & Chriſtophori, & Lunardi, & Malateſtae frater fuit, vel alio conſanguinitatis vinculo coniunctus. Hic fuit* Commendatarius, *ut aiunt*, perpetuus Abbatiae Sancti Iuliani de Arimino, *ut ex Inſtrumento quodam anni* cIↃCCCCLXXIX. *deprehenditur; immo fuit & Abbatiae alterius Ariminenſis S. Gaudentii, ut patet ex Litteris Apoſtolicis Sixti IV., quibus Stephano Card. S. Mariae Tranſliberim (qui fuit Stephanus Nardinius Archiepiſc. Mediolan., Presbyter primum S. Hadriani) concedit in Commendam Monaſteria S. Iuliani, & S. Gaudentii Arimini vacantia per obitum Sacramori Epiſcopi Parmenſis. Fuit & Philippus Sacramora Canonicus Florentinus, qui certe alius a noſtro fuit, an vero ex eadem gente prognatus, ignoro, & cui commendatum fuerat* Monaſterium S. Benedicti de Ca-

(a) *Athenaeum Auguſtum, in quo Peruſinorum ſcripta publice exponuntur*, litt.T. pag.316.

(b) *Perugia Auguſta* lib.III. pag.369.

(c) *Bibliotheca Umbriae*, litt.T. pag.258.

Caſtro Savignani Arimin. Dioec. Camald. Ord., *quodque dein vacans per obitum ipſius ab Innocentio VIII. anno* MCCCCXC. *a. d.* VIII. *Kal. Febr. commendatum fuit Iohanni Baptiſtae Uſuſmaris in* IX. *aetatis anno conſtituto* (a). *Vides porro, me non tam tuae, quam meae inſuper Patriae aliquid tribuere, ad quam ea etiam, quae ſubſequuntur, ſpectare ſinas.*

Sequuntur ergo tres aliae Epiſtolae Iacobi Perleonis, ſive Pierleonis, aut etiam Parleonis, ut quibuſdam placet, Ariminenſis, de quibus mox dicam. Perleonum gens antiquiſſima eſt apud Ariminenſes, cuius nimirum exſtent monumenta uſque a ſaeculo XII., *extincta autem eſt circa finem ſaeculi* XVI., *Arni aquis Florentiae obruto Laelio gentis ſuae ſupremo* (b). *Nunc de Iacobo noſtro quaerendum. Iudocus Hondius in* Nova, & accurata Italiae hodiernae deſcriptione, *ubi de Arimino, celebrat Petrum, & Iacobum fratres Perleones cum Graecis, tum Latinis litteris eruditiſſimos. De Iacobo quidem, cuius ſunt litterae tres, quas edimus, nihil adhuc praeterea occurrit, niſi Homeri vita ab eo concinnata ex auctoritate Sigiſmundi Pandulphi Malateſtae Arimini Domini, quam inter Urbinatenſes Codices Mſs., nunc Vaticanos adſervari accepi, & de qua nulla mentio apud Fabricium,*

(a) *Bulla habetur in Tom.*47. *Bullar. Innoc. VIII. pag.*285. *a ter.*, *& To.* 47. *Diverſ. Camer. pag.*91. *a ter. in Archivo ſecr. Vaticano.*

(b) *Racconto Iſtorico della fondazione di Rimino del Cavaliere Ceſare Clementini Par.*III. *lib.*III. *pag.*307.

cium, *ubi ſingulas Homeri vitas recenſet* (a). *Forte haec eadem proſtat inter Codices Bibliothecae Riccardianae Florentiae* (b), *quae a Cl. Lamio ſcripta dicitur* ad Iohannem quemdam Philoſophum, & Medicum tempore Sigiſmundi Pandulphi, *nempe Malateſtae*. *Petri vero habetur Epiſtola ad Nicolaum Euboicum Sagundinum Chalcide ortum*, *dein in Italiam una cum coniuge*, *& liberis profectum anno* cIↃccccxxxvIII., *ac celebrem illum Concilii Ferrarienſis*, *& Florentini Patrum interpretem* (c), *qua ipſum ſolatur de naufragio*, *de quo & illum*, *& Beſſarionem Cardinalem* (*ad quem ipſius exſtat epiſtola*) *commonefecerat*, *quodque dum ad Cretenſem Portum appelleret perpeſſus eſt*. *Sagundini epiſtola ad Beſſarionem Card.*, *& altera Petri Perleonis ad Sagundinum* (*quae mutila antea inter adnotationes Franciſci Aroldii ad Beati Alberti Sarzianenſis vitam legebatur*) *editae ſunt inter Veneta Miſcellanea*, *colligente Ioſepho Hyacintho M. Bergantinio* (d). *In Bibliotheca vero Alexandri-*

(a) *Biblioth. Graecae To.* I. *lib.* I. *cap.* I. §. IV., V., & VI. *pag.* 255.

(b) *Cod. chart. in* 4. *N.* I. *num.* IX. *Vid. Catalog. laud. Biblioth.*, *auctore Ioh. Lamio litt.* U *pag.* 377.

(c) *Vid. Bartholomaeum Facium* de Viris Illuſtribus *pag.* 21., *tum vid. quae de eo*, *eiuſque operibus adnotavit Vir eruditiſſimus Rudeſindus Andoſilla Abbas Monachorum Vallis Umbroſae in Praefatione ad Diſſertationem* ἀνέκδοτον *Card. Iuliani Caeſarinii de inſerenda in Symbolum Particula* Filioque, *pag.* XXVI., *& ſeq.*

(d) *Miſcellanea di varie Operette*, *Venezia appreſſo Gio. M. Lazzaroni Tom.* II. *pag.* 43.

xandrina Archigymnaſii Romanae Sapientiae, quae magna ex parte Urbino Romam advecta eſt, in quodam Miſcellaneorum editorum Volumine habetur autographa, aut ſynchrona ſaltem manu exarata. Iſocratis ad Hipponicum (*lege* ad Demonicum) de vitae inſtitutione Oratio e Graeco in Latinum converſa per Petrum Perleonem Ariminenſem. *Fuit Petrus inſuper humaniorum litterarum Profeſſor in Gymnaſio Patavino, cui nimirum, teſte Apoſtolo Zenio in ſuis Epiſtolis* (a) ex Gymnaſio Veneto (b), *ſucceſſerit in hoc ipſo munere Philippus Arimineus, cuius Hiſtoriam de capta CPoli, & Dialogum* de Paupertate *refert Zenius, & Dialogum ipſum, ſive Sympoſium, Epigramma ad Sigiſmundum Malateſtam, & Carmen de laudibus Venetiarum refert Auctor anonymus Catalogi Codicum Farſettiorum* (c) *ex Ms. chartaceo ſaeculi xv. Aſt male a Zenio tamquam Romanus Petrus noſter exhibetur, qui vere fuerit Ariminenſis. Petrus alter, qui forte avus fuit & Iacobi, & Petri, de quibus nunc agimus, tamquam* nobilis, & ſapiens Petrus Leo Lobi de Pierleonibus de Arimino honorandus Poteſtas Cortonae *occurrit non uno in loco inter Monumenta deſcripta a Marchione, & Equite Marcello Venutio ex domeſtici Archivi Chartulario anno CIƆCCCLXXXVI., & ſubſequentibus exarato, ubi etiam* Iohannes Marti-

(a) *Vol.II. pag.411., &* 412.

(b) *Pag.33.*

(c) *Biblioteca Manoſcritta di Tommaſo Farſetti, fra i Codici Latini num. XLV. pag.62., e ſegg.*

Martinus de Arimino, & Iohannes Antonii de Arimino *inter eius familiares recenſentur* (a). *Nunc ad Iacobi Epiſtolas veniendum, quae datae ſunt Bononia anno* CIↃCCCCLI., *quaſque ex autographis Bibliothecae Vaticanae* (b) *exſcripſi. Prima eſt ad Iohannem Rhedorici Notarium Apoſtolicum, & Rmi Domini Card. Niceni, ſcilicet Beſſarionis, Capellanum; duae vero, quae ſequuntur, ad Iohannem Arretinum Subdiaconum Apoſtolicum. De Iohanne Rhedorici nihil mihi occurrit. At Iohannes Arretinus non alius certe eſt, quam Iohannes Tortellius Archipresbyter Arretinus, atque Nicolai V. Secretarius, Subdiaconus, & Cubicularius, de quo videndus Raphael Maſſeius Volaterranus* (c), *Bartholomaeus Facius* (d), *Cl. Philippus Bonamicius* (e), *Corteſius, aliique. Tres ad eum habentur Leonardi Bruni Civis ſui Epiſtolae* (f), *quarum prima Iohannino inſcripta eſt, Tortellio ſcilicet fortaſſe tunc adoleſcenti, & tertia eum prodit Caſparis Bononienſis in diſciplina morali auditorem. Leonardi Dathi ad ipſum Epiſtolam etiam offendes* (g), *& aliae plures forte adhuc anecdotae, habentur in Codice*

(a) *Florilegium Noctium Corytanarum, editore Ant. Franc. Gorio, Florentiae* 1751. *cap.*X. *pag.*121., 122., & 127.

(b) *Cod. Vatican.* 3908. *p.*59., 143., & 160. *a ter.*

(c) *Lib.*XXI. *Anthropolog.*

(d) *De Viris Illuſtribus pag.* 25.

(e) *De Claris Pontif. Epiſt. Scriptor. p.*163. *ſecund. edit.*

(f) *Epiſt.* XVIII. *lib.* IV. *pag.*131., *Epiſt.*XX. *lib.einſd. pag.*134. *To.*I., & *Epiſt.*IX. *lib.*IX. *pag.*155. *To.*II. *edit. noviſſim. Florent.* 1741.

(g) *Epiſt.* XXXI. *pag.* 55. *edit. Florent.* 1743.

di.e Vaticano ſuperius laudato, quae ad ipſum inſcriptae ſunt manibus autographis Poggii Florentini, Auguſtini Scanellae, Iannotii Manetti, Andreae Contrarii, Baſinii Parmenſis, Caroli Martiopini, Fr. Philippi Bononienſis Ord. Servorum, Fr. Thaddaei eiuſdem Ordinis, Nicolai Vulpis Vicentini, Gregorii Contrarii, Bartholomaei Butinenſis, Caſparis Veronenſis, Bartholomaei Rattenſis, Simonis Angeli Peruſini, Nicolai Perotti, Odi Montopolitani, Petri Inſulani, Lionori Bononienſis, aliorumque. Neſcio autem, an Iohannes hic Arretinus (praeter alia Opera, quae recenſet Bartholomaeus Facius) auctor etiam fuerit Vitae S. Athanaſii Epiſcopi Alexandrini, quae eius nomine inſignita ab Aloyſio Lipomano edita eſt (a).

Sed iam de Fulvii Peregrini Morati Epiſtola aliqua dicenda ſunt. Fuit is Poeta, & Rhetor Mantuanus, dictus etiam Ferrarienſis, quod ea in Civitate uxorem duxerit Lucretiam, ex qua filios, filiaſque ſuſcepit, inter quas litteris excelluit Olympia, quae utinam admirandas in eius ſexu dotes, & non vulgarem doctrinam impiarum opinionum labe non foedaſſet. Patrem alii docuiſſe humaniores litteras publice aiunt, alii negant. Si plura deſideras, conſule Olympiae filiae Opera Baſileae edita cum Caelii Secundi Curionis Epiſtolis, quae ſi noſtri conſuluiſſent, & de patre, & de fratre Aemilio certiora, ac veriora protuliſſent. Inſcripta eſt haec Epiſtola Bartholomaeo Proſpero a ſecretis Herculis II. Ferra-

(a) *Vol.*III. *SS. priſcor. Patrum Vitar.*, *Venetiis* 1551. *pag.* 69.

Ferrarienſium Ducis , cuius gens adhuc in Comitibus Aloyſio Aſcanio , & Michaele Angelo fratribus ſupereſt . Hanc autem nobis pro ſua humanitate communicavit Vir Cl. Hieronymus Ferrius in Ferrarienſium Academia Rhetor , qui ex Mſs. Codd Canonici Antenoris Scalabrinii patriorum monumentorum ſtudioſiſſimi excerpſit .

Succedit nunc Alvari Gomeſii Caſtri Epiſtola ad Paullum Manutium , cuius nulla exſtat ad ipſum inter eas , quae typis editae circumferuntur . Gomeſius noſter fuit patria Eccalienſis in Campo Toletano , atque obiit anno CIƆIƆLXXX. Multa ab eo in lucem emiſſa ſunt , inter quae praecipue numerantur Salominis Proverbia , Eccleſiaſtes , & aliqui Pſalmi carmine , & paraphraſi expoſiti (a) ; de vita , & rebus geſtis Franciſci Ximenii Archiepiſcopi Toletani (b) ; ac de Marzaelquibirana pugna anni CIƆIƆV. , item de his , quae in praeventione , ſeu deliberatione Oranici belli occurrerunt anno CIƆIƆVII. , & de Oranico bello (c) . Hanc Epiſtolam nobis exhibuit Codex Bibliothecae Vaticanae (d) harum lautitiarum feraciſſimae .

Sequitur iam altera Laurentii Campegii Bononienſis Epiſtola ad Paullum Manutium , cuius nulla eſt

(a) Baſileae in 8. , ſine nomine typographi , & ſine anno .

(b) In Tom.I. pag. 972. Hiſpan. illuſtrat. Andreae Schotti .

(c) Exſtant inter Oranum Ximenii virtute Catholici cum Petri de Quintanilla . Romae 1658. p 88., & 541.

(d) Cod. Vatic. n.3433. fol.7. , nempe Vol.I. Epiſtolar. Diverſorum ad Paullum Manutium .

eſt ad Campegium reſponſio . Laurentius iſte diverſus eſt a Laurentio Cardinale Presbytero tituli S. Anaſtaſiae , & Epiſcopo Bononienſi , quandoquidem ipſe obiit a. d. VIII. Kal. Sextiles anni CIↃIↃXXXIX. Idem ergo Laurentii noſtri ad Manutium ſcribentis patruus fuit , ac de eo exſtat vita Caroli Sigonii , ut ceteros nunc eiuſdem laudatores praeteream . Eiuſdem patruus etiam fuit Thomas , Cardinalis & ipſe , Laurentii Card. frater , & Epiſcopus Feltrenſis , ad quem exſtat Epiſtola Iacobi Sadoleti , nomine Leonis X , quae legitur inter Miſcellanea Collegii Romani (a). Laurentius noſter pater fuiſſe videtur Alexandri , de quo videnda , quae ad Sadoleti Cardinalis Epiſtolas adnotavit Vir elegans , & eruditus , quam qui alius , Vincentius Alexander Conſtantius (b) . Frater autem fuit Philippi Mariae Feltrenſis Epiſcopi , qui Thomae patrui coadiutor fuit , & cuius in hac ipſa Epiſtola mentio habetur adeo honorifica , quae fraternam modeſtiam facile excedat . Vterque vero filius fuit Comitis Iohannis , ut ad Epiſtolam Laurentii noſtri , quam ex Cod. Vaticano (c) petivimus , etiam adnotavimus .

Data eſt inſuper ad Manutium noſtrum Epiſtola Hieronymi Caprae , quam ſubiungimus , & cui Manutianam reſponſionem inter editas eiuſdem Epiſtolas offendes (d). Celebris eſt ex hac ipſa fortaſſe gen-

(a) Vol.I. num.LII. p.378. fol.89., nempe Vol.II. Epiſtol. Diverſorum ad P. Manutium.

(b) Part. II. Epiſt. 154. pag. 37.

(c) Cod. Vatic. n.3434.

(d) Epiſt.VII. lib.XI. p.593.

gente Bartholomaeus Capra Secretarius Apoſtolicus ſub Innocentio VII., de quo conſulendus Cl. Bonamicius (a), *& Leonardus Arretinus in Epiſtolis* (b). *Tum Bartholomaeus alter Aldi Iunioris familiaris apparet ex eiuſdem Epiſtolis nonnullis ad ipſum Ticinum datis, quae inter ceteras ab eo editas habentur* (c). *Haec noſtra vero ex Vaticano Codice* (d) *pariter nunc prodit.*

Hanc noſtram tandem Latinarum Epiſtolarum Decadem, ſeu Syllogem coronabit Franciſci Alciati Cardinalis Epiſtola ad Petrum Victorium. De eo ita Vir Cl. Ianus Vincentius Gravina IConſultorum eloquentiſſimus (e): Cui defuncto (*Andreae Alciato*), praeter ſcripta celeberrima, non parum adiecit gloriae Franciſci gentilis ſui, ab ipſo in Iure Civili, & in elegantioribus artibus inſtituti, virtus, & virtuti tributa Cardinalatus dignitas: poſtquam docendi munus ab Andrea ſibi traditum laudabiliter exercuiſſet, & e ſua diſciplina emiſiſſet Cardinalem Borromaeum, a quo Romam fuit evocatus. *Fuit ergo Franciſcus Martini filius, de Alzate Oppidi Agri Mediolanenſis, ubi natus etiam*

(a) *De Claris Pontific. Epiſtol. Scriptor. pag.* 135. *ſecund. edit.*

(b) *Epiſt.x. lib.*II. *p.*44., *Epiſt.* XIII. *lib.* III. *pag.* 88.. *To.*I., *& Epiſt.*V. *lib.*V. *p.*28. *To.*II.

(c) *Lettere volgari di Aldo Manucci. In Roma per il Santi, e Comp.* 1586. *pag.*61., 96.. *&* 215.

(d) *Cod. Vatic. n.*3433. *fol.*71., *nempe Vol.*I. *Epiſtol. Diverſ. ad P. Manutium.*

(e) *De ortu, & progreſſu Iuris Civilis cap.*CLXX.

etiam eſt Andreas Ambroſii filius, & ex quo genti nomen factum eſt. Quare Andreae gentili ſuo celeberrimo titulum ſcripſit Franciſcus eius heres in Aede Sacra Epiphaniae Ticini. Fuit ad Boemiae Regem Apoſtolicus Internuncius, mox Epiſcopus Claremontanus, Arienſis, ac Civitatenſis in Provincia Beneventana, ut ex Vghellio (a) *patet. Rogante poſtea Carolo Borromaeo Cardinale pientiſſimo, a Pio IV. Cardinalis & ipſe renunciatus eſt. Obiit dein XIII. Kal. Maii anno CIƆIƆLXXX., aetatis ſuae ann. LVIII., ac ſepultus eſt ad Thermas Diocletianeas in Aede ſacra S. Mariae Angelorum, utpote Carthuſienſis familiae Patronus, ubi eidem cum Epitaphio appoſita Protome ipſius effigiem exprimens. Bibliothecam non contemnendam, in qua multa monumenta Mſs., reliquit. Litteras ſcripſit Italica lingua Gabrieli Flammae, quae in lucem editae inveniuntur inter Virorum illuſtrium Epiſtolas. Nondum innotuerat haec noſtra ad Petrum Victorium, utpote quae deſideretur in III. Voluminibus* Cl. Italorum, & Germanorum Epiſtol. ad Petrum Victorium *a Cl. Angelo M. Bandinio editis* (b). *Exſtat tamen Petri Victorii ad Franc. Alciatum Epiſtola apud Ciacconium, ubi de Alciato ipſo* (c). *Haec ea ipſa videtur, ad quam nunc reſpondet Alciatus, ac data eſt Florentiae Kal. Martii ann. CIƆIƆLXXVII., ſed legendum CIƆIƆLXXVIII., ut reſpon-*

(a) *Ital. Sacr. Tom.* VIII. *col.* 278.

(b) *Florentiae ann.* 1758., & 1760.

(c) *Hiſtor. Pontif.*, & *Card. Tom.* III. *col.* 972. *Romae* 1677.

reſpondeat anno, quo & ipſius Alciati Epiſtola exarata eſt, nec quidem multo tempore poſt, Kal. ſcilicet Aprilis. Tu, qui de nobiliſſimae gentis tuae maioribus, eruditionis, & doctrinae laude inſignibus, merito glorieris, & Balthaſſarem Anſideium Bibliothecae Vaticanae Cuſtodem, cuius eſt in Ianiculo ad Divi Onuphrii Templum ſepulcralis titulus (a), *& mutuae exſtant inter ipſum, & M. Ant. Muretum litterae* (b), *tum & M. Antonium S. R. E. Cardinalem magnum Patruum recenſeas, atque ex ipſius Muſeo, quod domi adſervas, fictilia Vaſcula Etruſca encauſtice picta, ac ſplendide illuſtrata* CLEMENTI XIV. *antiquariae ſupellectilis conſervatori, & indagatori eximio liberaliter obtuleris* (c), *pro tantis maiorum exemplis, a quibus non refugis, & pro tuo etiam in litteras amore aequi, bonique conſules haec, quae de elegantium Scriptorum Epiſtolis tecum nunc egimus, tum & Epiſtolas ipſas, quas ſimul adnectimus, libentiſſime leges. Vale.*

Datis ex Aedibus noſtris Idibus Iunii anno a reparata ſalute CIϽIϽCCLXXIV.

I.

(a) *Roma ex ethnica ſacra Floravantis Martinelli p.*263.

(b) *Epiſt.* LXXXIII., & LXXXIV. *lib.*IV. *pag.*299., & *ſeq.*

(c) *Ioh. Bapt. Paſſerii de tribus Vaſculis Etruſcis encauſtice pictis a* CLEMENTE XIV. P.O.M. *in Muſeum Vatic. inlatis Diſſertatio. Florent.* 1772.

I.

Epiſtola Lini Coluccii Salutati ad Magiſtrum Donatum de Caſentino.

HABUI, Vir inſignis, habui, gemine mi, magnum, immo ingens munus piſcium ſalitorum, quos pondere graves, & numero multos, qualitate optionis, tua mihi dilectio deſtinavit. Huius Quadrageſimae tempore, & in hac Urbe, quae non ſuis, ſed advectis glorioſa eſt, gratum, & grande ſubſidium. Ne dubites: cuncta quidem habui convenientia ſpem, & munus, ſicut ſcribis. Neſcio tamen, cur hanc annuam procurationem aſſumpſeris. Amicus quidem non donis, ſed officio colendus eſt; fragilis namque amicitia eſt, quae comparatur, confirmaturque muneribus. Si enim ad ſolitum reſpondere non poſſit, ſpernitur, atque reputatur inutilis; ſi vero deſinat, ut conſuevit, im-

pendere, iam non ſolum mutata creditur, ſed extincta. Noſti quibus verbis Philippus increpuit Alexandrum fidem ſibi Macedonum pecunia comparantem (a). Proinde te moneo, ut ex hoc in poſterum non pendeas, ſed certus ſis, me tibi ſemel vinctum cunctis temporibus inhaeſurum. Nihil enim in iſta ſocietate mortalium amicitia dulcius eſt, nihilque iucundius, ſi tamen, manentibus animis, poſſemus nobis amicos durabiles polliceri. Hunc autem fati neceſſitas aufert, hunc crudelitas arripit, hunc ſeparat a nobis nimium dilecta mortalibus utilitas. Quae cum accidant, ut tu, & ego multotiens id experti, quantum afferant diſplicentiae, teſtes ſumus. Debemus autem admodo didiciſſe relictis incumbere, putareque felices, qui non mihi deceſſerunt; & quos afflictio mortalis arripuit, & ſibi conſtiterint non ali-

(a) *Vide hac de re Valerii Maximi* Dictorum, factorumque memorabilium exempla. *Lib.VII. cap.II.*, *ubi de Rege Philippo patre Alexandri*.

aliter infelices credere, quam inter ſupplicia regulum. Felix non qui ſe ipſo contentus fuerit, ſed qui paratis, & contingentibus aequanimiter utitur, ſive proſpera, ſive adverſa ſint. Habui libellum tuum, de quo gratias ago. Curabo remittere. Vale.

II.

Epiſtola Cardinalis Iacobi Ammanatii Card. Papienſis Sacramoro Ariminenſi.

Sacramoro Epiſc. Parmen. Ducali Oratori.

NON exſpectanti mihi redditae ſunt litterae tuae uvis plenae non pampinis. Quanto inſperatius fuit officium, tanto tibi ſum debitor magis. Gratias ago, teque oro, ut cum a Ducalibus curis vacui temporis aliquid ſupereſt, amici abſentis ſis memor. Veſtris incommodis, quae hoc tempore Curiam premunt, plurimum angor. Magna ea neceſſe eſt eſſe; quoniam & loca

 diver-

diverſionum anguſta ſunt, & vos multi; qui Pontificem noſtrum ſequimini. Nos quoque liberi metu non ſumus, peſtilentia undique circumventi. Nam praeter alia Oppida, in quibus ſaevit, etiam nunc vicinum Pogibonizum vexat. Sena tamen in hanc horam incolumis eſt, uſque adeo arcendis peregrinis intenta, ut etiam civibus vel paullulum porta egreſſis in eam ingreſſus non ſit. Vobis, nobiſque Dominus ex alto proſpiciat. Gallica, quae ignorabam, te referente, accepi: perniciosa illa quidem, ſi ſuſpicionibus veſtris ſint conſentanea. Quod vero cura tanta celentur, & tam paucis apud Pontificem cognita ſint, mali gravioris indicium habent. Libenter enim, quorum nos pudet, & quibus offendi aliorum animos credimus, haberi clam cupimus. Sed qualiacumque ſint, ut humanarum rerum conditio eſt, celari diu non poterunt. Et tu quod in lucem veniet, curabis Papienſem non ignorare. Burgundica quoque non ſunt levis momenti, quantum intelligo.

Quod

Quod enim ſecundo illorum Dux ceſſerit, & quod noſter Mediolanenſis in eumdem arma expediat, magnarum converſionum videntur initia. Non hoc tempore noſtra efflagitant, in quibus, ſolo Hungaro in Turcos pugnante, Italiae ſalus in manifeſtum diſcrimen adducitur. Si ad contribuendum per hiemem praeteritam fuimus difficiles, cum tamen vacui bello eſſemus, quid nunc implicatis negotiis credimur eſſe facturi? Angunt me haec mirum in modum, propinquare videntem, quod dudum peccata noſtra depoſcunt. De Cardinali Germanis creando, eo praeſertim, quem memoras, facile quod ſcribis mihi perſuadebam. Ipſum enim, ſuoſque adiutores cognoſco. Cupidus ille quidem eſt, virium ſuarum multum ignarus; & hi ad quodvis patrocinium pernimium faciles, plus aliquando expendentes, quod videantur poſſe, quae volunt, quam quod ſalutaria iudicentur, quae potuerunt. Si ad plenum Collegium res deferetur, puto libera dicentur, audienturque

 conſi-

conſilia. Sed miſeram, o Sacramore, Apoſtolicam Sedem, quae ſaepius ex alieno affectu, quam ex commodis ſuis cogitur Cardinales accipere! Ego hic ſum domi incluſus, ſolis libris, calamiſque indulgens, quibus ita delector, ut veſtri ſim plerumque oblitus. Commenda me Pontifici, & Mantuano, & Comiti noſtro. Tu quoque inter tot contagia te ipſum conſerva. Etiam nuntia, ubinam gentium noſter ſit Falco. Quod enim nihil ſcribit, & de illo nil ſcribitur, latere alicubi ignoratum exiſtimo. Senae XIII. Iul. MCCCCLXXVI.

III.

Epiſtola Iacobi Perleonis ad Iohannem Tortellium Arretinum.

Iacobus Perleo Arimin. Rev. P. D. Iohanni Arretino Subdiacono Apoſtolico ſal. pl. d.

MAximo me dolore affecerunt litterae tuae, quas pridie Nonas Martias, dum graviter aegrotarem, accepi, quibus certior factus ſum, te nullas umquam, poſtquam

quam Roma diſceſſimus, a me accepiſſe, quum tu ad me ſaepius ſcripſiſſes. O tunc dolorem vix toler.bilem, praeſertim in tanta vi morbi, quo pene confectus vix ſperabam! Maximo, inquam, dolore tum affectus ſum, quum intelligerem tot mearum ad te epiſtolarum omnino periiſſe, laborem maxime vero noviſſimae eius, qua me apud te purgabam, quod Apollonii vitam vertere non potuiſſem, teque rogabam, ut Sanctiſſimi Domini Noſtri indignationem, ſi quam fortaſſe ob eam cauſſam in me concepiſſet, a me deprecarere. De graviſſimo illo morbo, quo tribus fere menſibus laboravi, ſcriberem nunc ad te aliquid, niſi Magiſter Bernardus Medicorum peritiſſimus, qui has tibi reddidit, ad vos veniſſet, cuius diligentia liberatus ſum. Is enim a me rogatus, ut id diligenter faceret, tibi explicabit, quid in cauſſa fuerit, quod & SSmi D. N. deſiderio non ſatisfecerim, & litteris illis tuis hactenus non reſponderim. Nec ignoro, me in ea re piaculum commiſiſſe; oportuit enim

Summmi Pontificis imperium ceteris rebus omnibus anteponi. Sed fit aliquando inopia, ut minutiſſimis quibuſdam lucellis, dummodo ea in praeſentia habeantur, ampliſſimae res futurae amittantur. Neque enim vereor, quin ad gloriam a Summo Pontifice emolumentum quoque ſummum mihi acceſſerit. Sed te, Vir ampliſſime Iohannes, noſtrarum litterarum ornamentum, rogo, atque oro, ut nunc me non deſeras. Agas, quaeſo, cauſſam meam apud Summum Pontificem diligenter, ut ſi quam de me eius Sanctitas opinionem, vel eamdem falſam antehac habuit, eam te patrono non amittat. Nunc eſt tempus, ut Iacobo tuo ſubvenias, qui te non minus veneratur, quam tu eum diligas. Commendo me tibi, imprimis autem SSmi D. N. beatiſſimis pedibus. Vale. Ex Bononia IIII. Non. Maias 1451.

IV.

IV.

Epiſtola altera eiuſdem ad ipſum.

NEſcio quo malo fato accidat, Venerandiſſime Pater, ut litterae meae numquam ad te perferantur; nam tametſi ego numquam ad tuam Dominationem ſcripſerim, cogitans, quis ſis & auctoritate, & ſapientia, numquam tamen fuit, quin totiens reſcripſerim, quotiens tuis fuerim humaniſſimis litteris ad id provocatus. Nam & epiſtolae illi tuae, quam, quum ex Campania Romam reverriſſes, ad me primum dediſſes, item & ſecundis, & aliis tuis ad me litteris memini me, pro ut debui, accuratiſſime reſpondiſſe; quamvis fortaſſe ſerius propter adverſam valetudinem, qua in hac urbe ex magna temporis parte laboravi. Fuit enim aliquando, ut quum litterae mihi tuae redditae eſſent, eas morbi atrocitate tenere non poſſem, nec ſemel tamen hoc mihi Bononiae accidit, quum finis unius mali principium ſecundi fuerit, eiuſque longiſſimi, graviſſimique. Eius rei teſtes ſunt maxi-

maxime foedae cicatrices, quas ex tot atrocibus ſectionibus in facie in aperto gero. Itaque ſi fuerim interdum morbis, imo fere ſemper impeditus, ſtatim pro officio meo non reſcripſi; numquam tamen omiſi, quin in priſtinum reſtitutus, litteris tuis diligentiſſime reſponderim. Verum fortuna, quae ſemper in omnibus mihi adverſata eſt, hic mihi durius ſalutis meae viam praecidit; quae non ſolum iam partam SSmi D N. munificentiam, atque largitionem mihi eripuit, ſed quodam modo effecit, ut in ipſius indignationem inciderim, peccati, erroriſque mei ignarus, utpote qui iam de ea re ſecurus eſſem, quin quidem & cauſſas tibi expoſuiſſem, quae me a coepto opere amoviſſent, & tuam operam imploraſſem, qua tutus eſſem, ne propterea SSmus D. N. mihi ſubiraſceretur. O miſerum, & infelicem, in quale nunc periculum incidiſſem; niſi tu diligentiſſimus pater rem mihi tuis litteris declaraſſes, & interim apud SSmum D. N. me expurgaſſes; pro qua re

tan-

tantas tibi gratias ago, quantas gratus animus capere poteſt. Non poſſum explicare, quam ſentiam pro hoc uno ſolo beneficio me tibi eſſe obnoxium. Ut autem Codex ipſe tuus Graecus, qui ſemper, poſtquam huc venimus, penes Rm̄um D. meum fuit, ad te perferatur, curabo diligenter; mittam etiam ad SS. D. N. principium illud a me traductum cum parva epiſtola, ut quid agam ex optimo Patre D. Athanaſio Chalceopylo ſcire poteris, quaeve cauſſa fuerit, quae me ad Ius Civile impulerit. Illud certe ſcias, coactum me ſtudia noſtra deſeruiſſe, ne ſemper inopia laborarem, mihique, ac meis aliquando ſubvenire poſſem. Quod autem a te exoratum velim, praeſtantiſſime Vir, & optime Pater, illud eſt, ne me deſeras, ut quemadmodum hactenus feciſti, ita ſemper in futurum pedibus SSm̄i D. N. me facias commendatum. Valeat diu felix Dominatio tua, cui me ſumme commendo. Ex Bononia pridie Idus Decembris 1451.

E. D. tuae R. Tuus Ia. Perleo Arimin.

V.

V.

Epiſtola tertia eiuſdem ad Iohannem Rhedorici.

Venerabilis Vir Pater hon.

QUum accipio vos recte valere, ſumme gaudeo; ita enim ſemper colui probitatem, & virtutes veſtras, ut omnia, quae vobis proſpera ſuccedunt, pariter mihi laetitiae cauſſa ſint, ac ſi patri, qui me genuit, contigiſſent. Sed de his hactenus. Ex Rectore noſtro cognovi, quid in cauſſa mea hactenus egeritis. Exſpecto pecuniolas illas ſummo cum deſiderio. Maxime nunc mihi illis opus eſt, quum ſtatuerim omnino Iuri Civili operam dare, quod Ius Civile quam magna volumina amplectatur, quamque illa pretioſa, vos non latet. Itaque vos oro, ut nunc mihi veſtra diligentia ſubveniatis. Illud tamen advertite, quantum hic fertur, itinera omnia luporum acie obſideri, ne aurum illud a lupis interciperetur. Audio enim nonnullos ab illis miſerabiliter fuiſſe devo-

devoratos. Valere, & D. L. Venetino, & Hermano me commendabitis. Mittite, quaeſo, ſi poteſtis, ſummam illarum pecuniarum mihi integram. Ex Bononia 5. Maii 1451.

Iacobus Perleo Arimin. filius veſter.

VI.

Epiſtola Fulvii Peregrini Morati ad Bartholomaeum Proſperum.

Fulvius Peregrinus Moratus Bartholomaeo Proſpero S. D.

Ecquis te hodie vivit fortunatior, Proſper feliciſſime? Nemo hercle quiſquam. Nam in te plane dii poteſtatem ſuam oſtendere. Quanto enim generoſior ipſe es, tanto etiam humanior. Litteras enim adeo humanitatis ſale aſperſas, & ſummae tum benevolentiae, tum prudentiae plenas ad me ſcribis, ut eas numquam reguſtare deſinam, ita ut earum dulcedo cor meum totum titillet, & ipſum memet mihi ſane quam ſurripiat. Profecto in illis tanta eſt facundia,

ut verbis dici non poſſit : in quibus te ita officioſum erga me oſtendis, ut non dubitem, quin quod me valde velle putes, in eo tu me ipſum cupiditate vincas; de qua quidem tua in me ſedulitate immortales tibi ago gratias, tantumque tibi me debere ſentio, quantum praeterea nemini de me benemerito. De nummaria autem difficultate (a) ſtipendio conducendi, nihil eſt, quod pro me labores; quandoquidem cum Caeſare in frigidulo oppido malo eſſe primus, quam Romae ſecundus. Et uſque a teneris annis huius ſemper ingenii fui, ut potius rogari, quam ultro me cuiquam offerre gauderem. Nihil enim carius acquiritur, quam quod precibus emitur. Crede mihi, merces ultroneae (ut hoc verbo interim utamur) putent. Vino vero Veicetino (sic) hedera non eſt opus. Quid multa? Ego ſpem pretio non emo. Nos hic non ſine exiſtimatione ſumus: hicque in magna laude vivimus: hic gratiam habeo maximam, ut

(a) *Forteſſe* &c.

ut ante ad te ſcripſi; numquam enim fui uſquam, quin me omnes amarent plurimum. Quod Negotiatori Veicetino (ſic) & opem, & operam tuam pollicitus fueris, ego multo te amo, ac tibi debeo. Tu velim cum primum Dux noſter (a) Ferrariam redierit, libellum noſtrum ei tradas, ſed in primis, quod potiſſimum duco, temporis ratione habita. Multum enim refert, quando Principes adeamus, quemadmodum de captanda rerum cum maximis viris tractandarum opportunitate ſapientiſſimus quiſque nos condocefacit. Vale. Datae Veicetiae (ſic) tertio Cal. Octobris 1535.

Idem ſervus tuus.

(a) *Hercules II.*

VII.

VII.

Epiſtola Alvari Gomeſii Caſtri ad Paullum Manutium.

Alvarus Gomecius Caſter Paullo Manutio S. P. D.

CUM eſſent mecum Marianus (a), & Luyſinus (b) homines tui ſtudioſi, quos ego propter excellentem eruditionem, & incredibilem humanitatem cum plurimi facio, tum vehementer amo, multaque de tuis praeclariſſimis virtutibus, de doctrina, & morum comitate peramanter, & copioſe tractaviſſent, animum meum ad te amandum non ſecus concitarunt, quam ſi veneficiis, aut incantationibus eſſet ab utroque circumventus, niſi quod hic iudicii, rei pretioſiſſimae, iacturam feciſſem, in te vero diligendo, & obſervando ſi parum ſanus eſſe alioqui exiſtimarer, vel hoc uno ſolo argumento,

(a) *Ad Marianum nulla Manutii Epiſtola occurrit.*

(b) *Forte hic eſt Franciſcus Luiſinus, ad quem ſcribit Manutius Epiſtolam x. lib.I., dum Patavii Philoſophiae ſtuderet anno 1547.*

mento mentem noſtram apud omnes, qui te noverunt, firmam eſſe, & conſtantem demonſtrarem. Nam poſtquam Aldi Patris V. C., & ad iuvanda ſtudia nati, hereditatem, & conatum ſuſcepiſti, non minus, quam ille bonos Auctores e ſitu, & tenebris vindicare, dum vixit, curaverat; ita tu inde in mortui locum feliciſſime ſuccedens, non modo nobis Bibliothecis ex cunctis antiquorum heroum ſcripta eruis, ſed ipſe quoque admirabili dictionis charactere, & ſtilo vere Romano nova opera quotidie cudis, quae vel poſteris exemplo ſint futura. Oſtendit mihi Canobius Bononienſis (a) Vir perhumanus, & ingenua natura praeditus libellum Epiſtolarum tuarum, nam mihi ante id videre non contigerat, nihil illis elegantius;

(a) *Ioh. Franc. Canobius Mazza, qui Patavii in utroque Iure lauream obtinuit anno* 1548., *dein Canonicus Cathedralis Eccleſiae Bononienſis, Epiſcopus Forolivienſis, & Nuncius Apoſtolicus in Luſitania, in Hiſpaniis, in Germania, in Ruſſia, in Boruſſia, Polonia, & Liguria. Multa carmina Graeco idiomate in laudem Iohannae Aragoniae concinnavit. Obiit Florentiae Kal. Apr. an.* 1589. *Vid. Orlandium inter Scriptores Bononienſes.*

tius, nihil terſius, nihil denique latinius legi, coepique ſtatim Venetiis tuis ſubinvidere, quae talem patronum ſtudiorum teneant, Hiſpaniaeque noſtrae fatum deplorare, ubi non ſolum tui ſimilium raritas eſt, ſed pene eos habendi intercluſa ſpes. Quid ita quaeris? armis magis, & faſtui aſſuetis omnis humanioris litteraturae cura, praeterquam apud paucos, viliſſima eſt. At vero poſtquam Philippi Regis Comitatus Toleti, ubi mihi lares modici ſunt, annum jam, & amplius verſatus, cum Itali permulti Regem potentiſſimum neceſſario ſequantur, in iiſque complures doctrina clari, qui me fere omnes humaniſſime conveniunt, videor mihi in alio caelo eſſe, & quamdam mentis commutationem paſſus in populum illum Quiritium commigraſſe. Uno te ore cuncti proclamant, noſque omnes, quibus non es cognitus, ad tui cultum, & amorem rapiunt. Sed id faciunt ardentius Marianus, & Luyſinus, quorum candidiſſima pectora, vivida ingenia, & graviſſimum iudicium

dicium apud te, qui eos aperte noſti, fruſtra vellem in praeſentia commendare. Peto itaque per eruditionem, & comitatem tuam, per humaniorum diſciplinarum deos, ut me inter tuos amicos recipias, aut ſi id nimis audacter facio, unum ex numero eorum eſſe intelligas, qui tuae famae, & dignitati ſtudent. Vale, Toleto poſtridie Non. Decembris 1560.

VIII.

Epiſtola Laurentii Campegii ad Paullum Manutium.

Paullo Manutio Laurentius Campegius S. P. D.

POſteaquam Roma diſceſſi, etſi, Vir omnium eloquentiſſime, putavi mihi eſſe faciundum, ut ad te, quod mea ſingularis in te obſervantia poſtulare videbatur, interdum, ac ſaepe potius aliquid darem litterarum, tamen id non feci, propterea quod meas litteras indignas omnino arbitrabar, ut in manus tuas devenirent, qui hac

aetate tanta omnium iudicio virtute, tantaque dicendi facultate praeſtas, ut prope admirabile videatur. Cum tamen ab Epiſcopo Feltrenſi (a) viro quidem praeſtantiſſimo, tuique in primis ſtudioſiſſimo, non ſemel cum iſthic eſſem, cognoverim, te, quanto es doctiſſimus, tanto omnium eſſe humaniſſimum, inelegantem hanc epiſtolam ad te dare non dubitavi, qua tibi ſignificarem, me tibi tantam & memoriam, & obſervantiam praeſtare, ut cum ab Aldo filio tuo diſceſſerim, omnes facile ſim in te åmando ſuperaturus. Illud unum mihi reſtat, ut intelligas, nihil omnino mihi optatius eſſe, quam ut primum ad has litteras, quaecumque ſint, ſtatim, quod tamen abſque tuō incomodo fiat, reſcribas: deinde ut me ad numerum tuorum familiarium aggreges, quod, ut facias, te etiam, atque etiam oro, tibi-

(a) *Philippus M. Campegius Comitis Iohannis filius. renunciatus Coadiutor Thomae patrui (qui iam Laurentio fratri, Cardinali, ac dein Epiſcopo Bononienſi ſucceſſerat) praefuit Eccleſiae Feltrenſi ab anno* 1559. *uſque ad annum* 1584., *quo deceſſit Venetiis a. d.* III. *Id. Aprilis. Vid. Ughellium* Ital. Sacr. *Tom.* V. *col.* 377.

tibique polliceor, ac recipio, me operam enixe daturum, ut id feciſſe te numquam poenitere poſſit. Ego quidem certe, ſi abs te voti compos effectus ero, immortalem tibi gratiam habebo. Vale, & Aldo tuo, cuius excellens ingenium admiror, dic, quaeſo, meo nomine ſalutem. Bononiae octavo Idus Februarii 1563.

IX.

Epiſtola Hieronymi Caprae ad Paullum Manutium.

Hieronymus Capra Paullo Manutio Salutem.

ME ne, qui tam incondite ſcribo, audere conditiorem omnium hominum hominem meis his verbis appellare? Pudet ſane, ſimul tamen etiam placet, occaſionem, quae mihi datur tui ſalutandi, non praetermittere. Vicit pudorem ſingularis meus erga te amor, nixus is tamen excellenti illa tua humanitate, qua non minus, quam prudentia es conditus. Narro tibi.

 Poſtri-

Poſtridie quam a nobis profectus es, ecce mihi ſervum Senatoris tui ſtudioſiſſimi, atque amantiſſimi Simonettae, cum litteris Camilli Palaeoti tibi inſcriptis. Vidi ſtatim, an relictus eſſet domeſticus aliquis praeſtantiſſimi Viri Oratoris veſtri, vos ſubſecuturus, cui eas darem ad te perferendas. Reperi clauſas fores, diſceſſiſſe omnes; quapropter cogitavi dandi eas Tabellario Venetias proficiſcenti; fore enim, ut uno tempore ille equo, tu navi eodem pervenires. Verum venit etiam mihi in mente ſubvereri, ne cui hoc paullulum officii a me praetermiſſum videretur, ſi cum ſolerem ego Palaeoti litteras, quando afferebantur, nonnullis meis ſubſequentibus verbis e Simonettae manibus dare tibi in manus, nunc eas (cum illud propter tui abſentiam minus liceret) abſque tribus ſaltem verſiculis meis ad te deferri curaviſſem. Noſti cauſſam litterarum mearum. Una nunc ſalve a nobis, fratribus, ab illuſtribuſque etiam Senatoribus Simonetta, Macentio,

centio, ac Montio, tibique perſuaſum habe, numquam diſcedere ex animo noſtro tui memoriam, perhonorificamque de te inter nos ſaepiſſime fieri mentionem. Precati hic nos omnes tibi ſumus ſecundam navigationem, ſperamus ita factum, quando cum Oratore navigaveris, cuius auctoritate maxime moveri debuerit navicularius, ut & caute naviget, voſque incolumes pervehat; de quo ſi tu (quod commodo tamen fiat tuo) nos certiores feceris, ſummo, ac ſingulari affectos abs te munere iudicabimus. Vale, ac Aldum tuum meo nomine ſalvere iubebis. Tu etiam a Ferrario, ac Cruceio (a) noſtris ſalveto, noſque dilige. Mediolani xv. Calendas Maii 1572.

(a) *Hannibali Cruceio ſcribit Paullus Manutius Epiſt. 42. lib. IV., ubi de Octaviano Ferrario multa praedicat, & Epiſt. 8. lib. XI.*

X.

Epiſtola Franciſci Alciati Card. ad Petrum Victorium.

Petro Victorio Franciſc. Alciatus S.

NON equidem eas in me partes agnoſco, quas tu, doctiſſime Victori, aliorum ſermone audiviſſe ſcribis; quod ſi qua mei fama ad vos pervenit, ea tota Andreae Alciati eſt, cuius tanta percrebuit, ut aliquid etiam ſuperfuerit, quod ad poſteros, quamquam degeneres, redundaret. Sic ea umbra litteraria, quam forſan aliqui in me videre videntur, manavit ab illius lucido corpore, quod ſi, ut coeperam, ſubſequi, & meo contendere curſu licuiſſet, grandior fortaſſe (nunc praeſertim vergenti mihi in occaſum die) apparuiſſet. Fixa certe animo meo ſedebat ſententia, in profeſſorio illo munere vitam degere, & numquam de ſuggeſtu illo, qui mihi iure quodam hereditario obvenerat, & quaſi per manus traditus fuerat, decídere, inque eo id elaborare, quo teſtatum relinquerem me vixiſſe, & in ſtu-

ſtudiis illis ſaltem (quod & in magnis ſat eſt) aliquid voluiſſe. Sed neſcio quo fato, & pene invitus in hanc deflexerim Urbem, in qua ad alia traductus munia fui, quibus dum quotidie diſtinguor, & ſtribiliginibus hiſce (quas ego linguae latinae carcinomata appellare ſoleo) immergor, politiores litteras prorſus deſerui. Quam ego gravem nimis iacturam duxi, aegreque tuli, nec eam ulla acceſſione, quae mihi hic facta eſt, reparatam putavi. Etſi enim magnifaciam, &, ut par eſt, aeſtimem ornamenta, quibus ſum cohoneſtatus, quia tamen honores hi nullo ſudore litterario parti, ſed ſupra merita delati mihi fuerunt, illa nimia (quae plerumque modum tenere non ſolet) benignitate eorum, qui vel amore patriae, vel pro meo erga ipſos obſequio, ſic ornandum, evehendumque exiſtimarunt, idcirco non aeque grati acciderunt. Etenim haec quantacumque dignitas, cito evaneſcet, mecumque ibit in cineres, & qui dies poſtremus erit vitae meae, idem erit & huius ſplendo-

ris

ris extinctor, & omnis memoriae mei oblitterator, niſi forte tua elegans, & perpolita epiſtola, qua me amanter ſalutaſti, & tot laudibus cumulaſti, monumentis tuis (ut ferme innuis) inſeratur. Iampridem enim agnovi lucubrationibus tuis illum ineſſe genium, qui perennis famae largitor eſt, ſic ut nominis immortalitas illis pariatur, qui tuis aeternum victuris ſcriptis celebrentur. Debent quinetiam tibi Ciceronis manes, quod eius libri, tua praecipue opera caſtigatiores legantur. Debet & tota ars Oratoria, quod tuis Commentariis, & Dogmatibus illuſtrior ſit facta. Debent & univerſae Reipublicae, quod eorum inſtituta, & gubernacula praeclare tuis Politicis iuveris. Debent & docti omnes, quorum ſtudia variis obſervationibus locupletaſti. Debebit & Alciatus meus, quod ei tantum praeconium tribueris, quo nomine, & me tibi maxime obſtrictum fatebor ſemper, & aliquod grati animi ſignum, ſi umquam potero, cupidiſſime edam. Vale. Romae Kal. Aprilis 1578.

 LETTE-

LETTERE ITALIANE
DI ALCUNI ILLUSTRI SCRITTORI
DEL SECOLO XVI
CIOE'

Di Cornelio Lambertini, di Lodovico Martelli, di Lorenzo Frizolio, del Card. Lodovico de Torres, di Fulvio Orſino, e di Antonio Poſſevino

CAVATE DAI LORO ORIGINALI.

Digitized by Google

Digitized by Google

AL NOBILISSIMO ED EGREGIO

MONSIGNORE

FERDINANDO DE TORRES

Referendario dell' una, e dell'altra Segnatura, Canonico della Sacroſanta Baſilica di S. Pietro in Vaticano, e Cavaliere dell' Ordine Geroſolimitano

L' EDITORE DI QUESTE LETTERE.

PORTANDO il nome d' uno de' voſtri glorioſi antenati qualcuna di queſte poche Lettere Italiane, ho creduto opportuno l'indirizzarle tutte a voi, riveritiſſimo, ed amatiſſimo Monſignor mio. A queſta giuſtiſſima ragione aggiugnetene però un' altra, che m' è incomparabilmente più cara, e che a voi pure non poco dovrebbe piacere. Voi non ignorate, quanto io ſtimi, ed ami il Signor Marcheſe Gaſpare de Torres voſtro teneriſſimo padre; quindi non vi maraviglierete, ſe per ſoddisfare a me ſteſſo prendo queſta occaſione per parlare pubblicamente di voi, e di lui. Io amo, che anche per la mia penna, qualunque ſiaſi, ſappia la poſterità, nelle cui mani potranno cadere queſti Volumi, che io lo venero per uno de' più colti, e dotti Cavalieri di queſto ſecolo, e che non è colpa noſtra, ſe infleſſibile alle replicate preghiere tienſi tanto celato, e non fa vedere al pub-

blico i belliſſimi verſi latini, che pieni d' ingegno, e di filoſofia egli sà fare, quaſi novello Orazio de' giorni noſtri. Io ne ho alcuni, come ben ſapete, che tengo fra le mie coſe più care, e che moſtro, quando ſento dire da qualche antiquario, che oggidì è morta ormai fra di noi la priſca eleganza, e la grave poesìa latina. La lode però, che più d' ogni altra mi piace quì di dargli, è quella d' eſſer egli il migliore, il più ſavio, il più tenero di tutti i padri di famiglia, ch' io conoſca. Avendo voluto a lui confidare la Providenza una ſcelta, ma numeroſa figliuolanza, quantunque il Marcheſe aveſſe potuto andare, come tant' altri ſuoi pari, a farſi ammirare alla Real Corte di Napoli, o venire a queſta noſtra di Roma, ove tante ragioni di famiglia lo chiamavano, egli ha voluto quaſi ritirarſi ne' ſuoi feudi nell' Abruzzo, ed ivi nel ſilenzio partir l' ore fra la Filoſofia, l' educazione de' ſuoi figliuoli, e la più ſeria, e prudente economìa. Se egli ne' ſuoi elegantiſſimi Sermoni, ha ſaputo emulare le grazie d' Orazio, lo ha ſuperato nella Morale, e nella Filoſofia, perchè voi ſapete, che il buon Poeta di Venoſa nel tempo, che lodava la ſolitudine della ſua Villa in Sabina, non potea ſtare ſenza andar comparendo di quando in quando in Roma alle laute cene di Mecenate, ed allo ſtrepito della Corte d' Auguſto. Rara, e difficil gloria è negli uomini l' eſſere d' accordo con loro medeſimi, ed il voſtro Signor Padre è uno de' pochi, a cui era riſervata. Ma queſto baſti alla ſtima, ed amicizia, e venghiamo a parlare delle Lettere,

che

che quì vi preſento, e de' loro Autori. La prima è di Cornelio Lambertini, ſecondo ogni apparenza Bologneſe, e probabilmente di quella nobiliſſima famiglia, a cui nella perſona di Benedetto XIV. è tanto obbligata la Chieſa, e la gran Roma. La premura, che in eſſa moſtra Cammillo per Giovanni Filoteo Achillino, vi aſſicurerà non eſſer nuovo in quella caſa l' amor delle lettere, e de' Letterati. Di Cammillo Lambertini ho cercato inutilmente notizie ne' Scrittori delle coſe di Bologna. Non così di Gian Filoteo Achillino, che è troppo noto per farne quì più lungo diſcorſo. Queſta Lettera, che è diretta a Meſſer Bartolommeo Proſpero Segretario Ducale maggiore di Ferrara, ci è ſtata somminiſtrata dalla gentilezza del Ch. Sig. Abate Girolamo Ferri, il quale l' ha eſtratta dal Ms. originale eſiſtente preſſo il Sig. Canonico Antenore Scalabrini Ferrareſe. Le tre ſeguenti Lettere tratte dai loro originali eſiſtenti in queſta Caſa Bolognetti ſono di Lodovico Martelli Fiorentino, differente per certo da quello, di cui abbiamo vari verſi ſtampati anticamente, com' anche la Verſione d' un Libro dell' Eneide, e la Tullia Commedia. Coſtui morì giovanetto in Napoli all' intorno del 1533., e il noſtro ſcrivea tant' anni più tardi. Che ſe poi mi chiedete qualche notizia di queſto Lodovico Giuniore, io non ſaprei, che riſpondervi. Se quel ſuo fratello, che egli nella terza di queſte ſue Lettere chiama Monſignore, aveſſe ſtampato, come avea intenzione, quelle ſue fatiche ſopra Orazio, ſi potrebbe forſe congetturare qualche coſa, ma io non mi ricordo di avere mai veduto

nien-

niente di un Monſignor Martelli ſopra l' Ode di Orazio. La famiglia Martelli di Firenze è ſtata feconda d' uomini dotti, come ſapete, e ſiane una prova non ſolo quel Lodovico Poeta ſopraindicato, ma Vincenzo, ed Ugolino, de' quali non è quì luogo a ragionare. Monſignore Alberto Bolognetti, a cui ſono indirizzate queſte Lettere dal Martelli, fu figliuolo di Franceſco Senator Bologneſe, e fu buon Giureconſulto, come moſtrano varie opere ſue ſtampate. Chiamollo a Roma Gregorio XIII. Pontefice dottiſſimo, e mandollo Nunzio a Firenze, dove probabilmente avrà contratta amicizia colla caſa Martelli. Di là paſsò Nunzio a Venezia, e fu in quel miniſtero, che l' anno 1579. fu eletto Veſcovo di Maſſa in Maremma. Nel 1583. fu mandato Nunzio a Stefano Re di Polonia, e nel prim' anno di queſta ſua Nunziatura fu creato Cardinale. Nel ritornare, che faceva Alberto a Roma pel Conclave del 1585., morì ſventuratamente in età di 46. anni nel Villaggio di Wilach in Carintia. Il Senatore Aleſſandro ſuo fratello ne fece poco tempo dopo traſportare le oſſa nel ſepolcro della famiglia a Bologna, vicino al quale eſiſte tuttavia lunga Iſcrizione, che rende conto di tutte queſte glorioſe, ma flebili vicende. Vengo alle Lettere di Lorenzo Frizolio. Molte coſe potrei quì dirvi di coſtui, che fu nativo di Sogliano Dioceſi di Rimino, ſe non ſapeſſi, che dall' aurea penna del ſuddetto Abate Girolamo Ferri ſe ne ſtà ſcrivendo la Vita. Baſti dunque per ora il dire, che il Frizolio fu di famiglia aſſai civile, non infimus accola Apruſae, *dic' egli*

di

di ſe ſteſſo ne' ſuoi Verſi (a). *Voi ſapete, che il fiume Luſo, benchè da' Rimineſi ſi abbia pel Rubicone degli antichi, ſi ha da altri per l' Aprusa di Plinio, e che ſcorre non lungi da Sogliano. Fu uno de' famigliari di Gregorio XIII., che lo ſtimava moltiſſimo, e queſto non è piccolo elogio. Fu amico pure di Lilio Gregorio Giraldi, che gli direſſe il Dialogo XXVI., anzi lo fa in eſſo interlocutore, e forſe fu in riconoſcenza di queſt' onore, che il Frizolio ſcriſſe dipoi la vita di Lilio Gregorio: Bartolommeo Ricci pure gli direſſe l' Epiſtola XLIX. del Libro IV., ed un' altra, che ſi legge dopo la Vita del Card. Silvio Antoniano ſcritta da Giuſeppe Caſtiglione. Anche di queſto Cardinale era amico il Frizolio, come lo era d' Aurelio Orſo letterato Romano, e leggiadro Poeta. Non sò trattenermi dal dirvi quì di paſſaggio, che i Verſi Latini dell' Orſo furono ſtampati in Parma nel 1589., libro aſſai raro, ma eſſendovi molti verſi d' amore, un certo buon uomo avendoli riſtampati cinqu' anni dopo in Bologna, li caſtrò così ſpietatamente, che riduſſe a lode della Madonna, e di S. Maria Maddalena gli Epigrammi ſcritti per Iella, o per Lilla! Il penſiere certamente fu lodevole, ma l' eſecuzione lo reſe ridicolo per gli equivoci, e le incongruenze, che ne nacquero. Più ſavia è l' edizione, che di queſto Poeta fu fatta in Roma l' anno 1734. dedicata al voſtro Signor Padre, perchè in eſſa ſi ſono meſſi ſolamente que' Componimenti, che non aveano biſogno di Chirurgo. Nella Biblioteca Barbe-*

(a) Sacellum Gregorianum. Romae 1582., *ſul principio a*

Barberina al numero 2536. *eſiſte un Codice Cartaceo intitolato* Liber provincialis omnium Eccleſiarum Orbis Chriſtiani per Laurentium Frizolium Presbyterum Ariminenſem. *Fra gli amici più illuſtri di coſtui rammentiſi anche il Cardinale di Monreale Lodovico de Torres, di cui vi preſento quì una Lettera aſſai elegante ſcritta a Lorenzo. Non iſtà a me a teſſere a voi le notizie, e le lodi dovute a' voſtri Antenati* (a). *Leggete in*

(a) La famiglia de Torres ebbe la ſua origine dalla Spagna, e propriamente dalla Città di Malaga nel regno di Granata, dove godette i primi onori, eſſendo ſtata decorata delle Croci de' più riſpettabili, ed inſigni Ordini Militari di quella Monarchia. Di là paſsò in Italia a tempo dell' Imperator Carlo V., e venne a ſtabilirſi nella Città di Roma, dove ebbe la propria abitazione nel Palazzo Torres, oggi volgarmente detto Lancellotti in Piazza Navona. Ferdinando de Torres fu il primo, il quale riſiedette in Roma, e che fu Cavaliere di S. Giacomo della Spada, ed incaricato degli affari del regno di Napoli dal Cattolico Re Filippo II., motivo per cui in nome di detto Sovrano preſentò la Chinea al Ponteſice Pio IV., come ſi rileva dall'autentico Documento della ricevuta fatta dal Cardinal Vitellozzo Vitelli, allora Camerlengo, e che ſi conſerva preſſo i di lui eredi. Ebbe queſti per moglie Pantaſilea Sanguigni di nobile, ed antica famiglia Romana, e che poi ſi eſtinſe nei diſcendenti dello ſteſſo Ferdinando, che ne fu erede, e ne aſſunſe pure il cognome. Anche dopo il paſſaggio fatto in Italia fu inſignita queſta famiglia di altre prerogative; mentre le fu rinovato l'Abito dell' Ordine Geroſolimitano, che già aveva goduto nelle lingue di Spagna. Fiorirono nella

in vece di queſte una Lettera di Fulvio Orſino, e due d' Antonio Poſſevino, una al Cardinale ſuddetto, l' altra ad un' incerto, ma però o di lui

Cc 2 *ami-*

nella medeſima quattro Cardinali di Santa Chieſa, tre Arciveſcovi di Monreale, e due di queſti uno conſecutivamente all' altro, per nomina de'Re di Spagna, e finalmente due Arciveſcovi di Salerno. Fra queſti i più inſigni furono Lodovico de TorresSeniore Arciveſcovo di Monreale, che da S. Pio V. fu ſpedito Nunzio ſtraordinario in Spagna, ed in Portogallo, per unire quei due Re alla famoſa Lega di Lepanto formata contro il Gran Signore di quel tempo, come ancora da Gregorio XIII. fu mandato in Malta per comporre le differenze inſorte tra il Veſcovo di quell' Iſola, ed il Gran Maeſtro dell' Ordine Geroſolimitano d' allora. Di tutti due queſti trattati ſe ne conſervano ancora i Mſs. originali, da' quali tuttociò ſi rileva. A Lodovico Seniore ſuccedette nell' Arciveſcovato di Monreale Lodovico de Torres Giuniore, e nipote del primo. Fu queſti creato Cardinale da Papa Paolo V., e fu detto comunemente il Cardinal di Monreale. Ebbe il Titolo della Chieſa di S. Pancrazio, nel riſarcimento della quale, come appariſce ancor oggi, impiegò gran ſomma di danaro, ed ivi fu ſepolto. Fu Bibliotecario Appoſtolico, e ſucceſſore in queſto impiego del gran Cardinal Baronio, il quale fece molta ſtima di lui, come la fecero anche vari altri Letterati, e Uomini inſigni del ſuo tempo. A queſto ſono dirette le Lettere dell' Orſino, del Frizolio, del Poſſevino, già da noi menzionati in teſto, e di altri, che per brevità ſi tralaſciano. Vanta queſta famiglia le parentele di Caſe illuſtri sì nella Spagna, che nell' Italia, ed in Roma particolarmente quelle de'Sanguigni, Mattei, Cenci, Serlupi, Creſcenzi, Lancellotti, Mareſcotti, Paleotti, e Sforza Ceſarini. Erede di queſta famiglia è preſentemente Gaſpa-

amico, o famigliare, come ben appariſce, le quali ſono ben degne d'eſſere conſervate dall'oblìo. Sopra ogni altra coſa, Monſignore ſtimatiſſimo, ſtate ſano, e conſervatemi la grazia voſtra, e quella del Signor Marcheſe Gaſpare, che m'è tanto cara, e preziosa.

Roma li 23. *Giugno* 1774.

Gaſpare de Torres Marcheſe di Pizzoli, e Barone di Cagnano nella Provincia dell'Aquila, dove egli attualmente riſiede. Fu da giovane educato in Roma nel Collegio Nazareno, dove appreſe le belle lettere, e le ſcienze, che ha ſempre continuato a coltivare, e particolarmente la Poesia, di cui ogn'anno dà ſaggio con un Sermone, che ſuol comporre in tempo di autunno. Poſſiede ancora l'Oratoria, e n'è un documento l'Orazione Ms. recitata per la morte del Conſiglier Porcinari nell'Aquila.

LETTE-

LETTERA I.

Di Cammillo Lambertini a Meſſer Bartolommeo Proſpero.

Sig. M. Bartolommeo mio Oſsmo.

SE ne viene alla volta di Ferrara il noſtro M. Giovanni Achillino (a) antiquario, e gentiluomo, e cittadino Bologneſe noſtro per far riverenza all' Illmo Sig. Duca patron mio, e preſentargli un ſuo libretto (b), che ha compoſto della lingua volgare intitolato a Sua Eccellenza, e perchè è mol-

(a) *Aſſai dilettavaſi (notò il ch. Mazzuchelli) di Monumenti di Antichità, de' quali aveva radunati una gran copia, particolarmente di Statue, e Medaglie.*

(b) *L'Opera, di cui ſi parla, intitolata:* Annotazioni della Volgar Lingua di Giovanni Filoteo Achillini *uſcì in Bologna per Vincenzio Bonardo da Parma, e Marcantonio da Carpi l'anno* 1536. *in* 8., *due anni innanzi alla morte dell'Autore, riportata dal Fontanini* Bibliot. dell' Eloq. Ital. *Tom.* I. *pag.* 23. *Venez. per il Paſquali* 1753., *la quale al Tom.* II. *pag.* 180. *per isbaglio ſi ſegna ſotto l'anno* 1537. *Apoſtolo Zeno alla nota* 2. *dà la Storia di queſt' Opera, e vi ragiona con giuſta critica al ſuo ſolito. E' ſteſa in Dialogo.*

to amico intrinſeco mio, e fratello onorando, avendo conferito meco queſta ſua opinione, e deſiderio, l'ho molto confortato a far tale officio, e farſi conoſcere a un tale, e sì raro Principe, e di tanta bontà, dolendomi per le occupazioni, che mi ſono accadute, non gli abbia potuto far compagnia, sì per rivedere il mio Illmo, ed unico Padrone, quale ſempre però veggio, com'anco per far compagnia al detto M. Giovanni fratello mio maggior onorando, e perchè mi ha fatto nella ſua operetta interlocutore in più luoghi, e conoſcendo io non eſſer degno di tal'onore, perchè *caecus non iudicat de coloribus*, pur ſon molto obbligato all'amore, ch'egli mi porta, e però, quanto più poſſo lo raccomando *toto corde* a V. S., e facciolo queſto confidentemente, ſapendo la molta umanità, e corteſia ſua, e quanto la ſia protettrice de' virtuoſi, e coſtumate perſone. Sò, che gli potrei eſſer faſtidioſo, ma quella per queſta volta mi perdonerà, perchè la ſupplico anco a baciare

ciare la mano al Signore (a) da parte mia, ricordandoli la ſervitù mia, *nec plura*. A V. S. mi raccomando offerendomi in animo, e in corpo, e che V. S. ſi degni comandarmi. Di Bologna a dì XVII. Giugno MDXXXV.

Di V. S.

Veſter Cornelius Lambertinus.

LETTERA II.

Di Lodovico Martelli a Monſig. Alberto Bolognetti.

Molto Illuſtre, e Rmo Monſig. mio Oſsmo.

IL Sig. Iacopo Aldobrandini m' ha più volte dato grandiſſima contentezza non ſolo con certificarmi del ſuo bene eſſere, ma ancora fattomi per parte ſua amorevoli ſalutazioni, il che conoſcendo io, che tutto procede dalla ſua innata bontà fuora d' ogni merito mio, mi fa ardito a comparirle avanti con queſta mia, ed a ſupplicarla caramente, che reſti ſervita conſervarmi nella ſua buona grazia, ed inoltre a favorirmi

Cc 4 con

(a) *Ercole II. ſucceduto al padre Alfonſo l'anno innanzi.*

con qualche ſuo comandamento, aſſicurandola, ch' io la ſervirò ſempre con ogni debita riverenza, ed affezione. La ſi debbe ricordare, ch' alla partita ſua di quà io gli raccomandai con molta caldezza un negozio, il quale la moſtrò per amor mio di pigliarlo volontieri. Ora io vengo di nuovo a ridurgliene a memoria, e per manco infaſtidirla gli mando introcluſo quanto da Lei io deſidero. Supplicola a ſcuſarmi della briga gli dò, ed io reſtando con pregare la bontà di Dio N. S. per ogni ſua felicità, con ogni riverenza gli bacio le mani. Di Firenze alli VII. di Febraro MDLXXVIII.

Di V S. molto Illuſt., e Rm̃a

Affm̃o vero Serv. Lodovico Martelli.

LETTERA III.

Del medeſimo allo ſteſſo.

Molto Illuſtre, e Rm̃o Monſig. mio Oſsm̃o.

FRA Vincenzio Bonardo dell' Ordine de' Predicatori, al preſente Priore del loro Convento nella Città di Fuligno, perſona mol-

molto letterata, timorata di Dio, e ripiena di ottimi coſtumi, che ha predicato in più luoghi onorati d'Italia, in Firenze, in Siena, in Parma, in Napoli, in Genova, ed altrove con molta ſua lode, e grande utilità ſpirituale delli aſcoltanti, deſidererìa per mezzo dell'autorità di V. S. Rm̃a ottenere per l'anno MDLXXX. proſſimo la Predicazione della Quadrageſima nella Chieſa di S. Giovanni, e Polo della Città di Venezia, dove V. S. Rm̃a vi và Legato di N. S., e della S. Sede Appoſtolica. Supplico quella con ogni riverenza a volere abbracciare queſto buon Padre, e favorirlo per queſto ſuo oneſto deſiderio; aſſicurandola, che la ſi affaticherà per uomo buono, e religioſo, che nella Vigna del Signore farà ottimi frutti; e per favorirlo interamente biſognerà gravare Fra Remigio Fiorentino Maeſtro in Teologia, e Frate di S. Domenico. Che N. S. Dio la feliciti ſempre, e mi tenga per ſuo vero Servit. affezm̃o. Di Firenze alli XXX. di Settemb. MDLXXVIII.

Di

Di V. S. molto Illuſt., e Rm̃a
Serv. che l' ama, e riveriſce di cuore
Lodovico Martelli.

LETTERA IV.
Del medeſimo allo ſteſſo.

Molto Illuſt., e Rm̃o Monſig. mio Sig Oſsm̃o.

AVendo Monſig. mio fratello nella ſua più freſca età fatto alcune fatiche ſopra molte Ode di Orazio, nè mai ſi era riſoluto darne alcuna fuori, e tanto meno adeſſo per eſſere nella vocazione, e parendo li ſtudi in ſimil materia poco proporzionati alla profeſſion ſua; tutta via eſſendo ſtato sforzato da perſone, che con ſeco hanno molta autorità, ſi è riſoluto darne un poco di ſaggio al mondo, acciocchè ſecondo il giudizio de' migliori, egli poſſa riſolverſi o deſiſtere da mandar le altre, o ſeguitare di farle vedere all' univerſale. E perchè io sò quanto ſia grande il valore, ed il giudizio di V. S. Rm̃a, ho preſo ardire di mandargliene una copia, acciocchè la mi favoriſca

riſca del ſuo parere, del quale mio fratello trova grandiſſimo conto. E con pregarla a continuare di tenermi per ſuo vero Servitore, gli prego da Dio N. S. ogni felicità. Di Firenze alli XXII. di Agoſto MDLXXIX.

Di V. S. molto Illuſt., e Rm̃a

Serv. affm̃o, e ſincero Lodovico Martelli.

LETTERA V.

Di Lorenzo Frizolio al Card. Lodovico de Torres Giuniore.

Illm̃o, e Rm̃o Sig. mio Oſſm̃o.

IO non ho ſcritto a V. S. Illm̃a prima che ora, per il riſpetto, che io ho, di non peccare *in publica commoda*, ſapendo, che Ella è ſempre occupata in coſe grandi, e ſe non foſſe altro, che la continua cura, che Ella ha della ſua Chieſa, dovrebbe ritenere ognuno di non faſtidirla con lettere vane, come in fin quì ha fatto me ancora. Ma perche, ſe io andaſſi troppo in lungo, potrebbe eſſere tirato a diverſo fine, non ho voluto dopo alcuni giorni, che io partii da Ro-

Roma , reſtare di baciare , come umiliſſimamente ſo , le mani di V. S Illma , promettendomi tanto dalla ſua benignità , che mi ſcuſerà nell' uno , e l' altro ; avendo per bene , che io abbi indugiato ſin quì a darle faſtidio , e che poi mi ha riſoluto di darle con queſto poco d' incomodo nuova di me , quale mi trovo in patria ſano , e mi godo queſta deſiderata libertà con molta quiete , e contento di animo , e provo , che ſi può anco viver bene fuori di Roma , e meglio ancora . Sebbene non ſi può fare , che alle volte non ſi abbi un poco di deſiderio di vedere i Padroni , e Signori , a che ſi ſuppliſce , benchè di lontano , colla contemplazione , per mezzo della quale io veggo V. S. Illma di continuo , di modo che colla prova di poche ſettimane vado ſperando , che mi debba eſſer molto facile il mancar di Roma , maſſime perſuadendomi , che appreſſo a' veri Padroni , de' quali Ella tiene il principato , io non ſia in tutto poſto in oblivione ; il che acciò non mi avvenga , ſupplico umiliſſimamen-

mamente V. S. Illma. Nel reſto vivo molto contento, e pieno di quella felicità, che ſi può avere, la quale ſpero mi ſi accreſcerà maggiormente, quanto più m' anderò aſſuefacendo a queſta ſolitudine, e ritornerò in grazia *cum veteribus amicis*, e confermandomi tuttavia in queſta credenza, che Eſſa per ſua benignità ſia per degnarſi di tenermi vivo nella ſua memoria, e grazia, non altrimenti, che s' io foſſi a Roma, di che gli avrò infinito obbligo, e per fine gli bacio umiliſſimamente le mani. Di Sogliano XVI. di Luglio MDXCII.

Di V.S.Illma, e Rma

Umiliſs. Serv. Lorenzo Frizolio.

LETTERA VI.

Del Cardinale Lodovico de Torres a Lorenzo Frizolio.

Illuſtre, e molto Rev. Sig.

IL ſilenzio di V. S. non è ſtato cauſa di oblivione in me, che ho ſempre preſente il merito ſuo, e il deſiderio mio di ſervirla.

virla. Ho invidia alla libertà, quiete, e compoſizioni dell' animo di V. S., e ſono con Lei, che ſi poſſa ancor vivere bene fuori di Roma, ma non ſono con Lei, che chi ha vivuto in Roma poſſa viver ſenza memoria di Roma; almeno non vorrei, che Ella foſſe di queſta opinione, perchè in Roma, e fuori di Roma io deſidero, che Ella abbia da Roma quel, che merita chi ha ſervito in Roma, come ha fatto V. S., e ſe mai le forze mie corriſpondeſſero all'affetto, al ſenſo, e alla paſſione, che ho di vedere la voſtra degniſſima perſona in luogo proporzionato a così onorate qualità, come Dio v'ha date, conoſcerà V. S., che in buona parte merito quel principato, che Ella mi dà fra' ſuoi amorevoli, nel poſſeſſo del quale mi conſerverò con vivi effetti *uſque ad ultimum vitae ſpiritum*. Quì ſi attende a viſite, e riforme, ed i pedanti urbani temono fra pochi giorni un' inondazione di paeſani di S. Benedetto, che leggano in luogo loro la caſtramentazione di Polibio. Che è quanto

to

to poſſo dire a V. S. di nuovo, oltre al farle ſapere, che Monſig. Maeſtro di Camera coll'aiuto della Canicola è venuto in tanta perfezione, che mi ha rimandato un barattolo di zuccaro roſato. *Quid frigidius veterem amicum nimia religione contemnere?* In fatti Voi, ed io ſiamo due uomini da bene, e ſenza ſcrupoli, *& niſi cobiberem enthuſiaſmon* farei ſervir coſtui tutta queſta notte. *Laurens optime, & cariſſime, fruere iſto otio; Chriſtum paſſum nobili poemate explica; extremo autumno urbem cogita. Interim Ludovici tui ne oblivíſcitor. Vale*. Di Roma XXVIII. di Luglio MDXCII.

Lodovico Arciveſcovo di Monreale.

LETTERA VII.

Di Lorenzo Frizolio al Card. Lodovico de Torres Giuniore.

Illmo, e Rmo Sig. mio Oſsmo.

VEnendo Lorenzo Mazzante a Roma per ſuoi, e miei negozi, gli ho ordinato, che venghi a far umile riverenza, ed

ed a baciar le mani di V. S. Illma a nome mio, come ſo io con queſta. Supplico a ricevere in grado queſto offizio dell' umil ſervitor ſuo, e conſervarmi vivo nella memoria, e grazia ſua, la quale ambiſco più, che tutte le grandezze, e ſplendori di Roma. Non le ſcrivo alcuna coſa dello ſtato mio, poichè ſe le parerà di ſaperlo, lo potrà intendere da queſto, per dire alla Spagnola, mio Criado. Una ſol coſa le dico io, che quì ſtò bene, e comodo d'ogni coſa, e non mi ſento punto muovere dal deſiderio di Roma, ma sì bene di vedere, e potere alcuna volta ſalutar V. S. Illma, e godere quei dolci, e prudenti ragionamenti, che ſi degnava alcuna volta di aver meco, alzando me ſopra me, e ſopra tutti i fumi, che offuſcano i miſeri intelletti de' Cortegiani. Ma ſpero pure, ſe io vivrò ancor un'anno, e ch' Ella non abbi trasfretato, di rivederla, e di ſervirla, s'io foſſi buono da niente. In tanto la ſupplico a tenermi nella ſua grazia, nella quale, quanto più umilmente

mente poſſo, mi raccomando, e le bacio le mani. Di Sogliano li XIV. di Dicembre MDXCII.

Di V.S. Illma, e Rma

Umo, ed obblmo Serv.

Lorenzo Frizolio.

LETTERA VIII.

Di Fulvio Orſino al medeſimo Cardinale.

Illmo, e Rmo Sig. mio Oſsmo.

IL Sig. Andrea Sorbelloni mi ha detto quanto V.S. Illma deſidera, che io faccia col Sig. Cardinal Farneſe (a) per conto delli due pili di S. Giovanni. Del che parlerò con V.S. Illma prima, che io ne venga a concluſione de' prezzi. Intanto m' occorre dirle, come ho fatto accomodare quelle due Memorie de' Papi in S. Giovanni nel più illuſtre luogo della Chieſa nella forma, che ve-

(a) *Ciò è il Card. Ranuccio, che fu Arciprete della Baſilica Lateranenſe, e la di cui Iſcrizione ſepolcrale ſi legge preſſo Gio. Mario Creſcimbeni al cap.4. pag.71. dello* Stato della SS. Chieſa Lateranenſe nell'anno MDCCXXIII.

vedrà in queſto diſegno, che le accludo; qual diſegno ſi è comunicato con uomini intelligenti d'Architettura, e d'Iſtoria ancora; e reſta ora, che io renda conto a V.S. Illma delle ragioni, che m'hanno indotto a così fare. E prima le riduco in memoria, come l'iſcrizione di Sergio (a) era murata nel Coro dietro alli ſedili de' Canonici, e quella di Silveſtro (b) nella nave minore oſcura; nella qual nave non ho potuto ora metterle per riſpetto delle Cappelle, che ci ſono diſegnate, che occupano il luogo; e per riſpetto ancora, che le due tavole non pareggiando inſieme avrebbero fatto mali riſcontri, eſſendo che li riſcontri, e li lati ſono obbligati eſſere l'uno, come l'altro, ſiccome una mano è obbligata eſſere ſimile all'altra, ed un'occhio ſimile all'altro, ed il naſo libero per eſſere nel mezzo.

Et

(a) *L'Iſcrizione al Depoſito di Sergio IV. è riferita dallo ſteſſo Creſcimbeni ivi cap.IV. pag.70.*

(b) *L'Iſcrizione al Depoſito di Silveſtro II., che gli fece porre Sergio IV., ſi riporta dal Creſcimbeni ſteſſo ivi cap.IV. pag.67.*

Et ſic volevo pareggiarle con ingrandire la minore di più ornamento, tuttavia reſtava l'una diſſimile all'altra. Onde vedendo, che per l'oppoſito faceva bel componimento il mettere la minore ſopra la maggiore, come baſe, e che mettendole così compoſte nel pilaſtro alle tre porte riſcontro all'altro pilaſtro, dove è la ſepoltura della Savella (a), avrebbono queſti due riſcontri per aver in mezzo le tre porte dato molta ſoddisfazione all'occhio, e comodità alli curioſi di leggerle quaſi ſul paſſo, ho fatto, che così ſi componeſſero, poichè tal componimento veniva aiutato ancora dalla vicinanza de' tempi, eſſendo la memoria di Silveſtro fatta nel MIII., e quella di Sergio nel MXIII., onde conveniva per la notizia ancora dell' Iſtoria congiungere queſte due Iſcrizioni. E non dia noia a V. S. Illma, nè meno a Monſig. Rmo di Caſſano, che ſi ſia meſſo

 un

(a) *Il Depoſito di Elena Savelli è deſcritto dal Creſcimbeni cap.v. pag.87., ed è in bronzo lavorato da Giacomo del Duca Siciliano allievo del Buonaroti.*

un Papa ſopra all'altro, perchè queſti ſono meri cenotafi, e ſole tavole con Iſcrizioni ſenza corpi, e ridotte inſieme per conſervarne la memoria ſola, come hanno uſato gli antichi mettere molte tavole una ſopra l'altra nelli loro cemeteri. Ho voluto darlene conto, acciocchè non approvandoſi da Lei, e da Monſig. Illm̃o di Caſſano quel, che ho fatto, poſſino conſiderare il luogo, dove più loro piacerebbe, che ſi metteſſero, perchè con pochiſſimo tempo, e ſpeſa ſi moveranno di dove ſono, e ſi ridurranno, dove loro SS. Illm̃e comanderanno, alle quali io deſidero ſervire. Con che riverentemente bacio le mani. Di Caſa &c.

Di V. S. Illm̃a, e Rm̃a

Affezm̃o Serv.
Fulvio Orſino.

LETTE-

LETTERA IX.

Di Antonio Poſſevino al medeſimo Cardinale.

Illm̃o, e Rm̃o Sig.

OGgi due volte ſono venuto per ritrovare V. S. Illm̃a, e per darle non meno le ſcritture, le quali per ordine di N. S. fu ſervita di mandarmi, ma inſieme la mia, che ho già compita. Però parlandomi queſta ſera N. P. Gen., che ſi ritrova in letto per un poco di alterazione già paſſata, mi ha detto, che V. S. Illm̃a avendogli ſignificato, che ancora eſſo vedeſſe le dette ſcritture, io gliele laſciaſſi per darne il ſuo parere. Frattanto ho poſto in opera lo ſcrittor mio, perchè V. S. Illm̃a per dimani dopo pranſo in ogni modo abbia la mia, nella quale avendo io ridotto brevemente i capi dell' altre con aggiungere ciò, che Dio mi dà a ſentire, penſo, che reſterà

in alcun modo ſervita. Or fra l'altre coſe, che io volevo dire a V. S. Illma, l'una era di ſupplicarla, che concedeſſe grazia, che in nome di Lei, come Viſitatore delle Carceri, poteſſi pregare il Sig. Governatore di Roma, che ſe Sua Sig. Rma trovaſſe, ch'un Latino d'Orvieto, ch'è reſtato ſtorpiato delle braccia per i tormenti, può eſſere giuſtamente liberato dal bando, che gli ſi era impoſto *ad tempus*, ſi conceda queſto ad uom povero, che è ſtato aſſai caſtigato, e forſe più di quello, che ſi doveva, come intendo, ed il quale avendo quì una caſetta con moglie vecchia, ſe ſi parte, và affatto perduto. Io dunque ſupplico umilmente V. S. Illma di queſta ſola grazia, che reſtando capace il Sig Governatore di queſte ragioni, Eſſa in Lui ſi degni rimetterſi. E degniſi la ſupplico di commettere, che io ne ſia avviſato, e ſe le ſarà comodo dopo pranſo, a quell' ora dimani, che mi aſſegna, verrò colla ſcrittura, che forſe avrò biſogno di accompagnarla

con

con altre coſe in voce. Prego feliciſſime Feſte.

Di V. S. Illma, e Rma

Umile Servo in Criſto
Antonio Poſſevino.

LETTERA X.

Dello ſteſſo ad un' incerto.

Sig. mio in Criſto Oſsmo.

LA lettera di V. R. de' XII. di queſto mi giunſe ieri coll' incluſa ſcrittura, la quale, e pel debito della verità, e per la mia dovuta oſſervanza a Monſig. Illmo di Monreale, avrà luogo, e ſarà di ornamento, e di eſempio altrui nel mio Apparato, di cui ſi è cominciato a ſtampare il ſecondo Tomo. E ſe Sua Sig. Illma, o V. P. avrà, maſſime di Manoſcritti Greci, catalogo veruno di Greci, che Calabria, e Sicilia può avere, io riceverò a particolare beneficio l' averne copia. Pregando V. S. di far umile riverenza in mio no-

me a Monſig. Illmõ, ed inſieme credere; che a Lei ſinceramente ſervirò, ove Iddio Signor noſtro mi concederà, da cui le prego ogni vero bene. Di Venezia XIX. Giugno MDCIV.

Di V. S.

Servo affezmõ in Criſto
Antonio Poſſevino.

BARTHO-

BARTHOLOMAEI FACII LUNENSIS

CARMEN

AD IOHANNEM ANTONIUM
CAMPANUM
EPISCOPUM APRUTINUM

EX MS. COD. SAEC. XV. ERUTUM.

Digitized by Google

IOHANNIS CHRISTOPHORI AMADUTII

AD EGREGIUM VIRUM

IANUM KAROLUM FRIDERICIUM SPEDIENSEM

A Notis Arcanis SSmi Domini Noſtri CLEMENTIS XIIII

PRAEFATIO.

Editurus Carmen Bartholomaei Facii Lunenſis, ſive Spedienſis in Genuenſi ditione, Civis tui longe clariſſimi, non ipſum Carmen ſolum, ſed & hanc meam in illud Praefationem inſcriptam, ac nuncupatam tibi nunc volui, FRIDERICI *ſpectatiſſime, ut hinc ſaltem aliquod & obſervantiae, & benevolentiae in te meae exſtaret monumentum; quod ſi exiguum nimis eſſet, patrio tamen nomine tibi & iucundiſſimum, & cariſſimum obveniret. Neque illud minus gratum tibi continget, bis & in huius Carminis fronte, & ad calcem Lunenſem ſe Facium dicere, quem nimirum Patriae tuae eripere tentaverit praeſertim Ubertus Folietta* (a), *qui Bartholomaeum Facium, tum & Iacobum Braccellium* Genuenſes Cives *appellaverit, cum & Braccellium ipſum* Conterraneum ſuum *Facius nominet in Libro* de Viris illuſtribus, *Florentiae non multo ante tempore in lucem edito* (b). *Fuit Facius, ut non ignoras,*

(a) *De Claris Ianuenſibus pag. 341. edit. Roman. apud Franc. Zannettum* 1579.

(b) *Florentiae* 1745. *p.* 19.

ras, *Reipublicae Ianuenſi*, *& Alphonſo Aragoniae*, *Siciliae*, *& Neapolis Regi a ſecretis*. *Hic gravis Laurentii Vallae adverſarius eodem*, *quo ille*, *anno* ꟾↃCCCCLVII., *Valla nempe Romae menſe Auguſto*, *Facius Neapoli menſe Novembri diem obiit*. *Sed quid de eo plura memorem*, *poſtquam de eo tam ampla ſcripſerunt Ubertus Folietta* (a), *Michael Iuſtinianus* (b), *Raphael Sopranius* (c), *Laurentius Mehuſius* (d), *tum Fabricius*, *& Manſius* (e)? *Ceterum addam tibi nunc*, *Facii Librum*, *qui inſcribitur* Elegantiae, ſeu differentiae verborum, *quem Labbaeius*, *& Montfauconius in eorum Bibliothecis Mſs. affirmarunt in Regia Pariſienſi adſervari*, *inſcripto hoc titulo* : de differentiis verborum Latinorum, *quemque Mehuſius in Praefatione* (f) *eumdem cenſet cum* Invectivis in Laur. Vallam, *haberi in Cod. Vaticanae Bibliothecae* (g), *tum inſuper* *Epiſtolam eiuſdem ad Card. Vintimillien.*, *alium certe a Carolo Vintimillio*, *cui* Hiſtoriam de origine belli inter Gallos, & Britannos *inſcripſit*, *ac tandem Epigramma in fine*, *quo gladius Regis Franciae alloquitur*, *ibidem* (h) *adſervari*, *quae laudatos Scriptores latuerunt* ; *dum interim parco libro alteri* de hominis excellentia, *quem poſt Cl. Dominicum*

(a) *Loc. cit.*

(b) *Gli Scrittori Liguri*. *In Roma* 1667. *Par.I. p.*113.

(c) *Li Scrittori della Liguria*. *In Genova* 1667. *p.*49.

(d) *In eius Vita praemiſſa cit. libro* de Viris Illuſtribus, *Florentiae* 1745.

(e) *Biblioth. med.*, *& inſim. latin. lib.*VI. *pag.* 138. *ad* 140. *To.*II. *edit. Patav.*

(f) *Pag.* XX.

(g) *Cod.*2906. *pag.*26.

(h) *Cod.* 3625.

nicum Georgium innuit Mebuſius ipſe inter Vaticana Cimelia (a). *Carmen vero hoc noſtrum, quod nunc primum nobis curantibus prodit ex Cod. Chart. Ms., quem nobis dono dedit Adoleſcens lectiſſimus Eutychius Sbarra Tudertinus, quique praeter Lucretii Libros, & Manilii Aſtronomicum continet etiam Ioh. Antonii Campani, & Pomponii Infortunati, ſeu Laeti Carmina, tum & Georgii Trapezuntii, Barth. Platinae, Rhoderici Sancii Calaguritani, & Campani quinetiam Epiſtolas, quae publicam lucem exſpectant, inſcriptum eſt* Eliconio Viro Ioh. Antonio Campano, *qui fuit primum Cotronenſis Epiſcopus, dein Interamnenſis, ſeu Aprutinus in Picenatibus* (b), *& cuius Epiſtolae, Orationes, & Carmina typis iampridem edita* (c), *eruditorum manibus teruntur. Forte Codex hic exaratus fuit Tuderti, dum nempe Paullo II. Romano Pontifice, Campanus iura daret Tudertibus, ac praeſertim anno* CIϽCCCCLXVIII., *qui nimirum ſubſcriptus eſt Campani Carminibus ad Lucullum. Adſervat etiam laudatus Sbarra eiuſdem Ms Orationem habitam in funere Card. S. Suſannae Saxoferratenſis, nempe Alexandri Olivae, quam editam habes inter eius Opera* (d), *quaeque forte amanuenſem Tudertinum, Praeſidis ſui exiſtimatione, & amore captum nacta etiam eſt illis iiſdem temporibus. Quare Opuſculum hoc*

(a) *Nempe Cod.* 3562. *Vid. Facii Vitam pag.* XXX., *& Scripta pag.* XXXVI., *& ſeq.*

(b) *Vid. Ughellium Ital. Sacr. To.I. col.*369.

(c) *Venetiis* 1502. *in fol.*

(d) *Pag.* CXII. *Meminit eiuſdem in Epiſtola ult. ad Card. Papienſem Lib.*V. *pagina* XLVII. *a ter.*

hoc & quia a tuo Cive elaboratum, & quia verſibus te dignis, ideſt luculentiſſimis, tum & Praefationem hanc ipſam, & quia nomini tuo inſcriptam, & quia Patriae, ac Civi tuo nova aſſerentem, non dubito, quin a me tui ſtudioſiſſimo nunc miſſam avide accipias, ſic, inquam, ut de iſto me munere ames plurimum. Vale.

Datis ex Aedibus noſtris a. d. xv. Kal. Quinctiles anno humanae ſalutis CIↃIↃCCLXXIIII.

ELICO-

ELICONIO VIRO

IOHANNI ANTONIO CAMPANO

B. LUNENSIS.

SUmpſerat immenſos fratris miſerata labores
Iura ſui currus Phoebe, gelidumque per axem
Ibat, & humentes vertebat tramite bigas.
Hinc noctis ſuadebat opus, quo noſtra diurnis
Membra petunt requiem laſſata laboribus altam.
Et ſuper ingreditur, nec avis ſub monte ſuſurrat,
Non aper in ſilvis obſtantia pectore duro
Concutit, haud capiunt laſcivae arbuſta capellae
Dulcia, nonve greges ſaliunt, armenta nec ulla.
Cuncta ſilent, ſilet omnis ager ſub nocte ſilenti.

So-

Somnus ut impreſſos dulcedine contigit artus,
Atque ſoporifero medicamine corpus onuſtum
Permulſit Deus ipſe necis germanus iniquae,
Vox audita mihi ſupero de cardine lapſa
Haec referens: Proſtrate toro, ſurge impiger, atque
Haec iterum, Proſtrate toro, ſurge impiger, inquit;
Ocia pelle procul, corrumpunt ocia mentem,
Corporaque & triſti quandoque iacentia morbo.
His tacuit: locus ille cavus clamore remugit.
Erigor attonitus ſomno licet ictus inerti,
Ac ſecreta tori luſtro ſub imagine falſa
Dexteriore loco divertens luminis uſum.
Nil tamen occurrit, partem converſus in omnem
Nil video: ſubiere metus, calor intima liquit,

Seu ſopor hoc, ſeu cauſſa latens ſub pectore ferret.
Dum timor exanimes miſeros circumdaret artus,
Dumque ego iam inſomnis quanam regione profecta
Vox foret illa prior mirarer, dicta per auras
Tranſiliens haec verba iterum non irrita movit.
Ante tamen molli percuſſit arundine pectus,
Non mihi viſa fuit, qua & hic mihi gratior ictus,
Dulcis imago, meos tenues ut linqueret artus
Ille ſopor, qui membra prius reſupina premebat.
Surge citus, citus ipſe tori loca dulcia linque:
Te ſatis hic recubaſſe puta. Iam lucifer altus
Exoritur, reſeratque fores aurora rubentes.
Quid facis? accelera, cape nunc velamina praepes,

Teque ſacri pavidus penetralia confer ad Antei .
Nec mora . Comperies paſtorem lata tenentem
Arva , greges , armenta ſimul , cui fiſtula collo
Pendet , & Aonidae gratantur carmine Nymphae .
Tytirus hic alter , qui quondam tectus ab umbra
Faginea ſuperavit ovans cum dulce cicuta
Dametam , ac reliquos paſtores rura colentes ;
Alter & Arpinas linguae decus , & decor ingens
Auſoniae , quem nulla umquam violare vetuſtas ,
Nec livor poterit , dum ſol ſe merget in undis ;
Dumque plagas caeli luſtrabunt ſidera ſeptem ,
Dumque Trion Scythicos aſtringet frigore colles .

Hunc

Hunc pete carminibus iuvenili e cortice ſumptis
Pierium, quem lacte ſuo ſpectanda Minerva
Perſovet, & dulci ſolatur nectare Muſa,
Muſa iubens vates reſerare in carmine ſaeva
Bella ducum, victoſque gravi certamine reges.
Ut dedit hos monitus largos effudit odores
Aera per liquidum remeans, ubi ſumpſerat ortus,
Et tacuit, vatiſque mihi patefecit amoenum
Nomen ab umbrifero Parnaſi vertice ſumptum.
Interea patuit mihi lux iam ſparſa per orbem,
Phoebus & ardentes flectebat in aethere currus.
Dicta ſequor, ſuadente animo, velut illa canebat
Vox audita mihi. Simul ac ſopor arida liquit

Membra piger, tandem ſeu ſors, ſeu
ſidera caeli
Annuerent, avido patuit mihi protinus
antrum. (dioque ſedebat
Antrum aderat nemorale quidem, me-
Exeſa ſub rupe tegens ſua corpora paſtor,
Qui Marci gravitate pios cantabat ho-
nores
Vocis, & interdum ſuadebat pollice
ſomnos.
Hic mea paulliſper medicamine preſſa
iuventa (bra ſoporem.
Subſtitit, uſque adeo carpſerunt mem-
Tunc animi gravitate virum dulcedine
vocis (a) (ta ſicut
Mentis Apollineae. Vox ſomnis edi-
Dixerat agnovi vera haec. Ego laetus
ab antro
Inde abii, verſuſque rudes meditando
peregi.

B. Lunenſis tuus.

POE-

(a) *Heic verſus aliquis intermedius deeſſe videtur; ſic enim ſenſus claudicat.*

POESIE

D' ALCUNI ANTICHI

RIMATORI TOSCANI

CIOE'

Di Guido Cavalcanti, Cino da Piſtoia,
Piero delle Vigne, Ser Lapo Gianni,
Bonaggiunta Urbiciani,
e Maeſtro Rinuccino,

TRATTE DA UN MANOSCRITTO

DELL' ABATE PIERANTONIO SERASSI.

Digitized by Google

ALL' ILLUSTRISSIMO ED ERUDITISSIMO SIGNORE

IL SIGNOR ABATE

BALDESSARE DE' MARTINI
NOBILE TRENTINO

PIERANTONIO SERASSI.

IO vengo a viſitarvi in coteſto voſtro delizioſo ſoggiorno di Calliano con un preſente, che benchè picciolo, ſpero tuttavia che vi debba riuſcir caro, per contener coſa affatto confacevole al voſtro delicatiſſimo guſto Contiene queſto alquante Poeſie d' antichi Rimatori Toſcani, ch' ora per la prima volta eſcono alla luce, fattura di Guido Cavalcanti, di Cino da Piſtoia, di Piero dalle Vigne, di Lapo Gianni, e di Bonaggiunta Urbiciani, uomini tutti celebri, e rammentati quaſi tutti con lode da Dante nell' opera della volgare Eloquenza. Elle furono tratte da quel mio Manoſcritto di Rime antiche, che come vi dovete ricordare è una copia di tre prezioſi teſti a penna, poſſeduti già, il primo dal gran Cardinale Pietro Bembo, il ſecondo da Monſignor Giovanni Brevio, e 'l terzo da Carlo di Tommaſo Strozzi eruditiſſimo Senatore Fiorentino, del quale ultimo feceró grand' uſo i Signori Accademici della Cruſca nella compilazione del loro Vo:abolario. Io non iſtarò qui a farvi una lunga leggenda intorno al merito di queſti Poeti, e alle vicende della loro vita, ſcri-

ſcrivendo maſſimamente a voi, che ſiete tanto verſato nella Poeſia, e nella Storia; onde mi reſtringerò ad accennare ſoltanto la patria, la profeſſione, e il tempo, in cui fiorì ciaſcuno di loro, rimettendo chi ne bramaſſe più ampia informazione al Creſcimbeni, al Quadrio, e al dottiſſimo Autore della Storia della Letteratura Italiana, che ne parlano largamente. Guido Cavalcanti adunque fu Fiorentino di patria, ottimo Poeta, valente Filoſofo, e grande amico di Dante Alighieri, e morì in Firenze nel Dicembre del 1300. Cino da Piſtoia fu della famiglia de' Sinibaldi, Dottore di Leggi, e Poeta molto vago, e gentile: ebbe per diſcepolo il famoſo Franceſco Petrarca, e paſsò all' altra vita in Bologna nel 1336. Piero delle Vigne fu Capuano, ma originario di Padova; servì lungamente lo Imperadore Federigo II., e fu ſuo Segretario, Conſigliere favoritiſſimo, e Giudice della ſua gran Corte; ma caduto in diſgrazia per la malignità de' ſuoi emoli, fu dal medeſimo Imperadore fatto abbacinare, e così cieco, e mendico ſi riduſſe a Piſa, ove circa il 1250. ſi morì diſperato., correndo, come afferma il Boccaccio nel Commento ſopra Dante, a ferire il capo nel muro della Chieſa di S. Paolo con tanto impeto, che la teſta gli ſi ſpezzò, e ſparſeſegli il cerebro. Lapo Gianni fu Fiorentino, e di profeſſione Notaio. Il Creſcimbeni fu di parere, ch' ei fioriſſe con Guittone d' Arezzo, e col ſopradetto Piero delle Vigne; ma il Muratori, e il Quadrio dalla maniera de' ſuoi verſi argomentarono più diritta-

mente,

mente, che il ſuo fiorire foſſe nel ſecolo XIV.*, e ſi ſarebbono anche confermati maggiormente in tale opinione, ſe foſſe loro venuto fatto di veder la belliſſima Canzone*, Donna ſe 'l prego della mente mia, *che ora vi mando. Anche Bonaggiunta Urbiciani da Lucca fu di profeſſione Notaio, e nella volgar Poeſia ſalì in tanto credito, che meritò che Dante l' annoveraſſe fra i Poeti più illuſtri, che lo precedettero. Fu pure amico dello ſteſſo Dante, e di Guido Guinicelli, co' quali fiorì, e mancò di queſta vita prima del* 1300. *Di Maeſtro Rinuccino, di cui troverete un Sonetto nel fine, io non ſaprei darvi altra notizia, ſe non ch' egli fu di Firenze, che fiorì nel principio del ſecolo* XIV.*, e che ſecondo il coſtume de' Cavalieri del ſuo tempo ſi dilettò di poetare nella ſua natìa favella. Il ſuo nome non ſi vede regiſtrato nell' Indice de' Poeti antichi, che Monſignor Allacci premiſe alla ſua rariſſima Raccolta impreſſa in Napoli nel* 1661.*, ſegno, che neſſun componimento di queſto Rimatore fu da quel grand' uomo oſſervato ne' Codici Vaticani, e Barberini, che tutti aveà ſpogliati con molta diligenza. Si legge bensì qualche ſuo Sonetto ne' teſti del Bembo, e dello Strozzi; e il Creſcimbeni, che nel Volume* IV. *de' ſuoi Commentari fa menzione di Maeſtro Rinuccino, dice, che di lui ſi trovano Rime nella Chiſiana Cod.*574. *fol.*78.*, e ſeguente. Chi ha, come voi, vero ſapore della Poesìa, e della lingua Italiana, ſente maraviglioſo diletto nel leggere gli ſcritti di queſti antichi Trovatori, e sà pigliarvi,*

gliarvi, come già facea Virgilio da' verſi d' Ennio, dell' oro, e delle gioie, onde arricchire giudizioſamente i propri Componimenti. A ragione pertanto mi luſingo, che ſiate per gradire grazioſamente il picciol dono, che ora ve ne fo, pregandovi vogliate riguardarlo come un pegno dell'antica, e leale amicizia, che vi profeſſo, e come un argomento della ſtima, che ſempre ho fatto di voi, e delle nobili, e virtuoſe qualità voſtre. State ſano.

Di Roma il dì 16. Giugno 1774.

POE-

Digitized by Google

POESIE D' ALCUNI ANTICHI RIMATORI.

DI GUIDO CAVALCANTI (a)

SONETTO.

IO temo, che la mia diſavventura
Non faccia sì, ch' io dica io mi diſpero:
Però ch' io ſento nel cor un penſero,
Che fa tremar la mente di paura.
E par, ch' ei dica: Amor non t' aſſicura
In guiſa che tu poſſa di leggiero
Alla tua Donna sì contare il vero,
Che morte non ti ponga in ſua figura;
Della gran doglia, che l' anima ſente,
Si parte dallo core un tal ſoſpiro,
Che và dicendo: ſpiritei fuggite;
Allor null' uom, che ſia pietoſo, miro,
Che conſolaſſe mia vita dolente,
Dicendo: ſpiritei non vi partite.

DEL MEDESIMO.

O Tu, che porti negli occhi ſovente
Amor tenendo tre ſaette in mano,
Queſto mio ſpirto, che vien di lontano,
Ti raccomanda l' anima dolente;
La qual ha già feruta nella mente
Di due ſaette l' arcier Soriano,

E alla

(a) *Dal Teſto di Monſignor Brevio.*

E alla terza apre l'arco, ma sì piano,
Che non m' aggiunge eſſendoti preſente.
Perchè ſarìa dell' alma la ſalute,
Che quaſi giace infra le membra morta
Di due ſaette, che fan tre ferute.
La prima dà piacere, e diſconforta,
E la ſeconda desìa la virtute
Della gran gioia, che la terza porta.

DI CINO DA PISTOIA

SONETTO.

SI' doloroſo non potria dir quanto
Ho pena e ſchianto, ed amor e tormento;
E 'l gran martir, ch' io ſofferiſco, è tanto,
Che mai non canto, ed altro già non ſento.
E ciaſcun giorno rinovello il pianto,
E ſon affranto d' ogni allegramento;
Di grave pena adoſſo porto manto,
Ben ſaria ſanto, s' io ſteſſi contento.
Ch' io non talento mai altro che morte,
Perchè tort' è la mia vita sì dura,
In tal rancura Amore mi ſoſtene;
Perchè m' avvene così crudel ſorte,
Che trova forte in me la mia natura,
Che m' aſſicura la morte non viene.

CAN-

CANZONE
DEL MEDESIMO (a).

AMor, ch' ha meſſo in gioia lo mio core
Di voi gentil Meſſere,
Mi fa 'n gran benignanza ſormontare;
Ed io no 'l vò celare,
Come le Donne per temenza fanno.
Amor mi tiene in tanta ſicuranza,
Che 'n fra le Donne dico il mio volere,
Come di voi Meſſer ſon 'namorata,
E com' in gioia mia conſideranza,
Moſtro, che per ſembianti il fo parere
A voi gentil Meſſere, a cui ſon data:
E s' altra Donna contro a mio talento
Voleſſi adoperare,
Non penſi mai con altra Donna gire;
Ed io lo fo ſentire
A chi di voi mi voleſſe far danno.
Non ho temenza di dir com' io ſono
Allo voſtro piacer ſempre diſtretta,
Sì la baldanza d' amor m' aſſicura:
E quando con altrui di voi ragiono,
Lo nome voſtro nel cor mi ſaetta
Una dolcezza, che 'l color mi fura;
E non è Donna, che me ne riprenda,
Ma ciaſcheduna pare,
Che ſenta parte dello mio deſìo;
E queſt' è quel perch' io
Temo di perder voi per loro inganno.

DI

(a) *Queſta Canzone è di M. Cino, ſecondo che ſtà nel libro dello Strozzi a carte* 107.

DI PIERO DELLE VIGNE CAPUANO (a)

CANZONE.

ASſai cretti celare
Ciò, che mi convien dire,
Che al troppo tacere
Non ci manca ſtagione,
E di troppo parlare
Può danno addivenire;
Perchè m' advien temere
L' un' e l' altra cagione,
Quando l' uom ha temenza
Di dir ciò che convene,
Lievemente addiviene,
Che 'n ſuo dire è fallenza:
L' uom temente non è ben ſuo ſignore,
Però s' io fallo il mi perdoni Amore.

Certo ben ſon temente
Di mia voglia moſtrare,
E quando creo poſare,
Mio cor prende arditanza,
E fa ſimilemente,
Come chi và a furare,
Che pur veder gli pare
L' ombra di chi ha dottanza,
E poi prende ardimento
Quant' ha maggior paura:
Così Amor m' aſſicura
Quando più mi ſpavento

Chia-

(a) *Dal teſto del Brevio.*

Chiamar mercè a quella, a cui ſon dato,
Ma poi ſen porta oblìo ciò, ch' ho penſato.
Dolce m' è l' oblianza,
Ancor mi ſia nocente,
Ch' io vivo dolcemente,
Mentre mia Donna miro;
Ed honne gran peſanza,
Poi ch' io ſon conoſcente,
Ch' ella non cura neente
Di ciò, dond' io ſoſpiro;
E piango per uſaggio,
Come fa lo malato,
Che ſi ſente gravato,
E dotta in ſuo coraggio,
Che per lamento gli par ſpeſſe fiate;
Li paſſi parte di rea volontate.
Così pianto, e lamento
Mi dà gran benignanza,
Ch' io ſento mia gravanza
Per ſoſpir amontare:
E dammi inſegnamento
Nave, ch' ha tempeſtanza,
Che torna in allegranza
Per ſuo peſo alleggiare;
E quando haggio alleggiato
Dello gravar, ch' io porto,
Io credo eſſer in porto
Di ripoſo arrivato:
Così m' advien come alla ....;
Che creo aver vinto, e ancor ſon in battaglia.
Però, come a Fenice

Vorria

Vorrìa m' addiveniſſe,
Se Amor lo conſentiſſe;
Poi tal vita m' è dura,
Che s' arde, e poi riviene,
Che forſe s' io m' ardeſſe,
E di nuovo ſurgeſſe,
Ch' io mutarìa ventura;
O ch' io mi rinovaſſe,
Come Cervo in vecchiezza,
Che torna in ſua bellezza:
Così ſe m' incontraſſe,
Forſe, che rinovato piaceria;
Ond' ogni ben ſol mercede ſaria.

DI SER LAPO GIANNI FIORENTINO (a)

CANZONE.

DOnna, ſe 'l prego della mente mia,
Come bagnato di lagrime e pianti,
Veniſſe a voi incarnato davanti
A guiſa d' una figura pietoſa,
E voi degnaſſi udir ſua dicerìa,
Ragion vi moverebbe ne' ſembianti,
Perch' udireſti li tormenti, quanti
Soffera l' alma mia di voi penſoſa,
Con quella pena, che l' è faticoſa,
Pur aſpettando che da voi ſi muova
Una dolce pietà, ſe 'n voi ſi truova,
In farmi grazia d' empier lo disìo;
E ſe virtù d' amore in voi ripoſa,

Spe-

(a) *Dal teſto di Monſig. Bembo.*

Spero d' aver la gràzia bella e nuova,
E di ciò moſtrerei verace prova;
Ch' amor non debbe voler per ragione,
Ch' io merto perda per lo buon ſervire,
Poi lungo tempo m' ha fatto languire.
Donna, ragion d' amor mi dà ſperanza,
Che voi ſarete ver me sì gentile,
Che non iſdegnerete mio cor vile,
Meritando vie più, ch' io non ſon degno;
E di ciò ſi notrica mia poſſanza,
Ch' attende che la voſtra mente umile
Ver me ſi faccia di mercè ſimile;
Onde ciò diſiando mi mantegno,
Che non m' è avviſo che ſia altro regno
Fuor del ben, Donna, che da voi aſpetto,
Il qual ſarà mirabile diletto,
Che mi terrà gioioſo ſempre mai.
Io prego amor, che mi doni ſuo 'ngegno
Sì, ch' io non manchi per alcun difetto,
E 'l ben, ch' io attendo, mi faccia perfetto
Aver da voi, di cui innamorai
Entro 'l principio della mia vaghezza,
Quando m' apparve voſtra gran bellezza.
Donna, e' mi duol ancor quand' io rimembro
I doloroſi colpi, e li martiri,
Che ſoffriro in quel punto i miei diſiri,
Quando mirai ne' voſtri occhi amoroſi,
E ſoſtenni paſſione in ciaſcun membro:
Ed or convien, che dolcemente miri
Verſo di voi ſenza gittar ſoſpiri,
Per la ſperanza, c' hanno eſſer gioioſi:

Io poſſo dir, che d' ei ſian poderoſi
Per lo durar, c' hanno fatto ſoffrendo
In ciaſcuna battaglia voi vincendo,
Sicchè per uſo non curan tormento,
Se non di ciò tementi, o pauroſi,
Donna, voi li gabbate ſorridendo,
E vedete la lor vita morendo,
Con ſoffrenza farà riparamento,
E tanto ſofferranno nel penare,
Che vi rincreſcerà il martoriare.
Donna, quando ſarà per me ſereno,
Ched' e' v' increſca delle mie gravezze?
Non credo mai fin che voſtre bellezze
Soverchieranno l' altre di beltate.
Se ſofferenza vi veniſſe meno,
Sacciate, Donna, che le mia fortezze
Non dureranno contro a voſtre altezze.
Dunque la morte avrà di me pietate,
Ed io ne prego la ſua maieſtate,
Che mi riceva ſenza far fatica:
Voi rimarrete al mondo mia nimica,
Io ſconſolato me n' anderò in pace.
Amor veggendo voſtra crudeltate
Vorrà ſervare una ſua legge antica,
Che qual Donna a buon ſervo non è amica,
Le ſue bellezze diſtrugge, e disface;
Onde ſe ciò vi tornaſſe in diſpregio,
Sarebbe per ragione a me gran pregio.
Donna, dunque vi piaccia provedere
Al voſtro ſtato, e mio in tal maniera,
Che noſtra benvoglienza mai non pera:

E s' io

E ſ'io ho il torto, Amor dia la ſentenza.
Deh voi dovreſte per ragion volere;
Che quanto bella Donna è più altera,
Tanto le creſce onor quant' è men fera
Ver lo ſuo ſervo, che non ha potenza.
Così alla voſtra angelica piagenza
Nulla virtù ſarebbe a darmi morte,
Ancor ſentendo, ch'io foſſi più forte.
Donna, poichè da voi non mi difendo,
Quì riconoſca amor voſtra valenza:
Se torto fate, chiudavi le porte,
E non vi laſci entrar nella ſua corte,
Data ſentenza in tribunal ſedendo;
Sì che per voi non ſi poſſa appellare
Ad altro Amor, che ve ne poſſa atare.
Canzon mia nuova, poich'io ſon lontano
Da quella, ch'ha d'amor l'alma fiorita,
Và per conforto della noſtra vita,
E prega, che di me aggia mercede.
Il tuo ſembiante ſia corteſe e piano,
Quando davante le ſtarai gecchita,
E contale di mia pena infinita:
E ſ'ella ſorridendo non ti crede,
Dille, Madonna, con giurata fede,
Se voi vedeſte ſuo miſero ſtato,
E 'l viſo ſuo di lagrime bagnato,
E' ve n'increſcerebbe in veritate;
Che piangendo ne 'ncreſce a chi lo vede.
Dunque vi piaccia, che ſia confortato,
Che ſe prima ſi muor, voſtr' è 'l peccato.

DEL MEDESIMO
BALLATA.

QUeſta roſa novella,
Che fa piacer ſua gaia giovanezza;
Moſtra, che gentilezza,
Amor, ſia nata per virtù di quella.
S' io foſſi ſofficiente
Di raccontar ſua maraviglia nuova,
Dirìa, come natura l' ha adornata;
Ma s' io non ſon poſſente
Di ſaver allegar verace prova,
Dillo tu, Amor, che ſarà me' laudata:
Ben dico una fiata
Levando gli occhi per mirarla fiſo,
Preſemi 'l dolce riſo,
E gli occhi ſuoi lucenti come ſtella.
Allor baſſai li miei
Per lo tuo raggio, che mi giunge al core
Entro 'n quel punto, ch' io la riguardai:
Tu diceſti, coſtei
Mi piace, ſignoreggi il tuo valore,
E ſervo alla ſua vita le ſarai;
Ond' io ringrazio aſſai,
Dolce Signor, la tua ſomma grandezza,
Ch' io vivo in allegrezza,
Penſando a cui mia alma hai fatta ancella:
Ballata giovanzella,
Dirai a quella, ch' ha la bionda trezza,
Ch' Amor per la ſua altezza
M' ha comandato io ſia ſervente d' ella.

DI BONAGGIUNTA URBICIANI DA LUCCA

CANZONE.

Fina conſideranza
M' ha fatto riſentir, ch' avea dormuto,
Dello gioioſo mio 'nnamoramento,
Com' uom, mentre ch' avvanza,
Che cela lo procaccio, e ſtanne muto,
Non s' attutaſſe per dimoſtramento:
Io non lo celeraggio in tal maniera,
Ch' io n' aggia riprendenza per ragione;
Ma sì, ch' in allegranza lo mio dire
Si poſſa convertire,
Celando per l' altrui riprenſione,
Canteragg' io della mia gioia intera.
Acciò, ſe in allegranza,
E 'n gran conforto, e gioia mi rimuto,
Non è contro a diritto inſegnamento;
Che l' uomo fuor d' erranza
Sentendoſi di gran guiſa arricciuto,
Ben dee portar gioioſo lo talento,
Ed io porto gioioſo core, e cera,
E corpo, e mente, e tutta penſagione
Per quella, ch' amoroſo mi fa gire,
In cui ſi pon gradire
Bellezze di sì gran diviſione,
Come l' oſcuro in verſo la lumiera.
Così la diſianza
Verrà compita, e non ſarà ſmarruto
Lo mio acquiſtar per folle penſamento,

 Che

Che la diſmiſuranza
E' dallo core tanto combattuto,
Non mi darà gravoſo movimento:
E ſe la gioia non torna guerrera
Faraggio ricca la mia intenzione,
E tutto tempo già mai non partire;
Così ſenza fallire
Saraggio fora della condizione,
Ch' agli amadori è troppo cruda fera.
Ed è la ſua plagenza forte, e fera
Di gran guiſa, che fra la penſagione
Ne naſce erranza, e falla diſmarrire,
Vedendola partire,
E me medeſmo da per iſtagione
Una ſembianza, che mi pare ſpera. (a)

DEL MEDESIMO

SONETTO.

FEruto ſono, e chi è di me ferente
Guardi, che non m' ancida al disferrare,
Ch' io ho veduto perir molta gente
Non nel ferire, ma nel ferro trare.
Però feruto voglio ſtar tacente,
Portar lo ferro per poter campare;
Che per ſoffrenza divien uom vincente,
Ogni coſa ſi vince per durare.
Però chero mercè a voi mia ſpera,
Dolce mia Donna, e tutto mio conforto,
Non disferrate mia mortal feruta.

Mer-

(a) Queſta Canzone è fatta alla Provenzale, che ſpeſſo mettevano le medeſime rime in tutte le ſtanze. *Nota del Ms. Strozzi.*

Mercè per Dio, non vi piaccia, ch' io pera,
Per ſofferenza toſto aſpetto porto,
Per lunga pena mio cor non ſi muta.

DELLO STESSO BONAGGIUNTA
BALLATA.

Donna, voſtre bellezze,
Ch' avete, col bel viſo
M' hanno sì priſo, e miſo in diſianza,
Che d' altra manza (a) già non haggio cura.
Donna, voſtre bellezze,
Ch' avete, col bel viſo
Mi fan d' amor cantare,
Tanto avete adornezze,
Gioco, ſolazzo, e riſo,
Che ſiete fior d' amare:
Non ſi potria trovare
Nè donna, nè donzella
Tanto bella, che con voi pareggiaſſe,
Chi 'l mondo ricercaſſe quanto e' dura.
Dura 'l mio core ardore
D' uno foco amoroſo,
Che per voi, bella, ſento;
Tanto mi dà ſplendore
Voſtro viſo gioioſo,
Che m' adaſta il talento
S' io languiſco, e tormento,
Tutto in gio' lo mi conto,
Aſpettando quel ponto, ch' io deſio
Di ciò, ch' io credo in voi gentil creatura.

 Mari-

(a) Amanza: *Ms. Strozzi*.

Maritate, e pulcelle,
Di voi ſo 'namorato,
Pur guardandovi mente
Gigli, e roſe novelle
Voſtro viſo ha portato
Sì ſinerato, e lucente,
Ed io ſimilemente
Innamorato ſon di voi aſſai
Più che non fu già mai Triſtan d'Iſolda,
Mio cor non ſolda ſe non voſtra altura.

DI MAESTRO RINUCCINO

SONETTO.

DOgliomi laſſo più ch' io non sò dire,
In tale ſtato m'ha locato Amore;
E dogliomi di ciò, ch' addivenire
Veggio alla Donna mia ſtando in errore.
E talor doglio, che da me partire
Sento lo ſpirto, che vivendo muore,
E vie più doglio, perchè mio ſervire
E' ſentenziato da chi fa fallore.
Però che ciò, che doglio mi richiamo,
E fo preghiera a chi mi può gradire,
Ched' a ſuo viſo non cangi colore;
Che la roſa, ch' appare al verde ramo,
Chi più la biaſma in ſe men ha ſentire:
Così divien del voſtro gran valore.

SYLLO-

SYLLOGE
INSCRIPTIONUM VETERUM
ANECDOTARUM.

Digitized by Google

Digitized by Google

ROMVALDO . A . STERLICHIO

MARCHIONI . CERMIGNANI
VIRO . VETERVM . MONVMENTORVM
STVDIO . ET . AESTIMATIONE . LAVDATISSIMO
LITTERATORVM . VIRORVM . AMICITIIS
ET . FLORENTINIS . ACADEMIIS
FVRFVRATORVM . GEORGOPHILORVM
ET . COLVMBARIAE
IN . QVIBVS . MERITO . EST . COOPTATVS
DOMI . FORISQVE . CLARISSIMO
QVI . PHILOSOPHIAE . INSTITVTIS . INSTRVCTVS
POLITICES . SCITA . EDOCTVS
LEGVM . PRVDENTIA . PRAEDITVS
HISTORIAE . EXEMPLIS . ABVNDANS
PATRIAE . CIVIBVS . AMICIS
FIDE . CONSILIO . ET . OPIBVS . PROSPICIT
AC . BIBLIOTHECAE . INSTRVCTISSIMAE . SVPELLECTILE
QVA . DOMVM . SVAM . ATHENAEVM . FECIT
SIBI . IN . SOLITVDINE . OBLECTAMENTVM . PARAT
ET . CORPORIS . VALETVDINI . SOLAMEN AFFERT
IOHANNES . CHRISTOPHORVS . AMADVTIVS
OB . SINGVLAREM . EIVS . IN . LITTERAS . AMOREM
ET . OB . EGREGIAM . NOBILITATEM . STVDIIS . SCIENTIISQVE
EXCVLTAM . ET . AMPLIFICATAM
EQVITI . SPLENDIDISSIMO . ET . ERVDITISSIMO
SYLLOGEM . INSCRIPTIONVM . VETERVM
ANECDOTARVM
LIBENTI . ANIMO . D . D

Digitized by Google

INSCRIPTIONES VETERES.

I.

Romae in Vinea Angeli Matthaeii extra Portam Caſtelli. In lapide, ubi quinque priores lineae, forte in odium Caracallae, abraſae ſunt.

I. O. M. D. D
PRO . SALVTE . IMP
L. SEPTIMII . SEVERI
AVG. ET M. AVRELII
ANTONINI . AVG
PII . FELICIS . ET
IVLIAE . AVG. MAT
AVG. ET . CASTRO
RVM . SENATVS . ET
POPVLI . ROMANI
SACERDOTES
POSVERVNT

Iulia Coniux Septimii Severi etiam in nummis dicitur *Mater Caſtrorum*, *Mater Senatus*, & *Mater Patriae*, qui titulus poſtremus in noſtro lapide non apparet, eiuſque loco dicitur *Mater* POPVLI . ROMANI .

Rg-

2.

Romae in Ara rotunda, pampinis ornata, detecta hoc anno 1774. extra Portam Caelimontanam in Vinea, quae pertinet ad Sacellum Lateranenſe, quod Sancta Sanctorum *dicitur.*

ΘΕΩ . ΔΙΟΝΥ	Hoc eſt:	*Deo . Bac*
ΣΩ . ΣΕΡΒΙΛΙΑ		*cho . Servilia*
ΟΙΚΟΝΟΜΙ		*Oeconomi*
Α . ΜΕΤΑ . ΤΟΥ		*a . cum*
ΑΝΔΡΟΣ		*Viro*
ΑΥΤΗΣ		*ſuo*
ΚΑΛΛΙΚΡΑ		*Callicra*
ΤΟΥΣ . ΔΩΡΟΝ		*te . Donum*
ΕΘΗΚΕΝ		*poſuit*

3.

Romae Cippus erutus an.1736. prope viam Appiam, dein aſportatus in aedes Georgii Spinulae S.R.E.Card.

HERCVLI . INVICTO
PRIMVS . AVG. LIB
CVM . AELIA
FELICE . SVA . D. D

Ex ſchedis meis.

4.

In Praedio Baſchio Agri Tudertini extra Eccleſiam Sancti Nicolai baſis marmorea.

DIVO
TIBERINO

Communicavit Ioh.B.Alvius Patr.,&Can.Tuder.

5.

Ferentini in Latio in Aedibus Epiſcopalibus.

. . . . ORI . IMP. . . . .
. . . . AVRELII . ANTO . . .
.... INI .

. . . INI . PII . FELICIS . AVG
. . . . . . INVIC . . .
. . . . TI . SOLIS . ELAGABALI
. . . PONT. MAX. TRIB. POT
. . . COS. III. P. P
. . . P. Q. F

Communicavit Praeſul humaniſſimus Petrus Paullus Tonſius Epiſcopus Ferentinas. Lacunas, vel potius abraſiones veteres iuſſu Senatus Romani in odium Elagabali peractas ita ſuppleas:

Hon ORI . IMP. *Caeſaris*
Marci . AVRELII . ANTO
n INI . PII . FELICIS . AVG
INVIC *ti*
Sacerdo TI . SOLIS . ELAGABALI
. . . PONT. MAX. TRIB. POT
. . . COS. III. P. P
S. P. Q. F

6.

Romae Cippus hoc ipſo anno 1774 *detectus ad Arcum Septimii Severi, nunc in Muſeo Vatic. Clementino.*

A latere ſiniſtro characteribus antiquioribus.

LOCVS . ADSIGNATVS . AB
T. ALLIO . *Heic* BASSO . ET
COMMODO . *Ur* ORFITIANO
CVR. OPER. *ceo* PVB. C. V
CV *lus* R
M. CAECILIO . ATHENAEO
M. VALERIO . MIDIA

L. AE-

L. AELIO . AMPHITALE
DEDIC. XVIII. K. IAN
AVGVSTIS . N̄
ANTONINO . ĪĪĪ . ET . VERO . II. COS

Conſulatus incidit in annum Chriſti 161. A latere dextero Patera. In parte anteriori, oblitterata antiquiori Inſcriptione:

FORTISSIMO . AC
FLORENTISSIMO
IMP. CAES. C. AVR. VAL
DIOCLETIANO
P. F. INVICTO . AV . CONSV
P. P. OFFAS
CVRANTE . TIBERIO . CL. SEVERO . V. C
D. N. M. Q. EIVS . SEMPER

Exſcripſi ego ipſe.

7.

Ad Inſulam Farneſianam prope Scroſanum detectus Cippus hoc an. 1774., *nunc Romam adſportatus pro Muſeo Vaticano Clementino*.

L. VALERIO
CONSTANTIO . NO
BILISSIMO . CAE
SARI . NOSTRO
ORDO . CIVITATIS
VEIENTANORVM
POSVIT

Exſcripſi ego ipſe. Hoc loci nimirum Cl. Holſtenius *Adnot. in Cluver.* pag.54. ponit Veios, cui dein Fabrettius, & Nardinii pater, & filius adhac-

adhaeſerunt. Franciſcus Marianius ad lacum, qui nunc dicitur *di Martignano*, ſive ad ſui pſeudo-Catonis Larthenianum locat, qui tamen in Inſulam Farneſianam Veientium Coloniam deductam fatetur. Certe τὸ VEIENTANORVM pro *Veientium* quamdam a Veientibus derivationem, & originem portendere poſſet.

8.

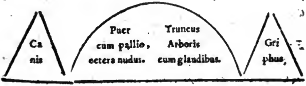
Ex Cod. Ms. Vaticano 3439. *, qui continet ectypos veterum Monumentorum Pyrrhi Ligorii, ubi & Cippi, & Biremis forma exſculpta cernitur. Pars Cippi lateralis inedita, cuius pars anterior edita proſtat apud Gruterium pag.*391. *num.*1. *ex Lipſio, & ex ſchedis Knibbiznis.*

DEDIC. XVI. K. SEPT. NVMMIO. ALBINO
ET. FVLVIO. AEMILIANO. COS
PRAESENTIBVS
IVVENTIO. CORNELIANO. ET
IVLIO. FELICISSIMO
PATRONIS
QVINQVENNALIBVS
CLAVDIO. QVINTIANO. ET
IVLIO. AQVILINO
CVRATORIBVS
AELIO. AVGVSTALE. ET
ANTONIO. VITALE ET
CLAVDIO. CRISPO

M. Nummius Annius Albinus, & Fulvius Aemilianus Coſs. fuerunt anno Chriſti 206. Vid. Montfauconii *Palaeographiam Graecam* pag.158., & 161.

9.

Romae in Cippo detecto anno 1773. extra Portam Capenam in Vinea Iulii Caſſinii Presbyteri, nunc dono dato SS. D. N. CLEMENTI XIV. pro ſerie Inſcriptionum ad Vaticanum.

LOCVS . SIVE . IS . AGER
EST . QVI . EST . VIA . APPIA INTER
MILLIARIVM . SECVNDVM . ET . III.
EVNTIBVS . AB . ROMAE . PARTE . DEXTERIORI
IN . AGRO . CVRTIANO . TALARCHIANO . IN
PRAEDIS . IVLIAES . MONIMES ET . SOCIORVM
LOCVS . IN . QVO . AEDIFICATA . EST . SCHOLA . SVB . POR
CONSACRATA . SILVANO . ET . COLLEGIO . EIVS . SODALIC
MANCIPIO . ACCEPERVNT . IMMVNES . ET . CVRATOR
ET. PLEPS. VNIVERSA. COLLEGI. EIVS. DE. IVLIA. MONI.ME
ET. SOCIS. EIVS. SESTERTIO. NVMMO. VNO . DONATIONIS
CAVSA . TVTORE . C. MEMIO. ORIONE. IVLIAES . MONMES
ET. AD. EVM . LOCVM. ITVM. ACTVM. ADITVM. AMBITVM
SACRIFICIA . FACERE. VESCI . EPVLARI . ITA . LICLAT (ſic)
QVANDIV. IS. COLLEGIVS . STETERIT . QVOD . SI . ALITER
FACTVM . FVERIT . QVOD . AD . COLLEGIVM . PERTINET
SILVANI . IS . LOCVS . SACRATVS . RESTITVETVR
. . . . . . PL . SINE . VLLA . CONTROVERSIA . HAEC
. . . . ICI . . . . . I . . . . SVNT

Com-

Communicavit Vir Cl. Andreas Iohannettius Abbas Monaſterii Gregoriani in Clivo Scauri.

10.

Prope Caſtrum vetus Carapellis pone Chorum Eccleſiae S. Cypriani.

C. FAESASIVS. T. F
P. APPAEDIVS. P. F
AQVILA. CVR. FANI
PORTICVM, ALAM
D. PAG. S. F. C. IDQ. P

Exſcripſit, & communicavit Praeſul Cl. Antonius Ludov. Antinorius, qui ultimae lineae notas ſic legendas cenſet: D*e* PAG*i* S*ententia* F*aciundum* C*uraverunt*, I*idem*Q*ue* P*robaverunt*, licet Cl. Mazochius ὁ μακαρίτης in *Amphitheatro Campano* p. 118. huiuſmodi ſiglas D. PAG. S. legendas velit D*e* PAG*i* S*citu*. Monet inſuper, in Sylloge noſtra To. II. ad pag. 466. n. 15. lin 3., & 4. male haberi F. F., cum P. F. utrobique ſcribendum fuiſſet,

11.

Romae in Hortis Mediceis in Colle Hortulorum.

In Cippo.

C. AEMILIO. C. F. FAB
ANTONINO
EQVITI. ROMANO
Q. Q. PATRON. MVNICIPII
OMNIB. HONORIB
HONESIE. PERFVNCTO
CVR. FANI. HERCVL. VICI
PONTIFICI

Exſcripſi ego ipſe anno 1768.

12.

Romae.

D. M

P. AELIVS . AGATHEMER
AVG. LIB. MEDICVS . RATIO
NIS . SVMMI . CHORAGI
FECIT . SIBI . ET . AELIAE . SORTI
CONIVGI . BENEMERENTI . ET
LIBERTIS . LIBERTABVSQVE . SVIS
POST . . . . EORVM

Exſcripſit Berninus. Ex ſchedis meis.

13.

Praeneſte detectus Cippus anno 1770., *cuius tympano inſculpta inſtrumenta Chirurgica.*

D. M

P. AELIO . PIO
CVRTIANO
MEDICO . AMICO
BENE . MERITO
CVRTIVS . CRISPINVS
ARRVNTIANVS

Communicavit Vir Cl. Petrus Franciſcus Fogginius ab intimo Cubiculo Pontificis, & a Bibliotheca Vaticana.

14.

Romae in Suburbano Alexandri Albanii S. R. E. Card. extra Portam Salariam, in baſi ſtatuae truncatae, effoſſa anno 1769.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ . ΠΑΣΙΤΕΛΟΥΣ (ſic)	*Stephanus. Paſitelis*
ΜΑΘΗΤΗΣ . ΕΠΟΕΙ	*Diſcipulus. faciebat*

An

An hic Stephanus idem ſit, ac Stephanus alter, cuius diſcipulus fuit Menelaus, cuius nomen gerit Statua Hortorum Ludoviſiorum, & ei inſculpta inſcriptio a Cl. Maffeio relata inter *Inſcript. varias* poſt *Muſeum Veronenſ.* p.318. num.4., cuiuſque mentio eſt apud Plinium lib.xxxvi. cap.5., ex quo dein ipſum Catalogo veterum Artificum inſeruit Franciſcus Iunius, ignorare me fateor. Ceterum Paſiteles Plaſta eſt, non Statuarius apud Iunium.

15.

Saxoferrati in Umbria, ubi vetus Sentinum, in Aedibus Laurentii Merullii Civis illuſtris. Lapis detectus in loco, qui dicitur la Civita, *anno* 1760., *ac eleganti corona circumductus.*

C. AETRIO . C. F. LEM
NASONI
EQVO . PVBLICO
IN . QVINQVE . DECVRIS
PRAEF. COH. I. GERMANOR
TRIB. MIL. LEG. I. ITALICAE
TESTAMENTO . PONI . IVSSIT
IDEMQVE . MVNICIPIB
SENTINATIB . IN . EPVLVM
QVOD . XVII. K. GERMANICAS
DARETVR
HS . CXX. LEGAVIT

Exſcripſi ego ipſe otio autumnali anni 1772. Caius Caligula quinque Decurias, quarum heic mentio, inſtituit, cum antea quatuor eſ-

 ſent.

ſent . De Kalendis Germanicis ita Svetonius *in Caligula* cap.xv. n.4: *At in memoriam patris Septembrem menſem Germanicum appellavit*.

16.

Velitris in Delicio Suburbano Comitis Antonii Antonellii. Lapis clypeo ornatus, repertus in Agro Veliterno.

DIIS . MANIBVS
T. FLAVIVS . QVINTINVS
EQ. SING. AVG. LECTVS
EX . EXERCITV . RAETICO
EX . ALA . FLAVIA . PIA . FIDELI
MILIARIA . STIPENDIO
RVM . SEXS. VIXIT . ANNIS
XXVI. PVBLIVS . CRESCENS
ET . CLAVDIVS . PALIRNVS

Exſcripſi ego ipſe otio autumnali anni 1773.

17.

Moguntiae detectus lapis anno 1764.

L. ATTIVS . L. F	T. IVLIVS . L. F
GAL. NEPOS	GAL. MACER
NERTOBRICA	DOM. NERT
MIL. LEG. IIII. MAC	OBRIGA . MIL
AN. XXXIIII. STIP	LEG. IIII. MAC
XVIII. H. S. E	AN. XXXV. STIP
EX . T. MVNICIP	XVI. H. S. E
ET . LIB. F. C	ERATE . F. C

Communicavit Vir Cl. Caietanus Aloyſius Marinius. Lin.4. lege MACedonicae. Lin. 5. ANnis. Lin.6.

Lin. 6. HIC . SITUS . EST. Lin. 7., & 8. EX . TEſtamento . MVNICIPium (vel MVNICIPES) . ET . LIBerti (vel LIBerti) . Faciendum . Curarunt. Alterius Inſcriptionis ſiglae fere ſimiles interpretatione non indigent.

18.

Auximi in Cathedrali Eccleſia detecta Inſcriptio ann. 1767.

DIS . MANIBVS
N. FRESIDI . SVC
CESSI . DECRET
FABR. V. A. XIIII
N. FRESIDIVS . PLO
RENTINVS . PAT
ET . FRESIDIA . SVCCESS
MATER

Communicavit Vir Cl. Ianus Plancus Ariminenſis Archiater Pontificius.

19.

Romae olim apud Lapicidam in Via Suburrae.

D. M
C. VALERIO . C. F
MESSENNO . NAT
ERISAO . V. A. XVIIII
C. VALERIVS . MESSOR
PATER . FILIO . FACI
ENDVM . CVRAVIT

Ibidem.

D. M
M. SENNIO . M. F
VERO . NAT. AGRIP
PINENSI . V A. XX
ISDEM MESSOR
FACIENDVM
CVRAVIT

Ex ſchedis Viri Cl. Conſtantini Ruggerii. Primam ex hiſce Inſcriptionibus a nobis Cl. Caie-

 tano

tano Marinio communicatam edidit Caſpar Odericius in eius Epiſtola ad Marinium ipſum *de Nummo Orcitirigis* §.xviii. p.51., ſed ipſe male habet MESSENVO pro MESSENNO. Edidit ipſam & Gabriel Caſtellius Princeps eruditiſſimus inter *Inſcriptiones Siciliae* Claſs.xii. n.lv pag.155. tamquam Catanae exſiſtentem in Muſeo Paterniono, quo forte Roma advecta eſt, ſed uterque alteram, quae coniuncta eſt, praeteriit.

20.

Romae in Suburbano Alexandri Albanii S. R. E. Card. extra Portam Salariam, in Cippo littera rudi.

PRIMO . FILIO . DVL
CISSIMO . ET
KARISSIMO . QVI
VIXIT . ANNVM
ET . MENSES . DVO
DIES . XVIIII. CON
TVBERNIVS . ET . KALIMERE

PARENTES . MANTANI . SIT
TIBI . TERRA . LEVIS

Exſcripſi ego ipſe otio autumnali anni 1768. Heic habes puerum unius anni nominibus Romanis carentem, ut *Primus* ab ortus prioritate poſt mortem fuerit ſalutatus.

Terge-

21.

Tergeſte Lapis inventus anno 1767.

PACCONAE
BASSILLAE
ANNOR. IIII
M. IX. D. XVI
C. PACONIVS
SALVTARIS . ET
PACONIA
CALLISTE
PARENTES

Communicavit laudatus Cl. Plancus.

22.

Velitris in Suburbano Comitis Antonii Antonellii. Lapis litteris elegantiſſimis detectus in Agro Veliterno.

FLAVIAE . IONICE
VIX. ANN. XV. D. XXVII
EPIMACHVS
AVG. LIB. ET
DOMITIA . EVTYCHIS
PARENTES
INFELICISSIMI
ET . SIBI . POSTERISQVE . SVIS

Exſcripſi ego ipſe otio autumnali anni 1773.

23.

Ad Aedem S. Petri Scorzani Monachorum Camaldulenſium in Agro Saxoferratenſi.

D. M
OSSIDENO
RVFINO

DISI-

DISINIA . VERA
MATER
FILIO . PIISSIMO

Communicavit Paullus Antonius Caccialupius in Monaſterio S. Crucis Fontis Avellanae Nonnus.

24.

Romae in Hortis Montaltinis, nunc Nigroniis ad Exquilias.

D. M
L. VOLVSI . PRIMA
NI . SCRIB. LIBR. Q
III. DEC. ET . LICTO
RI . III. DEC
VOLVSIA . SALVIA
PATRI . PIENTISSIMO

Exſcripſi ego ipſe otio autumnali anni 1765.

25.

Romae in Suburbano Albanio extra Portam Salariam in parvo Cippo.

D. M
VALERIAE
PAVLLAE
PAVLLVS
MAMMAE
B. M. FECIT

Exſcripſi ego ipſe otio autumnali anni 1768.

Ro-

26.

Romae in Vinea Ioh. Caroli Laurettii Decani Collegii Medicorum extra Portam Salariam.

D. M

CLAVDIAE . EVTICHIAE . ET

BOOTI . PARENTIBVS . PIENTISSIMIS

FECIT

TI. CL. BOOTES . ET . SIBI . LIBERTIS

LIBERTABVSQ. POSTERISQVE

EORVM

IN . F. P. XII IN . AG. P. XIIII

Exſcripſi ego ipſe menſe Maio anni 1766.

27.

Romae in Vinea extra Portam Capenam lapis inventus menſe Aprili anni 1772.

VIBIA

GREMINIA . AVIA

Communicavit laudatus Cl. Iohannettius.

28.

Romae apud Lapicidam ad Divae Pudentianae in Viminali.

D. M

IO (ſic)

L. CE NIVS

EVCARPVS

CEIONIAE

ADIVTRIC

I . CONIVGI

BENE . ME

RENTI . FE

CIT

Exſcripſi ego ipſe anno 1764. Re-

29.

Romae in Hortis Quirinalibus Pontificiis. In Vrna, ubi ſuperne adſtat Columba, inferne canis aggreditur aprum.

DIS . MANIBVS
ATHANIAE . PIERIDIS
CN. VELLEIVS . QVARTVS
VXORI . PIISSIMAE
FECIT . ET . SIBI
POSTERISQVE . SVIS

Exſcripſi ego ipſe otio autumnali anni 1765.

30.

Romae in Bibliotheca S. Gregorii in Clivo Scauri. Lapis repertus in Caelimontio menſe Maio ann. 1772.

IVLIAE
AVGVSTINAE
ITALICVS . AVG. LIB
MARITVS

Communicavit Cl. Iohannettius Abbas.

31.

Romae in Vinea de Dominicis extra Portam Capenam. Vrna effoſſa menſe Martio hoc an. 1774., quae opobalſamo referta praedicabatur, ſed inepte.

SERVILIE . SYMPHERVSE
CONIVGI . INCOMPARAVILI
M. SERVILIVS . TYRANNVS
FECIT . CONIVGI
QVE . VIXIT . MECVM . ANN. XXXI

Communicavit idem Cl. Iohannettius.

Ro-

32.

Romae in Vinea extra Portam Capenam lapis repertus menſe Aprili anni 1772.

Θ. K	Ideſt	*D. M*
COΥΑΓ. ΑΛΦΙ		*Sulp. Alphi*
OC . COΥΑΓ. IN		*us . Sulp. In*
ΓΕΝΟΥΗΤΗ		*genuetae*
ΓΛΥΚΥΤΑΤΗ		*Dulciſſimae*
CΥΜΒΙΩ . MNE		*Coniugi . Me*
IAC . XAPIN		*moriae . cauſſa*

Communicavit idem Cl. Iohannettius.

33.

In Agro S. Geneſii in Piceno.

D. M

L. DECIMIO

FORTVNATO

CALVIA . ARE

THVSA . CONIV

(ſic) CI BENEMER

(ſic) RENTI . ET . SIBI

Communicavit Vir Cl. Teleſphorus Benignius.

34.

Romae in Vinea Bernardi Oliverii extra Portam Capenam.

D. M

TI. CLAV

DI . DIADO

CHO . AVCTA

COIVGI . B. M

V. A. XXXII

Exſcripſi ego ipſe menſe Aprili huius anni 1774.

Ro-

35.

Romae in Vinea extra Portam Capenam. Lapis inventus menſe Aprili ann. 1772.

. . . . ΑΡΚΙΑ	Hoc eſt	. . . . *arcia*
. . . . ΑΦΑΤΙΩ		. . . . *aphatio*
ΑΓΑΘΟΠΟΔΙ . ΙΔΙΩ		*Agathopodi . ſuo*
ΑΝΔΡΙ . ΕΠΟΙΗϹΕΝ		*Marito . fecit*
ΚΑΙ . ΕΑΥΤΗ . ΚΑΙ . ΤΟΙϹ		*Et . ſibi . &*
ΙΔΙΟΙϹ		*ſuis*

Ibidem in eodem Lapide parte averſa.

. . . . . M

. . . . . STITIVS

. . . . . ION . SE . VIVIS

. . . . T . SIBI . ET . SVIS

. . . BERTIS . LIBER

. . . . BVSQVE . POSTERI

QVE ❦ EORVM

Communicavit idem Cl. Iohannettius.

36.

Romae in Hortis Viminalibus Montaltinis, nunc Nigroniis.

D. M

TIRONI . A. VEL

TI . LATINI . AR

CARIO . XX. LIB

ERVCIA . PRE

PVSA . DOMI

NO . ET . CONI

VGI . BENE

MERENTI

Exſcripſi ego ipſe otio autumnali anni 1765.

Ro-

37.

Romae. extra Portam Capenam in Aedibus ruſticanis prope Templum Sancti Sebaſtiani.

d OMITIAE

e RACLIAE . C. M. F

PATRONAE . ET

VXORI . SVPRA . OMNIA

EXEMPLA

Exſcripſi ego ipſe III. Nonas Novemb. ann. 1767. Pone epigraphem cernitur navis cum puero remigante; & altero funem mali tractante.

38.

Romae apud Marmorarium in Foro Boario.

T. VISELLIVS . FELIX

SIBI . ET . LIB. SVO

BENEMERENTI . FECIT

T. VISELLIO . FORTVNATO

ET . CONIVGI

CARISSIMAE

VISELLIAE . PHYLLIDI

Exſcripſi ego ipſe anno 1766.

39.

Romae in Biblioth. Monaſt. Gregoriani in Clivo Scauri. Lapis repertus extra Portam Capenam ann. 1771.

D. M

CRITONIO . DIADVMEN

FECIT

(ſic) CRITNIA . SYNTROPHIS

PATRONO . SVO . BIM . PO ....

IN . RE . SVA . ET . SIBI . ET . SV ....

Communicavit laudatus Cl. Iohannettius.

Ro-

40.

Romae in Vinea extra Portam Capenam. Lapis inventus menſe Aprili ann. 1772.

D. M. TI. CLAVD

ROTHI

TI. CLAVDIVS. ONESIMVS

PATRONO. B. M

FECIT

Communicavit idem.

41.

Romae in moeniis Vrbis inter Portam Salariam, & Pincianam.

IN. F. P. XII. IN. AG. P. XII

M. CALPVRNI

M. L. NICEPOR

CALPVLNIA. M. L

RVFA

Exſcripſi ego ipſe anno 1768.

42.

Romae apud Philippum Tentium Marmorarium prope Eccleſiam S. Ioſephi ad Sepes, ſive de Frattis in Colle Hortulorum, litteris rudibus.

D. M

T. FLAVI. NICE

PHORI

ARISTVS. PA

TRONVS

43.

Neapoli in Muſeo Marchionis Vargaſii Macciuccae.

ΣΕΡΓΙΟΣ. ΑΤΤΙΚΟΣ	*Sergius. Atticus*
ΕΖΗΚΕΝ. ΕΤΙ. ΚΕ	*Vixit. annos. xxv.*

Commu-

Communicavit laudatus Cl. Plancus. De littera ⵊ pro z vide Placentinium *Epitome Graecae Palaeograph.* cap. II. pag. 15., & cap. XIII. pag. 103.; & Scip. Maffeium *de Siglis Graecor.* pag. 90., & in *Art. Crit. Lapid.* lib III. can. II. col. 63., qui hanc litterae formam exiſtimat ſi non extremae, at eximiae vetuſtatis.

44.

Interamnae in Aedibus Caietani Orlandi I. Conſulti.

ΟΦΙΛΛΙΟΥΣѠ	*Ophillii. So*
ΣΟΥΘΡΕΠΤΟΥ	*si. Threpti*

Exſcripſi ego ipſe otio autumnali anni 1769.

45.

In agro S. Geneſii in Piceno.

C. PETILLENVS
C. F. VEL
RVFVS
P. GAVIVS. *Phi*LEROS
EX. PECVNIA
LEGATA

Communicavit laud. Teleſphorus Benignius.

46.

Romae in Bibliotheca S. Gregorii ad Clivum Scauri.

. . . . *p*ROBITATE. FIDEQVE
. . . . *cas*TVM. SERVARE. CVBILE
. . . . . ALTO. DE. CORDE. MARITVS
. . . . TREMO (*). CARMINE. TESTIS
. . . . *po*TENS. ET. NOBILIS. HORTV

(*) *ex*TREMO, vel *pos*TREMO. Communicavit laudatus Abbas Iohanettius.

47.

Romae detectum fragmentum anno 1770. ad aedes Oratoris Veneti, nunc apud Franc. Xav. Zeladam S. R. E. Card. ampliſs.

. . . . NIS . X. ACAPE . VIX. A . . . . . .
. . . . IES . XV DP. III. KAL . . . . .
. . . . DVAS . SORORES . DORMINTI . . .

Exſcripſi ego ipſe.

48.

Romae apud Marmorarium.

DEP. III. IDVS . MAII . OSIMVS . QVI
VIXIT . ANNVS . XXVIII. QVI . FECIT
CVM . COMPARE . O SVA . ANNVS . SEPT
MENS. VIIII. BENEMERENTI . IN . PACE . CON
SVLATV . NICO MACI FLABINI . LOCVM . AR
MARARI . QVADRISOMVM

Exſcripſi ego ipſe. Virius Nicomachus Flavianus Coſ. II. floruit tempore Arcadii, & Honorii Impp., ut conſtat ex Inſcriptione ſub ſtatua apud Reineſium Claſs.VI. n.92. pag.441., & apud Sponium pag.123. Quo anno fuerit Conſul, forſan ſuffectus, ignoratur.

49.

Florentiae reperta Inſcriptio anno 1767.

B. M
FLORENTIVS
PVER . QVI . VIXIT . ANN
P. M. X. DEP. EST . VIII
IDVS . OCTOB. IN . PA
CE

Communicavit laud. Cl. Plancus. *Ro-*

50.

Romae in Coemeterio SS. Proceſſi, & Martiniani via Aurelia Inſcriptio detecta anno 1766, nunc apud Carolum Simonem Neronium Iuris Conſ., & Civem Ripanum.

. . . PET. OBSEQVENTISSIM . . . .
. . . CER. EQVI . LEONTIVS . DOMNEIVS

51.

Ibidem.

AVRELIA . BASILIC . . . . .
IN . PACE . V. KAL. IVNI . . .
ANN. XXXI. M. X. DIE . X. . .

52.

Ibidem.

. . . AI . ALVMNE . BONE . . . .
. . . ANNIS . N. XXI. IN . P. . . .
. . . . OSITA . ς I. KAL. . . . .

Exſcripſi ego ipſe anno 1768. Adverte heic notam ς ſenarii numeri, de quo fuſe egimus ad Novell. IV. anecdotam Valentiniani III. adnotat. 14. pag. 14., & alibi.

53.

Romae lapis erutus an. 1769. ex cryptis Div. Agnetis via Nomentana, apud Angelum M. Laudinium Epiſc. Porphyrienſem a Sacrario Pontificio.

Θ. K	Hoc eſt: *D. M*
ΔΗΜΗΤΡΙΩ . ΚΩΜΩΔΩ	*Demetrio . Commodo*
ΟϹ . ΕΖΗϹΕΝ . ΕΤΗ . ΚΑ	*Qui . vixit . annos . XXI*
ΜΗΝ Ϲ . Θ . ΗΜΕΡΑϹ . ΙΔ	*Menſes . IX. dies . XIV*
ΕΥΨΥΧΕΙ . ΔΗΜΗΤΡΙΕ	*Bono . ſis . animo . Demetri*
ΟΥΔΕΙϹ . ΑΘΑΝΑΤΟϹ	*Nemo . immortalis*
ΜΝΗΜΗϹ . ΕΙΝΕΚΕΝ	*Memoriae . cauſſa*

Parte adverſa inſculpta eſt ſequens Inſcriptio.

AMANTISSIMO
FILIO . THEODVLO
MATER . CONTRA
VOTVM . FECIT

Exſcripſi ego ipſe. Saepius uſuvenit, ut uno in marmore duae occurrant Inſcriptiones, Ethnica ſcilicet ex una parte, ex altera Chriſtiana, quod ſane inopiae veterum Chriſtianorum luculentiſſimum eſt teſtimonium.

54.

Romae lapis erutus anno 1769. ex cryptis Divae Agnetis via Nomentana, nunc apud Franc. Xav. Zeladam S.R.E. Card. ampliſſ.

ETEΛΕΥΘΗ	Hoc eſt:	*Defunctus . eſt*
ΠΕΤΡΟC . AI		*Petrus . an*
ΤΩΝ . Η . ΚΑΙ		*norum . VIII. &*
ΜΗΝΩΝ . ΑΙ		*menſium : : . .*
CICEN . EIPHCTMI		(Cetera extricet, qui poteſt.)

Exſcripſi ego ipſe.

55.

Romae in pavimento templi SS. IV. Coronatorum.

ΑΥΡΗΛΙΑ . CABEI	Hoc eſt:	*Aurelia . Sabi*
ΝΑ . ΤΩ . ΑΕΙΜΝ		*na . ſemper . memo*
ΗCΤΩ . ΛΑΙΤΙΑ		*rabili . Laetia*
ΝΩ		*no*

FINIS TOMI TERTII.

Nomi de' Signori Aſſociati alli Aneddoti.

Sigg. Alberti Abb. Fabio Vicario Gen. in Sinigaglia.
Albicini Marcheſe Luigi.
Altieri P. M. Lorenzo Min. Conv. Profeſſore nella Pontificia Univerſità di Ferrara.
Ambelli Avv. Giuſeppe Turineſe.
Ancaiani Barone Franceſco di Spoleti.
Angelelli Marcheſe Franceſco.
Anſaloni Abb. Don Andrea di Gaggio.
di S. Antonio P. Baldaſſare Proc. Gen. delli Agoſt. Scalzi.
Aventi Conte Alfonſo Ferrareſe.
Azara Cav. Don Niccola Agente di Spagna in Roma.
Baldaſſini Monſig. Gio. Batiſta Governat. di Civitavecchia.
Barberini Principe Don Giulio Ceſare.
Becchetti P. M. Filippo Angelico dell' Ord. de' Predicatori.
Bellini Abb. Gaetano.
Benenati Marcheſe Filippo.
Benigni Abb. Teleſforo di S. Geneſio.
Bettoni P. Giuſeppe Sommaſco.
Bezzi Conte Egidio di Ravenna.
Bianconi Angelo Michele di Bologna.
Biblioteca Caſanatenſe della Minerva.
Biblioteca del Collegio Nazareno in Roma.
Biblioteca Ducale di Parma.
Biblioteca Elettorale Palatina.
Biblioteca di S. Gregorio in monte Celio di Roma,
Biblioteca Imperiali in Roma.
Biblioteca del Monaſtero di S. Pietro di Modena.
Biblioteca della Reale Univerſità di Siena.
Biondi Dottor Orazio Medico del Collegio di Roma.
Blaſi P. Lettore Don Clemente di S. Gregorio.
Bonaccorſi Conte Proſpero Canonico di S. Gio. in Laterano.
Bonelli Dottor Giorgio Lettore di Medicina nell' Arciginnaſio della Sapienza di Roma.
Borgheſe Principe Don Ippolito.
Boſchini Abb. Michel' Angelo.
Bottiglia Avvoc. Don Gio. Batiſta.
Bottini Monſig. Lorenzo Proſpero.
Briganti Abb. Carlo Clemente.
Brina Domenico Fedele.
Brunelli Canonico Don Epifanio Prefetto della Biblioteca Gambalunga di Rimino.
Caldani Abb. Segretario dell' Ambaſciata di Bologna.
Caldani Dottor Leopoldo pubblico Profeſſore di Notomia nell' Univerſità di Padova.
Calidi Canonico D. Giacomo.
Cambiaſi Monſig. Michel' Angelo Ponente della Sac. Conſulta.
Capocci Egizi Abb. Luciano.
Caracci Don Ferdinando di Guaſtalla.
Caracciolo Abb Don Franceſco de' Principi di Marano di Napoli.
Cardelli Conte Franceſco Maria.
Carrara Monſig. Franceſco Luogotenente dell' A. C.
Cataldi Avvoc. Filippo.

Cele-

Celebrini P. Don Coſtanzo Somaſco.
Cecire P. M. Antonio Min. Conv. in Napoli.
Ceruti Abb. Giacinto.
Chiard Abb. Giuſeppe.
Cipriani Avvoc. Giuſep. Marſilio.
Colocci P. Abb. Giuſeppe Silveſtrino.
Colonna Abb. Giuſeppe Antonio.
Colonna Don Antonio de' Principi di Stigliano.
Corbelli Abb. D. Giuſeppe Canonico di S. Maria in Via Lata.
Coſtantini Carlo Avvocato Conciſtoriale, e de' Poveri.
Criſpi Conte Achille di Ferrara.
Donaudi Conte Ottavio di Torino.
Doria Principe Andrea.
Duca Abb. Don Franceſco.
Duca di Belſort di Napoli.
Erba P. Ambrogio Min. Oſſerv.
Ercolani March. Filippo di Bologna Cav. Principe di S. Uberto.
Fantuzzi Conte Marco di Ravenna.
Farina Don Andrea.
Ferri Abb. Girolamo Profeſſore d' Eloquenza nella Pontificia Univerſità di Ferrara.
Fico Abb. Don Andrea.
Foggini Monſig. Pier Franceſco Cuſtode della Biblioteca Vatic.
Gabrielli Monſig. Giulio.
Galani Abb. Don Luigi.
Ghignardi Abb. Tommaſo.
Giordani Can. Paolo Bernardo.
Giorgi P. Agoſtino Antonio Proc. Gen. degli Agoſtiniani.
Giorgi Avvoc. Ippolito di Ferrara.
Giovane Giuſeppe Maria di Molfetta.
Gleditiſch Libraio di Lipſia per quattro copie.
del Greco Canonico di Nettuno.
Griſaldi Taia Dott. Commiſſario di Cortona.
Guarnacci Monſig. Mario Decano di Signatura, e Canonico di S. Giovanni in Laterano.
Guaſco Ottaviano Conte, e Can. di Tournay.
Kloz Monſig Giacomo.
Lancellotti Abb. Gio. Franceſco dello Stafolo.
Lazzarini Abb. Pietro.
de Ligne Pietro.
Lizzani Giovanni.
Locatelli Marcheſe Fabrizio Canonico di S. Maria Maggiore.
Loreti P. M. Girolamo Maria Min. Convent. in Montalto.
Lorio Conte di Udine.
Lotti Abb. Domenico.
Lucatelli Abb. Don Giacomo.
Luccheſini Giuſeppe Libraro in Bologna per 6. eſemplari.
Luchtmans Samuel Libraio dell' Univerſ. di Leyden per 4. copie.
Lupacchini Dottor Venanzio dell' Aquila.
Maccari Can. Don Orazio di Cortona.
Mannelli Monſignor Ugolino Uditore della Sacra Rota.
Marchionni Carlo.
Marcobruni Abb. Franceſco Direttore della Poſta di Milano.
del Marc P. Paolo Marcello Oblato Benedettino.
Marini Nicola.
Martinelli P. M. Giuſeppe Min. Conv. Conſultore del S. Offizio.
Martini P. M Gio Batiſta Min. Convent. in Bologna.
de' Martini Abb. Baldaſſare di Trento.
Merenda Abb. Giorgio.
Migliore Abb. Don Gaetano di Napoli.

Minga-

Mingarelli P. Abb. Ferdinando Procur. Gen. de' Canonici Regolari di S. Salvatore di Bologna.

Modeſtini P. M. Giuſeppe Proc. Gen. de' Minori Conventuali.

Monaldini Giuſeppe Antonio Libraro in Roma per 40. eſemplari.

Monſagrati P. Abbate Michel'Angelo Ex-Generale de' Canonici Regol. di S. Salv. di Bologna.

Montalenti Abb

Montecatini Gio. Batiſta Patrizio Lucheſe.

Monteſi Abb Matteo.

Nari Monſig Benedetto Canonico di S. Pietro.

Neri Dottore.

Nerini P. Abb. Don Felice Maria Girolamino.

Odeſcalchi Don Baldaſſare de' Duchi di Bracciano.

Orlandi Clemente.

Pacifici Abb. Don Giuſeppe di Aſcoli.

Paoli P. Paolo Antonio Procur. Gen. di S. Maria in Campitelli.

Paſch di Krienen Conte Enrico Lionardo.

Paſſionei Monſig. Benedetto.

Pedicini Don Gio. Batiſta March. di Locaſſano in Benevento.

Pepe P. M. Giuſeppe Min. Conv. in Converſano.

Petrarca Franceſco.

Petroni Abb. Proſpero Prefetto della Biblioteca Aleſſandrina nell' Arcigimnaſio della Sapienza di Roma.

Pezzana Franceſco di Niccolò per due copie in Venezia.

P. Pio da Venezia Cappuccino.

Piobbici Abb. Don Gaetano Vicario Generale di Camerino.

Ponte Abb. Don Giuſeppe Propoſito della Caſa di Dio in Aſti.

Raffaelli Monſignor Filippo.

Ravenna Capitan Filippo.

Reggio Monſig. Antonio.

Reſta Monſig. Giovanni Governatore in Orvieto.

Rezzonico Card. Gio. Batiſta.

Riccomanni Abb. Luigi.

Riminaldi Monſig. Gio. Maria Uditore della Sacra Rota.

Romelli P. Don Maurizio Decano Caſſinenſe.

Roſſi P. Segretario Min. Convent.

Roviro P. Emmanuele Proc. Gen. dell' Ord. della SS. Trinità.

Saliceti Dottor Natale Medico del Collegio di Roma, e del Palazzo Apoſtolico.

Sanſeverino Monſignor Filippo Veſcovo di Alife.

de Schrattembach S. A. Rma Sigiſmondo Criſtoſano Arciveſc. di Salisburgo.

Sellari Canonico Avvoc. Don Reginaldo Segretario dell' Accademia Etruſca Cortoneſe.

Serbelloni Monſig. Don Marco.

Signorelli Dot. Gaſparo di Ferrara.

Silveſtri Marcheſe Pietro Paolo Bovio di Bologna.

Simonetti Conte Carlo di Fano.

Spada Conte Aleſſandro di Terni Ciamberlano di S. M. I.

Staidel P. Maeſtro Min. Convent.

Stay Abb. Criſtoſano.

de Sterlich Don Romualdo Marcheſe di Cermignano in Chieti.

Sterzingher P. Teatino.

Tanini Abb. Girolamo.

Tiraboſchi Abb. Girolamo Bibliotecario del Sereniſſimo Duca di Modena.

de Torres Monſig. Ferdinando Can. di S. Pietro.

della Tor-

della Torre Abb. Bernardo in Napoli.

Troy. P. Gio. Tommaſo Domenicano Priore di S. Clemente.

Vincens P. Agoſtino Proc. Gen. de' Minimi.

Zarillo Abb. Don Mattia Accademico Ercolaneſe di Napoli.

de Zelada Cardinal Franceſco Saverio.

Zondadari Monſig. Antonio Felice Governatore di Rieti.

VA1 1507969

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

150
JC

Digitized by Google